KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

ORSZÁGOS
KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS -
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

1990 | 1-2

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK
FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANCI
könyvtártudományi folyóiratcikk
adatbázisunk megrendelhető 1990-re

A kurrens anyag éves **előfizetési** díja 4000.-Ft + ÁFA. Az **aktualizálást** lemezen szállítjuk negyedévenként (az öszeg tartalmazza a négy floppy árát). Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definicióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig negyedévenként 500.-Ft + ÁFA térítés ellenében (ehhez kérjük, küldjenek negyedévenként egy XT-kompatibilis "DD" jelű hajlékony lemezt).

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollegánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

36. ÉVFOLYAM
1990. 1-2. SZÁM

A szerkesztőbizottság elnöke:
Papp István

Szerkesztőbizottság:
Benda Mária, Gál Andorné, Hegedűs Péter, Földi Tamás, Kiss Jenő, Kovács Lászlóné, Orosz Bertalanné, Pétervári András, Sebestyén György, Telcs András, Tóth Gyula, Vadászné Varnyu Anikó

Felelős szerkesztő:
Gerő Zsoltné

Szerkesztő:
Kovács Katalin

Szerkesztőség:
Budavári Palota F épület Budapest 1827
Tel: 175-7533/517, vagy 175-0686

Megjelenik kénthavonként
Példányszám: 1350
Egyes szám ára: 60.- Ft
Évi előfizetési díj: 360.- Ft
Terjeszti a Magyar Posta
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Bp., XIII. Lehel u. 10/a vagy postautalványon, valamint átutalással a Postabank Rt. 219-98636 021-02799 számlára.
Külföldre előfizethető a Kultúra Könyv- és Hírlapkereskedelmi Vállalatnál
Budapest P.O.B. 149
1376

Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: Szente Ferenc
A szedés a Xerox Ventura Publisher 2.0 magyar nyelvi változatával készült
Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár nyomdájában
Felelős vezető: Burány Tamás
Megjelent 10.01 A/5 ív terjedelemben

M.sz. 90.163

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26408

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartalomjegyzék

GERŐ ZSOLTNÉ
Búcsú az olvasóktól 7

Abstracts 8

Inhaltsangaben 10

FÜLÖP GÉZA
Haraszthy Gyula a tanító és példaadó 13

PAPP ISTVÁN
A magyar könyvtárpolitika néhány aktuális kérdése. *Vezérfonal a vitához* 17

Az MKE Műszaki Könyvtáros Szekciójának feljegyzése az időszerű könyvtárügyi és szakirodalmi tájékoztatási tennivalókról 22

Hozzászólások

TÓTH GYULA 26

FOGARASSY MIKLÓS 30

PÁDÁR LÁSZLÓNÉ – KENYÉRI KORNÉLIA 35

PALLÓSINÉ TOLDI MÁRTA 36

TILCSIKNÉ PÁSZTOR ÁGNES 38

UGRIN GÁBORNÉ 39

BOBOKNÉ BELÁNYI BEÁTA
Az információkezelők felelőssége, avagy a módszertani munka újabb útjai 41

VARGA RÓBERT
Kisközségek könyvtárai tegnap, ma (és holnap?) 44

SEBESTYÉN GYÖRGY
Szakirodalmi informatika és információs menedzsment – *A posztgraduális képzés továbbfejlesztése az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén* 47

NAGY ATTILA
Iskola és könyvtár a rendszerváltás küszöbén 54

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

BACZONI TAMÁSNÉ - SERES TIBOR
Katalóguscédulák sokszorosítása az Országos Széchényi Könyvtárban 65
GEREBEN FERENC
A magyar társadalom könyvtáros-képe 69
NOVÁK ISTVÁN
Céduláktól hajlékony lemezig. *Egy referálólap előállításának fejlődése* 81
NAGY CSABA
Az Országgyűlési Könyvtár jogi információs tevékenysége 91
SKALICZKI JUDIT
A megyei könyvtárak zeneműés hangtári részlegeinek fejlődése 1978 és 1988 között 94

Kitekintés

SZEPESVÁRY TAMÁS
Gondolatok az osztrák könyvtári rendszer néhány jellegzetességéről és a könyvtáros és információs szakemberképzésről 101
DOVER, MARYLIN
Közérdekű tájékoztatás kisebb településeken. *A PIRATE-kísérlet első szakasza* 107
SCHUNBÖCK, JOHANN
Felkészülés a számítógép könyvtári alkalmazására 113
WALTERS, SUZANNE
A marketing és a könyvtárak (Ford.: MÁNDY Gábor) 125
KOVÁCS LÁSZLÓNÉ
Külföldi szakmai utazási lehetőségek könyvtárosoknak 129
TÛLINA, N.I.
A közművelődési könyvtár új koncepciója és a külföldi tapasztalatok (Töm.: HEGYKÖZI Ilona) 137
ANKUDOVICZ, JANUSZ - ADAMIEC, WITOLD
A közművelődési könyvtárak funkciói az állomány gyarapítására és használatára vonatkozó kutatások tükrében 143
ZOTOVA, K.
A bibliográfia védelmében
(Ford.: MÁTYUS Krisztina) 155

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szemle

OJTOZI ESZTER: A Debreceni Egyetemi Könyvtár külföldi antikvái és possessoraik. (Ism.: KLINDA Mária) 159

DESMARAIS, NORMAN: Acquisition systems for libraries. *Számítógépes gyarapítási rendszerek.* (Ism.: FAZOKAS Eszter) 163

CRETH, SHEILA.: Effective on-the job training. *Könyvtári gyakornokok hatékony képzése* (Ism.: BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta) 166

E számunk szerzői, közreműködői: ADAMIEC, Witold (Biblioteka Narodowa Olvasáskutatási Intézete, Varsó), ANKUDOWICZ, Janusz (Biblioteka Narodowa Olvasáskutatási Intézete, Varsó), BACZONI Tamásné (Országos Széchényi Könyvtár), BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta (Eötvös Lóránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszék, Budapest), FAZOKAS Eszter (OSZK KMK), FOGARASSY Miklós (OSZK KMK), FUTALA Tibor (ny. könyvtárigazgató), FÜLÖP Géza (Eötvös Lóránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszék, Budapest), GEREBEN Ferenc (OSZK KMK), HEGYKÖZI Ilona (OSZK KMK), KENYÉRI Kornélia (Szakszervezeti Könyvtárvezetők Tanácsa), KLINDA Mária (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár), KOVÁCS Lászlóné (OSZK KMK), MÁNDY Gábor (Országos Széchényi Könyvtár), MÁTYUS Krisztina (Németvölgyi úti Általános Iskola, Budapest), NAGY Attila (OSZK KMK), NAGY Csaba (Országgyűlési Könyvtár), NOVÁK István (OSZK KMK), PÁDÁR Lászlóné (Szakszervezeti Könyvtárvezetők Tanácsa), PALLÓSINÉ TOLDI Márta (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely), PAPP István (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár), SCHUNBÖCK, Johann (Siemens AG, München), SEBESTYÉN György (Eötvös Lóránd Tudományegyetem Könyvtártudományi tanszék), SERES Tibor (Országos Széchényi Könyvtár), SKALICZKI Judit (OSZK KMK), SZEPESVÁRY Tamás (Budapesti Tanárképző Főiskola), TILCSIKNÉ PÁSZTOR Ágnes (SZMT Könyvtár, Szombathely), TÓTH Gyula (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Könyvtártudományi tanszék, Szombathely), TÛLINA, N. (Állami Kulturális Intézet, Leningrád), UGRIN Gáborné (Fürst Sándor Gimnázium Könyvtára, Budapest), VARGA Róbert (Megyei Könyvtár, Kaposvár), WALTERS, Suzanne (Public Library, Denver).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Legyen mindíg az íróasztalán a

Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája (MAKSZAB) c.

kiadványunk, mely segítséget nyújt:

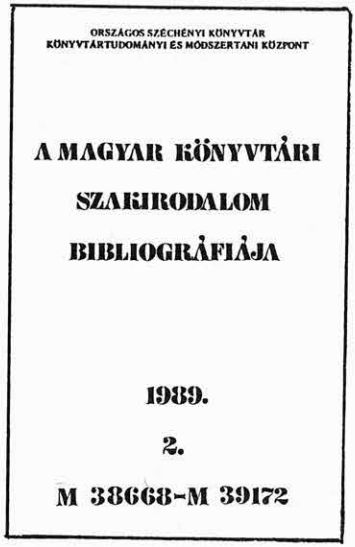

- tanulmány, folyóiratcikk írásában
- napi tevékenységében
- kutatómunkájában
- dolgozatok készítésében

A bibliográfia teljességre törekvően feldolgozza a magyar könyvtári szakirodalmat, bő tájékoztatást ad a könyvkiadás, könyvkereskedelem, sajtótörténet irodalmából is.

Évente 4 szám jelenik meg, a számok használatát betűrendes és tárgyszómutató könnyíti, ezekről évenként kumulált mutató készül.

Megrendelhető:

TÉKA Könyvértékesítő Vállalat Könyvtárellátó Osztálya
1134 Budapest, Váci u. 19.

Előfizetési díja:

20 Ft/füzet. Az indexfüzettel együtt évi 100 Ft.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kedves Olvasó!

Szakmánk folyóiratainál újabban szokássá vált, hogy az egyes számok bevezetőjeként a főszerkesztők személyes "beszélgetést" folytatnak olvasóikkal. E néhány sor nem ennek a meghonosítását jelenti a Könyvtári Figyelőben. Én mos ***először*** *és egyben* ***utoljára*** *élek ezzel a lehetőséggel.*

Búcsúzni szeretnék. Tizenkét év után, nehéz szívvel bár, de megválok a laptól. Hogy miért? Őszintén szólva, nem tudom.

Egy 1988-ban készült és a Könyvtárosban is megjelent interjúban azt mondtam, hogy a lapot addig szeretném szerkeszteni, amíg nem szólal meg bennem az "önkritika csengő", hogy már nem megy. Akkor magam fogok jelentkezni, azt mondani, "elég". De nem, most nem erről van szó. "Kívülről" csengettek. Hogy mi okból, azt nem tudom. Ezt velem senki nem közölte, csak a közömbös papír adta tudtomra, hogy a megbízatásom lejár.

Bízom abban, hogy a személyemtől való megválás mögött csak a fiatalítás szándéka áll, s nem a munkámmal való elégedetlenség. A fiatalítással — már csak , mint több könyvtáros generáció oktatója is — messzemenően egyetértek. Az elégedetlenséggel nem, mert szerkesztői munkámat eddig inkább elismerés, sem mint kifogás érte.

Köszönöm a lap munkatársainak, a szerkesztőbizottság elnökének és minden volt és jelenlegi szerkesztőbizottsági tagnak mindazt, amivel hozzájárultak annak a folyóiratnak a megjelenéséhez, amelyet a visszajelzések szerint a szakma kedvelt és hasznosnak ítélt. Köszönöm a lap olvasóinak a folyamatosan megnyilvánuló bizalmat és a kollegiális biztatást. Kérem, hogy az általam még nem ismert utódomat is részesítsék mindebben.

A magyar könyvtárügynek és szolgálójának, a Könyvtári Figyelőnek, a lap munkatársainak és olvasóinak további sikereket kíván

Budapest, 1990. julius

a búcsúzó felelős szerkesztő

Gerő Zsoltné
(sokuknak csak Vera)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS

GERŐ Zsoltné: The Editor's farewell to her readers. (pp. 7)

FÜLÖP Géza: **In memory of Gyula Haraszthy (1910-1990).** - The author is paying tribute to the recently deceased professor Gyula Haraszthy, first dean of the Library Science Department of the Eötvös Loránd Science University, author of the first Hungarian language textbook on classification, teacher, and director of several large libraries in Budapest. (pp. 13-15)

Current issues in librarianship in Hungary. - The dramatic changes in the political and economic system of Hungary have their influence on librarianship and librarians, too. Librarians have to decide, among many things, how to go on. Upon the invitation of the Hungarian Library Association István PAPP compiled a set of recommendations for discussion and the Section of Special Librarians also put out a draft on actions to be taken. The journal presents these two documents as well as the readers' reactions received so far. (pp. 17-46)

SEBESTYÉN György: **Information science for specialized literature and information management:** new developments in the graduate education of information scientists for public collections at the Library Science Department of the Eötvös Loránd Science University. - Due to the rapid development of information technology the graduate courses offered by the Library Science Department of the Eötvös Loránd Science University were extended, e.g. 1. more emphasis is given to computer technology, 2. a new class on information management was introduced, 3. the education of information scientists was extended to special public collections (archives, museums etc.). The old and the new curricula are compared in tables. (pp. 47-53)

NAGY Attila: **Schools, libraries and the new political system in Hungary.** - Unesco's International Literacy Year as well as the dramatic political changes in Hungary both motivated the organization of the international conference "School and library in the turn of the century" (Budapest, National Széchényi Library, March 2, 1990). Apart from reviewing the most important problems (devaluation of knowledge, decrease in education, the poor quality of reading skills and habits etc.) efforts were also made to call the attention of the political parties coming to power to the problems of public education and public libraries. (pp. 54-63)

BACZONI Tamásné - SERES Tibor: **Reproduction of catalogue cards in the National Széchényi Library.** - The addressing machine ("adrema") introduced in the National Széchényi Library for the reprodution of catalogue cards has been used for approx. 50 years. Due to new standards for technical services as well as to the development of computer technology, reproduction technologies were also modernized. Master cards printed from a computer file can be reproduced in adequate quality by copy machines; the copier Sharp-SF-756 and the Canon PC-25 proved to be capable of mass production. In order to drop entirely the outdated "adrema" system the items of the address plates will be copied to master cards in two years. A part of the new cards is still produced by a Robotron type electric typewriter, but in the near future microcomputers and laser printers will be used for the production of the master cards. (pp. 65-68)

GEREBEN Ferenc: **Public image of librarians in Hungary.** - Participants of a questionnaire survey conducted in 1985-1986 were requested to complete the following statement: "a librarian is a person who ...". For approx. 20 percent of the adult populaton (basically those with low education and non-readers) the librarian was an unknown person. Some respondents emphasized the librarians's lending activity. Nearly ten percent of the participants regarded the librarian as an educated, intelligent and knowledgeable person (mainly those who do not go to libraries). Another ten percent saw the librarian as an intermediary conveying the products of culture, and an educator. According to a very large proportion (40%) of the respondents the most imprtant role of the librarian was to help the readers in selecting material for reading. Ten percent of the adult population (those with higher education) attribute a pragmatic role to the librarian. 25 percent mentioned human relations, abilities to communicate with the readers and to help them. Five percent listed generalized positive qualities (often in order to conceal their ignorance) and only a few (mainly those with an academic degree who read much) criticized the behaviour and work of the librarian. The author would like to see more people criticizing the library and the librarian but use the library, and less enthusiastic but distant non-users. (pp. 69-79)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

NOVÁK István: **From cards to floppy disk: development in the production of an abstracts journal.** - Based upon selected international library and information science periodicals belonging to the holdings of the Library Science Library of the Centre for Library Science and Methodology, the Library has been publishing a quarterly abstracting journal titled Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (Literature on Librarianship and Documentation) since 1969. The article describes the development in the production of this journal as a result of automation. After introducing the reader to the traditional editorial functions the achievements and the savings of former clerical tasks due to the introduction of the Micro-ISIS, Microsoft Word, and Ventura Publisher software packages are presented. (pp. 81-90)

NAGY Csaba: **Legal information services in the Parliament Library.** - The Library of the Hungarian Parliament (Budapest) is a scientific research library of administrative and legal sciences, contemporary history and politics open to the public. It is also a depository library of the United Nations. It has a valuable collection of foreign parliamentary materials too. In the last decade computer assisted legal databases were built up, containing more than 21,000 foreign and 15,000 Hungarian titles at the end of 1989. The library published the volumes of 1980-1981 and 1982-1983 of the "Bibliographica Juridica Hungarica". (The further volumes are in preparation.) In 1980 the library started to publish the semi-annual volumes of the "Bibliography of the Hungarian Legal Literature". Further, it prepares the bibliography for the "Acta Juridica" and supplies the Hungarian material for the "International Bibliography of the Social Sciences. Political Science". The legal databases of the library are mainly used by the lecturers and students of the universities, the staff of the research institutes and government agencies. The general public has also access to the legal databases. (pp. 91-93)

SKALICZKI Judit: **Development of the music and sound departments of county libraries between 1978 and 1988.** - The study compares the findings of two surveys, conducted in 1978 and 1988. The first survey collected general information such as where and when music and sound departments were established, what kinds of documents they collected, how the material was processed and disseminated. The first survey concluded that music departments became common in county libraries but many problems remained to be solved. The second survey's main objective was to find out how users' needs changed and how they were satisfied. It was concluded that emphasis shifted from in-library use to loan, but equipment for sound reproduction, an indispensable device for lending, is still missing in many libraries. (pp. 94-100)

Abroad

SZEPESVÁRY Tamás: Some thoughts on the characteristic features of the Austrian library system and the education and training of librarians and information scientists in Austria. (pp. 101-106)

DOVER, Marylin: Public information in rural areas: technology experiment (PIRATE). (Rev.: MÁNDY Gábor) (pp. 107-111)

SCHUNBÖCK, Johann: Preparation for the use of computers in libraries. (pp. 113-123)

WALTERS, Suzanne: Marketing and libraries. (Summ. by MÁNDY Gábor) (pp. 125-127)

KOVÁCS Lászlóné: Study trip possibilities abroad for librarians. (pp. 129-136)

TÛLINA, N.: New concept of the public library and some experiences abroad. (Transl. by HEGYKÖZI Ilona) (pp. 137-142)

ANKUDOWICZ, Janusz - ADAMIEC, Witold: Functions of public libraries in the light of research into the acquisitions and use of library materials. (Transl. by MARTINOVITSNÉ KUTAS Ilona) (pp. 143-154)

ZOTOVA, K.: In defence of bibliography. (Transl. by MÁTYUS Krisztina) (pp. 155-157)

Rieviews

OJTOZI Eszter: **A Debreceni Egyetemi Könyvtár külföldi antikvái és possessoraik.** Foreign incunables and their possessors in the Debrecen University Library. (Debrecen, KLTE, 1989., 234 p.) (Rev.: KLINDA Mária) (pp. 159-161)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

DESMARAIS, Norman: **Acqusition systems for libraries.** Westport, Meckler, cop. 1988., 246 p. (Rev.: FAZOKAS Eszter) (pp. 163-165)

CRETH, Sheila D.: **Effective on-the-job training.** ALA, Chicago, London, 1986., 121 p. (Rev.: BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta) (pp. 166-169)

INHALTSANGABEN

GERŐ Zsoltné: Abschiedswörter der Redakteurin. (S. 7)

FÜLÖP Géza: **Erinnerung an Gyula Haraszthy (1910-1990).** - Der Verfasser verabschiedet sich vom ausgezeichneten Spezialisten des ungarischen Bibliothekswesens, der unlängst verstorben ist. Er war der erste Leiter des Lehrstuhls Bibliothekswissenschaft an der Loránd Eötvös Universität, Verfasser der ersten Lehrbuches auf ungarisch zum Thema Klassifikation, Pedagog, leitender Mitarbeiter mehrerer Budapester Grosssbibliotheken. (S. 13-15)

Aktuelle Fragen des ungarischen Bibliothekspolitik. - Die dramatischen Veränderungen im politischen und ökonomischen System Ungarns beeinflussen auch das Bibliothekswesen und die Bibliothekare. Bibliothekare sollen, unter anderem, Entscheidungen über die Zukunft treffen. Im Auftrag des Vereins Ungarischer Biblothekare hat István PAPP Vorschläge zur Diskusion zusammengestellt, die Sektion der Technischen Bibliothekare hat aber die Aufgaben der näheren Zukunft zusammengefasst. Die Zeitschrift veröffentlicht diese Materialien und die bisher eingegangenen Beiträge zur Diskussion. (S. 17-46)

SEBESTYÉN György: **Informatik für Fachliteratur und Informationsmanagement:** neue Entwicklungen in der nachuniversitären Ausbildung von Informationsfachkräften für öffentliche Sammlungen am Lehrstuhl Bibliothekswissenschaft der Loránd Eötvös Universität. - Infolge der raschen Entwicklung der Informationstechnologie sind die nachuniversitären Lehrgänge, angebotenen am Lehrstuhl Biblothekswissenschaft der Loránd Eötvös Universität erweitert worden: z.b. 1. Rechentechnik wird viel mehr betont, 2. Informationsmanagement als Gegenstand wurde eingeführt, 3. die Ausbildung von Informationsfachkräften wurde auf andere öffentliche Sammlungen (Archive, Museen usw.) erstreckt. Den alten und den neuen Lehrpläne kann man in Tabellen vergleichen. (S. 47-53)

NAGY Attila: **Schulen, Bibliotheken und das neue politische System in Ungarn.** - Das International Literacy Year von Unesco und die dramatischen politischen Veränderungen in Ungarn haben die Organisation der Internationalen Konferenz "Schule und Biblothek and der Schwelle der Jahrtausendwende" (Budapet, Nationalbibliothek Széchényi, den 2. März 1990) motiviert. Nach Durchsicht der wichtigsten Probleme (Devalvation des Wissens, Verminderung des Schulungsniveaus, die mindere Qualität der Lesefähigkeiten und Lesegewohnheiten usw.) hat man es versucht, die Macht übernehmenden politischen Parteien auf die Probleme der Allgemeinbildung und Öffentlicher Bibliotheken aufmerksam zu machen. (S. 54-63)

BACZONI Tamásné - SERES Tibor: **Vervielfältigung von Katalogkarten in der Nationalbibliothek Széchényi.** - Die Adressiermaschine wurde in der Herstellung von Katalogkarten in der Nationalbibliothek Széchényi ungefähr 50 Jahre lang benutzt. Die neuen Normen der Buchbearbeitung und die Enwicklung der EDV-Technik haben auch die Modernisierung der Vervielfältigungstechnik mitgebracht. Die mit Hilfe des Computers ausgedruckten Grundkarten können mit Kopergeräte vervielfältigt werden; die Geräte Sharp-SF-756 und Canon PC-25 sind auch zur Benutzung im Grossbetrieb geeignet. Um auf die Anwendung der Adressiermaschine völlig zu verzichten, wird die Bibliothek alle Adrema-Platten in zwei Jahren auf Grundkarten kopieren lassen. Ein Teil der neuen Karten wird vorläufig mit der Hilfe einer elektronischen Schreibmaschine des Typs Robotron gedruckt. In der näheren Zukunft werden aber Microcomputer und Laserdrucker in der Herstellung von Grundkarten benutzt werden. (S. 65-68)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

GEREBEN Ferenc: **Das Bild des Bibliothekars in Ungarn.** - Die Teilnehmer des Fragebogenerhebung in den Jahren 1985-1986 waren gebeten, den folgenden Satz zu beenden: "der Bibliothekar ist eine Person, die...". Für etwa 20% der Erwachsenen (vorwiegend die mit niedrigem Schulungsniveau und Nichtleser) war der Bibliothekar eine unbekannte Person. Einige Befragten betonten die Ausleihtätigkeit des Bibliothekars. Fast 10% der Befragten haben den Bibliothekaren für gebildet, intelligent und belesen gehalten (hauptsächlich die, die Bibliotheken nicht besuchen). Ein anderes 10% hat den Bibliothekaren als Kulturvermittler und Erzieher gesehen. Für einen ausserordentlich grossen Teil (40%) der Befragten war die Hilfe des Bibliothekars im Auswahl des Lesestoffes am wichtigsten. 10% der Erwachsenen (die mit Hochschulabschluss) haben die Rolle des bibliothekars als pragmatisch interpretiert. 25% erwähnte menschliche Beziehungen, Kommunikationsfähigkeit, Hilfsbereitschaft. 5% hat generelle positive Eigenschaften aufgeführt (oft um seine Ignoranz zu verbergen) und nur wenige (hauptsächlich Diplomierten, die viel lesen) haben das Verhalten und Arbeit des Bibliothekars kritisiert. Der Meinungdes Verfassers nach wäre es besser, wenn es wenigere Verehrer, aber mehr kritische Benutzer der ungarischer Bibliotheken gebe. (S. 69-79)

NOVÁK István: **Von Karten zur Diskette:** Entwicklung der Herstellung eines Referateblattes. - Die Fachbibliothek der Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik veröffentlicht seit 1969 ein vierteljährliches Referateblatt (Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom, KDSz), das die Artikel der wichtigsten ausländischen Zeitschriften zu Bibliothekswissenschaft und Informatik in ihrem Bestand erschliesst. Der Artikel beschreibt, wie sich die technische Redaktion des Blattes infolge der Computer-Anwendung verändert hat. Nach dem Durchsicht der traditionellen, manuellen Arbeitsprozesse der Redaktion wird gezeigt, wie die Programmpakete Micro-ISIS, Microsoft Word und Ventura Publisher die Herstellung des Blattes erleichtert haben und welche Arbeitsphasen erspart werden konnten. (S. 81-90)

NAGY Csaba: **Juristische Information in der Parlamentsbibliothek.** - Die Bibliothek des Ungarischen Parlaments ist eine öffentliche wissenschaftliche Bibliothek auf dem Gebiet Verwaltung, Rechtswissenschaften, Zeitgeschichte und Politik. Sie ist ein Clearing House der Vereinigten Nationen. Ihre Sammlung ist reich auch an ausländischen Parlamentsmaterialien. Im letzten Jahrzehnt sind in der Bibliothek computergestützte juristische Dateenbanken hergestellt worden, die am Ende 1989 mehr als 21 000 ausländische und 15 000 ungarische Einträge enthalten haben. Die Bibliothek hat die Bände 1980-1981 und 1982-1983 der "Bibliographica Juridica Hungarica" veröffentlicht. (Weitere Bände werden vorbereitet.) 1980 hat dei Bibliothek begonnen, die halbjährliche Bände der "Bibliographie der ungarischen juristischen Literatur" zu veröffentlichen. Weiterhin, sie stellt die Bibliographie zu "Acta Juridica" zusammen und liefert ungarisches Material für die "International Bibliography of the Social Sciences. Political Science". Benutzer der juristischen Datenbanken sind vorwiegend Professoren und Studenten der Universitäten, Mitarbeiter von Forschungsinstituten und Behörden. Die juristischen Datenbanken sind auch dem weiten Publikum zugänglich. (S. 91-93)

SKALICZKI Judit: **Die Entwicklung der Musikabteilungen und Phonotheken von Bezirksbibliotheken in der Periode 1978-1988.** - Die Studie vergleicht die Ergebnisse der im Jahre 1978 bzw. 1988 durchgeführten Erhebungen. Die erste Erhebung hat generelle Informationen gesammelt, nähmlich, wo und wann Musikabteilungen und Phonotheken gegründet waren, was für Materialien sie sammeln, wie ihre Materialien erschlossen und zur Verfügung gestellt werden. Die erste Erhebung hat festgestellt, dass Musikabteilungen in Berzirksbibliotheken das Bürgerrecht erhalten haben, aber es gibt noch viele, zu lösende Probleme. Die wichtigste Frage der zweiten Erhebung war es, wie sich die Ansprüche der Benutzer verändert haben und wie sie befriedigt werden konnten. Man kann feststellen, dass statt Ortsbenutzung jetzt die Ausleihe betont wird, aber die Geräte zum Überspielen, die zur Ausleihe unerlässlich sind, fehlen noch in mehreren Bibliotheken. (S. 94-100)

Ausblick

SZEPESVÁRY Tamás: Gedanken zu einigen Charakteristika des österreichischen Bibliothekswesens und zur Ausbildung von Bibliothekaren und Informationsfachkräften. (S. 101-106)

DOVER, Marylin: Allgemeinnützliche Information in kleineren Siedlungen: erste Phase des PIRATE Experiments. (Zusammenfassung: MÁNDY Gábor) (S. 107-111)

SCHUNBÖCK, Johann: Vorbereitungen zur EDV-Anwendung in Bibliotheken. (S. 113-123)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

WALTERS, Suzanne: Marketing und Bibliotheken. (Übersetzung: MÁNDY Gábor) (S. 125-127)

KOVÁCS Lászlóné: Berufliche Reisemöglichkeiten für Bibliothekare ins Ausland. (S. 129-136)

TÛLINA, N.: Die neue Konzeption der Öffentlichen Bibliothek und ausländische Erfahrungen. (Übersetzung: HEGYKÖZI Ilona) (S. 137-142)

ANKUDOWICZ, Janusz - ADAMIEC, Witold: Funktionen der Öffentlichen Bibliotheken im Spiegel der Forschungen zu Erwerbung und Benutzung des Bestandes. (S. 143-154)

ZOTOVA, K.: Im Schutze der Bibliographie. (Übersetzung: MÁTYUS Krisztina) (S. 155-157)

Rezensionen

OJTOZI Eszter: **A Debreceni Egyetemi Könyvtári külföldi aktikvái és possessoraik.** *Ausländische Frühdrucke der Debrecener Universitätsbibliothek und ihre Besitzer.* Debrecen, KLTE, 1989. 234. p. (Rez.: KLINDA Mária) (S. 159-161)

DESMARAIS, Norman: Acquisition systems for libraries. *Computergestützte Erwerbungssystme.* Westport, Meckler, cop. 1988., 246 p. (Rez.: FAZOKAS Eszter) (S. 163-165)

CRETH, Sheila D.: Effective on-the-job training. *Effektive praktische Ausbildung von Studenten.* ALA, Chicago, London, 1986. 121 p. (Rez.: BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta) (S. 166-169)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Haraszthy Gyula a tanító és példaadó

Fülöp Géza

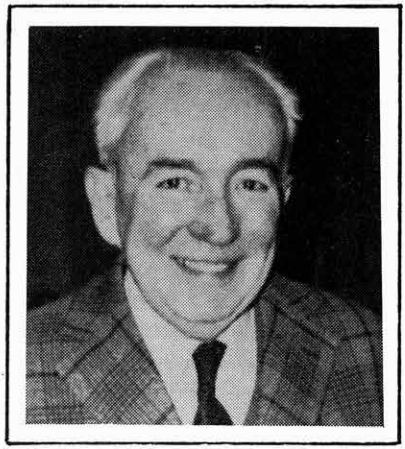

Nyolcvan esztendős korában eltávozott közülünk a magyar könyvtárügy mindannyiunk által tisztelt és nagyra becsült, halk szavú, de nagytudású személyisége, *Haraszthy* Gyula. Hosszú, tevékeny élete során áldozatos munkása, vezető egyénisége volt több budapesti nagykönyvtárnak, szerepet vállalt az ország könyvtárügyének tervezésében, szervezésében és irányításában, s hatékonyan kivette a részét a jövő könyvtárosainak szakmai felkészítéséből is, egyrészt mint egyetemi oktató, s a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékének a vezetője, másrészt mint idősebb kolléga, aki a különböző munkahelyeken fiatal munkatársainak, beosztottjainak adta át gazdag elméleti ismereteit és sokirányú gyakorlati tapasztalatait. De idősebb munkatársainak szintén példával szolgált tiszteletreméltó munkás életével, szorgalmával, szilárd munkaerkölcsével, sőt gyarapította az ország minden könyvtárosának ismereteit is, tartalmas szakirodalmi tevékenysége révén. Példát adó, nevelő, tanító személyiséget veszített elhunytával a magyar könyvtárügy és könyvtáros-társadalom!

Mintául szolgálni, nevelni, tanítani azonban csak az képes, avagy példát, tanítást csak attól fogadnak el mások, akit embersége, erkölcsi komolysága illetve szakmai felkészültsége erre alkalmassá tesz, akinek hitele van: emberi és szakmai, tudományos hitele. Haraszthy Gyulát erre készítette fel már a családi ház, a családi hagyományok, majd kitűnő iskolái, középiskolái és az egyetem, s később könyvtárosi pályája is. A pannon Dunántúlon, Sárbogárdon születetett 1910-ben, értelmiségi és író-ősökkel rendelkezett, művelt, könyveket forgató családban nevelkedett, gimnáziumi tanulmányait is itt kezdte. Budapestre kerülve az 1920-as évek elején a híres Lónyai utcai református gimnáziumban a tanítási órák mellett az iskola kb. 5000 kötetes szép könytárában is gyarapította ismereteit, sőt ennek a "főkönyvtárnoka" lett, s mint ilyen diáktársainak, "olvasóinak" is könyveket ajánlott, felvilágosítást, tájékoztatást nyújtott. Már ekkor elhatározta, hogy a bölcsészkar elvégzése után valamelyik pesti nagykönyvtár munkatársa lesz. 1928 és 1932 közt tanult a bölcsészkaron, magyar-német-esztétika szakos volt, s német szakos hallgatóként Heidelbergbe is eljutva (1930) megismerte az ottani híres egyetem könyvtárát, ami csak megerősítette pályaválasztási elhatározásában. Egyetemi tanulmányainak befejezése és doktorátusa után, mint ÁDOB-os (állástalan diplomás) az egye-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

temi magyar irodalomtörténeti intézet fizetéstelen tanársegédje lett, s ő kezelte az intézet gazdag könyvtárát is. Innen került 1935-ben a budapesti Egyetemi Könyvtárba, ahol - erről Ő maga vallott így *Bereczky* Lászlóval folytatott 1978. évi beszélgetésében (ld. Könyvtáros 1978. 396-401.) - az idősebb munkatársai közt sok kiváló "mester" volt, akiktől a fiatalok, köztük Ő is, megtanulhatták a könyvtárosi mesterséget: *Domanovszky* Ákos, *Moravek* Endre, *Mátrai* László, *Prohászka* Lajos nevét említi, s felsorolja több fiatal kollégáját is, akik nyilván nemcsak szakmai ismereteket, de emberi példát is nyújtottak neki. A háborút követő orosz hadifogságból való hazatérte után, 1947-től már a katalogizálás és szakozás osztályvezetője a könyvtárban, majd 1949-ben az ekkor létrejött Közgazdaságtudományi Egyetem új könyvtárának lesz az igazgatója, ahol az új épület tervezésében és létrehozásában, s az új, Magyarországon addig még nem alkalmazott munkaszervezet, a hálózati rendszer kialakításában és megszervezésében kiemelkedő része és vezető szerepe volt.

Természetesnek tekinthető, hogy ilyen könyvtárosi előzmények után és szakmai ismeretek és tapasztalatok birtokában Haraszthy Gyula *egyik első oktatója* lesz az ekkortájt meginduló egyetemi könyvtárosképzésnek, majd *első tanszékvezetője* az egyetemi Könyvtártudományi Tanszéknek. Az egyetemi könyvtárosképzés megindítása *Varjas* Béla nevéhez fűződik az 1948-49-i tanév II. félévében, azaz 1949 tavaszán. Az ő irányításával indult meg az oktatás, amelyet mint az OSZK főigazgatója szervezett; tanszék ekkor még nem volt, egyetemi tanszemélyzet sem, Varjas mellett a budapesti nagykönyvtárak, elsősorban a nemzeti könyvtár, s mellette az Egyetemi és a Fővárosi Könyvtár vezető munkatársai tartották az előadásokat, vezették a szemináriumokat és gyakorlatokat.

Haraszthy az elsők közt kapcsolódott be a képzésbe, az osztályozáselméletet oktatta, ezen belül is elsősorban az Egyetemes Tizedes Osztályozás problémáit elemezte. S ezzel úttörő jelentőségű feladatot teljesített, a megújuló magyar könyvtárügy különböző intézményeiben ugyanis ezidőtájt hódított tért széles körben az ETO, s Haraszthy oktatói munkájával ehhez készített fel és nevelt jól képzett fiatal szakembereket. Ő maga a két világháború között, 1937-ben a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete által rendezett könyvtárostanfolyamon ismerte meg az ETO történetét és rendszerét, s gyakorlati tapasztalatai és a szakirodalom alapján képezte számos hallgatóját kitűnő szakemberré. Ő készítette el az *első magyar nyelvű szakozási tankönyvet* is.

Az 1950-es évek elején kapott megbízást, hogy félállásban szervezze meg a tanszéket, amelynek 1951-től 1954-ig, három és fél esztendőn át volt a vezetője. Néhány fiatal belső munkatárs mellett olyan kitűnő külső szakembereket vont be az oktatótevékenységbe, mint pl. *Kőhalmi Béla, Sebestyén Géza, Kéki Béla vagy Dezsényi Béla.* A tanszékről vezetése idején kikerült végzett hallgatók közül később számosan a különböző könyvtárak vezetői lettek.

Közben, 1953 őszén az Akadémiai Könyvtár igazgatói székébe került, s a két felelősségteljes, egész embert kívánó feladatkört nem tudta ellátni. Tanszékvezetői félállásából kérte felmentését, amelyet meg is kapott s a későbbiek során sajnálatos módon nem vett részt az egyetemi könyvtárosképzésben. Példaadó szakmai tevékenységét különböző intézmények vezetőjeként, osztályvezetőjeként azonban tovább folytatta. Tovább igazgatta az Akadémia könyvtárát, ahonnan 1956 után méltatlan és igaztalan vádak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

alapján eltávolították. 1960-ban került az Országos Széchényi Könyvtárba, ahol a feldolgozó főosztályt, majd a különgyűjtemények főosztályát vezette, de résztvett az országos könyvtárügy különböző feladatainak az ellátásában, működött pl. az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsban, vagy a Magyar Könyvszemle szerkesztőségében. Nyugdíjas éveiben az OSZK főigazgatójától a nemzeti könyvtár 1918/19 utáni történetének a feldolgozására kapott megbízást, s ezen a munkán, amelynek számos értékes részeredményét publikálta is, dolgozott haláláig.

Az egyetemen - mint könyvtárszakos - hallgatója, az Akadémia Könyvtárában pedig beosztott munkatársa voltam Haraszthy Gyulának. Mint tanáromat és főnökömet is nagyon tiszteltem, de egyben barátomnak tekintettem, tekinthettem. Tanári és vezetői magatartása alapján egyaránt magamévá tettem azt a hitvallását, amelyet Goethére hivatkozva - már említett Bereczky Lászlóval folytatott beszélgetésében - így fogalmazott meg: a könyvtárosi munka a közösség szolgálata. E hitvallását egész életpályája, tanári és nevelői tevékenysége is hitelesíti, igazolja.

= = = =

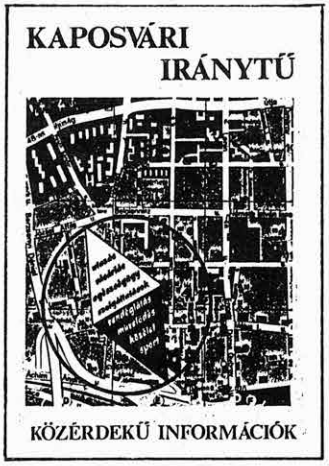

KAPOSVÁRI IRÁNYTŰ címmel a 75 ezer lakosú város legfontosabb közérdekű tudnivalóit gyűjtötték össze a városi könyvtár munkatársai ebben a jól szerkesztett, sokrétű adattárban. "Könyvünk összeállítása során arra vállalkoztunk, hogy olyan közérdekű tudnivalókat tartalmazó kézikönyvet adjunk városunk polgárai kezébe, amelyet tájékozódási segédeszközként használhatnak mindennapi ügyeik intézésében, a különféle intézményekhez és szolgáltatásokhoz kapcsolódó igényeik kielégítésében" - írta a kiadó előszavában *Hotter* István, a kaposvári Városi Könyvtár igazgatója. Az adattár tartalomjegyzékében böngészve a következő nagyobb témák szerinti rendszerezésben találhatók a tudnivalók: Várostörténet, városkép - Közéletünk fórumai és intézményei - Szociális intézmények - Egészségügy, környezetvédelem - Oktatás, művelődés - Szabadidő, sport - Utazás - Vendéglátás - Vásárlás, üzletek, elárusító helyek nyitvatartása - Lakossági szolgáltatások. A kaposvári polgár megtudhatja a kiadványból, hogy pl. a lakóhelyéhez legközelebbi fogorvosi rendelőben ki és mikor rendel, hogy ügyeit a tanácsnál miként, kinél és mikor intézheti el, hogy a távolsági buszjáratok hová és mikor indulnak, vagy ha kirándulni szeretne, a város környékének turistaházai milyen szolgáltatást nyújtanak, s a részletekről hol lehet érdeklődni stb., stb. A nyugati számítógépes adatbázisokról szóló ismertetések olvasása után mi, hazai könyvtárosok csak azt remélhetjük, hogy a közeli (vagy inkább távoli??) jövőben midezeket az ismereteket nem csupán egy - amúgy 3000 példányban megjelent - kiadványból tudhatjuk meg, hanem mondjuk a városi könyvtár adatbázisából is le lehet majd kérdezni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

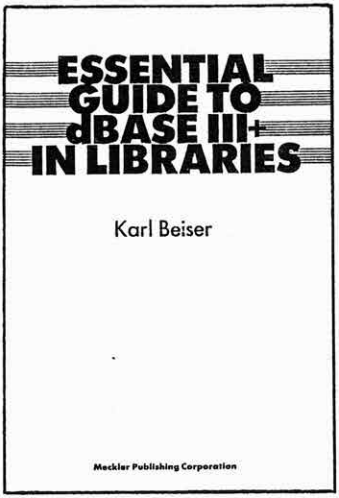

BEISER, Karl: Essential guide to dBase III+ in libraries. - Egy olyan könyvre szeretném felhívni a könyvtárosok figyelmét, amelynek bizonyára örülni fognak azok, akik számítógépesítéssel küszködnek. Bár a könyv nem igazán friss, teljessé csak most vált, mivel a kiadó két darab hajlékony lemezen közreadta a könyvben leírt programokat. A lemezekhez a közelmúltban sikerült a Könyvtártudományi Szakkönyvtárnak (Bp. I. Budavári palota F épület, tel. 175-7533/263) hozzájutnia.)

A dBASE III+ adatbáziskezelő rendszer nagy népszerűségének az a titka, hogy használóbarát, interaktiv parancsai viszonylag könnyen elsajátíthatók. A SZÁMALK által rendezett egyhetes tanfolyamon kezdő szintről tanítják annak alapjait és erre épülően további egyhetes programozói tanfolyam is létezik, amelynek elvégzésével már nagy önállóságra tehet szert a felhasználó. Az ambíciózusabbak egy jól szerkesztett magyar nyelvű kézikönyvből (*Bognár* Júlia: dBASE III+ Plus. Bp. SZÁMALK, 1987.) az első tanfolyamra épülően is elsajátíthatják a szükséges tudnivalókat.

A dBASE rendszer segítségével maga a felhasználó alakítja ki a tetszés szerinti rekordstruktúrát, amelyik utólag is változtatható az adatok megőrzésével. Nemcsak könyvtári munkafolyamatokra készíthetők programok, de minden adminisztrációs ügyviteli munka is megoldható a segítségével (személyzeti nyilvántartás, postai címjegyzék a címek etikettre nyomtatásával együtt, stb.).

A bemutatott könyvben különböző könyvtári munkafolyamatok szerepelnek. A könyvben nyomtatott formában megtalálhatók a programok, a rekordstruktúra és a leírások. A hajlékony lemezeken a MAIL, BIBLIOGS, RESOURCE, INDEXING, ABSTRACT, REFARCHV, ACQUIRE, UNIONLST, SERIALS, CATALOG, CATCARDS, REGISTER, OVERDUES, CIRC, STATS, BULKLOAN alkönyvtárakba rendezetten találhatók a különböző munkafolyamatokkal kapcsolatos programok, rekordstruktúra, minta adatbázis, indexek. Az alkönyvtárak nevéből látható, hogy milyen munkafolyamatra vonatkoznak.

Ha véletlenül a felhasználónak megfelel egy az egyben a struktúra és a kész programok, akkor kulcsrakész rendszert kap, de igen könnyen módosítható mindegyik program és a rekordok (új mezők fűzhetők hozzá, illetve a mezők hossza is változtatható). A megírt programok mindenképpen szolgálhatják a velük való ismerkedést, kísérletezést és a részekből új programok összeállítását.

A kiadó tanácsa szerint a felhasználó készítsen másolatot a lemezekről és azokon bátran változtathat.

KOVÁCS Lászlóné

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egyre inkább hozzá kell szoknunk ahhoz, hogy saját dolgainkat magunknak kell megoldani. Nem várhatjuk, "felülről" a tévedhetetlen módszereket, kinyilatkoztatásokat. Az új társadalmi, politikai, gazdasági helyzetben nekünk is változnunk kell, ami persze sok új gondot is felvet, hiszen nem könnyű a megszokottságból kilépni. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöksége 1989 novemberében két, továbbgondolásra szánt összeállítást tárgyalt meg és bocsátot vitára. Az egyiket *Papp* István készítette, a másikat az MKE Műszaki Szekciója. Az MKE elnökséghez beérkezett hozzászólások száma nem volt túl sok. Mi az olvasók tájékoztatása érdekében mindegyiket közreadjuk, további hozzászólásra buzdítva olvasóinkat.

(A szerk.)

A magyar könyvtárpolitika néhány aktuális kérdése. Vezérfonal a vitához

Papp István

A társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális változások, amelyek folyamatban vannak a könyvtárakat körülvevő közegben, szükségessé teszik, hogy átgondoljuk, újrafogalmazzuk, s ha indokolt, teljességgel új alapokra helyezzük a hazai könyvtárügy politikai koncepcióját.

Ha az alábbiakban nem kerülnek is előtérbe a könyvtári ellátás és szolgáltatások problémái, közvetve mégis róluk van szó, minthogy a könyvtárpolitika célja és értelme ezeknek - a társadalmi szükségletekkel és a rendelkezésre álló, illetve reálisan elvárható anyagi és személyi erőforrásokkal összhangban - előmozdítása és maximális hatásfokú működtetése.

Új könyvtárpolitikai gondolkodást, cél- és eszközrendszert kíván könyvtárügyünk, amely egy sor nehézséggel (mondhatunk akár válságjelenséget is) küzd és a változásokat kényszerként, ezek eredményét kudarcként éli meg, ami demoralizálólag hat ki az egész szakmára. Ezek az aggasztó tünetek az alábbiak (a felsorolás nem tart igényt a teljességre):

- az eddigi hierarchikus, felülről lefelé szervezett irányítási és strukturális modell elveszti/elvesztette működőképességét;
- nő a könyvtárügy társadalmi elszigeteltsége;
- a szolgálat anyagi ellátottsága egyes pontokon túlzott, másutt szűkös;
- a szolgáltatási kínálat nincs összhangban a kereslettel (ki nem használt kapacitások, ki nem elégített igények);
- a meglévő szakmai ismeretanyag elavult, az új, főként technológiai ismeretek és készségek nem terjednek kielégítő mértékben;
- a könyvtárügy látszategysége végleg felbomlott, a racionális koordináció és kooperáció szerény kezdeményeinél messze erősebbek az izolációs tendenciák;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a könyvtárfenntartói kötelezettség és az ellátáshoz való jog eddigi kategóriái, - amelyek az anyagi eszközök korlátlan bővithetőségének feltételezésén alapultak - megrendültek;
- a könyvtárosi közösségre, mint egészre (tisztelet a kivételnek) inkább az eddigi gyakorlat, szervezet, követelményrend, gondolkodásmód megőrzése, semmint a változásokhoz való kezdeményező alkalmazkodás a jellemző.

Ezek és más, hasonló jelek arra indítják a Magyar Könyvtárosok Egyesületét, hogy maga is hozzájáruljon egy, a mai, még inkább a holnapi követelményeknek megfelelő könyvtári közgondolkodás és közcselekvés, ha úgy tetszik, könyvtárpolitika kialakításához. Különösen sürgetőnek tartja, hogy ebben a három kérdéskörben kezdődjék el a tisztázás folyamata és alakuljon ki konszenzus: 1. a könyvtári szolgálat fenntartása, 2. a könyvtárügy önigazgatása, 3. a stratégiai célok kijelölése.

I.
A könyvtári szolgálat fenntartása

A könyvtárfenntartás kötelezettsége és lehetősége között az eddigiekben alig tettünk különbséget; nem lenne-e célszerű egyértelműen megjelölni azokat a szerveket, amelyekre fenntartási kötelezettség hárul a köz ellátása érdekében, s másokat mentesíteni az alól, hogy helyettük nyújtsanak szolgáltatásokat, vagy lelkiismeretfurdalást érezzenek mások elmulasztott kötelességei következtében? Konkrétabban:

Tanácsi közművelődési könyvtárak

Mit jelent a fenntartás kötelezettsége?

Hogyan lehet biztosítani a lehető egyenletes ellátást?

Miképpen történjék a fenntartó illetékességén túleső körnek nyújtott szolgáltatások finanszírozása?

Miképpen igazodjék a könyvtári ellátás a helyi önkormányzatok átalakulásához?

Szakszervezeti közművelődési könyvtárak

Mit jelent a fenntartás lehetősége? Egyáltalán: kötelezhetők-e a szakszervezetek a könyvtári ellátásért való felelősségvállalásra?

Fent kell-e tartani, fenntartható-e a kettős közművelődési könyvtári ellátás elve (lakóhelyen és munkahelyen)?

Kiútat jelenthet-e az az álláspont, hogy a szakszervezeti érdekképviselet a munkáltatót vegye rá, ahol szükséges, a munkahelyi ellátás finanszírozására?

Túl vagyunk-e a 24. órán ahhoz, hogy a szakszervezeti hálózati-ellátó központokat a tanácsi központi szerepkörű könyvtárakba integráljuk? Megmenthetők-e legalább részben fenntartási költségeik egységes, munkahelyi és lakóhelyi ellátási rendszerek céljára?

Iskolai könyvtárak

Az iskolai munka könyvtári ellátását nem kellene-e egyértelműen az oktatásügy felelősségébe utalni?

Érdemes-e alternatívaként továbbra is fenntartani a tanácsi közművelődési könyvtárak által működtetett, iskolai könyvtári ellátó rendszereket?

Ez utóbbiak fenntartása esetén miképpen lehet garantálni, hogy az oktatásügy anyagi alapjaiból fedezzék a működési kiadásaikat?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egyetemi és főiskolai könyvtárak

Vállaljon-e közvetlenül is részt az állam azon felsőoktatási könyvtárak költségvetésében, melyektől anyaintézményükön túlmenő szolgáltatásokat is elvár? Reálisan lehet-e számolni egy külön felsőoktatási könyvtári alap létrehozásával? Vagy az ilyen szolgáltatásokat támogatás vagy térítés formájában a kedvezményezettek finanszírozzák meg?

Szükség van-e minden főiskolán saját könyvtár fenntartására vagy pedig esetenként célszerűbb-e a helyi önkormányzati szerv által fenntartott közművelődési könyvtártól megrendelni az ellátást?

Szakkönyvtárak

Előírható-e bármely intézmény, vállalat, szerv stb. számára helyi jellegű szakkönyvtár fenntartása? Bele lehet-e szólni az ilyenek dolgába? Megtiltható-e felszámolásuk?

Van-e értelme az ún. tudományági-országos szakkönyvtárak százas tömegben való kijelölésének? Vállalhat-e ezek fenntartásában közvetlen felelősséget az állam?

Célszerű-e az egyes népgazdasági ágazatok részére továbbra is országos, nyilvános szakkönyvtárakat fenntartani? Ha igen, melyek legyenek ezek, s kik legyenek fenntartóik?

Az országos szakkönyvtárak fenntartása az ágazatok, illetve az egyes vállalkozások, intézmények stb. működéséhez nyújtott állami szubvenciónak tekintendő-e vagy pedig az ellátást élvezőktől várható el fenntartásuk?

Az állam könyvtárfenntartói feladatai

Elvárható-e az államtól, hogy ne csak az egyes szervei (helyi önkormányzatok, állami intézmények) által fenntartott könyvtárak révén gondoskodjék a köz könyvtári ellátásáról, hanem közvetlenül is vállaljon részt az ellátás finanszírozásában?

Ha igen, ennek módjai:

- az országos jellegű könyvtárak fenntartása,
- egyes könyvtári projektek támogatása,
- az egyes fenntartók illetékességi körén túlmenő szolgáltatások finanszírozása,
- egyéb támogatások.

A könyvtári szolgálat finanszírozásának módja

Milyen mértékben lehet és kell számításba venni az állami költségvetésből eredő közvetlen és közvetett források mellett az egyéni és testületi használók hozzájárulását a könyvtári szolgálat fenntartásához?

Lehet-e, célszerű-e fenntartási minimumokat előírni az állami könyvtárfenntartó szervek számára?

Milyen realitása van egy fejlesztési célokat szolgáló, központi könyvtári alap létrehozásának? Mennyiben számíthatnak a könyvtárak egyéb központi alapokra és forrásokra?

Indokolt-e felülvizsgálni az ingyenes és térítéses szolgáltatások körét, tekintettel a megváltozott körülményekre és az egyes könyvtártípusok sajátosságaira?

Lehet-e számolni azzal, hogy közös feladatok megoldására az egyes könyvtárak közös anyagi alapot hoznak létre saját erőforrásaik terhére?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

II.
A könyvtárügy önigazgatása

Szükséges-e, lehetséges-e egy önmaga által szabályozott könyvtári rendszer? Milyen elemekből tevődjék össze egy esetleges önigazgatási rendszer? Mik legyenek ezek funkciói?

Miképpen oldható meg, hogy a könyvtárosok és a könyvtárak egyaránt felelős szerepet játszhassanak az önszabályozó rendszerben?

Az MKE új alapszabályának tervezete kellő keretet nyújt-e a személyi és az intézményi képviseletnek?

Ha az MKE-ben megfelelő tér nyílik a könyvtártípusok szerint szerveződő intézményi szekcióknak (ezek lényegében a jelenlegi igazgatói tanácsok), van-e még értelme annak, hogy az igazgatói tanácsokat az OKT, egy felülről szervezett testület - amely legitimációját a minisztertől nyeri -, egységeiként működjék?

Egyáltalán. Miért bízhatna meg jobban a miniszter a maga által kinevezett testületben, mint az MKE-ben? Nem láthatja el a miniszter mellett ugyanazt a tanácsadó funkciót az MKE tervezett új alapszabályában előirányzott tanács (amely az egyes szekciók, köztük értelemszerűen az egyes könyvtártípusokat képviselő testületi tagokból alakult szekciók elnökeiből áll), mint eddig az OKT?

A kellő személyi és anyagi feltételek biztosítása, illetve átcsoportosítása esetén nem lennének-e jobb helyen az MKE-nél azok a kutatásszervezési, fejlesztési, módszertani, adminisztratív funkciók, amelyeket jelenleg az OSZK KMK lát el? A minisztérium helyett nem a szakma irányítása alá kellene-e helyezni az OSZK KMK-t, levonva ennek minden konzekvenciáját?

Az állami könyvtárpolitikáért és végrehajtásáért való felelősség továbbra is kormányzati feladat maradjon? Ha igen, miben álljon ez a felelősség? Milyen eszközrendszerrel és apparátussal működjék? Jelezhető-e tartalma a következő jelszavakkal: szakmai irányítás helyett közigazgatás, az országos könyvtárak és szolgáltatások fenntartása (más tárcákkal megosztva), könyvtári projektek támogatása központi alapból, a támogatás felhasználásának ellenőrzése (az odaítélés a szakmai fórumok feladata), jogszabályok kiadása, a jogszabályok végrehajtásának ellenőrzése?

Szükség van-e az ágazati szakfelügyelet jelenlegi formájában való további működtetésére, vagy pedig a fenntartók felügyeleti jogába beleértendő az általuk fenntartott intézmények szakszerű működésének az ellenőrzése is?

Miképpen lehetne megoldani a könyvtárak tevékenységének és fejlesztésének társadalmi, vagyis a használók által történő ellenőrzését? Milyen lehetőségeket kínál az önkormányzatokról szóló törvény arra, hogy a közművelődési könyvtárakat a jövőben ne a hivatali apparátusok, hanem a választott önkormányzatok irányítsák?

Mennyiben fér össze az egyetemi autonómiával, hogy a szakma követelményeket támaszthasson a könyvtárosképzés tartalmát és keretszámait illetően? Nem kellene-e az MKE hatáskörébe utalni az egyéb, iskolarendszeren kívüli képzési és továbbképzési formák tartalmi és szervezeti szempontból való gondozását?

Nem lenne-e helyénvaló, ha a közvetlen minisztériumi irányítás alatt álló szakmai folyóiratok az MKE illetékességébe kerülnének? Miképpen lehetne továbbra is biztosí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tani e lapok fenntartási költségeit? (Minisztériumi támogatás? A könyvtárak által összeadott alap?)

Ha indokolt ez a lépés, miképpen lehetne a könyvtárellátó vállalatot a könyvtárak (vagy fenntartóik) tulajdonává tenni?

III.
A stratégiai célok kijelölése

Annak érdekében, hogy a könyvtárügy képes legyen lépést tartani a fejleményekkel s aktív szereplőként vehessen részt a társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális változásokban, meg kell határoznia azokat a legfontosabb feladatokat, amelyek megoldása elemi feltétele annak, hogy az egyes könyvtárak használóik igényeinek megfelelő szolgáltatásokat nyújthassanak. Ugyanis a megelégedett használó jelenti a könyvtárügy legfőbb társadalmi legitimációját.

Úgy tűnik, hogy az országos könyvtárpolitikának mindenekelőtt az alábbi problémákkal kell szembenéznie.

1. Tudomásul kell venni a könyvtárügy sokrétűségét, s a fiktív egység hajszolása helyett sokkal nagyobb önállóságot, s ezzel együtt persze több felelősséget és kötelezettséget kell adni az egyes területek könyvtári szolgálatának, s azok fenntartó-felügyeleti szerveinek. Ezzel párhuzamosan a könyvtári önigazgatás szabályozó rendszerének kiépítése jelentheti azt a centripetális erőt, amely meggátolja az egyes könyvtárak teljes izolációját.
2. Egy gyors változásokkal teli, válságosnak mondható szakaszban létfontosságú egy rugalmas, a fejleményekhez igazodni képes könyvtárpolitikai koncepció. Ennek kidolgozását nem szabad tovább halogatni.
3. A nyilvános könyvtári ellátást nyújtó közművelődési, felsőoktatási és országos szakkönyvtárak, valamint a szakirodalmi információ intézményei és szervezetei közötti kapcsolatokat tovább kell erősíteni, s közös fejlesztési programokat, kooperációs vállalkozásokat kell előirányozni.
4. El kell érni, hogy az állami információs és művelődéspolitika felülvizsgálja elsőbbségi rendjét, s a könyvtári szolgálatot ne csak szavakban, hanem tényleges ellátottságában is előbbre sorolja.
5. A könyvtáraknak maguknak is mindent meg kell tenniök annak érdekében, hogy a társadalomnak a róluk alkotott képe pozitív irányban megváltozzék. Ez a feladat számos összetevőből álló programot kíván: ezek között első helyen áll a pártokkal és egyéb társadalmi képződményekkel való kapcsolatok kiépítése.
6. Talán nem túlzás azt állítani, hogy valamennyi könyvtári jogszabály elavult: az általuk tükrözött társadalmi viszonyrendszer teljességgel megváltozott. Valószínű, hogy a legtöbb jogszabály helyett nincs is szükség újat alkotni; hozzá kell látni viszont az új könyvtári alapjogszabály előkészítéséhez.
7. Mind a szolgáltatási színvonal, mind az önigazgatás első és legfőbb feltétele a szakképzett munkaerő. Az állami könyvtárpolitikának ezért elsőbbségben kell részesítenie a képzési és továbbképzési programokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

8. A technológiai elmaradásunk felszámolása előfeltétele annak, hogy bekapcsolódhassunk a nemzetközi információáramlásba, élvezve annak minden előnyét. Ugyanakkor a hazai könyvtári szolgálat átfogó automatizálásával egy magasabb minőségi szintre emelhetjük mind szolgáltatásainkat, mind pedig üzemszervezésünket. Ezért a számítógépes és távközlési technika könyvtári bevezetésére meg kell teremteni a szellemi és anyagi feltételeket. Az egyes könyvtárak fenntartóinak erőfeszítéseit jelentős központi állami támogatással kell ösztönözni és kiegészíteni.
9. Ki kell dolgozni mind országosan, mind helyileg az esetlegesen csökkenő anyagi támogatásokat ellensúlyozó taktikai lépéseket. Ez részben újabb pénzügyi források felderítését és megnyitását jelenti, de részben olyan visszavonulási tervek kidolgozását, amelyek lehetővé teszik a lényeges vívmányok megtartását kevésbé fontosak feladásával.
10. Számolni kell azzal, hogy több könyvtár léte kérdésessé válik a közeljövőben. E válságjelenség kezelésénél abból kell kiindulni, hogy a nyilvános ellátás nem szenvedhet sérelmet, ugyanakkor nem kötelezhetők könyvtárfenntartásra azok a szervek, amelyeket ilyen kötelezettség nem terhel. A kisebb helyi önkormányzatok számára fokozott jelentőséget nyer az ellátó rendszerekhez való csatlakozás. Megoldást jelenthet, ha a tanácsi közművelődési könyvtárak által működtetett, ellátó rendszerek nyitottá válva lehetővé teszik a különféle, rokontípusú könyvtárak csatlakozását, szolgáltatásaikért természetesen térítést kérve.

Budapest, 1989. november 12.

Az MKE Műszaki Könyvtáros Szekciójának feljegyzése az időszerű könyvtárügyi és szakirodalmi tájékoztatási tennivalókról*

Az MKE Műszaki Könyvtáros Szekciója aggódva figyeli a könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás napjainkban mindinkább kitetsző válságát. A puszta figyelés azonban nem segít. Szükség van a válság távolabbi-közelebbi okainak feltárására, illetve a belőle való fokozatos, korántsem könnyű és áldozatok nélküli kibontakozás lehetőségeinek felderítésére is.

A szekció f. évi tevékenysége és rendezvénysorozata (vezetőségi ülések, a győri és a keszthelyi találkozó) ezért helyezte előtérbe a múlt boncolását és a jövő felé vezető utak keresését. Eközben ugyan mindig a műszaki könyvtárak sorsának alakulásából, azaz

---

* A feljegyzés elkészítésében részt vettek: *Futala* Tibor, *Horváth* Tibor, *Papp* István, *Vajda* Erik, valamint a Műszaki Könyvtáros Szekció vezetősége. Figyelembe vették az MKE 1989. évi vándorgyűlésén a Műszaki Könyvtáros Szekcióban elhangzott előadásokat (ld. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 1989. 36.évf. 11.sz. 467-497.p.), a szekció Győrben rendezett tanácskozására készült referátumot (*Papp* István: Második meditáció a Magyar Könyvtárosok Egyesületéről = Könyvtáros. 1989. 39.évf. 9.sz. 509-517.p.), valamint *Futala* Tibor nyílt levelét (Levél az MKE Műszaki Szekciójához. = Könyvtáros. 1989. 39.évf. 9.sz. 517-519.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

saját illetékességéből indult ki, előbb-utóbb azonban szükségképpen szembesülnie kellett azokkal a problémákkal is, amelyek a szélesebb könyvtárügyi és szakirodalmi tájékoztatási összefüggésekből adódnak.

Ez a körülmény ad a szekció jelen feljegyzésének megfogalmazására indíttatást és bátorítást.

A múlt

Letagadhatatlan tény, hogy az elmúlt negyven év alatt a könyvtárügyben és a szakirodalmi tájékoztatásban számos szakmailag plauzibilis, olykor egészen kiváló eredményt sikerült elérni (pl. művelődéstörténeti és -szociológiai kutatások, nagy bibliográfiai vállalkozások, könyvtári és tájékoztatási szabványosítás, könyvtárellátás, a tanácsi közművelődési könyvtári hálózat kifejlesztése, könyvtárépítészet, könyvtári célbútorok gyártása, referatív és más információterjesztő szolgáltatások, szellemes szoftverek stb.).

Ennek elllenére ma sincs kiteljesedetten működő, igazán ütóképes könyvtári, illetve szakirodalommal és szakirodalmi tájékoztatással ellátó rendszerünk.

A kudarcot területünkön is a magát mindentudónak, midenhatónak és mindent bírónak tartó pártállam idézte elő. A jövő szempontjából mindenképpen fontos, hogy az alábbiakban felsoroljuk "területspecifikus" hibáit:

- a könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás felülről szervezése, a közösségi szükségletekre korábban létrejött intézmények (egyesületi és munkásmozgalmi könyvtárak, paraszti olvasókörök) elvágása éltető gyökereiktől vagy megszűntetése,
- a kelleténél lényegesen több könyvtár gyors létesítése - alacsony színvonalon, ami a maradványelven való dotálást még inkább szétforgácsolta,
- a "szakirodalommal és szakirodalmi információval való ellátás" fogalmának 19. századi, ahhoz képest is eltorzított értelmezése, a különböző könyvtártípusok funkcióinak – lefelé nivelláló – összemosása, a központi szolgáltatások, általában a könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási munka technizálásának és automatizálásának elodázása,
- a külföldi dokumentumbehozatal "egycsatornássá" (Kultúra) tétele,
- a könyvtáros és szakirodalmi tájékoztató képzés tessék-lássék megoldása (kedvezőtlen szakpárosítás, alacsony beiskolázási létszámok, nem eléggé variábilis oktatási tervek, agyonideologizáltság stb.),
- a szakmai irányítás elbürokratizálása (MM, egyéb főhatóságok, megyei és városi tanácsi művelődési osztályok, SZOT-hierarchia stb.), a szakmai önigazgatás (Magyar Könyvtárosok Egyesülete) rövid pórázon tartása.

Noha a helytelen döntések sora eloszlik a négy évtizednyi időben, s az sem tagadható, hogy velük kapcsolatban korrekciók is születtek, a könyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás sorsa egészében véve mégis az 1949 táján elhatározott pályán kanyargott tovább, s jutott el - a társadalom egészével együtt - abba a mély válságba, amelynek meghaladása merőben új elvi és pragmatikus megközelítéseket kíván. A mi esetünkben is szükségessé vált a rendszerváltás.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az állam könyvtárügyi és szakirodalmi tájékoztatási érdekeltségei

Fel kell hagyni azzal a "boldog végkifejletig" soha el nem jutott elvvel, hogy az állam a könytárügy és a szakirodalmi tájékoztatás egészéért felelősséget visel, s ennek jegyében joga van ilyen-olyan mérvű közbeavatkozásokra, szabályozásokra és ellenőrzésekre. (Ennek érdekében mindenekelőtt hatályon kívül kell helyezni a könyvtárügyi alapjogszabályokat, illetve az állami könyvtárügyi és szakirodalmi tájékoztatási érdekeltségét egy új tájékoztatáspolitikai törvényben megfogalmazni.)

A kérdés csak az, hogy mi iránt, milyen formában nyilvánuljon meg ez az érdekeltség, ami egyszersmind finanszírozási módozatokat is jelent. Megítélésünk szerint a következőkről van szó:

a/ Az államnak közvetlen érdekeltséget kell fenntartania az ún. nyilvános könyvtárak iránt. Ezek köre a nemzeti, az egyetemi könyvtárak, a központi (országos) szakkönyvtárak és a tanácsi közművelődési könyvtárak révén adott. Számukat - eltekintve a kedvezőbb telepítésekkel elérhető összevonásoktól - csökkenteni nem szabad, bővíteni nem nagyon kell. A szóban forgó könyvtáraknak továbbra is túlnyomórészt a költségvetésből kell megélniük, mégpedig jól, az állam tájékoztatáspolitikai szándékait megvalósítani képesen. Az e célra szolgáló költségvetési ráfordításokat kiküönítetten kellene évről-évre megtervezni és eljuttatni a konkrét fenntartókhoz. Ezzel egy tekintet alá esik az a megoldás, hogy a fenntartók, többségükben önkormányzatok bevétel visszatartási, illetve támogatási mechanizmusa úgy alakíttassék ki, hogy normatív módon lehessen megkövetelni tőlük a könyvtári ráfordítások előirányzását.

b/ Ugyancsak közvetlen állami érdekeltségnek kell megnyilvánulnia a központi szolgáltatások, továbbá az olyan szakirodalmi tájékoztatási vállalkozások kifejlesztése iránt, amelyek fontosnak látszanak az állam által akceptált és preferált tudományos, oktatási, termelési és szociális célok elérése szempontjából.E téren mindenekelőtt pályázatok kiírásával, projektek szervezésével kell operálni.

c/ Közvetlen érdekeltség a jelenlegi könyvtáros- és tájékoztatóképző bázisok fenntartása és megfelelő fejlesztése is, illetve ennek keretében az ösztöndíjpolitika, a tanulmányi célú külföldi kiküldetések finanszírozása. Itt ugyancsak a költségvetésből való fenntartás kínálkozik megoldásként.

d/ Közvetett érdekeltségnek kell megnyilvánulnia az alsó- és középfokú oktatásban, a főiskolákon, a non-profit kutatóhelyeken és a gyógyászatban működő könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatások iránt. E szférában az ilyen ráfordítások az oktatási, a kutatási és a gyógyászati ráfordítások szerves részét képezzék, s nagyságrendjük az oktatásban, a kutatásban és a gyógyászatban való megítélésüktől függjön.

Az, hogy a beszűkített érdekeltségi körön kívül kinek - melyik vállalatnak, intézménynek, egyesületnek, szakszervezetnek, jogi személynek, vállalkozónak, stb. - van szüksége könyvtárra, szakirodalmi tájékoztatási szervezetre, illetve milyenre, a továbbiakban csak annyiban állami érdekeltség, hogy a méltányos adóztatás révén

— a könyvtárak fizetett szolgáltatások (másolatok, irodalomkutatások, rendezvények, kiadói tevékenység, ellátó és tanácsadó szolgálatok, speciális dokumentumok köl-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

csönzése stb.) nyújtásával kiegészítő, premizálásra, szakmai utaztatásra, állománygyarapításra stb. egyaránt felhasználható forrásokhoz jussanak,

— a kereslet-kínálat szabályai szerint működő szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatások (referatív kiadványok, témadokumentációk, irodalomkutatás, információs tanulmányok, számítógépes irodalomkeresés, másolatszolgáltatás, szakértés stb.) előállítói pedig tisztességesen megélhessenek tevékenységükből.

Marad még egy kérdés: ki, milyen szerv, hivatal testesítse meg és menedzselje ezt a beszűkített könyvtárügyi és szakirodalmi tájékoztatási érdekeltséget? Ennek eldöntése, sőt még javaslatba hozása is, a jelenlegi helyzetben, amikor még nem létezik átfogó tájékoztatáspolitikai törvény, meglehetősen illúzórikus.

Mindössze annyi látszik kívánatosnak, hogy e célból kormányszintű szerv jöjjön létre, amely

— kis létszámú legyen,
— ne avatkozzék bele semmiféle részletkérdésbe (ezt hagyja a szakmai önigazgatásra),
— legyen megfelelő felhatalmazása a fenntartókkal (önkormányzatokkal) való kapcsolattartáshoz, a költségvetési, pályázati és projekt-igények számszerűsítéséhez,
— legyen a fentiekkel kvadráló ellenőrzési jogosítványa,
— vezetőjének legyen emberi-szakmai tekintélye.

Végül egy óhaj: kívánatos, hogy a szóban forgó kormányzati szerv felállítására minél előbb sor kerüljön, ui. a jelenlegi "úgy már és így még nincs" helyzet kifejezetten kedvezőtlen.

A szakmai önigazgatás kérdése

Az állam beszűkített könyvtárügyi és szakirodalmi tájékoztatási érdekeltségével és felelősségével kapcsolatban felvázolt igazgatási rendszer létrejöttének és hatékony funkcionálásának múlhatatlan előfeltétele, hogy a könyvtárügyben és a szakirodalmi tájékoztatásban kialakuljon a szakmai önigazgatás, melyet az államigazgatás, illetve az állami érdekeltségen kívül eső szakmai és fenntartói közvélemény szakmai kérdésekben egyaránt elfogad partnerének, s ebbéli javaslatait, tanácsait ilyen szempontból mérvadónak tekinti.

Itt sem kell a nulla pontról elindulni, ui. a Magyar Könyvtárosok Egyesülete - az utóbbi tíz évben felhalmozott tapasztalatai és eredményei birtokában - meghatározott továbbfejlesztés és feltételbiztosítás esetén alkalmassá tehető a szakmai önigazgatás feladatainak ellátására. Nevezetesen a következőkről kell gondoskodni:

a/ Az egyesület vezető testülete - a készülő új alapszabály szellemében - kifogástalan legitimációval jön létre. Kívánatos, hogy az egyesülethez - s az új alapszabály lehetőséget biztosít erre - csatlakozzanak az intézmények (intézményi tagság) és a szakirodalmi tájékoztatással foglalkozók is. (Meggondolandó, hogy az egyesület ne szövetségként működjön-e tovább.)

b/ Az egyesület irányítása alatt kutatásszervezési-fejlesztési-módszertani-adminisztratív apparátust kell szervezni. E célra a KMK bázisa látszik a legalkalmasabbnak, mégpedig eddigi funkciói újrafogalmazásával, esetleges csökkentésével (pl. a képzést-továbbképzést, az állománygyarapítási tanácsadást, az építési-berendezési szolgálatot valamiféle vállalkozássá lehetne átszervezni).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

c/ Az egyesület létrehozza a maga tanácsadó testületeit - a jelenlegi tanácsadó testületek (OKT, intézményi igazgatói tanácsok) helyébe és részben személyi bázisán.

d/ Szakmai orgánum(ok) tulajdonosává válik.

Fontos és itt csak érinthető kérdés, mi tartozzék a szakmai önigazgatás fogalomkörébe. Megítélésünk szerint a következő funciók: szabványosítási feladatok, a képzés-továbbképzés tartalmi követelményeinek kimunkálása, többé-kevésbé átfogó helyzetképek és prognózisok készítése, a társadalom politikai és érdeklődés szerinti képződményeivel való kapcsolattartás, kapcsolatok ápolása a rokon szakterületekkel (levéltárakkal, múzeumokkal, könyvkiadással és -kereskedelemmel), együttműködés a különféle szakszervezetekkel a szakmában dolgozók bér- és egyéb szociális igényeinek érvényesítése érdekében, szakmai ismeretek terjesztése előadások, szaksajtó és egyéb kiadványok útján, a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatások propagálása a társadalomban, a szakma hazai és külföldi képviselete, kitüntetések adományozása, a szakmai közélet elősegítése (pl. klub, étterem, előadótermek stb. fenntartása). S mindezt úgy kötelező megszervezni, hogy a regionális jelenlét, a szakmai rétegszerveződés egyaránt érvényre jusson benne.

Hangsúlyozottan kezelendő az illetékes kormányszervvel kiépítendő kapcsolat, amelynek mindenképpen partnerinek kell lennie. Miközben a szakmai önigazgatás számára ez a szerv fenntartást és fizetett megrendeléseket biztosít, az önigazgatás egyszersmind (nem lévén államigazgatási jogosítványa) el is határolódik tőle.

Meglehet, hogy a jelenlegi körülmények közepette egy ekkora "gründolás" lélekzetelállítónak tűnik. Mégis meg kell kísérelni, ui. itt nem fejlesztésekről, hanem az ügyben meglévő személyi-anyagi bázisok "új rendbe állításáról" van szó. S erre az átállításra most, a régi struktúrák lebontása, illetve új struktúrákká fogalmazása idején soha vissza nem térő alkalom kínálkozik. És nem csak alkalom, hanem kényszer is. Jobb, ha e kényszer nyomására mi magunk kezdeményezzük átalakulásunkat, mintha kívülről "alakíttatnánk át".

Budapest, 1989. november 20.

Hozzászólások

Tóth Gyula

A téma feltétlenül aktuális, sőt megkésett: feltehetően azért, mert közel másfél éve a könyvtárügynek működőképes gazdája, felelőse nincs. Az sem vitás, hogy ebben a helyzetben a Magyar Könyvtárosok Egyesületének hallatnia kell a szavát. Ugyanakkor az MKE jelenlegi Elnöksége szűk körű kompetenciájú ilyen nagy horderejű kérdéshez, egy ilyen vezérfonal csak "pipázóklub"-szerű vitához, szubjektív vélemények összegyűjtéséhez elegendő. Jobb lett volna az 1989. évi vándorgyűlést, vagy annak plenáris ülését ennek a témának szentelni. Úgy tűnik: előkészítéssel (s az előkészítő lehet az MKE is, vagy az OSZK KMK-val együtt), de *sürgősen* rendkívüli vándorgyűlést, vagy megfelelő körű és kompetenciájú értekezletet kell összehívni a legalapvetőbb kérdések megtárgya-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lására és a Művelődési Minisztérium (mint mindezidáig e területért felelős kormányzati szerv!) számára történő ajánlások elfogadása céljából.

A könyvtári szolgálat fenntartása

Egyértelmű a dolog, hogy mint a táradalmi élet és tevékenység sok más területén - itt is meg kell különböztetni fenntartási kötelezettséget, fenntartási "lelkiismeretet", és fenntartási lehetőséget.

Az első kategóriába azok a könyvtárak tartoznak, amelyek a könyvtárügy gerincét alkotják, amelyeknek hiánya össztársadalmi tragédiát jelentene, vagyis OSZK, MTAKK, OGYK, KSH, OMIKK, AGROINFORM, OIK, OPKM, egyetemi és főiskolai könyvtárak, továbbá minden, városban működő tanácsi könyvtár. (S nem több!)

"Lelkiismereti kérdés" legyen könyvtár fenntartása minden egyéb településen (a település adózó polgárai döntsenek a megfelelő normatívájú könyvtár fenntartásáról - de itt is és másutt is meg kell engedni és számolni kell egyesületek, körök, stb. önfenntartott könyvtáraival!), illetve a közoktatás területén (az előbbihez analóg módon: a tantestület és a fenntartó (iskolaszék?!) döntsön, tud-e tanítani könyvtár nélkül, de ha fenntart könyvtárat, akkor viszont az az alapvető feltételeknek feleljen meg: függetlenített és szakképzett könyvtáros, önálló - minimum tanteremnyi + az állomány elhelyezéséhez szükséges - helyiség; és multimediális minimális állomány, melynek a megkívánt gyarapítása önállóan vagy központi ellátásból megoldott!)

Ezen felül minden szerv (állami intézmény, vállalat, szövetség, egyesület, stb.) tarthat fenn könyvtárat, saját belátása szerint; vagy más könyvtártól rendelheti meg a könyvtári ellátást. Ezek a könyvtárak viszont csak akkor képezzék a könyvtárügy részét, ha önként jelentkeznek, ill. bizonyos normatíváknak, kötelezettségeknek megfelelnek, vagy valamely rendszerbe bekapcsolódnak.

Alapelvként kellene kimondani, hogy a fenntartó illetékességi körén túleső szolgáltatásokat vagy központi alapból kell finanszírozni, és/vagy az így ellátottak fizessék meg, vagy lépjenek be közösen fenntartott ellátórendszerbe, és végül legyen közös érdekeltségű.

Az előbbiekből következően szakszervezeti könyvtárakat nem, legfeljebb munkahelyi közművelődési könyvtárat, ill. a munkához szükséges szakkönyvtárat, vagy a kettő integrált változatát *nem kell,* hanem *lehet* fenntartani.

Ugyanakkor számolva megszűnő könyvtárakkal, intézkedni kell azok sorsáról, pl. megmaradó közkönyvtárba történő integrálásáról (lehetőleg oda, ahonnan a pótlásuk történhet!).

Alapelvként kell rögzíteni, hogy a lelkiismeret okán, vagy más okból fennmaradó könyvtárakat nem szabad kilökni a szakma illetékességi köréből (történelmi tanulság: a vak vezet világtalant elve nem helyes elv, pl. a dualizmus idején, vagy az 1960-as években túlhangsúlyozott oktatásügyi kompetencia nem vezetett semmi jóra, sőt!!). Lehetővé kell tenni, hogy részvénytársaság jellegű ellátórendszerekhez kapcsolódjanak, stb.

A könyvtár nélküli felsőoktatási intézmény szerencsétlen ötlet, ellentmond a felsőoktatás korszerűsítési elveinek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tudományági országos szakkönyvtárak százas nagyságrendjének nincs értelme, túlzás. Csak a korábban felsoroltakat érdemes országosnak és regionális szerepkörűnek tekinteni, mégpedig azon okon, hogy az OSZK, mint nemzeti könyvtár nem képes a teljes feladatkörű országos könyvtár funkcióját betölteni, (ld. az 1870-es évektől ez többször felmerült) hanem a hozzászólás elején felsorolt (név szerint említett, továbbá esetleg néhány - de nem biztos, hogy mindegyik! - egyetemi) könyvtárakkal munkamegosztásban.

Nem vitás, hogy ez utóbbiak ehhez az országos feladathoz állami támogatásban kell, hogy részesüljenek.

Igen: - az állam tartson fenn országos jellegű könyvtárakat;

- támogasson fontos könyvtári projekteket (széleskörűen értelmezve!);
- finanszírozza az egyes fenntartók illetékességi körén túlmenő szolgáltatásokat;
- nyújtson a könyvtárügy egészét szolgáló vállalkozásokhoz egyéb támogatást.

Ugyanis: így mondható ki, hogy bizonyos könyvtári szolgáltatások állampolgári jogon megilletik az egyént. Igen: az állam alapvető befolyásolási könyvtárpolitikai eszköze fenntartási és működtetési minimumokat megállapító szerepköre legyen (egyebek mellett, ld. finanszírozás, képzés, központi intézmények fenntartása). Mindebből következik: bizony kell a központi könyvtári alap, mégpedig ugyancsak jelentős összeggel - különben néhány milliónak nincs értelme! Mindemellett meg kell teremteni, hogy magánszemélyek, szövetségek, állami és gazdálkodó szervek, bankok, hazaiak és külföldiek, adójukból leírható módon és pályázattal elnyerhető könyvtári célzatú alapítványokat tegyenek.

Ugyanígy könyvtárak is hozhassanak létre közös feladatok, vagy közösen ésszerűbben vállalható feladatok ellátására pénzügyi alapot.

Egyáltalán a könyvtári rendszer elemei önmaguk hozzanak létre alrendszereket és ne felülről szabályozottan, kötelező érvénnyel, pusztán a földrajzi hely vagy tevékenységi terület közelsége révén. Az irányítási-módszertani hálózatok ideje lejárt, nincs értelme!

A könyvtárügy önigazgatása

Nyilvánvaló, hogy a társadalom más területeihez hasonlóan demokratizálni kell az egész könyvtárügyet, s ebben nagy szerepet kell biztosítani az önszabályozásnak és önigazgatásnak.

Nem kétséges, hogy az MM illetékessége sem kérdőjelezhető meg; az állami könyvtárpolitikáért, a szükséges eszköztárért és a végrehajtásért az MM (vagy utódminisztériuma) feleljen - de illetékességi köre és ennek megfelelően apparátusa kicsiny, de mindkét irányban (miniszter, ill. könyvtárak és könyvtárosok) tekintélyes és messzemenően elfogadott legyen. Elsődleges feladata az alapvető szabályozás, finaszírozás, központi intézmények fenntartása, képzés, nemzetközi kapcsolatok. (Általánosságban az irányítás és a felügyelet kérdésében érdemesnek tartom az 1947-es könyvtári törvénytervezet megfelelő passzusainak elővételét és korszerűsített felelevenítését!) A zárójeles megjegyzésből következik, hogy a fenntartói felügyelet (ez mindenkor természetesen tulajdonosi jog!) nem keverhető össze a magasszintű és tekintélyes szakfelügyelettel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ezen felül viszont már döntés kérdése, hogy a művelődési miniszter vagy a köztársasági elnök (jobb lenne az utóbbi!) hív-e létre külön Országos Könyvtárügyi Tanácsot, (pl. a más tárcákkal való összehangolásra is!) vagy az immár (és remélhetőleg erősödő!) a könyvtárak egyesületévé *is* váló MKE kap nagyobb szerepet. Nekem szimpatikus az MKE szerepének növelése, de ennek feltétele, hogy akkor eszerint is szerveződjék meg, hiszen most óhatatlanul rajta van a harmadhegedűs (az MM és az OKT, meg különböző bizottságainak az elsőbbségét követő) szerepének bélyege.

Az egyes könyvtárak önkormányzati megtámogatásához ugyancsak találhatók ötletek az 1947-es törvénytervezetben és a koalíciós időszak más dokumentumaiban - hiszen más vonatkozásokban is, számos vonásban vesszük elő ezt a korszakot példának!

Az OSZK KMK sorsát illetően csak egy biztos: az utóbbi másfél-két évtizedhez képest lényegesen meg kell változnia. Biztos, hogy a könyvtárügynek szüksége van központi kérdéseket gondozó intézmény(ek)re, és szolgálatra és szolgáltatások szervezésére (pénzért nyújtva!).

A felsőfokú képzést és továbbképzést aligha lenne érdemes az erre életrehívott intézményektől: egyetemektől, főiskoláktól elvenni (sőt inkább a pedagógusképzés és továbbképzés analógiájára erősíteni kellene!).

A szakma követelményeinek és érdekeinek képviseletére viszont kapjon az MKE - az ALA mintájára! - akkreditálási jogkört. Aligha az iskolarendszeren kívüli képzés- és továbbképzés a járható út.

A folyóirat-fenntartás már inkább illik az MKE profiljába, de inkább a Könyvtáros esetében, a Könyvtári Figyelő (különösen, ha a KMK kutató intézet jelleget is nyerne!) maradhatna a helyén. Ugyanakkor be kell biztosítani, hogy a TMT ne jusson a Könyv és Nevelés sorsára (az utóbbit inkább fel kellene - megújuló tartalommal - támasztani!) - egyáltalán a szakmai kiadó létrehozása meggondolandó!

A stratégiai célok kijelölése

Egyfelől általában egyetértek az itt leírtakkal; másfelől lehet, hogy itt fogyott el a szerző szuflája (meg az enyém is!), mert ez a fejezet csak jelzi, hogy mit kellene tenni, de nem rajzolja meg a könyvtári stratégiát.

Egyetértek a III./7. ponttal, de csalafinta dolog és szűklátókörűség a színvonalat és az önigazgatást a képzés és továbképzés nyakába varrni! Nem lehet életreszólóan képzést és továbbképzést megtervezni. Mind a színvonalhoz, mind az önigazgatáshoz - bár a képzés és továbbképzés is fontosak! - kell a szaksajtó, a megfelelő vitafórum, a szakfelügyelet - és a vezetői és beosztotti lelkiismeret, hogy ne mondjam: etika.

Itt abbahagyom - noha biztosan számos más kérdést lehetne érinteni, vagy bővebben tárgyalni. Biztos, hogy nagy a késés, fel kell gyorsítani a dolgokat; s arról is le kell szoknia mindenkinek, hogy felülről várjuk a mannát, vagy hogy valaki majd megmondja mit és hogyan kell tenni. A siránkozások ideje lejárt, sehova nem vezet!

Biztos, hogy nehéz évek következnek, biztos, hogy sok vérveszteséggel is jár - de én hasznost is remélek tőlük: sok fölösleges, könyvtárnak kinevezett „valami" eltűnik; csökkenik a könyvtárosok száma (pontosabban a könyvtárban "dolgozók"-é és általa a szak-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

képzetlenek aránya); a kényszer talán még végre összefogást, együttműködést, munkamegosztást is eredményez.
Szombathely, 1990. január 9.

Fogarassy Miklós

Nem kedvelem a *könyvtárpolitika* fogalmát, mely valószínűleg a library policy, illetőleg politics tükörfordítása(i). Bizonyos divatba jövő szavak a közgondolkodás tükrei, sajátos lenyomatai. Ennek a fogalomnak a "nyomata" valami elvi tisztázatlanságot, nevezetesen egy különbségtevés hiányát őrzi. Egy kormánynak, pártnak, parlamentnek lehet, illetőleg kellene, hogy legyen könyvtárpolitikája (stratégiája, taktikája stb.) - a fogalom angolszász eredetvidékén többnyire van is, - melyet szakmai testületeknek, tanácsadóknak érdemes befolyásolniok, ám ettől - normálisnak nevezhető körülmények közepette - a könyvtáros-társadalom sok tekintetben meg is különbözteti magát.

A "politika" helyett az "ügy", a *könyvtárügy* - társadalomtörténetünk jelenlegi szakaszában legalábbis úgy tűnik - célszerűbb és használhatóbb kifejezés arra, amiről most időszerű az átfogó szakmai gondolkozás. A Magyar Nyelv Értelmező Kéziszótárának meghatározása szerint az *ügy* elsődleges jelentése: "valakinek a személyét, *valamely közösség érdekét érintő helyzet, kérdés, tényállás (amelyben intézkedni kell")*. (Kiemelés tőlem: F.M.)

A könyvtárügyről e magyarázatból kiindulva két vonatkozásban lehet eszmélkedni: ez a fogalom egyfelől a könyvtáraknak, mint intézménycsoportnak a helyzetét, kérdéseit, tényállását érinti (magába foglalva természetesen a tárgyi és személyi komponenseiket is), másfelől a könyvtárügy emberi, közösségi – kulturális – érdekeket érintő kifejezés: az olvasók, a könyvtárakat használók – fiktív – közösségének ügyére utal.

Az olvasók közössége (hiszen tagjainak - mindössze - annyi a közös vonása, hogy a jelekkel rögzített, s ezügyben specializált dokumentumok könyvtári használóiról van szó) több értelemben is fiktív: nemcsak a ma élő, a dokumentumhasználat (olvasás) készségét birtokló és a könyvtári, tájékoztatási szolgáltatásokkal élő személyeket jelenti, hanem a "még meg nem születetteket" is, vagyis a leendő könyvtárhasználókat, iskolásokat, főiskolásokat, egyetemistákat, kutatókat és közembereket is. Könyvtárügyben gondolkodni és észrevételeket tenni - állásfoglalás az ő érdekükben is.

Szakmánkban nagy a zajgás, a vitakedv - de szerintem lehetne még nagyobb is, hisz oly soká voltak csendben az emberek -, s ezekben az állásfoglalásokban, debattokban szinte mindegyik fél végül is közösségi érdekekre hivatkozik - az intézmények, illetőleg az olvasók javaira. Az írásos és élőszóbeli megnyilatkozásokban természetesen minden felszólaló úgy állítja be az álláspontját - és nincs jogunk feltételezni, hogy nem legjobb meggyőződése, hite szerint teszi ezt -, mint aki tudja, mi szolgálja legjobban, legokosabban, legpraktikusabban vagy legkörültekintőbben emez érdekeket. Aligha lehet enélkül, az álláspontok artikulálása és ütköztetése nélkül előbbre jutni, s az ilyen szellemi "csörtéket", ha valóban azok, szerintem nem érdemes mellőzni, akár a "másikba folytott szó" presszójával, akár a "legyen szent a szakmai béke", vagy a "közös ellenséggel szembeni összefogás" pietizmusával (hisz még az ellenségképzés terén is megoszlanak a vélemények).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ám a többségnek mégiscsak a konszenzus felé kell törekednie, fenntartva és megengedve, hogy maradnak kontesztálók, kurucok, ellenzékiek, ellenlábasok (ízlés dolga, ki melyiket szereti e megjelölések közül), akik a könyvtárügyi álláspontok egyeztetése ellen lépnek fel, és az így kialakított "koncepció" kritikáját képviselik majd. Ettől még ők is könyvtárosok. Tehát a bölcs, a rugalmasságot is ismerő egyetértés lehetne a cél, melyet a könyvtárügyben el kell érni, mert enélkül nemcsak felesleges indulatok torzítják a gondolkodást, rontják a szakmai kapcsolatokat, hanem azért is, mert a könyvtár- és tájékoztatásügy neves vagy közrendű munkásai csak így tudják megtenni azt, aminek nagy időszerűsége van, egy belátható időszakra megfogalmazva, pregnáns formába öntve a "helyzet, a kérdés, a tényállás" fő vonásait, és ennek alapján azt, "amiben intézkedni kell" - vagyis felajánlani egy könyvtárügyi programot a kormánynak, a parlamentnek, amelyet ők a "könyvtárpolitika" szintjére emelhetnek.

Észrevételeimmel ehhez a folyamathoz kívánok hozzájárulni.

Pár "történeti" szempont

Aligha ez az alkalom a magyar könyvtárügy egész történetének kritikai analízisére, pár szó azonban ide kívánkozik. Nemcsak ezt a szakmát, de a magyar értelmiségi közgondolkodást általában is jellemzi, hogy sok esetben "personáliákban" gondolkozik, neveket lobogtat, a személynevek "jelszavakká" lesznek. Az e századi magyar könyvtártörténetnek három ilyen lobogója volt és van - *Szabó* Ervin, *Sallai* István és *Sebestyén* Géza. Igazán jeles, valóban tiszteletre méltó személyek, ám az, hogy az általuk képviselt szakmai tudás, bölcsesség, bátorság általános példáján túlmenően könyvtári "művük" ma kellő irányzék lehetne, vitatható túlzás, rajongás vagy "apukázás".

Az 1940-es évek vége utáni magyar könyvtártörténet pedig igencsak fogas téma - remélhetően a jövő szorgos könyvtártörténészei, ennek a több "Scylla és Carybdis" közötti hajózáshoz hasolítható útvonalnak a megrajzolói talán majd megmutatják a jó és rossz kanyarokat, az eltévedéseket, a szélcsendes pangásokat és a többi részletet. Bizonyos, hogy a könyvtár- és tájékoztatásügy - a magyar élet és művelődés szinte minden területéhez hasonlatosan - sok hányattatást ért meg.

Bár jómagam 1957 óta vagyok a "pályán" és a könyvtári szolgáltatásokkal, az ellátás rendszerszerű összefüggéseivel csupán alig több mint két évtizede kezdtem megismerkedni, elég világosan rajzolódnak ki számomra az 1960 utáni évtizedek igen érdekes, figyelemre méltó könyvtári eredményei, még akkor is, ha egyetlen esetben sem hatottak ki a könyvtárügy egészére. Tézisszerűen: a Sallai és Sebestyén koncepciója alapján létrehozott és intézménypolitikai bölcsességgel az Országos Széchényi Könyvtár szervezetéhez kapcsolt Könyvtártudományi és Módszertani Központ, mint szakmai, szellemi műhely létrehozása; a szabadpolcos rendszerű közkönyvtári szolgálat "kivívása"; a nemzeti bibliográfiai rendszer megrajzolása a bibliográfiai "műhelyekben"; a "békéscsabai anyagként" aposztrofált, de voltaképpen a korszerű "public library" mintájára elgondolt közművelődési könyvtári elvrendszer és ellátási hálózati elv érvényre juttatása, melynek nyomán az 1970-es évek elején megszülethettek az első "Irányelvek", majd nyomukban a távlati fejlesztési tervek, a közép- és kelet-európai viszonyokhoz képest kiugróan modernnek és élenjárónak nevezhető megyei és városi könyvtárak; az olvasáskutatás, olva-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sáspedagógia és – szociológia hazai kutatóbázisának létrejötte (országos érdeklődés szálaival és hamarosan nemzetközi partnerekkel, kapcsolatokkal); a szabványosítás lassú, de rendszeres folyamatának kibontakozása; a központi könyvtárellátás, illetőleg az Új Könyvek immár negyed évszázados rendszerességű megjelentetése; referatív szolgáltatások megindítása sok szakterületen; a szakmai továbbképzés rendszeressé tétele... Bizonyára hiányos, sőt bírálattal is illethető ez a taxatív felsorolás, hiszen a csonkaság, a teljes értékű kivitelezés hiánya majd' mindegyik eredmény árnyékaként kimutatható. Ha azonban valaki végiggondolja ezt a pozitív sort, ezt a relative jó "könyvtári vegyes felvágottat", felfedezheti bennük: a) a korszerű könyvtári rendszer kiépítésére való törekvést, b) a szolgáltatásra, az olvasó érdekeire, a demokratikus szellemű könyvtári ellátásra való törekvés nyomvonalát, melyet azért is értékelni lehet, mert ezek a többségükben az 1970-es évek elejéig kivívott (kiügyeskedett, kiravaszkodott) eredmények egy olyan rendszer keretei között születtek meg, amely ezzel ellentétes "szellem" szerint funkcionált, illetőleg diszfunkcionált.

Az ellentétes oldalra oly sok minden tehető, hogy még egy taxatív felsorolással sem lehet őket átfogni. Hadd elégedjek meg tehát holmi sommás mentalitás-kritikával, az elmúlt évtizedek könyvtárpolitikai mechanizmusának vázlatos jellemzésével. Hiszen miközben a világ szellemi életében - minden szakterületen! - az "orákulumok" kora lejárt és a szakértői együttműködés és többszempontúság jutott érvényre, a hazai könyvtárügy valami monolit és hierarchikus, elitista-bürokratikus formáció-vegyesbe ragadt bele, s ennek eredményeként született meg az 1976-os könyvtári törvényerejű rendelet, amely ezt immár jogilag is konzerválta. S mindez a "könyvtárügy egységének" illúzórikus és megtévesztő koncepciója alapján tétetett, íróasztalok mellett agyaltatott ki. Az ebben a jogszabályban megfogalmazott könyvtári rendszert talán csak egy négydimenziós térben lehetett volna ábrázolni. Ha valaki megpróbálkozna e megvalósíthatatlan, eleve kudarcra ítélt alaptörvényt modellálni, s ha netán sikerrel járna a vállalkozása, megkérném, hogy ehhez a fiktív ellátási szisztémához vegye még hozzá azt a felettébb szofisztikus irányítási, ágazati, érdekképviseleti hierarchiát, amely azt kiegészíti és amelyet az ún. könyvtárigazgatói tanácsok, illetőleg az Országos Könyvtárügyi Tanács (OKT) viszonyrendszerei adtak hozzá az előbbihez. Feltevésem, hogy ehhez már egy "n"-edik dimenzióra lenne szükség. Ebben az esetben sem kétséges, hogy - valódi fejlődési és cselekvési lehetőségek hiányában - holmi szakmai-értelmiségi jószándék vezette a "koncepcionálókat" - a "modern agy" igen ötletes organigrammokat képes kiötleni. Ám idővel egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a papíron, a jogszabályokban, elaboratumokban és a sok esetben csupán rituális jellegű szakmai üléseken megjelenő "valami" és a hazai könyvtári valóság között egyre nagyobb lett a távolság. A hetvenes-nyolcvanas évek stagnálásai, egy mind jobban elszegényedő éra szeszélyei remélhetően a feledés sorsára jutnak (és esetleg a könyvtártörténeti érdeklődés tárgyai lesznek), jómagam remélem, hogy ennek a mentalitásnak - bealkonyult. A magyar könyvtárügy "egységét" el kell temetni, hierarchikusságát le kell bontani, "orákulumi", illetőleg "vezérkari" attitűdjét kritikával kell illetni, mert csak a tagolt, a többféle szervezeti funkcióval és ezek nem-hierarchikus működésével lehet a "közösség érdekét" (intézményekét, használókét) érvényesüléshez segíteni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A helyzetről, a cselekednivalókról

A megismert új könyvtári koncepció-vázlatok egyik gyengéjének azt tartom, hogy a korábbi, szinte "mindenre kiterjedő" "államosítottság" reflexeit őrizve, illetőleg a financiális restrikciók rémeivel küszködve elsőrendűen az állam könyvtárfenntartói érdekeltségei, feladatai körül forog a gondolatmenetük, illetőleg a finanszírozás problematikáját állítják előtérbe. Kétségtelenül fontosak ezek a mozzanatok, gazdagítaná azonban a szempontokat, ha az intézmények (mint gyűjtemények, szervezetek, szolgáltatások), illetőleg a használók érdekeltségei, vagyis a könyvtári szolgáltatás elemi tényei, szükségletei felől közelítenének a magyar könyvtárügy jövendő tennivalóihoz, programjához.

Bármennyire nehéz is prognosztizálni a folyamatokat, véleményem szerint a tudás, az ismeret, a műveltség becse hazánkban is növekedni fog, már egy rövid idő alatt is észre lehet venni, hogy a közgondolkodás az információkat, a tájékozottságot jobban elismeri. Az a félelem, aggodalom tehát, hogy a könyvtár- és tájékoztatásügy a peremre szorul, s az ügy marginalizálódik, érthető ugyan, de ez inkább csak szakmai "atavizmus" - az európai és világáramlatokba kapcsolódni kívánó nemzet aligha teheti ezt meg.

S éppen ennek fényében nyerhet jelentőséget a nemzeti művelődés (és művelődéspolitika) perspektiváiban a könyvtári ellátás, az iskolai könyvtárak alapozó szintjétől a nyilvános könyvtárakon át a nemzeti könyvtárig. S akkor a célok és a kijelölhető perspektivák köréből aligha hagyható el egy, a jelenleginél műveltebb, s ennek megfelelően könyvtári forrásaival, szolgáltatásaival a mainál jobban, magasabb szinten, elmélyültebben élni tudó társadalom megteremtése.

Ha a társadalmi szervezetek könyvtárfenntartói jogát, ambicióit az ő sajátos ügyüknek tekintjük, illetőleg arra az álláspontra helyezkedünk - s ez a racionális-, hogy a profitot termelő szféra "magánügye" az, hogy a gazdálkodáshoz és fejlesztéshez szükséges információkat hogyan, milyen formában szerzi meg (saját könyvtárral vagy információs szolgáltatások "megvásárlásával"), akkor világosan kirajzolódik a meglévő könyvtári, tájékoztatási intézményeknek az a köre, melyet az illetékes országos és helyi hatóságoknak, előljáróságoknak, önkormányzatoknak fenn kell tartani, azaz fel kell karolni, működtetni és fejleszteni kell őket. Az már "csak" államigazgatási, mondhatni technikai kérdés, hogy ezeket a fenntartói feladatait az állam hogyan, milyen pénzügyi mechanizmusokkal teljesíti. A könyvtárosoknak szakmai tudásukkal, szolgáltatási készségükkel és jelenlegi és eljövendő használóik érdekképviseletében való kiállásukkal kell megjelenniük ezen a színtéren.

S ebből az utóbbi megjegyzésből kiindulva - s az eddigi tézisek, viták bizonyos hiányosságaira reagálva - az oktatási intézmények (az alsó szintektől az egyetemekig) könyvtáraira nagy nyomatékot kell helyezni. Hiszen, ha a felnövekvő nemzedéket nem neveljük könyvtárilag is művelttté, azaz az információkkal élni tudó emberfőkké, akkor aligha teszünk meg egy döntő lépést. Az alsó, a középfokú, a főiskolai, egyetemi könyvtárak ügye - a könyvtárügy első helyére kívánkozik, az egyetemi könyvtárak országos, regionális, nyilvános szerepén túl, és nem lehet érv, szempont az intézmények, önigazgatások "autonómiájának" hangoztatása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A soron következő ügyek sorában a nemzeti könyvtár dolgai, kérdései ugyancsak kivételes helyet követelnek. A magyar könyvtárügy egésze számára sorsdöntő, hogy új épülete után, sikerül-e központi szolgáltatásainak teljes és korszerű feltételeit megteremteni. Az itt adódó problémáknak nagy a sora, a tárolókönyvtártól a számítógépes fejlesztés kulcsmozzanatain át annak a kérdésnek a megválaszolásáig: szükséges-e, hogy az Országos Széchényi Könyvtár egy humán tudományi ág (jelesül: a magyarságkutatás) funkcióját is vállalja, hiszen legalább ilyen jogon, okon például a magyar irodalomtudományi kutatás otthona is lehetne, hiszen e tudományterület forrásanyaga a legteljesebben ugyancsak ennek a nemzeti intézménynek a falai közt lelhető fel.

S a felvetődő kérdések sorából a KMK sem maradhat ki. Nemcsak azért, mert a vitáknak ez a sajátos intézmény - a maga három évtizedes szerepével és szerepváltásaival - neuralgikus célpontja, de azért sem, mert a nemzeti könyvtár funkcióra jában kezdettől máig igen ambivalensen szerepelt ez a könyvtárügyi szervezeti egység. Része is volt és nem is volt az anyaintézménynek, élvezte védelmét, de ugyanakkor - feladataiból adódóan - külön utakon is járt, szolgáltatásait, tevékenységének eredményeit - amikor, akkor, és azt, amit - inkább az OSZK falain kívül, mint belül érzékelték. Ám idővel ezek az ambivalenciák is átalakultak, tevékenysége értelemszerűen bele is szövődött a fenntartó intézmény egész működésébe. Éppen ezért azok az ötletek, amelyek a könyvtári önkormányzat témaköréről szólva a KMK felszámolását, áthelyezését, a testből való kitépésének javaslatát pendítik meg, igen fontos tényezőkkel nem számolnak. A Könyvtártudományi Szakkönyvtár a maga több mint 80 ezres állományával például a nemzeti könyvtár egyik - igaz, speciális - különgyűjteménye, amely aligha tartozhat a felszámolandó, áttelepítendő forrásegyüttesek körébe. Az Új Könyvek a nemzeti bibliográfia része és annak feldolgozásához kapcsolódva jelenik meg, hogy csak ezt a két elemet, szervessé vált szálat húzzam ki a szövedék gazdagabb vetületékei közül. Nem kétséges viszont, hogy az az irányítási "monolitikum", amelyet a Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztálya, a KMK és az OKT triásza képviselt (változó felállásokban), fellazításra, átformálásra vár, és a jövőben a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a könyvtárosképzés műhelyei, más könyvtári társulások, testületek vitázó, egymást kontrolláló, illetőleg eltérő szakmai funkciókat vállaló szervezeteink együttesen (ismételt konszenzusokra jutva) kellene a nagyobb horderejű kérdésekben állást foglalniuk. Például a projektekről, a központi alapok elosztásáról leginkább hozzáértő szakembereikkel mondva véleményt és a kormány felé a szakmai állásfoglalásokat is közösen képviselve. Ám ebből a KMK-t (akár ezen, akár más néven), de a könyvtári fejlesztések "avantgárdájaként" és szakértői csapattagként aligha lenne érdemes kihagyni.

Megérett az idő arra, hogy mindez és az ezeken messze túlmutató dolgok nyilvános szakmai vita tárgyát képezzék - írásos formában, szakmai lapokban és vitafórumokon, melyeken mindenki a maga személyes véleményét képviseli rangjától, státuszától függetlenül. Lám még a könyvtári világon belüli szakmai nyilvánosság - a könyvtárosok közötti demokrácia - ügyében is nem egy észrevétel tehető...

Budapest, 1990. május 7.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Pádár Lászlóné – Kenyéri Kornélia

A szakszervezeti könyvtári hálózatok igazgatói megismerkedtek az MKE szervezeteiben vitára bocsátott *"A magyar könyvtárpolitika néhány aktuális kérdése"* c. tervezettel. A szakszervezeti könyvtárakat érintő kérdésfeltevésekkel kapcsolatban - mint az MKE tagdíjfizető tagjai - kívánunk véleményt mondani.

Valóban túl vagyunk már a 24. órán ahhoz, hogy évek óta állandóan saját szakmánk vesse fel - az értelmezésben pejoratív értelmet kapott - a "kettős ellátás" fenntartásának és fenntarthatóságának kérdését. Úgy véljük, hogy az a szakmai részvélemény, mely a munkahelyi könyvtári ellátás szükségességét kérdőjelezi meg, nem számol azzal a társadalmi valósággal, hogy az ország kereső lakossága így, és csak így kerülhet bele a magyarországi könyvtárak vonzáskörébe. A munkahelyi könyvtárak megszüntetésének vagy felszámolásának felvetése az állampolgárok demokratikus jogaként járó könyvtári alapellátásra egyik történetileg kialakult intézményrendszerének a megkérdőjelezése. A kettős ellátás elvének - ami fogalmilag nem azonos a duplán történő ellátással - elismerése, hogy a munkahelyi-szakszervezeti hálózatok fenntartásához a magyar állam működési költséggel járul hozzá. Meg kell jegyezzük, hogy ez a központi hozzájárulás annak többszörösét mobilizálja szakszervezeti tagdíjakból és vállalati költségekből, s ez a magyar közművelődési könyvtárak anyagi nyeresége. Fel kell hívnunk a figyelmet arra is, hogy az állami költségvetésből az országgyűlés által megszavazott összegek kizárólag a szakszervezeti könyvtárak létezése óta működő - a szakma által is korszerűnek tartott - ellátórendszerek központjai működési költségének korlátozott hányadát fedezik. A munkahelyi ellátást is felölelő új lakóhelyi ellátórendszereket ebből az állami dotációból lehetetlen lenne létrehozni. Ezért az ellátórendszeri törekvésekben ennek fordítottját; a már működő szakszervezeti ellátórendszerek tágabb - vagyis lakóhelyi - kihasználását kellene szorgalmazni.

E gondolat átvezet a második kérdéskörre, vagyis, hogy szakszervezeti feladat lehet-e vagy "kell-e, hogy a szakszervezetek felelősséget vállaljanak a közművelődési könyvtári ellátás egy részéért?" Meggyőződésünk, hogy a szakszervezeteknek ezt a felelősséget továbbra is vállalniuk kell, mégpedig szakszervezeti szerveződésüktől függetlenül. A munkahelyi könyvtári ellátásra fordítandó anyagi forrásokat, feltételeket eleddig is csak ezt az ügyet érdekvédelmi tevékenységként felfogó szakszervezetek voltak képesek kiharcolni. És ez a jövőben méginkább így lesz. Ha a munkahelyi szakszervezet nem tekintené a könyvtári ellátást is érdekvédelemnek, akkor nem a könyvtári ellátás egyik vagy másik vonala lenne "gazdagabb", hanem az egész közművelődési könyvtárügy szegényebb.

Végezetül még két kérdésre szeretnénk reagálni:

- Nem tartjuk célszerűnek - még a tanácsi könyvtárak önigazgatás alá kerülésével együtt sem - hogy maga a szakma kérdőjelezze meg az állam azon kötelezettségét, hogy a könyvtári ellátásért mind anyagilag, mind politikailag felelősséget vállaljon.
- Ugyancsak érthetetlennek tűnik számunkra, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesülete - mely a tagok önkéntes személyes társulásával egy szakmai érdekvédelmi szervezet - a magyar könyvtárügy "helyi önigazgatást irányító önigazgató szervezete"-vé kívánna átalakulni. Az MKE nem vállalhatja fel azokat a szerepköröket, melyek vé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

leményünk szerint az állam sarkalatos feladatai a könyvtárügy fenntartásában. Ehelyett a szakmai érdekvédelmi funkcióját lenne szükséges megerősíteni, mégpedig valamennyi könyvtártípus működési biztonsága érdekében.

Budapest, 1990. március

Pallósiné Toldi Márta

Nagyon kellett a szikra, amely felpörgetheti szakmai lekiismeretünk motorját. Szeretném, ha az MKE kérdéssora azzá válna. Ezért tartottam kötelességemnek a véleménynyilvánítást.

A vitaanyag ráhangoló, múltat elemző megállapításait *általában és egészében* érvényesnek tartom. Néhány ponton apróbb ellenvéleményeim vannak, amelyek értelmezési különbségekből is táplálkozhatnak. Nem gondolom például, hogy a "változások kényszere" hat ki "demoralizálólag" a szakma egészére, sőt a tapasztalható jelenségek leírására sem a fenti jelzőt tartom alkalmasnak. Úgy vélem, a válságjelenségek sokkal inkább a szakma önbizalom-hiányát, akcióképtelenségét tették nyilvánvalóvá. A létező szakmai ismeretanyag "elavultságát" sem fogadom el - így hiteltelen a minősítés, és rosszabb színben tünteti fel a szakembereket, mint amilyenek a valóságban. A kiválasztódásra ható változók mégoly megnyomorító "mesterkedését" sem koronázta teljes siker: nem igaz, hogy csupa fejlődésre, gondolkodásra képtelen, ismereteinek avulásába belenyugvó kolléga maradt meg a pályán! Legalább ne akarjuk magunkat meggyőzni sorsfordító alkalmatlanságunkról!

Az alábbiakban az általam legfontosabbnak vélt kérdésekhez kapcsolódva, szinte tézisszerűen fogalmazom meg véleményemet.

I. A könyvtári szolgálat fenntartása

Tanácsi könyvtárak

Az állam köteles az állampolgári jogú könyvtárhasználat feltételeit biztosítani. Ennek a kötelezettségnek egyik vitathatatlan alapintézménye a tanácsi (lakóterületi) könyvtár.

A működés feltételeit normatív alapon (lakosságra számítva) - ellenőrizhetően - kell, szükséglet és nem maradék-elv alapján, az államigazgatás szerveihez eljuttatni. Ez a támogatás fedezze az alapszolgáltatások költségét, amelyet a leendő önkormányzatok saját forrásból kiegészítenének. Csak ezen felül tudom elképzelni - felhasználható többletként - a vállalkozásokból, térítéses szolgáltatásokból származó bevételt és az esetleges pályázati lehetőségeket. A fenntartó illetékességén túlező szolgáltatások finanszírozása két csoportban történjen:

— a megfizettethető szolgáltatásokat a megrendelő térítse (pl. központi ellátás igénybevétele),
— a rendszerfeladatok viszont központi finanszírozást kívánnak (pl. szakmai-módszertani tanácsadás, könyvtárközi kölcsönzés).

A működő hálózatokat, rendszercsírákat jóvátehetetlen kár volna szétverni! Az állami felelősséget nem szabad szembeállítani az önkormányzati önállósággal. Hiszem és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vallom, szakmánk akkor cselekszik helyesen, ha a rendszerfeladatok finanszírozására a központi költségvetést igyekszik megnyerni. Ha ez a kísérlet eredménytelen maradna, a kényszerű viszavonulás előtt, egy jól átgondolt koncepció alapján, fel kell ajánlani a lehetőségeket az érintetteknek (tanácsoknak, később az önkormányzatoknak). Máskülönben cinkosai leszünk annak a pazarló, esetleg generációkat kirekesztő szolgáltatásmegvonó folyamatnak, amelyet számos önkormányzat - a kulturális szükségletek nem primer jellege folytán átmenetileg háborítatlanul - a következmények átlátása nélkül döntéseivel törvényszerűen kivált.

Szakszervezeti könyvtárak

Mindenekelőtt tisztázandó: mely szerv a fenntartó? A munkahely vagy a szakszervezet? Mindkét esetben rá kellene bízni a döntést a közösségekre ill. munkahelyekre. Csak ott dőlhet el, érdemes-e fenntartani a munkahelyi ellátást! Ha a közösség képes áldozni rá, tegyen belátása szerint; de a könyvtárfenntartás vállalása helyett igénybe veheti az adókból finanszírozott lakóhelyi ellátást is. Ez utóbbi esetben prognosztizálható: a populáris irodalom iránti igényt a lakóhelyi könyvtárak nem fogják tudni jelenlegi feltételeikkel kielégíteni!

Az ellátó szervezetek összevonása a jelenlegi technikai, épületi, infrastrukturális háttérrel a tanácsi könyvtáraknál sok gonddal járna. Bár az is valószínű, hogy a más hálózatok felé való nyitás a racionalizálás irányába hatna.

Iskolai könyvtárak

Az iskolai könyvtári ellátás az oktatásügy felelőssége kell legyen! Ellátórendszereire nem szerencsés recepteket ajánlani: a helyi körülmények ismeretében szabad csak dönteni.

Egyetemi és főiskolai könyvtárak

Az országos vagy regionális szakkönyvtári szerepkörrel felruházott intézmény finanszírozásához állami hozzájárulás kívánatos.

Szakkönyvtárak

A működtetés lehetőségét itt is a fenntartókra bíznám: a cég döntse el, milyen módon szervezi meg információs rendszerét. (Könyvtárat működtet? Csak szolgáltatásokat vásárol meg? Lakóterületi könyvtártól, annak anyagi támogatásával kér speciális szolgáltatásokat?)

Szakterületi országos központokra (könyvtárak és információs intézetek), szükség van, működésük állami hozzájárulás nélkül elképzelhetetlen.

II. A könyvtárügy önigazgatása

Az MKE szakmai érdekvédő, önigazgató funkciójának erősítése kívánatos. E funkciók intézményesülése garanciát jelenthet a hatékonyabb megvalósulásra.

A KMK megítélésem szerint akkor is vállalhat több, ellenőrizettebb szerepet a szakmai önigazgatásban, ha az OSZK keretében marad! A szervezeti változtatás helyett a feladatok egyeztetését, összehangolását kellene mielőbb elvégezni.

Igen fontos követelménynek tartom, hogy az állami könyvtárpolitika feltételbiztosító és feladatmeghatározó legyen. A részleteket rá kell bízni a szakmára, a felelős intézményvezetőkre, az önigazgatásra, a felhasználó közönségre.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A fenntartó felügyeleti jogába én beleértem a "szakszerű működés" ellenőrzését is, erre viszont nem az államigazgatás hivatalnokainak kell alkalmasnak lenniük, hanem szakembereknek. A funkciót megbízásokkal lehetne gyakorolni (központi szerepkörű intézmények, egyesületi szakértői csoportok kaphatnának fizetett megbízásokat vagy tartós felkérést.).

A szakmai folyóiratok "irányításáról" az a véleményem, hogy másodlagos a lapgazda kiléte. A szerkesztőség önállósága, szuverenitása és a működés feltételeinek biztosítása fontos első fokon. A lapok tartalmilag úgy is olyanok, amilyenné a szakma teszi azokat közreműködéssel, kritikával, részvétellel vagy közönnyel. Számomra az a fontos, hogy legyenek és nem az, hogy kormányszerv vagy szakmai egyesület jegyzi a tulajdonjogot.

III. A stratégiai célok kijelölése

A vitaanyag jól kidolgozott része ez a fejezet. Tudatos, kiérlelt koncepciót sugall, érdemes a legitimitás elnyerésére. Én minden itt megfogalmazott céllal egyetértek (részletes véleményem a Könyvtárosban már korábban nyilvánosságot kaphatott), csupán sorrendiségi módosító javaslatom van. Tennivalóink közül első helyre sorolom, hogy a könyvtáraknak mielőbb ki kell vívniuk a jó értelmű megkülönböztetettség státuszát az állami feladatok sorában. Ezután, jövőbeli súlyára is tekintettel, a hazai könyvtári szolgálat koncepciózus, átfogó automatizálási tervének megalkotását érzem sürgetőnek. Ezt a programot a hivatalos könyvtárpolitika rangjára kell emelni és megvalósítása érdekében koncentrálni a szellemi és anyagi energiákat.
Szombathely, 1990. április 12.

Tilcsikné Pásztor Ágnes

A munkahelyi közművelődési könyvtárak fenntartására természetesen nem kötelezhetők a szakszervezetek, de működtethetnek könyvtárat, akár a munkáltató támogatásával is, illetve létrejöhetnek tisztán vállalati pénzből finanszírozott könyvtárak is. Ez megegyezés kérdése.

Ha a könyvtárakat a művelődés alapintézményeként tekintjük, ha a szakszervezeti mozgalom érdekvédelme a szellemi, kulturális érdekek védelmét is jelenti, ha a munkahelyeken működő könyvtárak gyakran első, illetve utolsó lehetőségét teremtik meg annak, hogy az emberek könyvet vegyenek a kezükbe, olvasóvá váljanak, akkor nem lehet kétséges e könyvtárak szerepe, léte.

Tapasztalataink szerint ma már a felelősséggel gondolkodó szakszervezeti tisztségviselők minden korábbinál átgondoltabban figyelemmel kísérik azt, hogy mire fordítják a tagság pénzét. Milyen a könyvtár? Kik használják? Érdemes-e rá költeni? Az odafigyelés igazából hasznos, s ha ez a szakemberekkel (az ellátóközpont munkatársaival) való közös gondolkodással társul, akkor a munkahelyeken nem a megszüntetés az első reakció, hanem a továbbgondolás: hogyan lehet jobban megfelelni a használói igényeknek.

Mi is a szakszervezeti könyvtárak feladata ma? A nevelés? Amit már annyian, annyiszor megpróbáltak az elmúlt évtizedekben a jól ismert eredménnyel? Azt gondo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lom, más a mi dolgunk. Megismerni az igényeket, az érdeklődést. Kíváncsivá tenni az embereket és érdekeltté tenni őket az ismeretszerzésben. Ellátni azokkal az információkkal, melyek birtoklása már szükségletté válik ma, amikor remélhetőleg egyre többen kényszerülnek döntésre az őket érintő kérdésekben. Ellátni olvasnivalóval. Azt tenni a kezük ügyébe, amit készek elfogadni. Ellátni a mindennapi életet segítő, közhasznú, praktikus ismereteket közvetítő könyvekkel. Röviden: igény szerint szolgáltatni.

A hazai közművelődési könyvtári ellátás problémáinak megoldását nem a kettős ellátás megszüntetése fogja jelenteni. Ha ez a kettősség nem párhuzamos, egymást átfedő ellátást jelent, hanem funkcióbeli különbséget, akkor fenntartható a két hálózat. Kérdés az is, hogy a munkahelyi közművelődési könyvtárak működtetését tudja-e, akarja-e a tanácsi hálózat vállalni? A szakmából sokan a tanácsi közművelődési könyvtárak nehézségeinek megoldását a szakszervezeti könyvtárak megszüntetésében látják. Azonban a megszüntetés következményeivel is számolni kell: az aktív keresők jelentős részét kizárjuk a könyvtári ellátásból.

Szombathely, 1990. január

Ugrin Gáborné

Feltétlenül szükségesnek érzem, hogy Egyesületünk is hozzájáruljon a "holnapi követelményeknek megfelelő könyvtári közgondolkodás és közcselekvés, ha úgy tetszik, könyvtárpolitika kialakításához". E munkához hasznos segítség az Elnökség összeállítása. A szerteágazó, lényegre törő, számtalan gondolatsort elindító összeállítás figyelemre méltó érték.

A könyvtárüggyel kapcsolatos közös elvi álláspontunk kialakítása, rögzítése is megérdemel annyi energiát, amennyit az elmúlt 1-2 évben a szervezeti, szervezési kérdésekre fordítottunk.

Most csak két gondolatot vetnék fel:

- Az iskolai munka könyvtári ellátása egyértelműen az oktatásügy felelőssége ma már. Természetes, hogy emellett érdemes fenntartani a könyvtári ellátórendszereket, a kettős funkciót ellátó iskolai könyvtárakat, az ÁMK-t, s minden alternatív megoldást, ami szakmailag indokolt; az anyagiakat illetően ki kellene dolgozni, melyik szolgáltatásnak milyenek az anyagi feltételei, s ez után lehet garanciát keresni: ki honnan, mennyivel járul hozzá egy-egy működési kiadáshoz.
- Az iskolák részéről a könyvtárosok képzése és a megfelelő szinten működő iskolai könyvtári szaktanácsadás kiemelten fontos.

Az MKE Iskolai Könyvtárosok Szekciójának állásfoglalása az időszerű tennivalókról

Az utóbbi 30 évben az iskolai könyvtárügyben sok területen jelentős eredményt értünk el: az állomány nagysága növekedett, a társadalmi munkás tanárok helyett ma a könyvtáros tanárok díjazás ellenében végzik munkájukat, lényegesen nőtt a könyvtárak alapterülete, létrejött az országban a szaktanácsadói szervezet...

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az eddigi eredmények ellenére a mai iskolai könyvtárak helyzete, működése nem megfelelő. A legsúlyosabb problémák: eddig kevés helyen készült el az 1986-ban kiadott 203. sz. MM Irányelv szellemében a megvalósítandó és megvalósítható feladatok ütemezése; az állomány összetétele és feltártsága nem felel meg az igényeknek; bizonytalan a folyamatos gyarapítás; a korszerű működtetéshez nem elegendő a könyvtárak alapterülete; az elvégzendő feladatokkal nincs arányban a fizetett munkaórák mennyisége; nagy a képesítés nélküliek száma; a könyvtárhasználatra nevelés gyakorlata gyenge; kérdéses a szaktanácsadók munkája a jövőben.

E tények mellett riasztó számunkra, hogy gazdasági gondok miatt az iskolán kívüli könyvtárügy fejlesztése, sok esetben működtetése veszélybe került. A magyar könyvtárügy válságos helyzetben van. Az iskolai könyvtárban folyó nevelőmunka veszít értékéből, ha tanulóink szülei, ill. fiatal olvasóink nem jutnak megfelelő könyvtári ellátáshoz az iskolai könyvtáron kívül!

A fentiek tudatában összegezzük az iskolai könyvtárak létesítésének, megmaradásának, további fejlődésének feltételeit:

1. A helyi lakóterületi önkormányzatok biztosítsák a települést ellátó nyilvános könyvtárak működését.
2. Az iskolai könyvtárak fejlesztésében legyen továbbra is cél az Irányelvek megvalósítása. A cél eléréséhez nem elegendő az eddigi ütem, felgyorsított fejlesztéssel lehet csak elérni a már ma meglevő szükségletek mielőbbi kielégítését.
   Az iskolák önállósodásakor különösen fontos és felelősségteljes feladattá válik a könyvtárfejlesztés helyi lépéseinek meghatározása.
   Minden oktatási intézményen belül át kell gondolni a sajátos könyvtári szükségleteknek megfelelően az Irányelvek ajánlásait.
3. A könyvtárhasználatra nevelés érdekében fejleszteni kell a
   a. felsőfokú (különösen egyetemi) könyvtárosképzésben a könyvtárostanárok képzését létszám tekintetében és tartalmi kérdésekben egyaránt,
   b. tanárképzésben általában a könyvtárhasználtatásra való felkészítést,
   c. kiemelten azoknak az iskoláknak a könyvtárait, ahol a pedagógusképző intézetek hallgatói gyakorlatukat végzik.
4. Az iskolai könyvtárakban dolgozók érdekében meg kell vizsgálni az anyagi, szellemi, erkölcsi megbecsülés további lehetőségeit. Folyamatosan kell biztosítani a szakirodalommal való ellátást és az iskolai könyvtárak hazai sajtóorgánumának megteremtését.
5. Az iskolai könyvtárosok elszigeteltsége és a korszerű könyvtárostanári munka hagyományainak hiánya miatt a könyvtárostanárok szaktanácsadóinak szerepe jelentősebb a más könyvtárban dolgozók, ill. az iskolákban más szakos tanárok szaktanácsadóinak munkájához viszonyítva. A kialakult szaktanácsadói tevékenység további fejlesztése is feltétele az iskolai könyvtárak fokozottabb és eredményesebb fejlődésének, használatának és használtatásának.

A fenti problémák csökkentése érdekében az iskolai szekció vállalja, hogy helyi tanácskozások során a tagság felemeli szavát mind az iskolai, mind az iskolán kívüli könyvtárak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

érdekében. Napirendre tűzi a felsőoktatással kapcsolatos gondokat, s javaslatát eljuttatja az illetékesekhez. Feltár olyan lehetőségeket, mely a könyvtárosok érdekét szolgálja. A szekció saját tagjait tájékoztatja és minél többoldalú továbbképzési lehetőség biztosításával törekszik arra, hogy segítse az eredményesebb munkát.
Budapest, 1990. január 30.

A következő két írás nem a vitaanyagokhoz készült, így csupán laza szállal kapcsolódnak az előzőekhez. A könyvtárpolitikai blokkban történő közlésüket az indokolja, hogy gyakorlati megközelítésükkel kiegészítik a vitát.

Az információkezelők felelőssége, avagy a módszertani munka újabb útjai

Bobokné Belányi Beáta

Az életünket meghatározó és átrendező változások mélyreható voltát már szinte naponta érzékeljük. A gazdasági átrendeződés az ipargazdálkodásból az információgazdálkodás felé mutat, ami az "ismeret", a "tudás" felértékelődését vonja maga után, olyan új szektorát hozván létre a gazdaságnak, mint a "tudás- vagy ismeretipar".

Az információhoz való hozzáférés joga és lehetősége a társadalmat is átrendezi és hosszabb távon az ún. információs társadalom kialakulását eredményezi.

Az információgazdálkodás új útjai és módjai szükségessé teszik az információkezelési technikák társadalmi méretű fejlesztését, az információszerzési -elemzési és rendszerbe illesztési (szintetizáló) módszerek közismertté tételét, majd készség szintű alkalmazását. *Garfield* úgy fogalmaz egy helyen, hogy az információ-literátus társadalom kialakulásához azon keresztül vezet az út, hogy az egyén ismerje a problémái megoldásához szükséges információkezelési technikákat és eszközöket, továbbá, hogy társadalmi méretekben biztosítva legyen az információ szabad elérése, értékének felismerése, tudatosítása. A tudással, az információval élni tudó társadalom az információs társadalom. Ebben pedig nagy szerepet játszanak és hatalmas felelősségük van az információt hivatásosan kezelőknek, közöttük elsősorban a könyvtárosoknak, hiszen minket támogat és hitelesít a több évezred alatt megszerzett tapasztalat. Meg kell, hogy erősödjék tehát józan önbizalmunk és kapcsolatteremtési készségünk ahhoz, hogy valóban érdemben tudjunk segíteni. Felelősségünk éppen abban rejlik, hogy túl kell lépnünk belső szakmai köreinken, klasszikus autentikusságunkon, és tapasztalatokkal kell segíteni a társadalmat az újabb gazdálkodási módok, túlélési stratégiák kialakításában. Mintegy "előjátszva" bizonyos szerepeket, átvehető magatartásformákat, taktikákat és stratégiát. Ez pedig többszörösen is módszertani jellegű feladat. Egyrészt azért, mert egy adott közösség, információhasználó kör módszertani segítséget remél tőlünk (ha megfogalmazatlanul is, hiszen nem tudja, mit várhat tőlünk!); másrészt pedig azért, mivel abban, hogy ezt miként kell tenni, a könyvtáros kollégák várnak útmutatást. Mindebben erkölcsi, etikai felelősségünk súlya a legnyomasztóbb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Éppen a feladat összetettsége miatt a módszertani munka decentralizálódni látszik, felelősségével egyenes arányban nő viszont a szervezési, tapasztalat-átadási, összefogási kötelezettség.

Egyre nagyobb a szaksajtóban azon beszámolók aránya, amelyekben a helyileg sikeresen alkalmazott módszerek feletti örömöt akarják egymással megosztani a kollégák, nagy öntevékenységről tevén bizonyságot. Ezek a beszámolók már ki is jelölik a módszertani munka egyik lehetséges irányát, ami a könyvtári szocializáció, illetve a könyvtár társadalmi hasznosulása felé mutat, beleértve mindazokat a kezdeményezéseket, amelyek arra próbálják ráébreszteni a társadalmat, mi mindent is kaphat az ilyen szolgáltatóhelytől. Át kell csoportosítanunk anyagi és szellemi, nem utolsósorban lelki erőforrásainkat, meg kell növelnünk adaptációs képességünket és segítőkészségünket. Hogy ezt miként tegyük, ebben látom a módszertani munka legfontosabb feladatát. Sokat ront ugyanis munkánk hatásfokán a könyvtár alacsony társadalmi rangja és a rólunk kialakult kedvezőtlen kép.

A második lehetséges terület a belső hatékonyság javításának módszertani támogatása. Ez két oldalról közelíthető meg stratégiailag: egyrészt útmutatással szolgálni, tapasztalatokat közvetíteni a gépi (elsősorban számítógépi) technika alkalmazásában (ésszerű munkaszervezés, gépek, célgépek felhasználása stb.), másrészt a szolgáltatások, számítógépes katalógusok, adatbázisok, adattárak stb. használatára tanítani, oktatni magát a felhasználót, mégpedig minél szélesebb körben. A szakirodalom nagy figyelmet szentel az online katalógusok, adattárak és adatbázisok használóinak, oktatásuknak és képzésüknek. A könyvtárosok képzése mellett, mostantól képezni kell magát a felhasználót is.

Új alakja az információs rendszereknek az információs menedzser, aki központi szerepet játszik a szolgáltatások tervezésében, a munka megszervezésében és kivitelezésében. Ismeri és használja a marketing módszereit, új szemlélettel segítvén a könyvtár belső hatékonyságának javítását és társadalmi hasznosságának, hatásosságának növelését. *J. Becker* szerint nem a hordozók formájában várható a legnagyobb változás a közeljövő könyvtárügyében, hanem a vezetési módszerekben. Csak vázlatosan foglalván össze, mit is kell a közeljövő könyvtárvezetőjének tudnia:

- ismernie kell a könyvelési eljárásokat, költséghatékonysági és -kihatású módszereket, elszámolási módokat stb.; az információs stratégia tervezésének módszereit;
- áttekintéssel kell rendelkeznie az alkalmazható technikai és technológiai kérdésekről, hogy például választani tudjon a könyvtára számára készült javaslatok közül;
- és - teszi hozzá Becker - az sem baj, ha vannak alkalmazott pszichológiai ismeretei, hiszen az a siker titka, hogy mennyire tudja meggyőzni munkatársait bizonyos átszervezések stb. szükségességéről, elnyerni támogatásukat, és jó partneri kapcsolatot kiépíteni velük.

A módszertani munka újabb lehetséges útjait, irányait vizsgálva a harmadik lehetőségnek a központi szolgáltatások alkalmazására való oktatás kínálkozik, az egyszeri feldolgozás és többszöri felhasználás elvének jegyében, ami egyben felfogható úgy is, mint a rendszerszerű működés érdemi feltétele.

Visszatérő kulcsszó feladataink tárgyalásakor az oktatás és képzés kötelezettsége. A külföldi szakirodalom alapján úgy tűnik, hogy ez továbbra is bizonyos szakmai közpon-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tok feladata lesz, illetve a képzőintézmények hirdetnek meg hosszabb-rövidebb, továbbképző jellegű kurzusokat. A technika, illetve a távoktatás segítségével ez az ismeretátadási forma ma már nagyon hatékonnyá tehető. A hagyományos oktatási módszerek mellé felzárkózott a számítógéppel segített oktatás, a kiscsoportos "training", az egyéni konzultációk lehetősége, helyzetgyakorlatok és szerepjátékok elemzése. A továbbképzést szolgáló oktatás nagyon gyakorlatias, és követi a mindennapi életben felvetődő problémákat. A kulcskérdés persze az, hogy maga a gyakorló könyvtáros érezze szükségét szakmai át- vagy továbbképzésének, hogy magában a helyzetben legyen a hajtóerő, és érezze a könyvtári szakember, hogy felelős egy adott közösségért - ez lehet az egészséges indíték.

Némileg elkülöníthető az elmondottaktól a kutatások tervezése, szervezése és eredményeinek hasznosítása. Ebben világszínvonalú példát kínál a BL R&D, az angliai nemzeti könyvtár kutatási és fejlesztési részlege, amely a nemzeti könyvtárhoz kapcsolódva a központi könyvtárügyi feladatok megoldására tervez, finanszíroz és ajánl hasznosításra bizonyos kutatási témákat, mégpedig válogatott külső szellemi közreműködőkre támaszkodva. Ez a modell azt bizonyítja, hogy a központi jellegű könyvtárügyi törekvéseket, a rendszerszerű működést elősegítő terveket célszerű központilag kézben tartani és támogatni, a tervezéstől egészen az adaptálhatóságig. Ez az elméleti biztosítéka annak, hogy megújítsuk módszereinket, kreatív, dinamikus szellemben mozgósítsuk belső tartalékainkat. Talán mondanom sem kell, hogy milyen fontos volna, hogy a kutatások támogatásával bekapcsoljuk a könyvtári kutatóhelyeket az együttgondolkodásba, a feladatok közös megoldásába. Bizonyos gyakorlati problémák megoldásához elkerülhetetlen az elvi modellek alkotása, a megoldandó kérdések szabatos megfogalmazása, a taktikai lépések meghatározása és a stratégiai célok kijelölése. A tervszerű kutatómunka éppen ennek a záloga.

Ezzel a gondolatsorral már el is jutottam mondandóm végére. Ugyanis a jól szervezett kutatás a gyakorlati szakemberek feltétlen közreműködését tételezi fel, már a visszacsatolás miatt is, és nem utolsósorban: eredményeképpen nő a munkatársak szakmai presztizse, egymás iránti megbecsülése. És ez az, amit még fontos módszertani - ha nem is csupán módszertani - feladatnak érzek. A "belső erőforrások" jobb kihasználásán tehát elsősorban az egymás iránti bizalom és megértés növelését értve. A jó szakmai közérzethez egymás megbecsülésén, teljesítményének elismerésén át vezet az út. Az ilyen magatartás lehetővé teszi, hogy ott és úgy tudjunk segíteni, ahol érdemi, nem pedig adminisztratív vagy látványos a támogatás. És mi más a módszertani munka, ha nem ez!

Reménykedni lehet abban, hogy a körülöttünk zajló változások egyik hozama éppen az egyénnek, a személyiségnek, magának a gondolattal bíró embernek az értékké válása lesz. Ez persze azt is magával hozza, hogy meg kell tanulnunk tisztelni a különvéleményt, az új utakat, a nem szokványos megoldásokat. Jó lenne, ha a napi munkához olyan légkört tudnánk teremteni, amely inspirál és újabb megoldásokra sarkall. Adjunk helyet és lehetőséget (akár szervezett formában is) a vélemények kimondásának, ütköztetésének, és ezzel a szervezeten belüli toleranciával adjunk jó példát közéletünknek, amely napjainkban amúgy sem bővelkedik türelemben és egymás iránti jóakaratban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kisközségek könyvtárai tegnap, ma (és holnap?)

Varga Róbert

1989-ben vizsgálatot végeztünk a kisközségekben bővelkedő Somogy megye 10 központi, úgynevezett C-típusú könyvtárában. Mivel egy központi könyvtárhoz átlag 3 fiókkönyvtár tartozik, a vizsgálat 40 könyvtárra terjedt ki, s nagy figyelmet fordított a könyvtárakat körülvevő társadalmi környezetre is.

Az 1972-es szakmai irányelvek nemcsak az IFLA ajánlásainak lenyomatai, hanem az 1007/71. sz. településhálózat-fejlesztési koncepció hatását is tükrözik, híven követvén a közigazgatási felépítést a könyvtárügyben, az A-, B-, C- és D-típusú könyvtárak kategóriáinak meghatározásával. A településfejlesztési koncepció hatása a társadalomra nem volt kedvező, nem is vezették be maradéktalanul elképzeléseit. Az elmúlt húsz év alatt a kistelepüléseken olyan folyamatok indultak el, amelyek anyagi, társadalmi és kulturális téren visszafejlődést okoztak.

E felülről irányított, károsnak bizonyult folyamatok ellen a kistelepüléseken egyetlen kultúraközvetítőként az ún. D-típusú könyvtárak vehették volna fel a harcot hagyomány- és értékőrző, valamint információszolgáltató szerepkörükben. Persze, hogy kevés sikerrel, különösen ott, ahol a könyvtár maga is áldozatul esett a visszafejlesztésnek, és korábbi tárgyi, személyi feltételeit elvesztette. A személyi feltételek romlásához hozzájárult az értelmiségiek tömeges elvándorlása, tudvalevő ugyanis, hogy a kisközségek könyvtárait a legtöbb helyen kezdettől fogva a tanítók vezették. Sajnos, a vizsgált fiókkönyvtárakban közülük ma már csak négyen teljesítenek szolgálatot.

Nem tartozik szorosan az írás témájához a településfejlesztési koncepció társadalmi hatásának vizsgálata, azt azonban talán nem érdektelen megemlíteni, hogy Somogy megyében a falvak lakossága 1970-től 1989-ig 20 százalékkal csökkent. Hozzájárult a kis falvak ellehetetlenüléséhez az is, hogy időközben az alsótagozatos iskolák többsége is megszűnt. A könyvtárügy számára némi kárpótlás, hogy ezekben az elhagyott osztálytermekben könyvtárakat rendezhettünk be.

A jelentések szerint a D-típusú könyvtárak mintegy fele fűtési gondokkal küszködik. E látszólag elhanyagolható ténynek vizsgálatunk szempontjából nagy jelentősége van, hisz a kisközségekben a falusi lakosság többnyire a fűtési idényben venné igénybe a könyvtár szolgáltatásait. Egyáltalán nem közömbös tehát, hogy ebben az időszakban hány fok meleggel várják az olvasókat a falusi kiskönyvtárak.

Somogy megyében a lakossághoz viszonyított olvasói arány 22 százalék körül stagnál. Természetes, hogy ebből nem azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a községekben a könyvtári tagok öntudatosabbak és nem hagyják el lakhelyüket, hanem azt, hogy az aktív keresők mennek el. Falun egyre inkább a hátrányos helyzetű rétegek maradnak, és ők alkotják a falusi olvasók nagyobb hányadát.

Napjainkban azon rétegek növekedésével kell számolnunk, amelyek speciális szolgáltatásokat igényelnének a könyvtáraktól: több nyitvatartást, több helybenolvasási

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lehetőséget vagy éppenséggel a könyvek házhoz szállítását, hangoskönyveket stb. A gyakorlat az ellenkezőjét mutatja, nekik jut a legkevesebb könyv.

Tárgyi feltételek: a vizsgált Somogy megyei C-típusú (központi) könyvtárak átlagos alapterülete 98 négyzetméter. (Mindegyik rendelkezik raktárral.) A fiókkönyvtáraké (D-típus) 32 négyzetméter. A központi könyvtárakban átlag 25,7 ülőhely, míg a fiókokban átlagban 8,4 hely várja az olvasókat. Hat fiókkönyvtárban egyetlen ülőhely sincs.

A központi könyvtárak hetenként átlagosan 4,7 napon tartanak nyitva, mégpedig 26,9 órában; a fiókkönyvtárak 1,6 napon, heti 4,1 órában.

Az egy lakosra jutó kötetek száma a vizsgált körzetközpontokban 7,1, társközségeikben 4,7. A megyei átlag 5,7 kötet. Az egy olvasóra jutó kötetek száma a vizsgált körzeti központokban 26,1, a társközségekben 30,8 kötet. A megyei átlag 26,9 kötet, ez arra utal, hogy mindenütt sok az elfekvő könyv. A letéti csere nem, vagy alig fejlődött, a kisközségek könyvtárai az elavult könyvek tárházaivá váltak.

A felmérésből egyértelműen megállapítható, hogy az a fajta könyvcsere, melyet az ellátás javítása érdekében a szakmai irányelvek tűztek ki célul, anyagi és technikai okok miatt nálunk nem valósult meg.

Sajnos szinte kivétel nélkül elmondható, hogy a társközségek fiókkönyvtárosainak nincs módjuk beleszólni az új könyvek rendelésébe. A központi könyvtárosoktól tudjuk, hogy nem is nagyon igénylik az effajta lehetőséget. Az is igaz, hogy nincs számukra olyan segédlet, amelynek alapján tájékozódhatnának a megjelenő új könyvekről. Az Új Könyvek című állománygyarapítási tanácsadó a fiókkönyvtárakba nem jár. Éppen emiatt határozta el a megyei könyvtár módszertani osztálya, hogy a fiókkönyvtáraknak 1990-től előfizet a *Könyvvilág* c. lapra.

A *folyóirat-vásárlás:* a szakmai irányelvek 50-féle hírlap és folyóirat előfizetését javasolják a C-típusú könyvtáraknak. A vizsgált központi könyvtáraknak átlagosan 22-féle jár. Ha levonjuk a lengyeltóti könyvtár kiemelkedően magas előfizetési számát - az intézmény a művelődési házzal közösen 76 periodikumot járat -, a beszerzett folyóiratok átlagos száma csak 15. Még nagyobb baj, hogy a vizsgált fiókok 60 százalékába semmilyen folyóirat nem járt! A fennmaradó 40 százalékban pedig átlagosan 5 folyóirat olvasható.

Az új periodikumok előfordulásának szegényessége arra ösztönözte a megyei könyvtár módszertani osztályát, hogy még az őszi folyóirat-rendelések előtt körlevelet adjon ki, amelyben felhívta a könyvtárak figyelmét az újonnan megjelent periodikumokra, s ajánlójegyzéket is közölt 25 lap adataival, jelezvén, hogy fontosnak tartja e lapok könyvtári jelenlétét.

Személyi feltételek: a 10 központi községben 11 főhivatású könyvtáros dolgozik. (Lengyeltótiban 2 fő.) Közülük csak háromnak van felsőfokú iskolai és szakmai végzettsége, a többi az érettségi birtokában 200 órás középfokú könyvtárkezelői tanfolyamot végzett. A főhivatású könyvtárosok átlag 11,5 éve vanak a pályán. Havi illetményük átlagosan 8.461 Ft. (A bérrendezés utáni adat!)

A fiókkönyvtárosok közül ketten klubkönyvtárosi státusban vannak, a többi tiszteletdíjat kap, havonta átlagosan 600 Ft-ot. Csak 20 százalékuknak van könyvtárosi szakismerete, 40 százalékuk általános iskolát végzett.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nagy baj, hogy a hálózati alközpontok az utóbbi évtizedben alig-alig szerveztek alapfokú könyvtárosi tanfolyamot a tiszteletdíjasok részére. Emiatt rövidesen olyan helyzet alakul ki, amelyben a fiókkönyvtárosok közül senkinek nem lesz alapfokú könyvtárosi képzettsége.

A tiszteletdíjasok átlag 11 évet, tehát kevesebbet töltöttek el könyvtároskodással, mint főhivatású kollégáik. Ez a tiszteletdíjasok nagymérvű cserélődésére vezethető vissza. Más összefüggésben már sajnálatos tényként említettük, hogy kevés a pedagógus a kiskönyvtárak élén, mert esetünkben a négy pedagógusból három több mint 30 éve, egy pedig több mint 20 éve könyvtáros a falujában, ahonnan eljár tanítani.

Kép, sötét ecsetvonásokkal - ez a jövő? A kép, amely az írás olvastán a kistelepülések könyvtárainak állapotáról kialakult az olvasóban, eléggé lehangoló. Kicsi alapterület, elavult könyvekkel teli, zsúfolt polcok, kevés ülőhely - a fűtés megoldatlansága már fel sem tűnik. Kevés vagy egyáltalán nem járó hírlapok és a még alapfokú tanfolyamot sem végzett, érdekeiket érvényesíteni alig tudó tiszteletdíjas könyvtárosok nagy aránya a könyvtárakban. Ez volna a leltár, ez a húszéves munkálkodásunk eredménye? - annak ellenére, hogy a kezdet kezdetén határozott elképzelésünk volt a kistelepülések ellátásáról. Mi lehet az elmaradás oka? Már hallom is a szakmai oldalról a választ: a könyvtárak iránt megnyilvánuló állampolgári-olvasói érdektelenség. De ennek mi az oka? Folytatnám a nyomozást abban a tudatban, hogy a skandináv országokban a lakosság több mint fele rendszeres látogatója a könyvtáraknak, nálunk még a negyede sem. A tudás és az információ iránti érdektelenség miatt nem járnak az emberek a könytárakba? Lehet. Hisz nálunk nem volt szokás felkészülten menni a falugyűlésre, előtte átböngészni a helyi tanácsi határozatok jegyzőkönyvét, amit könyvtáraink többsége őriz. Hiszen renitensnek, összeférhetetlennek minősítették a felszólalót akkor is, ha a közösség érdekében emelt szót. Múlt időben írtam, mert remélem, olyan kor közeleg, amelyben minden állampolgár számára erkölcsi kötelesség lesz a saját érdekében vagy éppen a közösség érdekében vállalt felszólalásához az információgyűjtés. Szívem szerint elmondanám szakmám védelmében, ha komoly kihívásokat kapunk a lakosságtól, s ha továbbra is kapunk pénzt a helyi *önkormányzattól* és az államtól, például pályázatok formájában, tovább tudjuk építeni könyvtárügyünket, hogy a könyvtárak egy-egy lakóhelyi közösség dolgozószobái legyenek, amint azt a legújabb kori utópista könyvtárosok megálmodták. Hogy milyen szervezetben gondolom tevékenykedését? Jól működő ellátási rendszer keretében. A könyvtár ellátására társult önkormányzatok pénzét az állam részéről bizonyos százalékkal kiegészíteném, így később egy-egy jónevű kisiparos vagy vállalkozó a könyvtárnak adjon különféle megbízásokat témafigyelésre vagy közhasznú információk szolgáltatására, a fontosságtól függő anyagi ellenszolgáltatás fejében. Így a három forrásból eredő pénz megteremtené a lehetőségét annak, hogy könyvtárügyünk elinduljon azon az úton, ahol a fejlett országok már régóta járnak az olvasók szolgálata érdekében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szakirodalmi informatika és információs menedzsment
A posztgraduális képzés továbbfejlesztése az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén

Sebestyén György

Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén 1975. óta bevezetett és kétéves időközönként megindított posztgraduális informatikusképzés előzményeiről, kialakulásáról, valamint az 1989. évig terjedő tapasztalatairól és eredményeiről már több előadás is elhangzott, az ezeket összegező tanulmány pedig ez év elején a szaksajtóban is megjelent[1].

Az 1989-ig terjedő korszak tapasztalatai azt mutatják, hogy a tanszékünkön folyó posztgraduális informatikusképzés nemzetközi összehasonlításban sem tekinthető elszigetelt jelenségnek, sőt legtöbb lényeges célkitűzésében és elemében nagyfokú hasonlóságot mutat a nyugat-európában folytatott közgyűjteményi informatikusképzéshez. Elsősorban az Oslóban működő Norvég Könyvtár és Információtudományi Főiskola és a Genfi Könyvtárosképző Iskola tevékenységének ismeretében állapítható meg az, hogy nemcsak hazánkban, de a nevezett nyugat-európai országokban is a képzést szigorúan posztgraduális formában, egyértelműen a felsőfokú könyvtárosképzés részeként, az erre a célra kijelölt, országos hatáskörű oktatási intézményeknél folytatják, méghozzá sikeres felvételi vizsga után és négy félév időtartamig. A fenti szervezeti jellegű hasonlóságokon kívül sok analógia található magának a tananyagnak is szinte minden lényeges elemében. Ha megvizsgáljuk a későbbiekben részletesebben tárgyalandó *1. és 2. táblázatokban* szereplő tantárgyakat, ezek - egy-két eltéréstől vagy módosított formától eltekintve - mind-mind fellelhetők a genfi és az oslói tantervekben is[2].

A tanszékünkön folyt posztgraduális informatikusképzés 1989-ig a következő alapvető célkitüzések megvalósítását tekintette feladatának:

olyan felsőfokú végzettségű szakmai információs szakemberek képzése, akik a vállalatoknál, a kutató és fejlesztő intézeteknél, központi és ágazati tájékoztatási intézményeknél, valamint a felsoroltak irányító szerveinél képesek

- a korszerű szakmai (tudományos és műszaki) információs igények felmérésére és kielégítésére,
- a szakmai információs rendszerek, szakirodalmi információs bázisok szervezésére,
- a szakmai információk döntéselőkészítési céllal történő elemzésére és szintetizálására,
- a szakmai információs tevékenység automatizálásának megszervezésére,
- az audio-vizuális tájékoztatás, a szakmai propaganda munka megszervezésére,
- a különböző nemzetközi információs együttműködési programokban történő részvételük megszervezésére,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a nyugat-európai és észak-amerikai - többnyire online - informatikai szolgáltató központok és adatbázisok szolgáltatásának nyereséges felhasználására,
- az informatika elméleti kérdéseivel való tudományos igényű foglalkozásra.

A felsorolt célkitűzések jelenleg is érvényben vannak, azonban szükségesnek látszik ezek bizonyos fokú kiszélesítése és az is, hogy a megvalósítás minél jobban igazodjék a korszerű igények szabta feltételekhez.

A korszerű igények által diktált követelmények három fő területen foglalhatóak össze:

- a számítástechnikai, és elsősorban a személyi számítógépekkel kapcsolatos ismeretek arányának jelentős mértékű növelése a tananyagban;
- az információ menedzsment nemzetközi vonatkozásban rendkívül jelentős, de hazánkban is egyre jobban felismert és terjedő tapasztalatainak, módszereinek és eredményeinek széles körű bevezetése;
- az informatikusok képzésének kiterjesztése a könyvtárak és a dokumentációs központok területéről a közgyűjteményekre (levéltárak, múzeumok, zenei gyűjtemények).

A számítástechnikai ismeretek bővítésének vonatkozásában már az elmúlt évek során is tett tanszékünk nem elhanyagolható erőfeszítéseket. Az 1987-ben indított évfolyamunk 2., 3., és 4. féléveinek során jelentős arányban növeltük a személyi számítógépekre épített információs és adatbáziskezelő rendszerek oktatására szánt óraszámot. Ez egyben a gyakorlati foglalkozások arányát is megemelte. A számítástechnikai gyakorlatok megszervezésében igen fontos segítséget kaptunk az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézetétől, valamint az ELTE Számítóközpontjától. Ezeknek a törekvéseknek az eredményeképpen a géptermi gyakorlatok a 3. félévben az összóraszám 45%-át, az adatmodellezési, rendszerszervezési és gépesítési foglalkozások pedig a 4. félév óraszámának mintegy a felét képezték.

A gyakorlatok arányának megnövelése véleményem szerint nem rontja a posztgraduális képzés tudományos színvonalát. Ezen a téren igyekszünk követni a Genfi Könyvtárosképző Főiskola úgynevezett "*klinikai megközelítési módját*", amelynek lényege abban áll, hogy a hallgatók először a gyakorlatok keretében szembesülnek a legfontosabb problémákkal (akárcsak az orvostanhallgatók a kóresetekkel a klinikákon), majd ezt követően az előadásokon megtörténik a látottak tudományos, minden részletre kiterjedő magyarázata[3].

Az eddig elért számítástechnikai gyakorlatokkal és a hozzájuk kapcsolódó oktatással azonban elégedetlenek vagyunk. A jövőben szeretnénk saját infrastrukturánkat, és ezen belül számítógépparkunkat olyan arányban fejleszteni, hogy a posztgraduális informatikusképzés valamennyi számítástechnikai vonatkozását saját erőből legyünk képesek biztosítani. Ennek megvalósításában igen fontos lépésnek tekinthető tanszékünknek a közeljövőben tervezett új épületbe történő átköltözése és az ezzel kapcsolatos fejlesztési programok és munkálatok.

Mint már említettem az információs menedzsment növekvő jelentőségét hazánkban is egyre szélesebb körben ismerik fel. "A piacgazdaságra való áttérésnek és az ott történő eredményes tevékenységnek mai 'információs kor'-unkban egyik döntő feltétele a mind korszerűbb információs technológiával működő információs folyamatok hatékony menedzselése, az ehhez szükséges információs menedzsereknek és szakem-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bereknek a fejlett országok tapasztalatait hasznosító kiképzése és továbbképzése."[4] Ennek felismerése motiválta az Ipari Informatikai Központot és az OMIKK-ot abban, hogy létrehozza a *Nemzetközi információ management alapítványt*[5]. Megjegyzendő, hogy a fenti célok népszerűsítése és minél hamarabb történő megvalósításának érdekében rendezett az OMIKK Budapesten nemzetközi szemináriumot 1990. április 24. és 27. között.

Az információs menedzserképzés magyarországi bevezetése számíthat nemzetközi támogatásra is, elsősorban az UNDP projekt keretében[6], valamint a Delf University of Technology, az Universität Konstanz és a Glasgow University of Stratchlyde szakmai támogatására is.

Tanszékünk - éppen a posztgraduális informatikusképzésre támaszkodva - közre kíván működni az információs menedzserképzés magyarországi megvalósításában is. Tervbe vette ennek egy angol nyelvű, nemzetközi hallgatóság számára nyújtott verzióját is, amelynek létrehozásánál nemcsak a szakirodalmi informatikai ismereteket, de az angol nyelvtanítás modern módszereit és tapasztalatait is fel kell használni.

Kétségtelen, hogy az informatikusképzésnek a könyvtárakról a közgyűjteményekre történő kiterjesztése hat a legközvetlenebbül a tananyag módosítására.

Az *1. táblázat* az elmúlt évtizedben használt hagyományos könyvtári informatikusképzés tananyagát ismerteti. A *2. táblázat* a közgyűjteményekre kiterjesztett, újonnan bevezetésre tervezett verziót mutatja be.

Szeretnék néhány rövid kommentárt fűzni a két tananyag közötti legfontosabb különbségekhez.

A második verzió újszerűségét elsősorban az eredményezi, hogy a korszerű követelményeknek megfelelően az eddiginél is jóval nagyobb teret kíván biztosítani a számítógépek gyakorlati alkalmazásának, méghozzá oly módon, hogy ezeket minél hatékonyabban sikerüljön a magas szintű tudományos ismeretekkel szintetizálni. Ez azt jelenti, hogy az általánosabb, alapozó jellegű tárgyakra fokozatosan épülnek rá az alkalmazási és gyakorlati ismereteket is nyújtó stúdiumok, majd ezek együttesen a diplomamunkában kell, hogy érvényesüljenek. A hallgatóknak ugyanis nemcsak azt kell bizonyítaniuk, hogy jól elsajátították a nekik nyújtott ismeretanyagot, hanem azt is, hogy a gyakorlatban is kifogástalanul és hatékonyan működő számítógépes adat- és információfeldolgozó rendszert is képesek létrehozni. (Ha tehát nem tudnak működőképes rendszert készíteni, akkor nem kaphatnak diplomát.) Végül az államvizsgát megelőző utolsó félévben hallgatott tárgyak egyrészt segítenek a diplomamunka tudományos igényű felülvizsgálatában és újragondolásában, másrészt ötleteket kívánnak adni a létrehozott informatikai rendszer, illetve termék menedzselésében, reklámozásában és értékesítésében is.

A fentiekben az új tananyag teljes vonulatának ívét próbáltam érzékeltetni. Ezt kiegészítendő - a teljesség igénye nélkül - szeretnék néhány konkrét példát bemutatni arról, miként alakultak át a régi tantárgyak újabbakká, éppen abból a célból, hogy létre lehessen hozni a fentebb vázolt új tanterv szerkezetét.

Az alapozó tárgyak csoportjában összevontuk a matematikai bevezetést a logikaival. Ami az "*Informatika és dokumentáció alapjai*"-t illeti, ezt úgy éreztük nem érdemes továbbra is külön tantárgyként oktatni; e tantárgy vonatkozó részei ugyanis mindenképpen alapelemeit képezik a többi alapozó tárgynak. Teljes mértékben új alapozó tárgy-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. táblázat

A posztgraduális informatikusképzés tanterve és vizsgarendje 1975-1987.

Tantárgyak	I.félév	II.félév	III.félév	IV.félév	Kollokvium	Gyakorlati jegy	Szigorlat	Államvizsga
Matematikai bevezetés	12+12	12	-	-	-	1,2	-	-
Logika	12	12	-	-	-	1,2	-	-
Az informatika és dokumentáció alapjai	12	12	-	-	1	-	2	-
Információs szervezetek működése és munkafolyamatai	12	12	-	-	1	-	2	-
Bibliográfiai feldolgozás	12+6	-	-	-	-	1	-	-
Bevezetés az osztályozásba	12+6	-	-	-	1	1	2	-
Információkereső nyelvek	-	12	-	-	-	-	2	-
Az információk analítikus-szintetikus feldolgozása	-	12	-	-	-	2	-	-
Információforrások	-	-	12+12	12+12	3	3,4	4	-
Információs rendszerek elmélete	-	12	-	-	-	-	2	-
Hazai és nemzetközi információs rendszerek	-	-	12	12	3	-	4	4
Számítástechnika programozási alapismeretek		12	-	-	-	2		4
Audiovizuális technika a tájékoztatásban. Reprográfia	-		12	-	3	-	-	-
Információs folyamatok automatizálása	-	-	12+12	12+12	3	3,4	4	4
Speciális kollégiumok és szemináriumok. Az I-II. félévben kötelező 1 db, a III-IV. félévben kötelező 2 db hallgatása	12	12	12+12	12+12	1,3	4	-	4

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. táblázat

A posztgraduális informatikusképzés új, módosított tanterve

	Tantárgy	I.félév	II.félév	III.félév	IV.félév	Kollokvium	Gyakorlati jegy	Szigorlat	Államvizsga
1	Matematikai és logikai bevezetés	16					1		
2	Az információs szervezetek működése és munkafolyamatai	24				1		2	
3	Osztályozáselmélet	16					1	2	
4	A rendszerelemzés és a rendszerszervezés alapjai	16				1		2	
5	Számítástudományi műszaki ismeretek	12				1			
6	Információ források	16				1			
7	Szöveges képi és hangzó dokumentumok tipológiája	12				1			
8	Az információkereső nyelvek alkalmazása		20				2		
9	Adatelemzési és adatkezelési technikák		32	12		2,3			4
10	Programismeret		40	20			2,3		
11	Hazai információs rendszerek			32	16	3		4	
12	Adatbázis építési gyakorlat			24	36		3,4		4
13	Külföldi és nemzetközi információs rendszerek				24			4	
14	A dokumentáció nyelvi problémái (1. spec. koll.)		20						
15	A PRECIS alkalmazása (2. spec. koll.)			12			3		
16	Szaknyelvi terminológia (3. spec. koll.)			12			3		
17	Szakértői rendszerek (4. spec. koll.)				12	4			
18	Információs marketing (5. spec. koll.)				12	4			
19	Módszertantól az ismeretelméletig (6. spec. koll.)				12				4

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ként vezettük viszont be a *"Rendszerelemzés és a rendszerszervezés alapjai"*-t, valamint a *"Számítástechnikai műszaki ismeretek"*-et is. Ez utóbbiaknak az oktatásától azt várjuk, hogy sikerül már a kezdeti időszakban is kialakítani minden hallgatóban - azokban is, akik alig vagy egyáltalán nem voltak gépközelben - a korszerű informatikai szemléletet és gondolkodásmódot.

A fentiekhez szervesen kapcsolódik a *"Szöveges, képi és hangzó dokumentumok tipológiája "* c. tantárgy, hiszen ha a hallgatók már ismerik a számítógépet, továbbá képesek a különböző rendszerek elemzésére és szervezésére is, akkor nyilvánvalóan azt is meg tudják oldani, hogy az informatika eszközrendszerével képezzék le a különböző dokumentumok valamennyi típusát. Így tehát a 2. és 3. félévekben az *"Adatelemzési és adatkezelési technikák"* a legtermészetesebb és a legharmónikusabb módon képesek konkretizálni az alapozó szakaszban szerzett ismereteket. Az ugyancsak a 2. és 3. félévekben oktatott *"Programismeret "* ugyancsak egységet képez a fentiekkel, e tantárgy keretében nyilvánvalóan célorientált és alkalmazói programokról van szó, amelyek a tanult dokumentumtípusoknak megfelelő információk és adatok feldolgozására szolgálnak.

A 2. tanév megkezdésekor tehát a hallgatóknak már előrehaladott ismeretei vannak a közgyűjteményi informatika területén. Ekkor kezdjük el számukra oktatni a hazai információs rendszereket, majd ehhez kapcsolódva a 4. félévben a külföldi és a nemzetközi rendszereket. Úgy érzem, nem szorul külön bizonyításra az, hogy a fenti információs rendszerek működésének megértése, ezenkívül előnyeik és hátrányaik kiértékelése sokkal valósabb és gyakorlatiasabb síkon folyik, mint olyan esetekben, ahol nincs meg a kellő előkészítés. (Az alapozás nélküli esetekben ugyanis nehéz elszakadni a deszkripció szintjétől.)

Ugyancsak a 2. tanév elején kezdődik el az adatbázisépítő gyakorlat, amelynek keretében a hallgatók elkészítik diplomamunkájukat. Mód van a munkahelyen a diplomamunkához kapcsolódó szakmai problémák megvitatására és megoldására, igénybe lehet venni a tanszék számítógépparkját, ezenkívül minden hallgató az általa választott témavezetővel konzultálhat.

Röviden utalni szeretnék még az újonnan bevezetett speciális kollégiumokra is, amelyek a *2. táblázat* 14-19. pontjai alatt találhatók. Ezek között jelentős helyet foglalnak el a nyelvészeti, terminológiai és idegen nyelvismereti tárgyak. Törekedni kívánunk a magyar anyanyelvű hallgatóság angol szaknyelvi tudásának a megalapozására vagy tökéletesítésére, hiszen enélkül a szakirodalmi vagy a közgyűjteményi informatika területén sem lehet hatékonyan boldogulni. Hangsúlyozni szeretném tehát azt a nézetemet, hogy a posztgraduális informatikusképzésben a számítástechnikai tanulmányok mellett az idegennyelvek ismeretének is egyre nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani. Az idegen nyelveknek - elsősorban az angolnak - a posztgraduális szakemberképzés keretében történő oktatása egyre fokozódó és egyre általánosabb kihívást jelent a nyelvpedagógiának is.

Itt szeretném megemlíteni, hogy az 1990. évi OTKA pályázaton tanszékünk is részt vett, többek között támogatást kérve a posztgraduális közgyűjteményi informatikusképzés fejlesztésére.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

S végül felhívnám a figyelmet, hogy megjelent *Szepesváry* Tamás tanulmánya a Hannoverben megrendezett európai informatikusképzési szemináriumról[7], amely sok vonatkozásban értékes információkkal szolgál az általam közöltek nemzetközi hátteréhez.

Hivatkozások

1. SEBESTYÉN Gy.: Egyetemi posztgraduális informatikusképzés. = Könyvtáros. 40. évf. 1990. 1. sz. 19-23. p.
2. A Genfi Könyvtárosképző Iskola működésével kapcsolatban ld.: GLUTZ-RUEDIN, B.: L'Ecole de bibliothécaires de Geneve restructure son curriculum. (A Genfi Könyvtárosképző Iskola újjászervezi tananyagát.) = ARBIDO-R 4. köt. 1989. 5. sz. 5-9. p.
3. Ibid. p. 7.
4. Alapító okirat. Nemzetközi Információs Management Alapítvány. Alapítók: Ipari Informatikai Központ, OMIKK, Budapest, 1989. dec. 1. Gépirat. 1. p.
5. Ibid. u.o.
6. Ld.: Előterjesztés az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság vezetői értekezlete részére. Tájékoztató az OMIKK oktatási tevékenységének helyzetéről és fejlesztéséről, különös tekintettel az információs menedzserképzésre. Budapest, OMIKK, 1989. Gépirat. IV. rész, 5. mell. (Az információs menedzserképzés támogatása, UNDP Projekt-vázlat.)
7. SZEPESVÁRY Tamás: Az európai információs szakemberképzés és Magyarország. Felzárkózás vagy távolodás. = Könyvtári Figyelő. 1989. 35. évf. 5-6. sz. 545-554. p.

* * *

A KÖNYVKULTÚRA SZOLGÁLATÁRA Könyvközpontot (Centre for the book) szervez a British Library. A Központ célja: kiállítások és egyéb rendezvények útján ismertetni a könyvnek mind olvasmánynak a jelentőségét és előállításának folyamatait (nyomtatását, kötését), illetve feltárni az új technikai eljárások, eszközök alkalmazásának lehetőségeit a könyvkészítésben s általában az információcserében. (Assistant Librarian, 1990. máj.)

~ ~ ~

A KÖNYVTÁRI MUNKA FOTODOKUMENTÁCIÓJÁT állította össze egy angol fotoriporter, aki a birminghami Városi Könyvtárban 10 napon keresztül az olvasó szemével nézve, de "belülről" kapta lencsevégre mindazokat az apró mozzanatokat, amelyek az olvasó igényének kielégítéséig a pultok, falak mögött lejátszódnak. A gazdag anyag (amelyet vándorkiállításon fognak bemutatni) nemcsak a munkafolyamatok részleteiről igyekszik képet adni, hanem a könyvtárosok személyiségéről is. (Assistant Librarian, 1990. máj.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Iskola és könyvtár a rendszerváltás küszöbén

- Az elmúlt hónapokban a munkahelyi könyvtárak tucatjait szüntették meg, számolták fel és a községi, falusi könyvtárak sora pedig - fűtés, világítás, karbantartás vagy munkaerő-hiánya miatt - nem nyitott ki. Ha ez a folyamat tartóssá válik, akkor a lakosság több mint felét ellátó községi és kisvárosi könyvtárak rövid idő alatt (1-2 év) szolgáltató képességük és használóik döntő többségét elveszítik. Vagyis a lakosság egyébként is nehezebben élő rétegei kezdenek kiszorulni az informálódást, a művelődést és szórakozást eddig elemi szinten szolgáltató könyvtárakból.
- A központi könyvtárak szolgáltatásait - pénz hiányában - a tagkönyvtárak nem tudják igénybe venni és ez a könyvtári rendszer széthullásához vezet.
- A folyamatosan emelkedő árak és a stagnáló, csökkenő költségvetési keretek miatt a hazai dokumentumtermés évről-évre kisebb hányada kerül könyvtárainkba.
- 1990-re a könyvtárak nagyobb része nem kapta meg az áremelkedések (energia, bérleti díjak stb.) és az infláció (munkabér, dokumentumok ára) miatt szükséges költségvetési többletet. (Sok helyen még a kötelező béremelések fedezete is hiányzik.)
- Iskoláink többségén messziről kiabál a fenntartási, felújítási költségek elégtelensége. Pedagógusok jelentős csoportjai ismételten a sztrájk lehetőségét latolgatják, miközben a 8. osztályt végző gyerekek harmada sem írni, sem olvasni, sem számolni nem tud kielégítően. Az anyanyelvi nevelésre fordított órák száma száz éve folyamatosan csökken iskoláinkban.

Súlyos válságba került tehát az oktatást, a közéleti demokráciát, a művelődést és a tudományos kutatást eddig hatékonyan szolgáló köznevelési és könyvtári intézményrendszerünk. E veszélyes tendencia folytatódása esetén - az oktatás megújítása, az átképzés és a műveltség, a literátusság átlagos szintjének radikális fejlesztése, e gyorsan megtérülő beruházások szükségszerűen csak sikertelen lehet minden a gazdaság élénkítését, szerkezetváltását, a politikai rendszer gyökeres átalakítását célzó "távlatos" beavatkozás.

Az 1989. október 23-án hivatalosan beindított, de nyilvánvalóan már évek óta előkészített rendszerváltás (népköztársaság - köztársaság) bizonyára hosszú éveken át tartó folyamat lesz, melynek most éppen egyik első, viharos szakaszát éljük csupán. E korszakhatár és az UNESCO kezdeményezte *International Literacy Year* (az Írásbeliség Nemzetközi Éve) együttesen adott ösztönzést konferenciánk megszervezéséhez.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Sokféleképpen fogják még minősíteni az elmúlt 40-45 évet. Egy mozzanat azonban máris megfogalmazhatónak tűnik. A hagyományos humán értékrend pusztulásában, a közösségi- és személyiségértékek devalválódásában sikerült óriási "eredményeket" elérnünk. *Hankiss* Elemér elegánsan a magyar társadalom értékrendjének felemás modernizációjáról ír, mi pedig az iskola és a könyvtár által is erősített, bátorított értékek (belső harmónia, bölcsesség, barátság, szeretet, szépség világa stb.) térvesztését, háttérbe szorulását tapasztaljuk közvetve és közvetlenül. Vajon a rendszerváltás szükségképpen zajos közegében, a hatalom megszerzéséért folyó több fordulós küzdelemben nem kell-e a humán szféra - kiemelten az iskola és a könyvtár - amúgy is siralmas helyzetének további romlásától tartanunk?

ISKOLA ÉS KÖNYVTÁR
AZ EZREDFORDULÓ KÜSZÖBÉN

konferencia az
Írásbeliség nemzetközi éve
(International Literacy Year)
alkalmából

1990. március 2., péntek
Országos Széchényi Könyvtár
Budapest I. Budavári Palota F épület
VI. emeleti előadóterem

PROGRAM

$10 - 10^{15}$	*Megnyitó:* JUHÁSZ GYULA akadémikus, az OSZK főigazgatója
$10^{15}-10^{30}$	BENDIK JÓZSEF (OPI): *Az Írásbeliség Nemzetközi Éve*
$10^{30}-10^{50}$	SZENTE FERENC főigazgatóh. (OSZK): *Könyvtáraink és a rendszerváltás*
$10^{50}-11^{40}$	JOHNSON, DALE D. az International Reading Association elnöke (USA): *Szókincs és megértés*
$11^{40}-12$	Vita
12 –13	Ebédszünet
13 -13^{20}	KAJÁN LÁSZLÓ igazgató (FPI): *Iskolafejlesztés és könyvtár*
$13^{20}-13^{40}$	KOCSIS ISTVÁN igazgató (Hatvan): *Demokratizálódó közélet és a városi könyvtár*
$13^{40}-14$	KÁDÁRNÉ FÜLÖP JUDIT: *Lehetünk-e literátus nép?*
14 -14^{20}	Vita
$14^{20}-14^{30}$	Szünet
$14^{30}-17$	*Írásbeliségünk túlélési esélyei.* Vitafórum a mindenkori kormány iskola- és könyvtárpolitikai felelősségéről az FKgP, az MDF, az MSZP, a Néppárt, az SZDP és az SZDSZ képviselőinek részvételével. Vezeti: BÁTHORY Zoltán (OPI).

Megjelenésére és aktív részvételére feltétlenül számítunk!
Esetleges szállásigényét (1 éjszakára 300 Ft) legkésőbb február 15-éig jelezze Nagy Attila címére (OSZK, Budapest 1627)!

Báthory Zoltán
elnök
Magyar UNESCO Bizottság
Nevelési albizottsága

Nagy Attila
elnök
Magyar Könyvtárosok Egyesülete
Olvasás- és olvasószolgálati szekció

Kettős célunk volt tehát az **"Iskola és könyvtár az ezredforduló küszöbén" című konferenciánk megrendezésével:**

- tennivalóinkat, legsürgetőbb feladatainkat számbavenni és
- a hatalomátvételre készülő pártok illetékeseinek figyelmét szerettük volna direkt és indirekt módszerekkel a közoktatás és a közművelődési könyvtár felé terelni.

Juhász Gyula akadémikus, az OSZK főigazgatója megnyitó előadásában olvasási kultúránk általános helyzetét vázolta röviden: "A 8. osztályt végző gyerekek 20-30%-a a saját tankönyveit sem tudja könnyen, jól elolvasni, a magyar gyerekek olvasási készsége - immár csaknem húsz éve változatlanul - az európai rangsor végén kullog, a családok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

15%-ában senki sem olvas könyvet, 6% még újságot sem, s a felnőtt lakosság mindössze 60%-a olvas évente legalább egy könyvet (saját bevallása szerint).

Anélkül, hogy a részletekkel bíbelődnénk, csupán nyomatékosítani szeretnénk, hogy akár az olvasási szokásokat, akár az olvasás képességét illetően elsősorban nem az átlagos mutatók, illetve az átlagteljesítmények szintje ad okot igazán az aggodalomra, hanem ezek nagyfokú, sőt növekvő különbsége, szóródása. Hosszú távon bizonyára veszélyes tendenciának vagyunk tanúi: az olvasási szokások tekintetében az egyes társadalmi rétegek egyre távolabb kerülnek egymástól. A kulturális javak igazságosabb elosztását hírdetjük, miközben az egyenlőtlenségek fokozódnak."

Az okokról szólva elsőként gazdaságunk alacsony technikai,, műszaki színvonalára utalt, majd a társadalom értékrendjének sajátos erózióját említette: "Egy vizsgálat adatai szerint az aktív dolgozók 31%-ának munkája során sem írnia, sem olvasnia, sem számolnia soha nem kell. A szakmunkások 44%-a számára az olvasást a munka sohasem igényli. Termékeink pedig "érdekes módon" jórészt nem állják a versenyt a világpiacon, illetve az utóbbi évtizedekben folyamatosan leértékelődnek.

A tudás leértékelődése részben az egész magyar értelmiség nyomasztó élménye, részben objektív adatok sorával igazolható bizonyosság. 50-60 évvel korábban iskolázottsági adatainkkal az európai középmezőnyben, az átlagoshoz közeli helyzetben voltunk. Ma ez már nyilvánvalóan nem igaz, hiszen akár az érettségizettek, akár a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányát vesszük is, tagadhatatlanul sereghajtókká lettünk. Vagy lehet-e másként, mint a tudás leértékelődéseként értelmezni azt a reprezentatív vizsgálati adatot, mely szerint a kétszáz foglalkozást felsorakoztató listán a könyvtárosok a 144. helyen vannak, s mint ismeretes, a pedagógusok presztizse is hasonlóan alacsony.

Miért is lenne tehát érdekes, izgalmas, fontos dolog az olvasás, a tanulás, a meditáció, a töprengés ott, ahol a termelés kultúrája alacsony színvonalú, ahol többek között a tudás, a bölcsesség, a tolerancia és a szeretet (egyáltalán a közösségi és személyiség értékek, vagy divatos kifejezéssel élve az úgynevezett posztmateriális értékek többsége) a lenézett, az idejét-múlt kacatok, a kiselejtezett értékek között vannak?"

Amint *Bendik* József (Országos Pedagógiai Intézet) elmondta, az UNESCO 1985-ben kezdeményezte az "Írásbeliség Nemzetközi Évének" meghirdetését, miután kiderült, hogy a Föld minden negyedik lakosa (960 millió) analfabéta. S ez a szám ráadásul folyamatosan növekszik.

Már nyilvánvalóvá lett, hogy az írástudatlanság nem oktatási, hanem társadalmi-gazdasági fejlettségbeli, kultúrális probléma, "hiszen az írástudatlanok 98%-a a harmadik világ országaiban található, itt a férfiak 27,9%-a, a nők 47,9%-a analfabéta. Az UNESCO közreműködésével az elmúlt évtizedek során több nagyszabású alfabetizációs kampány történt, és ezek bebizonyították, ha az írásbeliség érvényesüléséhez nincsenek meg a társadalmi-gazdasági feltételek, azaz a gazdaságok, társadalmak alulfejlettsége miatt az írni-olvasni-számolni tudásra nincs is igény, nincs is szükség, akkor a jelentős beruházások és erőfeszítések árán alfabetizált tömegek rövid időn belül újra visszaesnek az írástudatlanok sorába.

A fejlett ipari országokban is egyre nagyobb gondot okoz az ún. funkcionális írástudatlanság, amely átlagosan a felnőtt lakosság legalább 20%-át érinti. A funkcionális írástudatlanság lényege, hogy az iskolában megszerzett alapvető írásbeliségi készségek a gyakorlás hiányában egy idő után megkopnak és már nem elegendők újabb szakmai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és állampolgári ismeretek megszerzéséhez. Az ipari társadalmakban bármilyen szakmai pálya során elkerülhetetlen a folyamatos továbbképzés, átképzés, amelyre az írástudatlanok képtelenek. Ez pedig jelentősen csökkenti az ipari társadalmak piaci versenyképességét."

Előadása nyomán a hallgatóság képet alkothatott a nemzetközi év legfontosabb céljairól.

— A tagállamok kormányai fordítsanak több figyelmet, anyagi és személyi forrást a probléma megoldására, különösen a vidéki, külvárosi és a gazdaságilag elmaradott környékeken, valamint az ifjúság és a nők körében.
— A közvélemény tájékoztatása a probléma fontosságáról, súlyosságáról, mozgósítása a lehetséges megoldásokra.
— A szakmai körök, közösségek, társadalmi szervezetek bevonása az alfabetizációs munkába és a funkcionális írástudatlanságot megelőző tevékenységbe.
— A nemzetközi szolidaritás és együttműködés erősítése. Az ENSZ és a nem kormányzati szervezetek elkötelezettségének és hozzájárulásának fokozása az írástudatlanság felszámolása érdekében.
— És legfontosabb cél egy olyan akcióterv beindítása, amely az írástudatlanság teljes felszámolását eredményezheti 2000-ig.

"Tudjuk, hogy az útról éles szögben lehajtó szakérről legelőször is a csomagok tetejére felpakolt könyvek hullanak le a sárba" - kezdte előadását *Szente* Ferenc az OSZK helyettes főigazgatója, utalva a társadalmunk egészét érintő örömteli változások sajátos, már jól látható mellékhatásaira. Véleménye szerint ha az újraéledő közép-európai társadalmakban a legfontosabb irányváltás nem a kultúra, nem a műveltség, nem a szellemi értékek felértékelésével jár együtt, akkor ez megint csak rossz célválasztás lehet. Példaként a frissen módosított oktatási törvényt említette. "Olyan oktatási törvény született, amelyben nyoma sincs könyvtáraknak. Tehát azt hagyták az utódokra, hogy csak így tovább barátaim, az a jó iskola, amelyben nincs könyvtár. Majd csak taníttotok ti is úgy, ahogy évtizedeken keresztül elődeitek, és ahogy nekünk nem hiányzott a könyv a munkánkból, azonképpen nem fog hiányozni nektek sem. Lám, pedig milyen sokra vittük, milyen okosak lettünk, némelyikünkből még vezető értelmiségi is lett pedig könyvet - tankönyveinken kívül - sosem forgattunk tanulmányaink során. "Az angolszász és skandináv mintákat követve a magyar progresszió korábban és ma is hírdeti: ne elégedjünk meg azzal, hogy a klasszikus intézmények környékén épüljenek ki könyvtárak, hanem jól vessük agyunkba, hogy az állampolgárok kezeügyébe kell helyezni azokat a könyvtári gyűjteményeket, amelyeken keresztül saját elhatározásukból behozhatnak olyan hátrányokat, amelyeket a körülmények mértek rájuk. A könyvtárak ezt a küldetést, a szociális hátrány egyéni erőből való leküzdésének a lehetőségét nagyon fontos feladatuknak tekintették Magyarországon. S ezért most él bennünk egy olyan tudat, hogy mi a demokráciának voltunk a szövetségesei, olyan időkben, amikor a demokráciát még demokratizmusnak nevezték félve attól, hogy esetleg arra gondol valaki, amire gondolni nem is szabad. Mi valóban a demokrácia intézményének véltük magunkat. Most attól félünk, hogy ezek az értékek kérdőjeleződnek meg s a könyvtárakra is mechanikusan sütik rá a sztálinizmus bélyegét. Más kérdés természetesen az, hogy a könyvtár a társadalmi függőség egyik végpontjaként tekintendő, hiszen a könyvtár gyűjteményét abból építi, amit a könyvkiadás kiad. Amit a könyvkiadás nem ad ki, azt csak kivételes szerencsével rendelkező

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtárak tudták gyűjteni a belügyminisztérium éberen figyelő tekintetét elkerülve, de a könyvtárak többsége nem volt ebben a helyzetben. Másfelől a könyvtári gyűjtemények tükrözik azokat a szűkös anyagi lehetőségeket is, amelyekből hozzáférhettek határon túli irodalomhoz. Mégis a magyar lakosság csaknem ötöde mondható könyvtárhasználónak."

Szente Ferenc véleménye szerint az utóbbi szűkös esztendők nem csupán a felnőttek könyvtári ellátását sodorták veszélybe, de félő, hogy a hazai gyerektársadalom több mint fele sem a családi környezetben, sem pedig lakóhelyén nem találja meg azt a legszerényebb választékot sem, amivel tankönyveit kiegészíthetné, iskolai feladatait megoldhatná.

Különösen hosszú távú céljaink felől közelítve okoz gondot ez a tendencia, hiszen a családok többségében ma sem jellemző az olvasásra ösztönző jó példa, a "tanulj fiam, légy okosabb apádnál" jellegű direkt és indirekt buzdítás. Utalt még, mint legfontosabb szövetséges rétegre a pedagógusokra, illetve az oktatásügy és az iskolai könyvtárak fejlesztésének politikai jelentőségére. "Valamennyi párt programjába bele kell kényszeríteni: ne hagyják könyvtár nélkül az iskolát!" - hangsúlyozta az OSZK helyettes főigazgatója. Végül egy könyvtárügyi konferencia tervéről s a könyvtári alapjogszabály korszerűsítésének feladatairól szólt.

Johnson, *Dale* D. a több mint 350 ezer tagot számláló *Nemzetközi Olvasáspedagógiai Szövetség* (International Reading Association) elnöke a teljes és funkcionális analfabétizmusból fakadó nehézségek példáival indította előadását, majd a jelenség földrajzi szóródását vázolta. "1985-ben 965 millió 15 éves vagy idősebb írástudatlan felnőtt volt a világon, ami a teljes felnőtt népesség majdnem 30%-a. Földrajzilag az arányok erősen különböznek egymástól. Dél-Ázsiában az analfabétizmus aránya 54%, Afrikában a Szaharától délre eső területeken 53%. Az arab országokban 49, Kelet-Ázsiában 24, Latin-Amerikában és a Karib-szigeteken pedig 15%. Ez a sorrend várhatóan 2000-ig érvényes marad."

Véleménye szerint ma több mint 100 millió gyermek számára az elemi oktatás sem elérhető éppen azokban az években, amelyek az ismeretszerzés, a tanulás alapozását szolgálnák. Mint mondta - az éles kontraszt az ismeret és tudatlanság, a készség és alkalmatlanság, a képesség és tehetetlenség között, vád a világ felhalmozott tudásanyagának haszonélvezőivel szemben és sürgető emlékeztetés arra, hogy a tanulás mindenki joga. Új század küszöbén állunk, annak minden ígérete és lehetősége előtt. Világunk ugyanakkor ijesztő problémákkal szembesül. Ilyen a gazdasági stagnálás és hanyatlás fenyegetése, a gyors népességnövekedés, a nemzetek közötti és a nemzeteken belüli szélesedő egyenlőtlenségek, a háború brutalitása, a polgári lakosság belviszályai, a bűnözés valamint a környezet széles körű károsodása. Ezek a veszélytényezők egy dilemmában összegződnek. Egyfelől visszaszorítják annak lehetőségét, hogy kielégítsük a tanulás elemi szükségleteit, másfelől az alapvető oktatás hiánya akadályozza az embereket e problémák megoldásában, s abban, hogy következményeikkel megbírkózzanak.

Az IRA sajátos (nem profit-orientált, nem kormányzati szervezet) feladatait taglalva utalt a szerteágazó tagság erős, a műveltséggel összefüggő elkötelezettségre, valamint kiadványaik, folyóirataik (melyeknek egy része már a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban is olvasható) közvetlenül a pedagógiai, a könyvtári és a terápiás gyakorlatot, illetve a kutatói munkát segítő szerepére.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Végül "meghívta" a konferencia hallgatóságát az IRA 13. Világkongresszusára, melyet 1990. július 3-6. közötti napokban Stockholmban rendeznek. A több mint 40 országból érkező 2000 tanár, könyvtáros, pszichológus, tudós, szociológus, könyvkiadó, író, szerkesztő az alábbi témákkal foglalkozik majd:

- gyermekirodalom a világban,
- oktatási-tanítási vitatémák az egészen korai gyermekkorban,
- kezdeményezések a világon a felnőttek írásbeliségének fejlesztése céljából,
- az írásbeliség helyzetének felmérése és diagnosztizálása,
- írásbeliség és a kultúrális kontextus,
- a gyógypedagógia oktatás szükségletei, kutatás és fejlesztés ezen a téren,
- a tanárok felkészítése arra, hogy szabadon válasszák meg a tanítás anyagát és módszereit, összefüggésben az írásbeliséggel,
- a tanár mint kutató,
- írásbeliség és technika.

Az előadásokat követő vitában főként az írástudatlanság felszámolásának reális esélyeiről ("szép álom, melyért harcolni lehet"), a pedagógusok, a könyvtárosok és a kutatók közötti kívánatos együttműködésről, az amerikai és a magyarországi iskolai könyvtári rendszer alapvető különbségeiről, illetve az IRA magyar tagozataként tevékenykedő MKE olvasás és olvasószolgálati szekció külföldi segélyezésének eddigi eredményeiről, valamint remélhető további módozatairól esett még szó.

A délutáni program első előadását "Iskolafejlesztés és könyvtár" címmel *Kaján* László a Fővárosi Pedagógiai Intézet igazgatója tartotta. Bevezetésként utalt a két évtizeddel korábbi helyzetre: Üveges szekrényekben porosodó Azsajevek, Illés Bélák, brosúrák meg egy kevés favorizált klasszikus munka. Lexikon, kézikönyv elvétve, jól elzárva. Ifjúsági és tanári könyvállomány a szegregáció szigorú szabályai szerint még helyileg is távol egymástól. A nyitvatartás pedig - mint az anekdotabeli falusi tűzoltóságon, ahol ki volt írva, hogy tűzesetek bejelentése kedden és pénteken 13-tól 15 óráig. A könyvtári rend, az állományfeltárás éppoly különös és idegen kívánalmaknak tűntek akkor, mint a könyvtárhasználati ismeretek oktatása, gakoroltatása, a sokkönyvűség behatolása a tanítás és a tanulás folyamatába.

Az 1970-es évek derekán a Fővárosi Pedagógiai Intézet megtalált egy olyan ösztönzési formát, amelyben az anyagi támogatást összekötik az iskolai könyvtári munka pedagógiai értékeinek megítélésével, de ebből a folyamatból kiiktatják a fenntartó tanácsot. Így alakult ki és vált hagyománnyá Budapesten az 1976-77-es iskolai évtől kezdődően a háromévenként kiírt ún. Mintakönyvtár pályázat. A pályázati kiírás részletesen tartalmazta a működési feltételekre, a könyvtári alaprendre, a szolgáltatások mértékére és ami nagyon fontos, a speciálisan pedagógiai igényekre vonatkozó követelményeket." Mint hangsúlyozta, az iskolai könyvtári pedagógiai specifikumokat kifejező követelmények kiemelésével megpróbálták érzékeltetni azt a meggyőződésüket, hogy az iskolai könyvtárat a nevelő testület egészének vagy legalábbis legjobbjainak összefogása teheti azzá, aminek az iskolai életben értelme van: a tanulás, az önálló művelődés, a képességek differenciált fejlesztésének eszközévé. Akkor a legfontosabb az volt, hogy a tanítók, a tanárok, a napközis nevelők kezdjék el munkaeszközként használni mindazt, amit a könyvtár adhat a kezükbe. Ekkor kerültek a napközi otthoni foglalkoztató termekbe, a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tantárgyi kabinetekbe a lexikonok, a kézikönyvek, az értelmező szótár, az Ablak-zsiráf és a hasonlók. Ekkor kezdték beszerezni az iskolák - s ami ennél is sokkal fontosabb -, használni a tanórákon a Képes Történelem, a Képes Földrajz és a rokon művek köteteit. Minthogy a pályázatok sürgették önálló iskolai könyvtáros vagy félig erre a feladatra függetlenített könyvtáros tanárok alkalmazását, ma a középfokú intézmények majd mindegyikében, az általános iskolák felében tekinthetők a személyi feltételek elfogadhatónak vagy megnyugtatónak.

A Fővárosi Pedagógiai Intézet vezetésének fel kellett ismernie, hogy a tanítók, tanárok, igazgatók nem találkoznak továbbképzésük során olyan programokkal, amelyek felszólítják őket a könyvtári szolgáltatások igénybevételére, amelyek a gyakorlatban bizonyítják számukra a könyvekkel és más forrásokkal, ismerethordozókkal való önálló vagy csoportos munka hasznát a pedagógiai folyamatban, s amelyek ösztönzik őket hasonló munkaformák kipróbálására és alkalmazására, akkor tökéletesen hiábavaló mindenféle bíztatás és követelménytámasztás. Ezért mind a szakfelügyeletben, mind a továbbképzésben olyan oktatástechnológiai felfogás terjesztését szorgalmazták, amelyben a könyvekkel és más forrásokkal való munkának kiemelt szerep jut.

Véleménye szerint nagy szerencse, hogy az előbb említett folyamat a hetvenes évek végére, a nyolcvanas évek elejére nagyjából végbement, mert amikor 1978-tól kezdődően az új tantervek és könyvek bevezetésre kerültek, legalább a pedagógusok egy része és a szakfelügyelők mindegyike előtt nyilvánvaló volt az új dokumentumok szándéka a könyvekkel és más forrásokkal való munka új felfogásban.." Ha másban nem is, legalább ebben elég felkészülten vártuk a reformot."

Végül meggyőződéssel vallotta, ha a magunk teremtette szegénység csapdáiból ki akarunk kerülni, akkor a következő évtizedben a pedagógusnak és a könyvtárnak - az egész magyar közoktatást, tehát iskolarendszeri felforgatást, kutatást, tankönyv- és taneszközfejlesztést, ellátottságot javító beruházásokat és minden mást messze felülmúló - prioritást kell kapnia, hogy az ezredforduló táján az iskola eséllyel fogadja be minden további fejlesztés elemeit.

Kocsis István Hatvan városának könyvtárigazgatója "Demokratizálódó közélet és városi könyvtár" című előadásában hiteles példát mutatott a szakmai felkészültség és a közéleti érzékenység, tenniakarás eredményességéről. A korábbi egypártrendszer alapvetően az ideológia szolgálóleányává (ancilla ideologiae) szerette volna tenni a közművelődési könyvtárakat, de a céltudatos erőfeszítések és súlyos konfliktusok során át (közművelődési egyesület működtetése, olvasótáborok szervezése, a határon túli magyar irodalom jeles képviselőinek rendszeres fogadása, olvasóköri esték és pedagógus klub indítása stb.) egy-egy könyvtárat mégis a város dolgozószobájává, kaszinóvá, a szó eredeti értelmű közéleti fórumává, a demokráciát hatékonyan szolgáló intézménnyé lehetett tenni.

Munkájuk elismeréseként is értelmezhető a Városi Tanács 1989. december 4-én kelt döntése: az MSZMP megüresedett székházának új főbérlője a Városi Könyvtár lesz - és ebben akár szimbólumot is láthatunk -, az egykori fegyverszoba helyén, az épület legvédettebb magjában helyezik majd el a könyvtár agyát, a kézikönyvtárat, az olvasótermet.

Kádárné Fülöp Judit előadását (Lehetünk-e literátus nép?) az írástudatlanság különböző fokozatainak meghatározásával kezdte, majd az iskolán túli, a társadalom

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyéb történéseiben fellelhető összetevőkről szólt. Kifejtette, hogy az írásbeliség csak akkor működik, ha az írott szónak érvényt lehet szerezni, vagyis ha minden szó mögött a tett a fedezet, ha a szó úgy működik, mint egy valuta, mint a pénz, amiért árut lehet kapni. Ha nem konvertibilis az írott szó, akkor nem működik az írásbeliség. Az írásbeliség a törvény egy formája, egyfajta írott szerződés. A törvény sárbatiprása ennek a szerződésnek a felbontása. Ha az iskolákban mást mondanak, a tankönyvekben más van mint ami a valóság - magyarul, hazudozás folyik - akkor ez is az írásbeliség hitelét teszi tönkre. A bizonyítványok semmibevétele, az, hogy képzett, tanult emberek bizonyítványai legfeljebb egy segédmunkási állásra voltak elegendők hosszú ideig, miközben vezető beosztásúak hamisított bizonyítványokkal évtizedeken keresztül boldogan élvezték a hatalom napfényes oldalát anélkül, hogy a felelősséget vállalták volna, vagy a bürokráciának az a jól begyakorolt szokásrendszere, miszerint lefelé szóban, fölfelé írásban: mindezek a jelenségek, amik mételyként behálózták az országot, gyakorlatilag az írásbeliség hitelének tönkretételéhez járultak hozzá. Cinikusan azt mondhatnánk, megoldottuk a funkcionális analfabétizmus problémáját, mert agyonütöttük a disznót, hogy ne kelljen etetni. Például a pedagógusképzésben gyakorlatilag tankönyv nélkül maradtunk, mert azokat a tankönyveket, amik a frázisszószokkal vannak leöntve, nem lehet elolvasni többé. Az is szégyelli kézbe adni, aki tanítja és aki kézbeveszi, nem tudja többé elolvasni. Újra kell kezdeni az írásbeliséget a tudományban, az oktatásban, újra kell írni könyvek seregét.

Mint hangsúlyozta, a szellem az erőszak egyetlen alternatívája, ahogy a szép szó a verésé, a belátás a kényszeré, a céltudatos, önálló cselekvés a sodródásé vagy a gyökeret verés a föndönfutó lété. A szellem a fizikai erővel szemben azonban nem nő meg magától biológiai úton, hanem azt a kultúra terjedése útján közvetíteni, kommunikálni kell. Ez a felismerés a nyugati demokráciák egyik legfontosabb felismerése volt ebben a században. A háború után elképesztő sebességgel nekiveselkedett Nyugat-Európa az oktatás fejlesztésének. Óriási állami beruházásokat tettek, ott ahol korábban túlnyomó részt magániskolákban folyt az oktatás. Általánosan elfogadottá vált, hogy az oktatás nemzeti érdek, tehát szükség van állami beruházásra és ingyenesnek kell lennie. (Miközben mi most éppen visszakozunk az ingyenes oktatástól és mindent kezdünk pénzért adni.) Szólt még a korszerű didaktikai eljárások (project módszer, csoportmunka) alkalmazásának elengedhetetlen eszközrendszeréről, a korszerű iskola lelkéről, az iskolai könyvtárról és az új elektronikus technika kikerülhetetlen térhódításáról, valamint a negyven éve "Csipkerózsika álomba" kényszerített Gyermekirodalmi Intézet feltámasztásának időszerűségéről is.

A konferencia záróakkordjaként "Írásbeliségünk túlélési esélyei"-ről próbáltuk az 1990 január végén (ekkor postáztuk a meghívókat) legfontosabbnak látszó pártok illetékeseit megkérdezni. A pártközi fórumon az MDF kivételével valamennyi meghívott fél képviselője megjelent. Rövid, 15 perces "programnyilatkozataik" előtt *Báthory* Zoltán az OPI főmunkatársa vázolta a "diagnózist": jó 100 éve folyamatosan csökken az anyanyelvi nevelésre fordított órák száma, a lakosság 20%-a mondható funkcionális analfabétának (megtanult, de gyakorlás hiányában mégis elfelejt olvasni), 20 éve - egy sor kiemelkedően fontos kezdeményezés ellenére (*Zsolnai* J., *Winkler* M., új tankönyvek stb.) - nem sikerült kimutatható fejlődést elérni ezen a téren. A kedvező változások dön-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tően a családon és az iskolán belül megjelenő pozitív példáktól várhatók (esti mese a családban, iskolai- és osztálykönyvtárak rendszerének fejlesztése). Céljaink eléréséhez szükséges, ám nem elégséges feltétel a jelen konferencia példáján is igazolható pedagógus-könyvtáros-kutató hármas tudatos és hosszú távú szövetségének megerősítése (amit egy jelentős nemzetközi szervezet elnökének jelenléte még inkább nyomatékossá tesz).

Az iskola és a könyvtár kikerülhetetlenül rá van szorulva a politika, a rendszerváltás végrehajtóinak, az ellenzékből parlamenti és/vagy kormányzó pártokká váló, az új, demokratikus Magyarországot megteremtő erők aktív döntésekben, prioritások meghatározásában megnyilvánuló támogatására is.

Nyakas Szilárd, aki a szociáldemokraták egyik frakciójának képviseletében szólt, a szociáldemokrata hagyományok (öntevékeny művelődési körök) felélesztését, a helyi, speciális igények differenciált, szinte vállalkozói kielégítését tartotta fontosnak.

Fekete Gyula, a Magyar Néppárt elnöke a kultúra (döntően a könyvkiadás) piacosítási tendenciáit taglalva a jelen és a távlati érdekek közötti ütközésről szólt bővebben. Véleménye szerint évtizedek óta folyik a magyar társadalomban a jövő kizsákmányolása. Tudjuk, hogy a fejlett ipari országokban az oktatás fejlesztése teremtette meg a kiemelkedés alapját, mégis, "a Kádár-korszak a magyar csodát a népesedéspolitika (a meg nem született 1 200 000 gyerek) terhére, az oktatás, a művelődés, a könyvtárak terhére csinálta." Mint kifejtette, szükség van az értékek piacának, a kultúra társadalmi mecenatúrájának megteremtésére, a valódi értékek támogatására. Az úgynevezett "kultúrális narkó" ellen pedig már a korai életévekben a klasszikusok segítségével kell immunissá tenni gyermekeinket.

Bessenyei István az SZDSZ ügyvivője szerint kiindulási pontként a tanszabadság, az iskolaalapítási- és az oktatási rendszer szerkezetalakítási szabadságát kell oktatáspolitikai koncepciójukból hangsúlyozni. Az ideológia és a tudomány, illetve a tananyag szétválasztása után megszűnik a tankönyvek monopol helyzete, s ezután válik elemi szükségletté széles körben az (iskolai-) könyvtárak eszközrendszerének használata. A szabad demokraták oktatásügyi programjában fontos szerepet kap még a nemzeti alaptanterv, a nemzeti vizsgarendszer - az iskolák és a pedagógusok önállóságának hangsúlyozása mellett - a pénzügyi szabályozás megváltoztatása és a nyilvánosság (szülők, önkormányzatok) szerepének fokozása is.

Menyhárt Lajos az MSZP programjából a több csatornás (állami-, egyházi-, alapítvány-) támogatási rendszer megteremtését, a kultúra demokratizálására és a hatékony tehetséggondozásra törekvés egyidejűségét, valamint az anyanyelvi és angol nyelvű képzést, mint a modernizációs tendenciák feltételét emelte ki.

Győriványi Sándor a Független Kisgazdapárt képviseletében emlékeztetett a háború előtti évek "pluralista" könyvtári rendszerére (városi könyvtár, úri kaszinó, munkásotthon, gazdakör, cserkészek stb. saját könyvtáraira), majd főként az elmúlt négy évtized negatív példáit sorolta, illetve a keresztény világnézettel kiegészített SZDSZ iskolai és könyvtári programot hírdette.

Az előadásokat követő vitában többek között *Orosz* Bertalanné (Egri Megyei Könyvtár) a könyvtárak normatív finanszírozását kérte a választások után kormányba kerülő pártok képviselőitől, *Adamik* Tamásné (Budapesti Tanárképző Főiskola) a liberalizálás mellett a tananyag kiválasztásának miniszteriális felelősségét is hangsúlyozandónak tartotta, *Bánréti* Zoltán (OPI) az anyanyelvi oktatás-nevelés és az idegennyelvek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tanításának együttes fontosságáról szólt, *Ramháb* Mária (Kecskeméti Megyei Könyvtár) pedig az oktatásügyi fejlesztések, reformok alapfeltételeként a könyvtári rendszer megőrzését, illetve korszerűsítését jelölte meg.

NAGY Attila

* * *

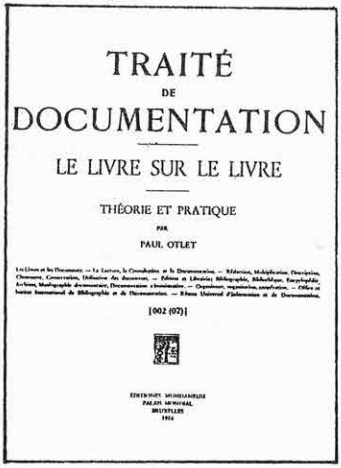
TRAITÉ
DE
DOCUMENTATION
LE LIVRE SUR LE LIVRE
THÉORIE ET PRATIQUE
PAR
PAUL OTLET
[002 (07)]

ÚJRA KIADTÁK Paul *Otlet* 1934-ben megjelent híres munkáját, a *"Traité de documentation. Le livre sur le livre. Théorie et pratique"*-ot, mely nemcsak a könyvtári tudás szisztematikus rendszerezését adja a kor színvonalának megfelelően, hanem a modern bibliológia első alapvetése is egyben. A könyvet a CLPCF (Centre de Lecture publique de la Communauté française de Belgique) adta újra ki. A bevezetőt Robert *Estivals* professzor, a Nemzetközi Bibliológiai Társaság elnöke írta, az előszót pedig Andre *Canonne*, a CLPCF igazgatója készítette. A mű első kiadása megtalálható a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban (a mellékelt címlapfotó is erről a példányról készült), az újrakiadás pedig a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában vehető kézbe. A művet részletesebben is bemutatjuk egyik következő számunkban. (A szerk.)

\+ \+ \+

BIBLIOGRÁFIAI ADATCSERE CD-ROM-on - erre szövetkezett hét európai ország (Dánia, Franciaország, Hollandia, Nagy-Britannia, az NSZK, Olaszország, Portugália) nemzeti könyvtára, a Commission of European Communities könyvtári akcióterve keretében; a tervet az EEC 1990. májusi könyvtárgépesítési konferenciáján vitatják meg. (Information Services and Use, 1990. máj.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

* * *

ÚJRA AZ IIF-RŐL - Előző számunkban találhat az olvasó egy szemlét az OMFB - MTA által vezetett Információs Infrastruktúra Fejlesztési Programról. A szemle lezárása után jelent meg az IIF Hírek 3. száma, amely röviden ismerteti a program 1991-1995 közötti fejlesztési tervét. A fejlesztés fő célkitűzései: a szolgáltatások kiterjesztése a K+F minél szélesebb körére; a K+F és a gyártás integrálódását elősegítő információs szolgáltatások kifejlesztése; primer információk és teljes szövegek kezelése és továbbítása, értékelt információk létrehozása, szakértői rendszerek kidolgozása, az elektronikus publikációs formák és az elektronikus üzenetközvetítés elterjesztése; a kapcsolt távbeszélő hálózat nagyobb arányú igénybevétele; a szolgáltatások elérhetővé tétele külföldi felhasználók számára; a lokális hálózatok kiépítésének szorgalmazása; a felhasználók képzése; együttműködés a hazai informatikai rendszerekkel és a jelentős külföldi rendszerekkel, stb.

A lap beszámol az Alkalmazói Tanács megalakulásáról. Ebben a különböző területeken dolgozó kutató-fejlesztők érdekeit, alkalmazási szempontjait a Tanácsba meghívott szakértők (a könyvtári részről az MTA Könyvtár, az OSZK, az OMIKK és a zalaegerszegi megyei könyvtár szakemberei) képviselik.

A lap értékeli a második adatbázisépítési pályázatot, és jegyzéket közöl a támogatott intézményekről. A pályázat eredményeként az első fázis 45-50 adatbázisa után újabb 57 adatbázis áll majd a felhasználók rendelkezésére.

Beszámolót olvashatunk arról is, hogy három új központi számítógép került az IIF szolgálatába, köztük az OSZK várva várt számítógépe is. (Az OSZK és az MTA Könyvtár egy-egy IBM 9377 Modell 80 típusú gépet kapott, egy IBM 4381 Modell 21 típusú - a mai embargó korlátozások miatt lehetséges legnagyobb gép - pedig az MTA SZTAKI Számítóközpontjába került.)

A lap mellékleteként közreadták az IIF Programban résztvevő intézmények címtárát, amelyben a kapcsolatfelvételt könnyítendő közlik az IIF összekötők nevét és telefonszámát is.

Az IIF Program keretében, a K+F Infrastruktúra Kft. támogatásával az MTA SZTAKI Infotéka címen könyvsorozatot indított. A sorozat első köteteiben az ISIS adatbáziskezelő rendszer gazdag lehetőségeit mutatják be. A nyitó kötet a Micro-ISIS 2.3 változatának magyar nyelvű kézikönyve (Micro-ISIS : Felhasználói kézikönyv / MTA SZTAKI, UNESCO. - Bp.: MTA SZTAKI, 1990. - 340, VI, 58 p. - (Infotéka ; 1.). - ISBN 963 311 296 6). A megjelenés előtt álló második kötetet (Vargha - Huba - Szentjóbi: Online keresés ISIS adatbázisokban) a magyarországi információszolgáltató központokban általánosan használt ISIS adatbázisok online elérésével foglalkozik.

Megemlítjük még, hogy az IIF programról összefoglaló, ismertető cikket közöl *Bakonyi* Péter, a program egyik vezetője, az Információ Elektronika most megjelent 1989/1-2. számában.

RÁCZ Ágnes

* * *

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Katalóguscédulák sokszorosítása az Országos Széchényi Könyvtárban

Baczoni Tamásné - Seres Tibor

"A katalógussokszorosítás kérdése egyike a legfontosabb könyvtártechnikai kérdéseknek" - állapította meg *Goriupp* Alisz, az Országos Széchényi Könyvtár nyomtatványtárának vezetője, amikor 1936. október 3-án a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Országos Kongresszusán beszámolt arról a nagyjelentőségű eseményről, hogy a nemzeti könyvtárat adréma-rendszerű sokszorosító gépekkel szerelték fel.

Megállapítása ma ugyanolyan időszerű, mint ötvennégy évvel ezelőtt volt. A katalóguscédulák előállítása ma is a legtöbb gondot okozó problémák közé tartozik a könyvtárakban.

Az elmúlt években néhány kisebb cikk jelent meg főleg a Könyvtáros c. folyóirat hasábjain azoknak a szerzőknek a tollából, akik vagy maguk használták, vagy a könyvtárukban alkalmazták az általuk ismertetett cédula-előállítási technikát. A cikkek tanúsága szerint az intézmények munkatársai, vezetői igyekeznek a rendelkezésükre álló anyagi lehetőségek kihasználásával a katalóguscédulák előállítását gazdaságosabbá és gyorsabbá, a cédulákat szebbé, olvashatóbbá és minél több információt hordozóbbá tenni. A különféle ötletek és eljárások a könyvtári szakma szeretetéről és hozzáértéséről tesznek tanúbizonyságot, de az alkalmazott technikai eljárások egyike sem oldja meg igazán - különösen a nagykönyvtárak számára nem - a katalóguscédulák sokszorosításának kérdését.

Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusai évente közel félmillió cédulával gyarapodnak. Hogyan sokszorosítottuk a katalóguscédulákat eddig, milyen technikával dolgozunk most, mivel kísérletezünk és milyen terveink vannak a jövőben, amíg cédulakatalógusok biztosítják az állományhoz való hozzáférést könyvtárunkban - úgy gondoltuk, nem lesz érdektelen foglalkozni ezzel a problémával egy nagykönyvtár, a nemzeti könyvtár gyakorlata alapján.

A múlt

A nyomdai eljárással történő katalóguscédula előállításra a tetemes költségek miatt a nemzeti könyvtár vezetői már 1936-ban sem gondolhattak. Nem sokkal korábban néhány skandináv könyvtárban és Németországban az adréma-technikát vezették be katalogizálási célokra. Főleg a göttingai Egyetemi Könyvtár példája és az ott szerzett tapasztalatok ösztönözték a könyvtár vezető szakembereit arra, hogy az elavult, nagyformátumú, főleg kézzel írt katalóguscédulák helyett szabványos méretű, modern technikával sokszorosított cédulakatalógusok építéséhez fogjanak hozzá.

Az adréma-technikához két gép szükséges. Az egyik az úgynevezett *címpréselő - gép*, amelyen fémlemezre préselhető a címleírás szövege. Korrektúra után - ha szükséges

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a hibás szöveg javítható. A másik gép az úgynevezett *címnyomógép*, melynek a gumipárnás nyomófeje speciális festékszalag közbeiktatásával a fémlemezen kidomborodó betűk képét az alája tett papírlapra, illetve a katalóguskartonra rányomja. Egy fémlemezről szinte korlátlan mennyiségű katalóguscédula vonható így le. A kész lemezeket a raktári jelzetek sorrendjében külön e célra készült lemeztároló fiókokban, illetve lemeztároló fémszekrényekben kell elhelyezni. A fémbe préselt, maradandó címleírások bármikor elővehetők, pótlólag újabb levonatokat lehet róluk készíteni.

A korszerű adréma sokszorosítás segítségével a katalóguscédulák előállítása jelentős technikai reformnak bizonyult. Az új eljárás eredményessége a végzett munka mennyisége és minősége szempontjából az akkori statisztikák szerint igazán kielégítő volt. Az adréma-technika a nemzeti könyvtárban hosszú időre megszabta a katalóguscédulák sokszorosítási módját. Az elmúlt ötven évben több millió adrémával készült cédulával gyarapodtak katalógusaink.

A jelen

A sokszorosítási technika megújulásának legfőbb elindítója az új feldolgozási szabványok bevezetése és a számítógépesítés megkezdése volt. Hosszú előkészítő munka után szünt meg a kötelespéldányok párhuzamos feldolgozása.* 1987-től a Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Bibliográfiája Szerkesztősége (MNB KB) szolgáltatja az OSZK kötelespéldányokból gyarapodó törzsállományának katalógustételeit. A speciális könyvtári adatokkal (raktári jelzet, OSZK ETO számok, saját állományra vonatkozó megjegyzések stb.) kiegészített alapcédulák számítógépes előállítása nem tette lehetővé, hogy a katalóguscédulák sokszorosítására az adréma gépeket alkalmazzuk. Mindenképpen fénymásolási technikára kellett áttérnünk.

Az előkészítő munkák során kísérleteket végeztünk *xerox* sokszorosítással. Az eredmény: a másolatok külalakja nem volt megfelelő, rengeteg mechanikus többletmunkát jelentett a lehetőleg azonos példányszámban másolandó cédulák összeválogatása, montírozása, utólagos szétvágása stb. Egyedi cédulasokszorosító berendezésre volt szükségünk. Sikerült beszereznünk *SHARP-SF-756* típusú fénymásoló gépeket. A hozzájuk fűzött remények azonban nem egészen váltak valóra. A gép csak a gyártó cég által forgalmazott kartonpapír használata esetén működik megbízhatóan (automata papíradagolója is csak így használható), kellékanyagai csak devizáért kaphatók és igen drágák. Mivel a két gép teljesítménye nem biztosította a szükséges cédulamennyiség előállítását, az 1987 előtt megjelent, régi feldolgozási szabványok alapján készült címleírásokat továbbra is a régi módon kellett volna előállítani. Évtizedek óta köztudott, hogy a könyvtár adréma-rendszerű gépeinek műszaki állapota igen rossz - legtöbbjük 1936 óta üzemel -, a betűkészlet elkopott és nem pótolható, a fémlemezeken a helykihasználás nem a legjobb, azaz viszonylag kevés szöveg fér rá, valamint a színvonalas feldolgozó munkához

* Az új címleírási szabványok fokozatos bevezetésével az MNB leírásai annyira eltértek a hagyományos feldolgozással készült címleírásoktól, hogy kialakult a bibliográfiai feldolgozás és a katalógus célú feldolgozás külön - párhuzamos - munkafolyamata. Az újra egyesítés az ún. integrált feldolgozás keretében valósult meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szükséges betűválaszték (karakterkészlet) is hiányzik. Maga a préselési és sokszorosítási munka fizikailag nehéz és meglehetősen piszkos, a fémlemezek igen drágák, egy új levonógép (címnyomógép) 1987-ben 1,5 millió Ft-ba került volna.

Kitartóan kerestük a jobb megoldást. Végre 1988-ban a tavaszi Budapesti Nemzetközi Vásáron felfedeztük a *Canon PC-25* típusú fénymásoló gépet, amelyből azóta többet sikerült beszereznünk. Lehetőségünk nyílt arra, hogy az adréma-technika korszerűtlensége, magas üzemeltetési és karbantartási költségei miatt minden anyagunk sokszorosításánál áttérhettünk a korszerűbb és olcsóbb fénymásolási technikára.

Az adréma-rendszer teljes felszámolása érdekében megkezdtük az 1936 óta épülő lemeztár (kb. 1-1,5 millió lemez) cédula-alapnyilvántartásra történő átmásolását. A munka megkezdése nem tűrt halasztást, a régi lemezek állapota sokat romlott az évek során, oxidálódtak, megrozsdásodtak, törékennyé váltak. Úgy tervezzük, hogy a jelenlegi feltételek mellett kb. két év kemény munkájával sikerül a teljes lemeztárat levonni. A levont cédulákat ellenőrizzük, tehát az átmásolás egyben az alapnyilvántartás régóta esedékes revízióját is jelenti. Sokan gondolhatják, miért van szükség erre a nagy vállalkozásra? Ki keresi még ezt a régi anyagot? Az alapnyilvántartást nemcsak saját osztályunk, hanem a könyvtár más osztályai, sőt más intézmények is állandóan használják. Az elmúlt évben pl. 51 507 másolatot szolgáltattunk utánrendelés formájában a régi alapnyilvántartásból.

Az olvasói és szolgálati leíró (betűrendes) katalógusainkat az 1987-es évvel választottuk ketté régi és új katalógusokra. Az 1987 előtt megjelent magyar anyagról és a külföldi könyvbeszerzésekről továbbra is hagyományos módon, a régi feldolgozási szabványok szerint készítjük a címleírásokat. Az alapcédulákat *Robotron* írógépeken állítjuk elő. Tapasztalataink szerint erre legalkalmasabbak az S 6011 és az S 6130-as típusú gépek. Az utóbbihoz magnetofon csatlakoztatható, a bibliográfiai leírások szövege magnószalagon tárolható és bármikor újra kiíratható. Ilyenkor a Robotront nyomtatóként lehet használni. A magnószalagon tárolt adatokat könnyen lehet javítani, egészen addig, míg végül az alapcédula hibátlan nem lesz. A Robotron írógépről hiányzó betűket, diakritikus jeleket ugyan kézzel kell pótolni az alapcédulán, de mégsem mindegyik levonaton külön-külön, mint azt az adréma-rendszerű sokszorosítás megkívánta.

A *Canon PC-25* típusú fénymásoló gépeket harmadik éve használjuk. Másoló rendszerük C. PC. System, másolási sebességük 8 másolat/perc. Kézi adagolással névjegy mérettől A/4 méretig használhatók, többpéldányos üzemeltetésük 1-19. másolatig automatikusan beállítható. A papírtároló kazetta befogadó képessége kb. 100 ív. A gép kicsinyítésre és nagyításra is alkalmas. A Canon másolók nem kifejezetten könyvtári célra készültek (eredetileg irodai másolók), de használhatók katalóguscédulák előállítására is. Legjobb minőségű másolatot Bristol vagy kétszer simított levlap kartonra lehet készíteni. Természetesen használható hozzájuk másfajta papír is pl. cellkarton, de ezeken a másolatok minősége kifogásolható. A megfelelő papírhasználat növeli a gyorsan kopó alkatrészek élettartamát. A kartonok vágásánál ügyelni kell a vágókés élességére, mert a sorjás karton hamarabb elnyírja a papírleválasztót. Ha lyukasztott kartont használunk, úgyszintén ajánlatos ügyelni a lyukasztó kés élességére. Mivel ezeket az irodai gépeket nagyüzemi célokra használjuk, vigyázni kell arra is, hogy túlmelegedés ne forduljon elő. Ezért óránként pihentetjük őket. A napi munka végeztével kisebb karbantartást, tisztogatást ajánlatos végezni. A festékkazetták tisztán és egyszerűen cserélhetők. Festék kap-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ható fekete, kék, zöld és piros színben is. Egy-egy kazetta 3000-4000 másolat készítésére elegendő festékanyagot tartalmaz.

A Canon PC-25 Magyarországon több cégnél beszerezhető, eltérő áron, de mindenütt forintért. A forgalmazó cégek festékkazetták árusításával és a gépek szervizelésével is foglalkoznak. Több céggel állandó kapcsolatban állunk, és szívesen adunk bármelyik intézménynek felvilágosítást Canon ügyben.

A közeli jövő

Az MNB KB-ban nem közölt kötelespéldányok (könyv, tankönyv, jegyzet) és az 1987 után megjelent külföldi könyvek számítógépes feldolgozásra kerülnek. Amíg a könyvtárban a nagygépes rendszer nem valósul meg, addig személyi számítógépeken a Micro-CDS/ISIS 2.3-at használjuk. A könyvtár Fejlesztési Osztályának számítógépes munkatársai dolgozták ki azt a beviteli űrlapot, amelyen a katalógustételek adatait rögzítjük. A számítógépen feldolgozott anyagot hajlékony lemezre másoljuk, és lézer printerrel fogjuk kiíratni. Az EPSON GQ 5000 szintén saját fejlesztésű cédula-kiíratóprogrammal állítja majd elő a kifogástalan minőségű alapcédulákat.

Ha az adréma lemeztár anyagának átmásolásával elkészülünk, a könyvtár könyvállományáról teljes és egységes papír alapcédula-nyilvántartásunk lesz. Elképzelhető, hogy ezt az "adatbázis"-t egyszer MICROTEK MS-II scanner (lapolvasó) segítségével számítógépre lehet vinni.

Számítógépes szakembereink véleménye szerint a számítógépek egyre terjedő világában is cédulakatalógusainkra még jó ideig szükség lesz. Nem csatlakozunk azokhoz, akik az online katalógusok elkészültekor a cédulakatalógusokat azonnal felszámolják. Hisszük és reméljük, hogy a békés egymás mellett élés a cédula és az online katalógusok között maradéktalanul megvalósítható, és együtt szolgálják majd a használók, az olvasók érdekeit, kényelmét.

Irodalom

1. ANGYAL Péter: Így is sokszorosíthatók a cédulák. = Könyvtáros. 33. évf. 1983. 3.sz. 134.p.
2. BALLÓNÉ MIKE Ágnes: Visszhang. = Könyvtáros. 34. évf. 1984. 12.sz. 722.p.
3. BAUER József: A katalóguscédulák sokszorosításának új módszere. = Könyvtáros. 32. évf. 1982. 11.sz. 656.p.
4. GORIUPP Alisz: A katalógussokszorosítás problémái. = Magyar könyvszemle. 1937. 61.évf. 202-208.p.
5. GORIUPP Alisz: Statisztikai adatok az Országos Széchényi Könyvtár öt évi címfelvétel-sokszorosításáról. = Magyar könyvszemle. 1941. 65. évf. 176-177.p.
6. K.E.: A komáromi Jókai Mór Városi Könyvtár... = Komárom megyei könyvtáros. 1986. 3.sz. 30-33.p.
7. K[IGLICSNÉ] K[ATONA] R[ita]: Reprográfia - cédula-sokszorosítás. = Könyvtáros. 34.évf. 1984. 9.sz. 521.p.
8. KIGLICSNÉ KATONA Rita: Reprográfia - sokszorosító készülékek. = Könyvtáros. 34. évf. 1984. 11.sz. 645.p.
9. MOLNÁR Zoltán, V.: Cédula-sokszorosítás a Sylvester János Könyvtárban. = Vas megyei könyvtárak értesítője. 15. évf. 1985. 3.sz. 21-22.p.
10. PÉTERVÁRI András: Katalóguscédulák sokszorosítása. = Könyvtáros. 35.évf. 1985. 3.sz. 169.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A magyar társadalom könyvtáros-képe

Gereben Ferenc

A könyvtáros különböző szocializációs (informatív, edukatív, karitatív stb.) szerepköreinek és funkcióinak a társadalmi gyakorlatban realizálódó mértéke és aránya - úgy véljük - nemcsak az adott könyvtár típusától, a könyvtáros munkakörétől és személyiségétől, hanem (sok más tényező mellett) a társadalom könyvtáros-képétől is függ. Arra a képre gondolunk, amely a könyvtáros személyiségéről és munkájáról - részben elvárásként, részben a reális tapasztalatok lecsapódásaként - a társadalom tudatában él.

Az alábbiakban e témakörre vonatkozó empírikus vizsgálati eredményeinket foglaljuk össze.

1985-86 fordulóján közel 1000 főre kiterjedő, Magyarország felnőtt (18 éven felüli) népességét reprezentáló kérdőíves felmérést végeztünk az OSZK KMK olvasásszociológiai műhelyében. Ennek során a könyvtáros-képet is vizsgáltuk. Arra kértük a kérdezetteket, hogy fejezzék be a következő félmondatot: "A könyvtáros olyan személy,..."*

Először egy kis ízelítőt szeretnék adni a válaszokból.

Egy 40 éves városi adminisztrátornő komplex képet rajzol. Szerinte a könyvtáros olyan személy, "aki intelligens, sokoldalú és rendkívül szereti az embereket, barátságos. Akitől egy könyvet kérek és tizet mutat."

Hasonlóan komplex és elismerő, s egy kicsit sajnálkozó egy fővárosi, 33 éves orvosnő válasza: "aki művelt, nyugodt, jó az emlékezőtehetsége, nagyon sok adminisztrációs munkát végez, esetleg poros, piszkos munkát is."

Egy 54 éves, budapesti tanárnő a könyvtárosi hivatást alapszolgáltatásaiban ragadja meg: "aki tájékozott a könyvek birodalmában, aki segít a könyvek kiválasztásában, információt ad."

Akadnak természetesen szép számban kevésbé konkrét válaszok is. Egy 65 éves vidéki nyugdíjas technikus férfi szerint pl. a könyvtáros "megszerettetheti, de meg is utáltathatja a könyvet", s egy 37 éves falusi gazdálkodó asszony szerint a könyvtáros "két lábon járó könyvtár legyen".

---

* Korábban teljesen hasonló módszerrel került sor a könyvtárkép vizsgálatára. Ld.: GEREBEN Ferenc: A felnőtt népesség könyvtárképe. In: Könyvtárhasználat, könyvtárkép. Szerk.: Kamarás István. Bp. NPI. 1982. 93-118.p.
Ami pedig "A könyvtáros olyan személy..." kezdetű teszt-mondatot illeti, ezt 3 kolléganő alkalmazta először egy gyár dolgozóinak körében végzett felmérésükben. Ld: FEKETÉNÉ TORDAI Emese - FAZEKASNÉ SIN Gyöngyi - VARGA Zsuzsa: Könyvtár, könyvtároskép a Videotonban. In: Könyvtár és társadalmi környezete III. Szerk.: Vidra Szabó Ferenc. Bp. Múzsák, 1987. 40-42.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Sokan helyezik a hangsúlyt az interperszonális kapcsolatokra, a könyvtáros "pszichológusi" funkciójára: "aki mindenkinek belelát a lelkébe" (65 éves budapesti nyugdíjas nő), "akinek roppant nagy türelemmel és emberismerettel kell rendelkeznie", (35 éves mérnöknő); s ugyanez patetikus megfogalmazásban: "aki mint a templomban a papok, kielégíti lelki szükségleteimet" (68 éves férfi, éjjeliőr).

Nagyon egyszerű egy 18 éves (érettségizett!) állatgondozó leány válasza, mégis mintha minden benne lenne: a könyvtáros szerinte "a könyveket és az embereket egyaránt szereti".

Egy 53 éves nyugdíjas férfi könyvtáros-képe egy szatócsbolt pedáns eladóját idézi: "aki rendben tartja a könyveket, a raktárat és kiszolgál". Személyes tapasztalat érződik egy 55 éves gépésztechnikus válasza mögött: "... aki gépiesen és fáradtan kölcsönzi a kiadványokat."

Hasonlóan kritikus (vagy sajnálkozó?) az a 30 éves üzemmérnök, aki szerint a könyvtáros "leginkább adminisztrál és nem tájékoztat". Egy 48 éves takarítónő a könyvtárosban elsősorban is "egy hivatalos személyt" lát.

A példákat még hosszan folytathatnánk. Ehelyett nézzük meg az 1. táblázatot, amely arról tájékoztat, hogy a válaszokban milyen fontosabb motívumok fordultak elő, s hogy ezek a motívumok milyen mértékben kaptak szerepet a megkérdezettek és az említések százalékos arányában kifejezve.

Az áttekinthetőség és a könnyebb kezelhetőség érdekében a 21 tételes (arab számokkal sorszámozott) listát - az erősen hasonló motívumok összevonásával - 12 (római számmal jelölt) kategóriára, illetve motívumcsoportra csökkentettük. (Ld.: 2. táblázatot.)

A válaszadók átlagosan 1,4 motívumot említettek meg a teszt-mondat befejezése során, s a cikk végén közölt táblázatok tanúsága szerint a magasabb iskolai végzettségűek, a könyvtári tagok és a gyakori olvasók több (1,6 körül), az alacsony végzettségűek, a könyvtárba nem járók és a nem olvasók pedig kevesebb (1,2-1,3) motívumról tettek említést. Vagyis a magasabban kvalifikált, kulturálisan aktívabb rétegek könyvtáros-képe gazdagabb, cizelláltabb.

A magyar társadalom könyvtáros-képének jellegzetességei természetesen más országokkal való összehasonlítás során derülnének ki igazán. Ennek hiányában is szeretnénk azonban megkockáztatni néhány észrevételt.

A magyar felnőtt népesség csaknem egyötöde (18,7%-a) számára a könyvtáros meglehetősen *idegen és ismeretlen* személy (ld. *1. táblázat* 1-4. sz. motívumai, ill. *2. táblázat* I. sz. motívumcsoportja)*. Nem is olyan nagy ez az arány, ha meggondoljuk, hogy a felnőtt népesség több mint négyötöde nem jár könyvtárba, s hogy 38%-a soha nem is járt. Ennek az egyötödnyi megkérdezettnek kb. a fele végül is adott valamilyen választ, csak ez túl általános és semmitmondó volt (pl.: "aki a könyvtárban dolgozik" - ld. 4. sz. motívum).

Ha a felnőtt népesség, illetve az ezt reprezentáló közel ezer fős minta tudatában élő könyvtáros-képet 100 mozaikkockából kellene kiraknunk (tehát ha az összes megem-

* A későbbiekben - ha az 1. és 2. táblázatokra külön nem is utalunk - az *arab számokkal* jelzett motívumok az 1. táblázatban, a *római számokkal* jelzett motívum-csoportok pedig a 2. táblázatban szerepelnek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. táblázat

	A könyvtáros-kép motívumai	A felnőtt népesség (a megkérdezettek) százalékában	Az összes megemlített motívum százalékában
1.	Nincs válasz:	5,2	3,7
2.	Nem tudja:	4,0	2,9
3.	Téves válasz:	0,7	0,5
4.	Semmitmondó általánosságok (pl. "aki könyvtárban dolgozik"):	8,8	6,3
5.	Pozitív jellegű általánosságok (pl. "akire felnéz az ember", "aki másokat gazdagít" stb.):	4,5	3,2
6.	Művelt okos, tájékozott, intelligens (általában):	8,8	6,3
7.	Olvasott, tájékozott a könyvek, az olvasás és az irodalom világában:	11,8	8,4
8.	A kultúrát, műveltséget közvetíti, terjeszti:	5,0	3,6
9.	Fejleszti, neveli, formálja az emberek műveltségét, világnézetét, ízlését:	6,3	4,5
10.	Olvasmányokat ajánl, segít a könyvek kiválasztásában:	40,3	28,7
11.	Kikölcsönzi, "kiadja" a könyveket (adminisztrál):	9,1	6,5
12.	Beszerzi, gondozza, nyilvántartja a könyveket, az állományt:	2,1	1,5
13.	Információt, tájékoztatást nyújt (olvasmányok kiválasztásán túlmenően):	5,2	3,7
14.	(Pontos) szolgáltatást végez, kielégíti az állampolgárok igényeit:	3,2	2,3
15.	Kapcsolatteremtést elősegítő pozitív emberi tulajdonságok (kedves, udvarias, szívélyes stb.):	12,5	8,9
16.	Kapcsolatteremtésre, kommunikációra való készség ("meg lehet szólítani", "jól lehet vele beszélgetni" stb.):	3,2	2,3
17.	Segítő kapcsolatra való készség általában (nem olvasmányra, információra vonatkoztatva):	4,9	3,5
18.	Segítő kapcsolatra való készség, pszichikai vonatkozásban ("nyugodt légkört teremt" stb.):	2,3	1,6
19.	Nehéz körülmények között dolgozik (poros, nehéz, rosszul fizetett munkát végez):	0,3	0,2
20.	Kritikus hangvétel: a könyvtáros negatív tulajdonságai (udvariatlan, tájékozatlan, agresszív stb.):	0,3	0,2
21.	Kritikus hangvétel: a könyvtáros negatív módszerei (kedvetlen, gépies munkavégzés, túlzott adminisztratív szigor stb.)	1,0	0,7
	Összesen:	140,1	100,0

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. táblázat

A könyvtáros-kép motívumcsoportjai		A felnőtt népesség (a megkérdezettek) százalékában	Az összes megemlített motívum százalékában
I.	(1-4.sz.) Nem tudja; nincs, ill. semmitmondó a válasz:	18,7	13,4
II.	(5.sz.) Pozitív jellegű általánosságok:	4,5	3,2
III.	(6.sz.) Művelt, okos, tájékozott:	8,8	6,3
IV.	(7.sz.) Olvasott:	11,8	8,4
V.	(8-9.sz.) A kultúrát közvetíti; fejleszti, neveli az embereket:	11,3	8,1
VI.	(10.sz.) Olvasmányokat ajánl:	40,3	28,7
VII.	(11.sz.) Kikölcsönzi a könyveket:	9,1	6,5
VIII.	(12-14.sz.) (Egyéb) könyvtári szolgáltatásokat végez (főleg tájékoztat):	10,5	7,5
IX.	(15-16.sz.) Emberi kapcsolatok:	15,7	11,2
X.	(17-18.sz.) Segítő jellegű kapcsolatok:	7,2	5,1
XI.	(19.sz.) Nehéz munkakörülmények:	0,3	0,2
XII.	(20-21.sz.) Kritikus hangvétel:	1,9	1,4
	Összesen:	140,1	100,0

lített motívumból - ld. 1. és 2. táblázatok második oszlopát! - indulunk ki), akkor 13-14 mozaikkocka teljesen, vagy majdnem teljesen fehér foltként szomorkodna ezen a képen.

Ami pedig e fehér folt rétegek szerinti megoszlását illeti: az I-II. táblázatok azt tanúsítják, hogy a könyvtáros személye főként az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők, a könyvtárba soha nem járók és a könyvet nem olvasók számára ismeretlen, s az idegenség érzése fokozatosan és következetesen csökken, ahogy a magasabb végzettség, a jelenleg is aktív könyvtári tagság és az egyre intenzívebb olvasói magatartás felé haladunk.

Más, itt nem közölt táblázatok pedig arról vallanak, hogy az "ismeretlen könyvtárossal" leginkább a mezőgazdasági fizikai dolgozók, az idősek, a társadalmi átrétegeződés hajótöröttjei (a "lefelé" mobilak), a különböző családi állapotúak közül az özvegyek és elváltak, a tartós betegséggel küszködők, az ízlésükben erőteljesen a lektűrre és a romantikus irodalomra orientáltak, valamint a könyvvel egyáltalán nem rendelkezők körében találkozunk. Az értelmiségiek, a fiatalok, a "felfelé" mobilak, a "modern" ízlésképletűek és a nagyobb házikönyvtárak tulajdonosai számára bizonyult legkevésbé ismeretlen és idegen személynek a könyvtáros.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Vagyis ismét a "Máté-effektussal" találkozunk (mint a könyvtárkép esetében is), a talentumokról szóló példabeszédben megbúvó "akinek van, annak adatik" szomorú-szigorú elvével: a könyvtáros, a potenciális segítségforrás épp azok számára vész el az ismeretlenség ködében, akik kulturális-szociális elesettségükben leginkább rászorulnának mindenfajta (többek között könyvtárosi) segítségre.

Azok a *pozitív jellegű*, de meglehetősen *általános* kijelentések, amelyek szerint pl. a könyvtáros olyan személy, "akit sokan szeretnek", "akit nélkülözni nem lehet", "aki hasznos munkát végez" stb. (ld. 5. sz., illetve II. sz. motívum) újabb 3 mozaikszemmel járulnak hozzá a magyar társadalom könyvtáros-képéhez. A megkérdezetteknek 4,5%-a nyilatkozott meg ilyenformán, s ezek a vélemények egyaránt jelenthetik az őszinte elismerést, valamint az idegenségérzést hízelgő nagyotmondással palástoló blöfföt. A motívum e kétarcúságát bizonyítja, hogy minden iskolázottsági szinten közel azonos százalékszámmal szerepel (ld.: I. táblázat). A valódi elismerés szólamának erősebb voltát valószínűsíti, hogy a különböző olvasásgyakorisági fokozatok közül mégiscsak a rendszeres olvasók említették meg a legnagyobb arányban (ld.: III. sz. táblázat).

Egyértelműen pozitív, és már sokkal konkrétabb (s a megkérdezetteknek csaknem egytizedében honos) vélemény, mely szerint a könyvtáros *művelt, okos, intelligens, tájékozott*. Ez a vélekedés 100 kockás mozaikportrénkhoz újabb 6 szemcsét tesz hozzá (ld.: 6., illetve III. sz. motívum).

Persze nem közömbös az sem, hogy kik tartják műveltnek a könyvtárosokat. Az I.-III. táblázatok szerint főként a 8 osztályt végzettek, a könyvet nem olvasók, s azok, akik egykoron könyvtártagok voltak ugyan, de már lemorzsolódtak. (A közvetlen tapasztalás lehetőségével rendelkező könyvtári tagok e vélekedést illetően átlag alatti értékkel szerepelnek.) Tegyük még hozzá, hogy a különböző foglalkozási csoportok közül az értelmiségiek adata szintén nem éri el az átlagot, s leginkább a nem diplomás szellemi dolgozók, valamint a háziasszonyok tartják a műveltséget könyvtáros-képük szerves tartozékának.

Az *olvasottsággal*, a könyvekkel és az irodalommal kapcsolatos tájékozottsággal (ld. 7. sz., illetve IV. sz. motívumcsoport) némileg más a helyzet. Ezeknek említése mind az iskolai végzettséggel, mind az olvasás gyakoriságával (ld.: I. és II. táblázatot) párhuzamosan (ha nem is teljesen egyenletesen) emelkedik: vagyis az iskolázottabb és olvasottabb, a könyvtártól "megérintett" rétegek hajlamosabbak könyvtáros-erénynek elismerni az olvasottságot, mint az általános értelemben vett műveltséget. Az olvasottság motívuma valamivel gyakoribb is a műveltségnél: a minta 12%-a említette meg, s ez újabb 8-9 mozaikkockát jelent alakuló képünkön.

A könyvtáros mint *kultúraközvetítő*, a műveltség terjesztője (8. sz. motívum), illetve mint *nevelő*: az emberek ízlésének, világnézetének, tudásának fejlesztője, formálója (9. sz. motívum, együttesen ld. V. sz. motívumcsoport) szintén a megkérdezettek bő egytizedétől kapott említést, s ez hozzávetőlegesen 8 mozaikkockának felel meg.

Nem így a könyvek kiválasztásában segédkező, *olvasmányt ajánló* könyvtáros (ld. 10., illetve VI. számú motívum), aki messze a legnépszerűbb: a megkérdezetteknek 40%-a szólt spontán módon erről a könyvtárosi tevékenységről, ami 100 kockából álló mozaikképből nem kevesebb, mint 29 kockát jelent.

Az V. és VI. sz. motívumcsoportok - tehát a kultúrát terjesztő, embereket nevelő és olvasmányokat ajánló könyvtárosi tevékenységek - szociológiai szempontból hasonló

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

módon viselkednek: mindegyikük a legalacsonyabb iskolázottsági fokozatban, a könyvtárt soha nem használók és a nem olvasók körében kapta a legkevesebb említést, a legtöbbet pedig a közép- és felsőfokú végzettségűektől, a jelenlegi könyvtári tagoktól és a rendszeres olvasóktól (ld.: az *I-III. táblázat*). Vagyis olybá tűnik, hogy a könyvtáros fogalmával társított közvetítő-nevelő-ajánló funkció korántsem az alacsony kvalifikáltságú és kulturális aktivitású rétegekben honos - sőt itt találkozunk vele a legkevésbé. (Mint pl. a munkamegosztás szerinti rétegek közül a mezőgazdasági fizikai foglalkozásúak, illetve az otthon könyvekkel nem, vagy alig rendelkezők körében.)

Mindazonáltal könyvtáros-képünk említett elemei kifejezetten elitjelenségnek sem mondhatók: az értelmiség egyik motívum említésében sem nyújt kiugró teljesítményt, s nevelő (9. sz.) és az olvasmányt ajánló (10. sz.) motívumok esetében a felsőfokú végzettségűek mutatóihoz nemcsak a középfokú, hanem a 8 általános végzettségűek említési arányszámai is rendkívül közel állnak.

S ezen nincs is mit csodálkoznunk, hiszen - legalábbis véleményünk szerint - az V-VI. motívumcsoportok (s különösen e motívumok ilyen magas említési arányszámai) nemcsak a társadalom könyvtárosok iránt táplált túláradó bizalmáról, hanem idejétmúlt paternalista szemléletéről is tudósítanak. Mindez azt jelenti, hogy a magyar társadalom jelentős része még egy antidemokratikus struktúra paternalista művelődéspolitikájában gondolkodik. (S miben is gondolkodhatott volna 1985/86-ban másban?) Ebben a modellben egyfelől a hivatalból bölcsek, az aktív *nevelők* helyezkednek el, másfelől pedig a passzív befogadóként viselkedő *neveltek*, az alattvalóként kezelt állampolgárok.

A könyvtárosi szerepkör *szolgáltatás- és tájékoztatás-centrikus* felfogásban viszont (ld. 12-14., ill. VIII. sz. motívumcsoport) egy pragmatikus, ugyanakkor jóval demokratikusabb, egyenlő felek kapcsolatára épülő modellt vélünk felfedezni. Ezek a motívumok a felnőtt népesség egytizedének válaszaiban lelhetők fel (7-8 mozaikkocka!), s említésük aránya egyértelműen nő az iskolázottság mértékével és a kulturális aktivitással (ld. I-III. táblázat). A *könyvek kikölcsönzésének* (11., ill. VII. sz.) motívumát nem soroltuk ide, mert ez afféle pons asinorumként viselkedett: elsősorban azok említették, akiknek iskolai végzettsége nagyon alacsony volt, akik könyvtárt soha nem használtak (ld. I-II. táblázat, illetve az idős, falusi, kevés könyvű emberek. Összességében a megkérdezettek 9%-a (6-7 mozaikszem!) társította a könyvkölcsönzést a könyvtáros fogalmával.

A könyvtáros *kapcsolatteremtést* elősegítő *pozitív tulajdonságairól* (kedves, barátságos, bizalmat ébresztő stb.), valamint kapcsolatteremtésre, kommunikációra való *készségéről* (15-16., illetve IX. sz. motívumegyüttes) a minta 16%-a tett említést; a *segítő jellegű* kapcsolatokkal (17-18.; illetve X. sz.) együtt 23%. (Ez mozaikportrénkon újabb jelentős felületet: 16 kockát jelent.)

Az emberi kapcsolatok *általános* motívumai (IX.) inkább az alacsonyabb végzettségű és ritkábban olvasó kérdezettek válaszaiban fordultak elő. A *segítő* jellegű (főleg a pszichikai vonatkozású) kapcsolatokról főleg a kvalifikált, sokat olvasó, a jobb ízlésű, sok könyvvel rendelkező, fiatal és egészséges válaszadók tettek említést - tehát vélhetően nem azok, akiknek nagy szükségük van erre a segítségre, hanem azok a szociálisan érzékeny embertársaink, akik jobban átlátják az emberi szolidaritás szükségességét, s feltehetően inkább potenciális segítségnyújtóként jöhetnek számításba. Felmerül a kérdés: vajon azok a rétegek (betegek, öregek, alig olvasók, alacsony iskolázottságúak stb.) akik

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

valóban rászorulnának az információs, pszichikai és egyéb segítségre, miért nem tudatosítják, miért nem tudják vagy akarják megfogalmazni ebbéli igényüket? Valószínűleg többek között azért, mert nem is gondolják, hogy a könyvtár és a könyvtáros is (egyik) forrása lehet a segítségnyújtásnak, problémáik megoldásának. Ezt először tudatosítani kellene bennük, el kellene valahogyan hitetni velük!

Bár az emberi kapcsolatok két fő (IX. és X. sz.) motívumcsoportjának szociológiai természete, rétegotthonossága jelentősen eltért egymástól, együttesen mégis egy olyan - vélhetően növekvő - társadalmi igényt fejeznek ki, amely a könyvtár és a könyvtárosi szerepkör *szociális* és *karitatív* funkcióinak erősítését inspirálja.

Ami a *könyvtárosi munka nehézségeit* és kényelmetlenségeit illeti, a jelek szerint nem számíthatunk a társadalom szánakozására (vagyis magyarán a társadalom a könyvtárosságot egyáltalán nem tekinti nehéz pályának): a 19., illetve XI. sz. motívum olyan kevés említést kapott, hogy az még egy mozaikkockának is csak a töredékét tenné ki. Úgy vélem, a könyvtáros foglalkozás imago-jának formálása során nem is munkánk nehézségét, hanem inkább hasznosságát és magas színvonalát kell (természetesen fedezettel!) hangsúlyoznunk.

Látható volt összeállításunkban, hogy a magyar társadalom könyvtáros-képe talán túlon-túl is pozitív: a könyvtárosok bizonyos rossz tulajdonságainak, illetve helytelennek tartott módszereinek *kritizálása* (ld. 20-21., ill. XII. motívumcsoport) csak elenyésző mértékben fordult elő (mindössze 1-2 mozaikkocka!); s akkor is elsősorban a diplomások, a sokat olvasók és a könyvtári tagok körében. A kritikus hangvétel tehát nem annyira a könyvtártól való távolmaradás puszta ürügyeként funkcionál, hanem valóságos (és megszívlelendő!) elégedetlenséget fejez ki. A könyvtárkép vizsgálatánál tapasztalt hasonló tendenciára utalva elmondhatjuk: könyvtárainknak és könyvtárosainknak bárcsak kevesebb távoli tisztelője, s több kritikus igénybevevője lenne!

Úgy véljük, hogy ez a túlzottan pozitív hangoltság, amennyire hízelgő, annyira korszerűtlen jelenség, s része a már említett paternalista modellnek. Úgy véljük továbbá, hogy a társadalmi élet szükséges és folyamatban lévő demokratizálódásával együtt a könyvtárügy és a könyvtárosokról alkotott kép is szükségszerűen demokratizálódni fog: az agitatív-nevelő funkció helyébe egyre inkább a szolgáltató, a sokoldalúan informáló és a szociális-támogató funkció lép, s a könyvtárosok szigorú tanítóneniből kulturált, empatikus, időnként megkritizált, de egyenrangú partnerekké válnak.

Végezetül a mozaikkockákból összerakott, a felnőtt társadalom egészére jellemző könyvtáros-képet vessük egybe azzal a speciális imago-val, amely a könyvtári tagokra jellemző. (Vö. II. táblázat "Jelenleg is tag", valamint "Összesen" rovat "b" oszlopait!). Az egyszerűség kedvéért a *3. sz. táblázat* csak az országos és a könyvtári tagokra vonatkozó adatsor eltéréseit szemlélteti.

Meglehetősen logikus, hogy a könyvtári tagok könyvtáros-képe jóval kisebb terjedelmű fehér foltot tartalmaz, mint az országos kép (ld. I. sz. motívum). De az már meglepetésnek, sőt kellemetlen meglepetésnek számíthat, hogy a könyvtárhasználók - akik elvégre közelről ismerik - kevésbé tartják műveltnek a könyvtárost, mint a távolból szemlélődő társadalom (ld. III. sz. motívum). Ez önvizsgálatra késztető tapasztalat!

Az V. és VI. motívumcsoport műveltség-terjesztő, nevelő, olvasmányt ajánló könyvtáros-típusa nem fantom és nem brosúra-figura: közöttünk él számos kiadásban. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. táblázat

Az összes megemlített motívum százalékában kifejezett értékek különbségei

Könyvtáros-kép motívumcsoportjai		Könyvtári tagok könyvtáros-képének eltérései az országos átlagtól
I.	Ismeretlen, ill. semmitmondó válasz:	- 8,1
II.	Pozitív általánosságok:	0
III.	Művelt:	- 3,1
IV.	Olvasott:	-0,2
V.	Kultúrát közvetít, nevel:	+4,3
VI.	Olvasmányt ajánl:	+5,5
VII.	Kölcsönöz:	-2,9
VIII.	Szolgáltat, tájékoztat:	+1,5
IX.	Emberi kapcsolatok:	+0,1
X.	Segítő kapcsolatok:	+2,0
XI.	Nehéz munkakörülmények:	+0,2
XII.	Kritikus hangvétel:	+1,1

könyvtárhasználók - nem tudni, milyen mértékben elvárásként, és milyen mértékben tapasztalatként - ezt a típust a társadalmi átlaghoz képest előnyben részesítik (mitsem törődve dohogásunkkal, mely szerint e könyvtárosi funkciók túlságos társadalmi legitimációja a paternalista szemlélet veszélyeit hordozza).

Igaz, az általunk korszerűnek és demokratikusnak nevezett VIII. sz. imago-motívum is egy árnyalattal több említést kapott a könyvtárhasználók körében, de a különbség minimális. (Ugyanígy a segítő kapcsolatok –X. sz.– és a kritika –XIII. sz.– motívumainak esetében.)

Tehát a pozitívnak mondható jelenségek (az I. sz. motívumot leszámítva) nagyon halványan, az inkább negatívan megítélhető eltérések viszont meglehetősen markánsan jelentkeznek - a könyvtárhasználók (és nemkülönben az egész társadalom) könyvtáros-képének *pozitív irányú változásait sürgetve*.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

I. táblázat

Iskolai végzettség

a = a kérdezettek százalékában

b = az említett motívumok százalékában

A könyvtáros-kép motívum csoportjai		0-7 általános		8 általános		Középisk. és szakmunk. biz.		Főiskola és egyetem		Összesen	
		a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
I.	Nem tudja; nincs, ill. semmitmondó a válasz (1-4.sz.)	28,5	22,4	19,6	13,7	13,3	9,1	5,1	3,2	18,7	13,4
II.	Pozitív jellegű általánosságok (5.sz.)	3,4	2,7	4,1	2,9	5,6	3,9	5,1	3,2	4,5	3,2
III.	Művelt, okos (6.sz.)	6,8	5,3	12,2	8,6	8,4	5,8	7,6	4,8	8,8	6,3
IV.	Olvasott (7.sz.)	7,1	5,6	13,1	9,2	12,9	8,9	19,0	11,9	11,8	8,4
V.	A kultúrát közvetíti; fejleszti, neveli az embereket (8-9.sz.)	6,4	5,0	11,0	7,7	14,1	9,7	17,7	11,1	11,3	8,1
VI.	Olvasmányokat ajánl (10.sz.)	31,0	24,5	42,8	30,2	44,8	31,1	45,5	28,6	40,3	28,7
VII.	Kikölcsönzi a könyveket (f11.sz.)	14,0	11,0	4,5	3,1	8,2	5,6	10,1	6,3	9,1	6,5
VIII.	Egyéb könyvtári szolgáltatásokat végez (főleg tájékoztat (12-14 sz.)	7,5	5,9	9,8	6,9	2,4	8,6	15,3	9,5	10,5	7,5
IX.	Emberi kapcsolatok (15-16.sz.)	15,7	12,3	18,4	12,9	14,1	9,7	13,9	8,7	15,7	11,2
X.	Segítő jellegű kapcsolatok (17-18.sz.)	6,2	4,8	4,9	3,4	9,0	6,2	10,1	6,3	7,2	5,1
XI.	Nehéz munkakörülmények (19.sz.)	-	-	-	-	0,3	0,2	2,5	1,6	0,3	0,2
XII.	Kritikus hangvétel (20-21.sz.)	0,6	0,5	2,0	1,4	1,7	1,2	7,6	4,8	1,9	1,4
	Összesen:	127,2	100,0	142,4	100,0	144,8	100,0	159,4	100,0	140,1	100,0

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

II. táblázat

Könyvtári tagság

a = a kérdezettek százalékában

b = az említett motívumok százalékában

A könyvtáros-kép motívum csoportjai		Soha nem volt könyvtári tag		Egykoron volt, de már nem tag		Jelenleg is tag		Összesen	
		a	b	a	b	a	b	a	b
I.	Nem tudja; nincs, ill. semmitmondó a válasz (1-4.sz.)	41,0	24,4	12,5	8,8	8,7	5,3	18,7	13,4
II.	Pozitív jellegű általánosságok (5.sz.)	2,4	1,9	6,0	4,2	5,3	3,2	4,5	3,2
III.	Művelt, okos (6.sz.)	9,2	7,3	10,2	7,2	4,7	2,8	8,8	6,3
IV.	Olvasott (7.sz.)	7,6	6,0	14,5	10,3	13,4	8,2	11,8	8,4
V.	A kultúrát közvetíti; fejleszti, neveli az embereket (8-9.sz.)	7,1	5,5	11,3	8,0	20,5	12,4	11,3	8,1
VI.	Olvasmányokat ajánl (10.sz.)	28,9	22,7	43,1	30,7	56,8	34,2	40,3	28,7
VII.	Kikölcsönzi a könyveket (11.sz.)	12,5	9,8	7,6	5,4	5,8	3,6	9,1	6,5
VIII.	Egyéb könyvtári szolgáltatásokat végez (főleg tájékoztat, 12-14.sz.)	8,9	7,0	10,2	7,2	14,6	9,0	10,„5	7,5
IX.	Emberi kapcsolatok (15-16.Sz.)	14,2	11,1	15,7	11,1	18,7	11,3	15,7	11,2
X.	Segítő jellegű kapcsolatok (17-18.sz.)	3,3	2,6	8,8	6,2	11,7	7,1	7,2	5,1
XI.	Nehéz munkakörülmények (19.sz.)	-	-	0,5	0,3	0,6	0,4	0,3	0,2
XII.	Kritikus hangvétel (20-21.sz.)	2,1	1,7	0,9	0,6	4,1	2,5	1,9	1,4
	Összesen:	127,2	100,0	141,3	100,0	164,9	100,0	140,1	100,0

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

III. táblázat

A könyvolvasás gyakorisága

a = a kérdezettek százalékában

b = az említett motívumok százalékában

A könyvtáros-kép motívum csoportjai		Rendszeresen olvas		Időnként olvas		Nagyon ritkán olvas		Nem olvas		Összesen	
		a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
I.	Nem tudja; nincs, ill. semmitmondó a válasz (1-4.sz.)	5,9	3,8	14,0	9,7	16,4	10,9	31,2	24,2	18,7	13,4
II.	Pozitív jellegű általánosságok (5.sz.)	8,6	5,5	4,3	2,9	2,4	1,7	3,8	2,9	4,5	3,2
III.	Művelt, okos (6.sz.)	7,0	4,5	8,6	5,9	8,2	5,8	10,4	8,2	8,8	6,3
IV.	Olvasott (7.sz.)	15,8	10,1	12,8	8,9	11,6	8,1	9,0	7,1	11,8	8,4
V.	A kultúrát közvetíti; fejleszti, neveli az embereket (8-9.sz.)	17,5	10,3	11,9	8,3	13,5	9,5	6,4	5,0	11,3	8,1
VI.	Olvasányokat ajánl (10.sz.)	54,9	34,9	43,8	30,4	45,9	31,5	27,5	21,8	40,3	28,7
VII.	Kikölcsönzi a könyveket (11.sz.)	4,3	2,8	10,2	7,1	9,7	6,8	10,7	8,5	9,1	6,5
VIII.	Egyéb könyvtári szolgáltatásokat végez (főleg tájékoztat, 12-14.sz.)	13,0	8,3	12,3	8,6	10,6	8,8	6,6	5,2	10,5	7,5
IX..	Emberi kapcsolatok (15-16.sz)	13,6	8,8	17,9	12,4	14,5	10,2	15,3	12,6	15,7	11,2
X.	Segítő jellegű kapcsolatok (17-18.sz.)	11,3	7,6	6,8	4,7	8,2	5,7	4,3	3,4	7,2	5,1
XI.	Nehéz munkakörülmények (19.sz.)	0,5	0,3	-	-	1,0	0,7	-	-	0,3	0,2
XII.	Kritikus hangvétel (20-21.sz.)	4,9	3,1	1,7	1,1	0,5	0,3	1,4	1,1	1,9	1,4
	Összesen:	157,3	100,0	144,3	100,0	142,5	100,0	126,6	100,0	140,1	100,0

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

* * *

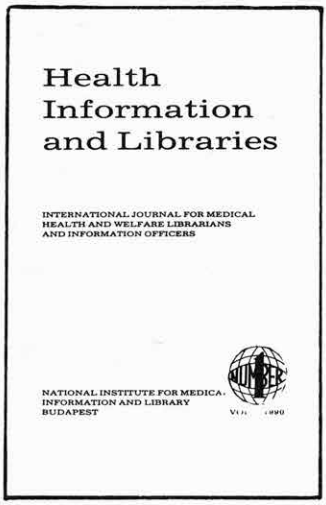

EGÉSZSÉGÜGYI INFORMÁCIÓ ÉS A KÖNYVTÁRAK. - Manapság sajnálatosan ritkán adódik alkalom, hogy könyvtárosoknak szóló, új folyóirat megjelenéséről adhassunk hírt - gyakrabban kell még a meglévőkért is aggódnunk. Ezért nagy öröm, hogy megjelent a **Helth Information and Libraries** első száma. Az Országos Orvostudományi Információs Központ és Könyvtár által kiadott periodikát *Fedinecz* Sándor és *Benda* Mária neve fémjelzi. Az alcíme szerint orvosi könyvtárosoknak és egészségügyi, valamint szociális intézmények információs szakembereinek ajánlott folyóirat angol nyelven jelenik meg, és - legalábbis első száma - főleg külföldi szerzők publikációit tartalmazza. Természetesen szívesen közlik magyar szerzők angol nyelvű cikkeit is. A főszerkesztő, Fedinecz Sándor Beköszöntőjéből idézzük az alábbi gondolatokat: "Reméljük, hogy a <Health Information and Libraries>... segíteni fogja a könyvtárosokat és információs szakembereket közelebb kerülniük egymáshoz azáltal, hogy e folyóiraton keresztül gondolatot és tapasztalatot cserélhetnek. Szándékaink szerint lapunk a szakmai önképzés eszköze is lesz." A szerkesztők célja emellett az, hogy a WHO célkitűzésével összhangban hozzájáruljanak az egészségügyi információszolgáltatás javításához és gyorsabbá tételéhez, ezáltal közvetve a gyógyító munka színvonalának emeléséhez is. Szeretnék, ha folyóiratuk híd lenne Kelet és Nyugat között - ennek egyik biztosítéka a 28 tagú nemzetközi tanácsadó testület -, így a jövő Európájában méltóbb szerep betöltéséhez segítene hozzá bennünket.

E mindenképpen időszerű és imponáló szándék igazolódik az első szám tartalmában. Ismertetést olvashatunk az *oxfordi Cairus Library* egészségügyi információs szolgáltatásairól és a *British Medical Association* orvosi szakkönyvtárának történetéről. A *varsói Központi Orvosi Könyvtár* igazgatója megemlékezést írt a lengyel orvosi könyvtárügy nagy egyéniségéről, munkatársa pedig beszámol az intézmény és az országos orvosi könyvtári hálózat munkájáról. Két közlemény foglalkozik az új technológiákkal: ezúttal a *norvégiai Trondheimi Egyetem* orvosi könyvtárának gépesítési helyzetét és az amerikai könyvtárak - nemcsak az orvosiak - CD-ROM-használatának sajátosságait tekinthetjük át. A *kubai Hematológiai és Immunológiai Intézet* munkatársa bibliográfiát állított össze szakterületének magfolyóirataiból és más forrásdokumentumaiból. A magyar szerzőket ezúttal *Terebessy* Ákos képviseli, "Információipar - információpiac" című cikkében a téma általános áttekintésén túl összefoglalja annak speciális vonásait az orvosi (egészségügyi) információra vonatkozóan, majd felvázolja a magyarországi helyzetet. A lapnak évente négy száma fog megjelenni, előfizetési ára 1 000.- Forint. Reméljük, hosszú életű lesz és nemes céljait sikerül megvalósítania.

KAPOSVÁRINÉ DÁNYI Éva

* * *

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Céduláktól hajlékony lemezig
Egy referálólap előállításának fejlődése

Novák István

Bevezetés

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Szakkönyvtára 1969 óta rendszeresen kiadja a KDSZ (Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom) című, negyedévenként megjelenő referálólapot. Mivel a lap címe csak a szakterületre utal, meg kell említeni azt is, hogy a KDSZ *külföldi időszaki kiadványokat* dolgoz fel, főleg a szakkönyvtárba járó folyóiratok alapján. A feldolgozás - az egyes cikkek tartalmi érdekességétől függően - három szinten történik, azaz a referálólapban közreadott tételek

- a) csak egy címfordítással és tárgyszavakkal ellátott bibliográfiai leírással jelennek meg;
- b) a bibliográfiai tételen kívül egy rövid, magyar nyelvű annotációt is tartalmaznak;
- c) hosszabb (1-3 A/4 oldal terjedelmű) magyar nyelvű ismertetéssel (a továbbiakban: referátummal) ellátva kerülnek be a referálólapba.

Évente egyszer név- és tárgymutató egészíti ki a kiadványt.

Amikor könyvtárunk 1987 végén egy mikroszámítógéppel és a Micro-ISIS programmal megkezdte a könyvtári munkafolyamatok automatizálását, elsőként a folyóiratcikkek számára készítettünk adatbázist, amely a katalógus-funkciókon kívül a nyomtatott változatok szerkesztésének számítógépes segítésére is lehetőséget kínált. A következőkben azt szeretném összefoglalni, hogy az automatizálás következtében hogyan fejlődött, illetve vált hatékonyabbá a KDSZ előállítása, technikai szerkesztése. Ez ideig két fejlődési szakasz kristályosodott ki, az elsőt a *Micro-ISIS,* a másodikat pedig a *Microsoft Word* és a *Ventura Publisher* programok alkalmazása eredményezte - a lap teljes "evolúciójának" áttekintése céljából azonban elengedhetetlen, hogy legalább durván, nagy vonalakban a hagyományos előállítás munkálataival is megismerkedjünk.

"Gép-előtti" korszak

A KDSZ-be kerülő tételek kiválasztása a forrás-folyóiratok negyedévenkénti átnézése alapján történik. Minden kiválasztott cikkről adatlap készül, amelyre a feldolgozó rágépeli a szükséges bibliográfiai adatokat és tárgyszavakat, és a feltárás szintjére is javaslatot tesz. Az egyes tételek sorszámot kapnak, majd az ismertetésre javasolt cikkek másolatát kiadjuk a referálást vállaló belső, illetve külső munkatársnak. A kézirat nyersanyaga tehát sorszámozott adatlapokból és referátum-kéziratokból áll, ebből kell előállítanunk a nyomdának leadandó kéziratot.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A "gép-előtti" korszakban ilyenkor kezdődött el a cédulák gépelése. Minden adatlapról először is gépelni kellett egy olyan cédulát, amely a kiadványban megjelenő formában tükrözte a bibliográfiai leírást, majd később ezekhez a cédulákhoz illesztettük (gyakorlatilag: ragasztottuk) hozzá a sorszám alapján a lektorált és letisztázott referátumokat. Ezekről az ún. alapcédulákról egy másolatot is készítettünk egy sorszám szerinti katalógus számára, mert az adatlapok sorszám szerinti rendjét fel kellett bontani, amikor az anyagot a tartalomjegyzék szakcsoportjai szerint tematikusan rendeztük.

Cédulákat kellett gépelnünk a mutatók számára is, hozzáférési pontonként egy-egy cédulát, amelyek a besorolási adatot (a tárgyszóindex esetén a besorolási tárgyszón kívül a további tárgyszavakat is) és a hivatkozási jelzet(ek)et tartalmazták. Így például egy átlagosnak mondható, mondjuk egy egyszerzőjű és három tárgyszóval ellátott cikkhez négy cédula szükséges, ami egy 300 tételt tartalmazó füzet esetén 1200 cédulát jelent, nem számítva a 300 alapcédulát. Ezeket a cédulákat természetesen betűrendezni is kellett - beépítve közben a szükséges utalókat, majd a nyomda számára leíratni, korrektúrázni stb., csak azért, hogy a nyomdában az egészet még egyszer leírják a sokszorosításra alkalmas kézirat előállítása végett.

Ha összefoglalásképpen a kiadványt alkotó logikai egységeket külön-külön nézzük, akkor az derül ki, hogy a bibliográfiai adatok és a referátumok háromszor kerültek leírásra (feldolgozó/referáló - szerkesztőség - nyomda), az indexeket alkotó tárgyszavak, illetve egyéb hozzáférési pontok pedig számuktól függően ennél többször is, s ezen kívül a mutatók betűrendezése is nehezítette a technikai szerkesztés munkáját.

A Micro-ISIS korszak

A Micro-ISIS programot 1987 végén kaptuk meg, majd 1988 elején a folyóiratcikkek számára kifejlesztettük a MANCI (MAgyar és Nemzetközi CIkkek) nevű adatbázist. A MANCI elsősorban online katalógusként működik olvasótermünkben,* de már kezdettől fogva igyekeztünk a KDSZ előállításának megkönnyítésére is fehasználni.

Mit kínált a Micro-ISIS? Először is, az adatlapokról az adatbázisba bevitt tételekről nem kellett többé cédulákat gépelni, hiszen ezeket egy-egy füzet lezárása után a kiadványhoz szükséges formában és sorrendben ki lehetett nyomtatni (*1. ábra*). Nem volt szükség számsoros katalógusra sem, mert az adatbázisból kereshettünk sorszámok szerint is. Bár gépelési munkát ez ideig nem takarítottunk meg, hiszen a cédulák gépelése helyett most az adatbázis űrlapjait kellett kitölteni, de ez a munka kényelmesebbnek bizonyult, s olyan hasznunk is volt belőle, hogy az adatbevitel után egy azonnal használható gépi katalógus állt rendelkezésünkre.

Sok időt és energiát takarítottunk meg viszont az indexek előállítása során. A Micro-ISIS nyomtatási-rendezési funkciója kiválóan alkalmas az adatbázis bármelyik mezője szerinti egyszeres vagy többszörös rendezésre és a kívánt index-formátum(ok) kialakítására. Nekünk ez nem kevesebbet jelentett, mint azt, hogy megszűnt a cédulagépelés és betűrendezés kényszere, így a nyomtatási-rendezési rendszerűrlapok egyszeri

* NOVÁK István: Kísérlet egy Micro-ISIS adatbázis olvasói online katalógusként való használatára. = Könyvtári Figyelő. 35. évf. 1989. 2. sz. 173-182. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

definiálása után már nem sokat kellett a mutatókkal foglalkozni. Valamennyit azért kellett, mégpedig a következő korlátok miatt. A Micro-ISIS 1.0 változatában nincs mód az eredeti karakter-rendezési táblázat módosítására, így a rendszer a rendezésnél egyenrangúan kezelte az ékezetes és az ékezet nélküli betűket. A szerzői indexnél ez - külföldi szerzőkről lévén szó - csak minimális gondot okozott, tezaurusz-deszkriptoraink esetében azonban némi kézi utánrendezésre volt szükség, mert pl. a *KÖLCSÖNZÉS* megelőzte a *KOMMUNIKÁCIÓ-t.* A tárgyszóindexet kinyomtatva (*2. ábra*), tehát még nem kaptunk nyomdai leadásra kész példányt, nemcsak az említett rendezési elégtelenség miatt, hanem azért sem, mert a Micro-ISIS-szel az utalók beépítését sem tudtuk megoldani. A megfelelő utalók helyét ezért be kellett jelölni a gépíró számára, aki így egy több szempontból javított-kiegészített számítógépi output alapján készítette el a nyomdai kéziratot.

Word-Ventura korszak

1988 decemberében az OSZK nyomdaüzeme rátért a Ventura Publisher nevű ún. asztali kiadványkészítő (desk-top publishing) szoftver használatára, és a könyvtári kiadványok egy részét ezzel kezdte el előállítani. A mikroszámítógépes kiadványkészítés egyik nagy előnye, hogy a "kézirat" egy bármilyen szövegszerkesztővel készített szöveg lehet, amely floppy lemezen elküldhető az előállítás további munkafolyamatainak (gépi tipografizálás, tördelés stb.) helyszínére. Nem sokkal a Ventura üzembe állítása után a nyomda vezetője azt ajánlotta, hogy a KDSZ számait valamilyen szövegszerkesztővel, lehetőleg a Word-del kellene leírni. (Azért ajánlotta éppen a Word-öt, mert ez széles körű funkció-választékával és könnyű kezelhetőségével kivívott népszerűsége folytán sok munkahelyen megvan, és a nyomda is ezt használja szedésre-szövegszerkesztésre. A küldött Word-szövegekkel így a nyomdai Word-ben szükség esetén olyan további szövegszerkesztési műveletek is elvégezhetők, amelyekre a Ventura nem alkalmas). Mivel könyvtárunkban ekkor már megvolt a Word, s néhányan alapvető parancsait is megtanultuk, szinte magától adódott a gondolat, hogy a legjobb megoldás az lenne, ha a szedés – külön munkában – a mi szerkesztőségünkben történne. Itt ugyanis minden helyben van, főleg az adatbázis, amelyről reméltük, hogy áttehető a Word-be s ezzel megoldható, hogy a legkipróbáltabb szedőket is elriasztó bibliográfiai tételeket ne kelljen újból leírni.

A feladat tehát az volt, hogy a KDSZ egy-egy füzetének a MANCI-ból egy füzetszám szerinti kereséssel elkülönített tételeit a Word-ben egészítsük ki a megfelelő annotációkkal és referátumokkal. Az OSZK fejlesztési csoportjának egyik munkatársa elkészítette számunkra a Micro-ISIS formátumról a Word formátumra konvertáló programot, amelynek működéséről én felszínes számítástechnikai ismereteimmel csak annyit értettem meg, hogy a program a Micro-ISIS rekordokból "kiszedi az ENTER-eket", amire azért van szükség, mert a Word és a Ventura az ENTER jelek közötti szövegeket (folyamatos szövegben ezek bekezdések) tudja egységként kezelni, ezért a Micro-ISIS rekordok mezők közötti, illetve mezőn belüli ENTER-ei megakadályoznák, hogy egy-egy formázási utasításra vonatkozóan céljainknak megfelelő nagyságú-tartalmú egységeket, "blokkokat" használjunk. Az ő tanácsára - még a Micro-ISIS-ben - egy olyan formátum-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. ábra:

Micro-ISIS-szel készült KDSZ-tételek sorszám szerint nyomtatva

007836 62962
HOLLEY, Edward G.: Is it time to rethink federal library legislation? = Am.Libr. 20.vol. 1989. 6.no. 525-528.p.

Ideje újragondolni az amerikai könyvtári jogszabályozást?

Jogszabály -könyvtárügyi; Támogatás -pénzügyi -általában

007837 62963
O'BRIEN, Patrick M.: Dazzling center opens in Dallas = Am.Libr. 20.vol. 1989. 6.no. 591-594.p.

Káprázatos gyermekkönyvtár nyílt Dallasban

Ifjúsági és gyermekkönyvtár; Könyvtárépület

007838 62964
Libraries from the inside out = Am.Libr. 20.vol. 1989. 4.no. 297-351.p.

Amerikai könyvtárak - belülrôl. (Tematikus szám az amerikai könyvtárak "használóbarát" belsô építészetérôl, sok színes fényképpel.)

Bútor; Enteriôr; Könyvtárépítés, berendezés

007839 62965
SURIYA, M. - MALATHI, N.: University libraries as economic systems = Ann.Libr.Sci.Doc. 34.vol. 1987. 4.no. 149-160.p. Bibliogr. 8 tétel.

Egyetemi könyvtárak mint gazdasági rendszerek

Egyetemi könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Költségvetés

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. ábra:

Minta a Micro-ISIS-szel készített tárgyszómutatóból

```
Authority control
   Besorolási adatok jegyzéke
   (--Authority control); Integrált
   gépi rendszer; Online katalógus
         89/1035 Autoref(eng)US

Besorolási adatok jegyzéke
   Besorolási adatok jegyzéke
   (--Authority control); Integrált
   gépi rendszer; Online katalógus
         89/1035 Autoref(eng)US

Bútor
   Bútor; Enteriôr; Könyvtárépítés,
   berendezés
         89/1150 (eng)US

CD-ROM
   Egyetemi könyvtár; Optikai lemez
   (--CD-ROM); Referensz;
   Szolgáltatások
         89/1053 Ref(eng)US

Egyetemi könyvtár
   Egyetemi könyvtár; Gazdaságosság
   -könyvtárban; Költségvetés
         89/0969 Autoref(eng)IN
   Egyetemi könyvtár; Optikai lemez
   (--CD-ROM); Referensz;
   Szolgáltatások
         89/1053 Ref(eng)US

Elektronikus publikáció
   Elektronikus publikáció;
   Folyóiratárak; Folyóiratkiadás;
   Gazdaságosság -könyvtárban;
   Információáramlás; Publikálás
   -tudományos kiadványoké
         89/1140 Ref(eng)

Enteriôr
   Bútor; Enteriôr; Könyvtárépítés,
   berendezés
         89/1150 (eng)US

Epítési terv
   Építési terv; Nemzeti könyvtár
         89/0962 Ref(eng)FR

Folyóiratárak
   Elektronikus publikáció;
   Folyóiratárak; Folyóiratkiadás;
   Gazdaságosság -könyvtárban;
   Információáramlás; Publikálás
   -tudományos kiadványoké
         89/1140 Ref(eng)

Folyóiratkiadás
   Elektronikus publikáció;
   Folyóiratárak; Folyóiratkiadás;
   Gazdaságosság -könyvtárban;
   Információáramlás; Publikálás
   -tudományos kiadványoké
         89/1140 Ref(eng)

Gazdaságosság -könyvtárban
   Egyetemi könyvtár; Gazdaságosság
   -könyvtárban; Költségvetés
         89/0969 Autoref(eng)IN
   Elektronikus publikáció;
   Folyóiratárak; Folyóiratkiadás;
   Gazdaságosság -könyvtárban;
   Információáramlás; Publikálás
   -tudományos kiadványoké
         89/1140 Ref(eng)

Gazdaságosság -tájékoztatásban
   Gazdaságosság -tájékoztatásban;
   Információ; Információipar
         89/0875 (eng)

Ifjúsági és gyermekkönyvtár
   Ifjúsági és gyermekkönyvtár;
   Könyvtárépület
         89/1151 (eng)US

Információ
   Gazdaságosság -tájékoztatásban;
   Információ; Információipar
         89/0875 (eng)
```

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mal rendeztetjük tételszámok szerint egy-egy füzet anyagát, amely a bibliográfiai tételeket blokkokra bontja, hogy ezeket a Ventura-val egyszerre lehessen a formai-tipográfiai követelményeknek megfelelően definiálni. Így a @ jel segítségével külön blokkokat hoztunk létre a tételszám, a leírás, a rezümé, a címfordítás, a megjegyzés és a tárgyszavak számára:

"@tételszám = "v02,"@leírás = (v10+|-|": ")v15," =
"v20,v30,v35,v40,"@resume = "45,"@címfordítás = "v50,
"@megjegyzés = "v80,"@tárgyszavak = "v55

ahol a v02, v10 stb. az illető blokkokhoz tartozó mezők azonosítói.

A Micro-ISIS-szel ezen formátum használatával rendezett fájlt az említett konvertáló programmal átalakítjuk, majd a Word-ben a bibliográfiai tételekhez hozzáírjuk a megfelelő annotációkat és referátumokat. Ha egy füzet anyagával elkészültünk, az állományt floppy lemezre másoljuk, és kéziratként ezt küldjük el a nyomdának. A rendszeres, negyedévenkénti kézirat-, illetve lemezküldést megelőzően a Venturát kezelő szerkesztővel együttműködve meghatároztuk az egyes tétel-blokkok tipográfiai adatait, azaz betűtípusát, sortávolságát, a hasábok szélességét, hosszúságát, a lapszámozás helyét stb., s ezen definíciókat kimentettük a gép winchesterére. Ezek után az egyes KDSZ-számok megérkezésekor a lemezt és a definíciókat (az ún. stílust) betöltve a kiadvány már a megfelelő formában jelenik meg a képernyőn, s a tördelő szerkesztő feladata annyi marad, hogy a lapok tetejét, alját megfelelően alakítsa ki (pl. egy bibliográfiai leírás fele ne kerüljön át egy másik oldalra), majd nyomtassa ki az oldalakat a géphez kapcsolt lézernyomtatóval (*3. ábra*).

A KDSZ a bibliográfiai tételeken és ismertetéseken kívül tartalmaz egy folyóiratjegyzéket az illető számban feldolgozott folyóiratokról, és egy kb. 100 szakcsoportból álló tartalomjegyzéket is, amelyek számonként csak minimálisan változnak. Mivel a Wordben az ablak-technika segítségével könnyen lehet kikeresett, majd kijelölt szövegeket fájlból-fájlba másolni, arra gondoltunk, hogy ezeket érdemes egy Word-fájlba egyszer beírni és ott tárolni, majd alkalmanként az aktuális, szerkesztendő KDSZ-fájlba bemásolni, ahol így már csak a módosításokat kell végrehajtani. Ezt a technikát az annotációk és referátumok bevitelénél is alkalmazzuk. Mivel az összes annotációt és a referátumok jó részét is a szerkesztők maguk készítik, ezeket közvetlenül egy, a soron következő KDSZ füzetnek nyitott Word-fájlba írjuk be, ami bármikor mgtehető. Később, amikor egy szám elkészültével a Micro-ISIS-ből a bibliográfiai tételek átkerülnek a Word-be, a referátumokat hozzáíró kollégánknak már csak a külső munkatársak referátumait kell beírni, mert a többit egyszerűen kikeresi és bemásolja a már korábban nyitott "szerkesztői" fájlból.

Jelentős mennyiségű időt és pénzt takarítunk meg azzal is, hogy a referátumok lektorált, javított példányait nem íratjuk át, illetve retusáljuk olyan formára, hogy a kézirat a nyomda számára elfogadható legyen; "házon belül" nem okoz gondot, hogy javított kézirat alapján kell dolgozni.

A Word-Ventura korszak, helyesebben a Word-Ventura-ISIS 2.3 korszak nagyot lendített az indexek előállításán is. Az ISIS 2.3 belépését az indokolja, hogy időközben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. ábra:

Minta a Micro-ISIS alapú, Word-del kiegészített, Ventura-val tördelt-tipografizált és lézer nyomtatóval kinyomtatott kiadványból

kell válogatni az elemzendő területeket. – Csak a fontos statisztikák adatait kell gyűjteni. – A menetközben felmerülő ötleteket fel kell jegyezni, hogy később megvalósíthassuk őket.

A QA legfőbb előnye, hogy módot ad a részlegek közötti és a részlegeken belüli együttműködésre. Emellett lehetővé teszi a könyvtáros számára, hogy bekapcsolódjon az intézmény vezetésébe. Eszköze a könyvtár közönségkapcsolatainak is. Rákényszeríti a könyvtárost arra, hogy időről időre szembenézzen a problematikus kérdésekkel.

(T.J.K.)

89/0219 VINCENT, Ida: Strategic planning and libraries: does the model fit? = J.Libr.Adm. 9.vol. 1988. 3.no. 35–47.p. Bibliogr.

Stratégiai tervezés a könyvtárakban: használható-e a normatív modell?

Esettanulmány; Tervezés

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

89/0220 MICHEL, Jean: L'analyse de la valeur et la documentation en RFA. Recommandations pour le développement de l'analyse de la valeur en France dans le domain de l'information et de la documentation = Documentaliste. 25.vol. 1988. 4–5.no. 204–207.p. Bibliogr. 7 tétel.

Res. angol nyelven

Értékelemzés és dokumentáció az NSZK-ban. Ajánlások az értékelemzés franciaországi fejlesztésére

Gazdaságosság -tájékoztatásban; Hatékonyság (←Értékelés -szolgáltatásoké); Irányelvek -könyvtári [forma]

A cikk nem ad teljes képet az információ és dokumentáció értékelemzésének NSZK-beli gyakorlatáról, válogatott példákon mutatja be, hogy az értékelemzés céljait – különösen gazdasági és funkcionális szempontból – hogyan veszik figyelembe e területeken. A cikket a franciaországi értékelemzési gyakorlat fejlesztésére irányuló ajánlások követik, amelyeket az ADBS (Association francaise des documentalistes et des bibliothécaires spécialisés) dokumentációtechnikai bizottsága fogalmazott meg.

(Autoref.)

89/0221 SHAUGHNESSY, Thomas W.: Organizational culture in libraries: some management perspectives = J.Libr.Adm. 9.vol. 1988. 3.no. 5–10.p. Bibliogr.

A szervezeti kultúra a könyvtárakban: néhány vezetői szempont

Munkaszervezés; Vezetés

Lásd még 37, 92, 226

Pénzügyi és gazdasági kérdések

89/0222 CARRIGAN, Dennis P.: Librarians and the "dismal science" = Libr.J. 113.vol. 1988. 11.no. 22–25.p. Bibliogr. 15 tétel.

A könyvtárosok és a "lehangoló tudomány"

Gazdaságosság -könyvtárban

89/0223 DIETZEL, Jane: The economic outlook for libraries = Libr.J. 113.vol. 1988. 11.no. 18–21.p.

Gazdasági kilátások az amerikai könyvtárak számára

Gazdálkodás -könyvtárban; Támogatás - pénzügyi -állami, hatósági

89/0224 JANOVSKÁ, Darina: K problematike platenych informacnych sluzieb = Inf.Mater. 175.no. 1988. 163–165.p.

A térítéses információs szolgáltatások kérdésköréhez

Térítéses szolgáltatások

89/0225 LYNDEN, Frederick C.: Prices of foreign library materials = Coll.Res.Libr. 49.vol. 1988. 3.no. 217–231.p. Bibliogr. 22 tétel.

Jelentés a külföldi szakirodalom áráról

Felmérés; Folyóiratárak; Költségvetés; Könyvárak

A szerző – külföldi tanulmányútjaira alapozva – az amerikai felsőoktatási könyvtárak szemszögéből – áttekinti a külföldi (nyugat-európai) könyvtári dokumentumok áralakulását rögzítő statisztikai adatforrásokat. Megállapítja: az általános kulturstatisztikák nem megfelelőek, mivel a felsőoktatási könyvtárak dokumentumbeszerzé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4. ábra:

Minta a Micro-ISIS-szel készült, Word-del kiegészített, Ventura-val tördelt-tipografizált és lézer nyomtatóval kinyomtatott tárgyszómutatóból

Online információkeresés
89/1043 Ref(eng)US
Online információkeresés; Szabadalom; Vállalati irodalom gyűjteménye
89/1088 (spa)--
Fejlesztési terv; Gépi feldolgozás könyvtárban -általában; Könyvtári rendszer -országos; Szoftver
89/1141 (cze)CS

ADATBÁZIS -EGÉSZSÉGÜGYI
Optikai lemez (--CD-ROM); Szakirodalom -egészségügyi
89/1133 Autoref(spa)br

ADATBÁZIS -KERESKEDELMI
Adatbázis -műszaki; Kutatás információellátása; Termelés információellátása
89/0761 Ref(eng)--

ADATBÁZIS -KÖRNYEZETVÉDELMI
Felmérés
89/1092 (rus)E

ADATBÁZIS -KÖZGAZDASÁGI
Adatbázis -műszaki; Cimtár; Szolgáltatások
89/0745 Ref(eng)US

ADATBÁZIS -MEZŐGAZDASÁGI
Faktográfia; Osztályozáselmélet
89/0154 (eng)--

ADATBÁZIS -MŰSZAKI
Adatbázis -közgazdasági; Cimtár; Szolgáltatások
89/0745 Ref(eng)US
Minerva -adatbázisokról [forma]; Online információkeresés
89/0746 Ref(eng)W
Adatbázis -kereskedelmi; Kutatás információellátása; Termelés információellátása
89/0761 Ref(eng)--
File-szervezés -gépi; Rubrikátor
89/1022 Ref(rus)SU
Szakértő rendszer
89/0869 Autoref(fre)FR

ADATBÁZIS -STATISZTIKAI
File-szervezés -gépi; Statisztika
89/1146 (ger)DD

ADATBÁZIS -SZABADALMI
Tájékoztatás -szabadalmi
89/1087 Autoref(eng)--

ADATBÁZIS -TÖRTÉNETTUDOMÁNYI
Szakértő rendszer
89/0869 Autoref(fre)FR

ADATBÁZISÉPÍTÉS
lásd File-szervezés -gépi

ADATBÁZIS-KEZELÉSI ÚTMUTATÓ
Adatbázis; Cikkbibliográfia -nemzeti
89/0029 (ger)DE
Gépi információkeresési rendszer; Hatékonyság; Optikai lemez (--CD-ROM)
89/0259 (eng)--
Általános iskolás; Dokumentum -gépi információhordozón; Enciklopédia, lexikon
89/0707 (eng)US

ADATBÁZISKEZELŐ SZOFTVER
Iskolai könyvtár; Közérdekű tájékoztatás
89/0216 Ref(eng)GB

ADATDOKUMENTÁCIÓ
lásd Faktográfia

ADATVÉDELEM
Információáramlás; Jogszabály -könyvtárügyi
89/0041 Ref(eng)I
Biztonsági berendezés; Szoftver
89/0466 Ref(eng)--
Jogszabály -más területről [forma]
89/0583 (eng)GB
Szoftver
89/0873 Ref(eng)--
Jogszabály -könyvtárügyi
89/0917 (eng)GB
Jogszabály -könyvtárügyi

ÁGAZATI TÁJÉKOZTATÁSI KÖZPONT
Szakkönyvtár -jogtudományi
89/0353 (ita)IT

AJÁNLÓ BIBLIOGRÁFIA
Csoportos foglalkozás az olvasókkal
89/0181 (rus)SU
Bibliográfia (--Bibliográfia szerkesztése); Hivatkozás; Szakirodalom -természettudományi
89/0188 Ref(ger)--
Közművelődési könyvtár; Olvasásra nevelés
89/0189 (rus)SU

AKADÉMIAI KÖNYVTÁR
Tűzeset
89/0145 (eng)SU
Könyvtári hálózat
89/0639 (ger)DD

ALAKFELISMERÉS
Szoftver
89/0254 Autoref(fre)--
Optikai lemez (--CD-ROM)
89/0827 (eng)--

ALAPÍTVÁNYI KÖNYVTÁR
Általános tudományos könyvtár; Városi könyvtár
89/0974 (eng)JO

ALKALMAZÁS
lásd Munkabér, alkalmazás

ÁLLAMI TÁMOGATÁS
lásd Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

ÁLLAMI, TÁRSADALMI IRÁNYÍTÁS
Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Iskolai könyvtár; Könyvtároképzés, dokumentálóképzés; Könyvtárügy; Közművelődési könyvtár; Nemzeti könyvtár; Szakkönyvtár
89/0890 (fre) FR
Iskolai könyvtár; Kettős funkciójú könyvtár; Közművelődési könyvtár
89/0988 Ref(sla)CS

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

áttértünk a Micro-ISIS 2.3 változatának használatára, amely már módot adott arra, hogy "belenyúljunk" a betűrendezési táblázatba, s definiáljuk a rendszer számára az o-ö és u-ü karakterek rendezési sorrendjét.

Az indexek készítése a lap fő részéhez hasonlóan történik, tehát: blokkokra bontott formátummal rendezés a Micro-ISIS-ben, konvertálás, kiegészítés a Word-ben (ez esetben ez a szükséges utalóknak a tárgyszóindexbe való beépítését jelenti), lemezre másolás majd - a tipográfiai definíció után - tördelés és kinyomtatás a Ventura, illetve a lézer nyomtató segítségével (*4. ábra*).

Szeretném még röviden érinteni a *karakterkészlet* kérdését is. Számítógépünkön a MicroTeam KEYBH.COM nevű billentyűzetátkódoló programját használjuk az ékezetes karakterek megjelenítésére, amely a CWI (Computer World International) által javasolt kódokra épül. A Ventura magyar karakterkészlete azonban sajnos különbözik ettől, ezért egy újabb konvertáló programra volt szükség, amellyel az eltérő CWI-karaktereket a lemezek leadása előtt a megfelelő Ventura-karakterekre konvertáljuk (*1. táblázat*).

1. táblázat

	CWI	Ventura
Á	143	199
Í	140	205
Ó	149	209
Ú	151	214
Ő	167	221
Ű	152	222
ő	147	219
ű	150	220

Összefoglalás

Összefoglalásként elmondható, hogy a "gép előtti" korszakhoz képest az automatizálás következtében - éves viszonylatban - a következő munkálatokat sikerült *megtakarítanunk* a technikai szerkesztés folyamán.

Szerkesztőségi munkák:

— 1. a kb. 1200 alapcédula (a KDSZ bibliográfiai tételei) fénymásolása és lerakása a számsoros katalógusba;
— 2. kb. 400 oldalnyi (végig A4-es oldal értendő) referátumszöveg letisztázása és ellenőrzése;
— 3. kb. 5000 cédula gépelése a mutatók számára;
— 4. ezen cédulák betűrendezése;
— 5. az így készült indexek leíratása (kb. 300 oldal) és korrektúrája.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nyomdai munkák:
— 1. a négy füzet kb. 1200 bibliográfiai tételének leírása;
— 2. a kb. 300 oldalnyi index leírása.

A közeljövő tervei

Szeretnénk elérni, hogy a KDSZ előállítása során a számítógépbe egyszer bevitt adatokból *teljesen automatikusan* készüljön el a sokszorosításra kész végtermék. Ehhez lényegében már csak egy dolog van hátra: a tárgyszóindex "lásd" és "lásd még" utalóinak automatikus beépítését kell megvalósítani. Erre vonatkoznak a közeljövő tervei: programozási segítséggel szeretnénk megoldani, hogy az összes utalót egyszer egy fájlba beírva a rendszer automatikusan válassza ki és írja be őket esetenként a mutató megfelelő helyére.

*

Tanácsaikért és segítségükért szeretnék köszönetet mondani Tar Katalinnak és Somogyi Leventének, az OSZK fejlesztési csoportja munkatársainak.

***

AZ ANGOL KÖNYVTÁROS EGYESÜLET LÁTOGATÁSAI A KELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN. - Az angol Könyvtáros Egyesület (Library Association) egyre nagyobb hangsúlyt fektet a kelet-európai országban élő könyvtáros kollégákkal való együttműködésre. Idén áprilisban Paul *Sturges* (Loughborouh Egyetem) az LA megbízásából Lengyelországban járt a tervezett angol-lengyel együttműködési program megbeszélésére. 1990 június folyamán szintén a LA képviseletében angol könyvtáros delegáció látogatott Észtországba és Litvániába. Az észt nemzeti könyvtár igazgatója, az Észt Könyvtáros Egyesület tagjaként nemrégiben a LA központjában járt, s megállapodtak a személycserék támogatásáról. A továbbiakban arra is lehetőség nyílik, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesületével történő együttműködés keretében támogatást adjanak a kormány szintű "Know-how" programhoz. (Libr. Ass. Rec. 1990. Jun.)

***

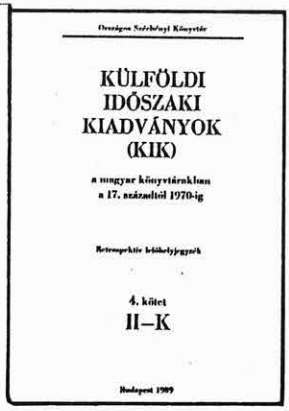
Országos Széchényi Könyvtár

KÜLFÖLDI IDŐSZAKI KIADVÁNYOK (KIK)

a magyar könyvtárakban a 17. századtól 1970-ig

Retrospektív lelőhelyjegyzék

4. kötet
H–K

Budapest 1989

MEGJELENT A KÜLFÖLDI IDŐSZAKI KIADVÁNYOK (KIK) 4. kötete (H-K). A *Szilvássy* Zoltánné és *Csillag* Lászlóné szerkesztésében készülő retrospektív lelőhelyjegyzék bevezetőjében olvasható: "A "Külföldi időszaki kiadványok (KIK)" a hazai könyvtárakban őrzött tudományos szintű külföldi időszaki kiadványok cím- és állományadatait tárja fel abból a célból, hogy tájékoztasson a kiadványok bibliográfiai azonosítási adatairól, országos áttekintést nyújtson a fellelhető kiadványok hollétéről és ezzel elősegítse a könyvtárközi kölcsönzést, a kiadványok általános hozzáférhetőségét és a tárgyhoz kapcsolódó mindenfajta könyvtári együttműködést."

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Országgyűlési Könyvtár jogi információs tevékenysége

Nagy Csaba

Az Országgyűlési Könyvtár - az ország legnagyobb magyar és idegen nyelvű jogi, valamint közigazgatási könyv és folyóirat állományának birtokában - több mint másfél évtizede kezdte meg számítógépes jogi információs rendszerének és adatbázisának a kiépítését.

A számítógépes jogi információs rendszer és adatbázis legfontosabb felhasználói a magyar egyetemi és főiskolai oktatók, a tudományos kutatók, a jogalkotással foglalkozó szervezetek, a gyakorló jogászok, az egyetemi és főiskolai hallgatók. Az információs rendszert és adatbázist rajtuk kívül természetesen az egyéb érdeklődők is igénybe vehetik. Hangsúlyozni kell azonban azt, hogy az információszolgáltatásba a jogi tanácsadás nem tartozik bele. A jogi és közigazgatási könyvtári szolgáltatási tevékenység a magyar és a külföldi szakirodalom, a jogforrások és bizonyos mértékig a joggyakorlat feldolgozására is kiterjed. Jelenleg több mint 300 fő veszi rendszeresen igénybe a különböző jogi szolgáltatásokat.

A magyar jogi szakirodalom feltárása

A magyar jogra vonatkozó kiadványok nemcsak a hazai jogi és közigazgatási irodalom feldolgozásán alapulnak, hanem kiterjednek a magyar vonatkozású külföldi szakirodalom figyelésére, valamint az egyéb tudományágak határterületeinek nyomon követésére is.

A magyar jogi szakirodalomról a könyvtár két kiadványt tesz közzé. A legnagyobb jelentőségű a magyar nemzeti jogi és közigazgatási szakbibliográfia, az *"Állam- és Jogtudományi Bibliográfia" (Bibliographia Iuridica Hungarica)*. Ez 1945-1976 között két éves időközönként az Állam- és Jogtudományi Intézet gondozásában jelent meg, de a kiadvány megjelenése - különféle okok miatt - egyre nagyobb késéssel történt (az 1976. évi kötet például csak 1980-ban jelent meg). A kiadó nem is vállalta tovább a megjelentetését. (Az 1977-1979. évi kötet nagy részének anyaga összegyűjtve, cédulán van meg.) A munka folytatását 1980-ban az Országgyűlési Könyvtár vállalta magára, s ezideig az 1980-1981. évi, illetve az 1982-1983. évi anyagot tette közzé 1983-ban illetve 1985-ben. A szövegben közölt anyag mellett az egyes fejezetek végén jegyzetekben történik utalás a kapcsolódó tudományágak anyagára és a jogi anyagot is tartalmazó egyéb munkákra, valamint a jogi kutatásban felhasználható forrás- és segédanyagokra.

Annak érdekében, hogy a nemzeti szakbibliográfia új köteteinek előkészítése közben is hasznos segédeszközt adhasson az érdeklődőknek, a könyvtár 1980-ban meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

indította a félévenként megjelenő *"A magyar állam- és jogtudományi irodalom bibliográfiája"* c. kiadványt, amely évente átlag 1600 tételt tár fel. A kiadványban való eligazodást részletes névmutató és tárgymutató segíti. 1980-1989 között összesen 15000 tétel feldolgozása történt meg.

Mindkét kiadvány előfizethető, ill. megvásárolható az Országgyűlési Könyvtárban.

Jelenleg a kiadvány számítógépes feldolgozásának előkészítése folyik. Ez nemcsak a kiadvány gyorsabb megjelentetését eredményezné, de megkönnyíti a magyar jogra vonatkozó témabibliográfiák soron kívüli összeállítását is.

Az előző kiadványokon kívül meg kell említeni azt is, hogy az *"International Bibliography of the Social Sciences. Political Science"* c. külföldi kiadványba a könyvtár 1977 óta folyamatosan a legfontosabb magyar politikai, jogi és közigazgatási témájú - a könyvtár állományában megtalálható - könyv- és periodika állományból válogatott bibliográfiát küld évente angol címfordítással.

Ugyancsak a könyvtárban feldolgozott anyagokra támaszkodva jelenik meg 1962 óta az *Acta Juridica* c. folyóiratban félévente a hazai jogi irodalomra vonatkozó válogatott bibliográfia, szakági bontásban, angol és orosz címfordítással.

A külföldi irodalom

A külföldi jogi és közigazgatási szakirodalmi adatbázis és információs rendszer a könyvtárba érkező külföldi könyvek és periodikák feldolgozásán alapul.

Jelenleg évente kb. 600-700 db külföldi jogi könyv és kb. 250 féle külföldi jogi folyóirat érkezik be. Az Országgyűlési Könyvtárnak, mint országos hatáskörű szakkönyvtárnak minden jogág szakirodalmát gyűjteni kellene, de a másik nagy gyűjtőköri terület - a világpolitika és a jelenkori történelem - ugyancsak jelentős beszerzési igényei miatt a friss szakirodalom nem terjedhet ki minden jogágra s az egyes jogágakon belül a kívánatos mélységre. Ez a tény behatárolja a könyvtár tájékoztatási lehetőségeit is, holott a jog és a közigazgatás modernizálására és fejlesztésére, a jogállamiság megteremtésére irányuló törekvések nyomán jelentkező igények kielégítésére egyre nagyobb szükség lenne a külföldi szakirodalom fokozottabb figyelésére. Nehezíti a helyzetet az az ismert körülmény is, hogy a külföldi kiadványok deviza és forint ára évről-évre emelkedik, s a könyvtár rendelkezésére álló beszerzési Ft-keret nem tud ezzel lépést tartani. Ennek következtében nemcsak a külföldi megrendelések bővítése ütközik akadályokba, hanem még a jelenlegi szint fenntartása is nagy nehézségekkel jár.

A külföldi könyvekből és periodikákból a dokumentátorok - a konkrét, folyamatos felhasználói igények ismeretében és további, elsősorban a várható igények kielégítését célzó szempontok alapján - kiválasztják a feldolgozandó cikkeket és ezekről rövid ismertetőket készítenek. A válogatás egyáltalán nem könnyű feladat, hiszen a külföldi jogra vonatkozó ismereteink nem elég megalapozottak, s a szakmai felkészültség és az idegen nyelvek ismeretének színvonala is erősen befolyásolják a döntéseket.

Az ismertetők a legfontosabb bibliográfiai adatokon és a magyar címfordításon túl néhány sorban a dokumentum tartalmát is összefoglalják. Bizonyos esetekben a tartalmi ismertetés el is maradhat (ez az ún. rövid feldolgozás). Jelenleg már évente

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2500-3000 ismertető elkészítésére van mód, a külföldi anyagok beérkezésének függvényében.

A dokumentációs munka megkezdése óta több mint 21 000 db külföldi cikk feldolgozására került sor. E cikkek többsége egy számítógépes nyilvántartási rendszer segítségével könnyen visszakereshető téma, szerző, nyelv, a közzététel időpontja, stb. szerint. A számítógépes visszakeresés alapját az ún. deszkriptorláncok képezik, amelyek adott sorrendben tartalmazzák a feldolgozott cikk legfontosabb jellemzőit, s ezenkívül a visszakeresést megkönnyítő kódokat is. Az elkészült ismertetőkből havonta egy adott mennyiség teljes terjedelemben számítógépes rögzítésre kerül (Micro-ISIS-rendszerben), s ezek másolatát kapják meg a rendszeres felhasználók. (Bővebben erről lásd: *Rónai* Iván: Számítógépesítés az Országgyűlési Könyvtárban. = Könyvtári Figyelő. 1989. 35. évf. 5-6. sz. 483-490. p.) Az ismertetők alapján a felhasználók a könyvtárban megtekinthetik az eredeti dokumentumot, s megrendelhetik ennek fénymásolatát is.

Az ismertetők segítségével természetesen lehetőség van különböző témabibliográfiák összeállítására is, melyek mind a tudományos kutatáshoz és az új jogszabályok előkészítéséhez, mind a gyakorlati jogászi tevékenységhez segítséget nyújtanak. Ilyen - a külföldi jogi szakirodalomból és joganyagból összeállított - bibliográfiákra egyre nagyobb igény van. Példaképpen említhetők a közelmúltban készített alábbi bibliográfiák:

a) tudományos kutatáshoz

— a kínai jogról,
— a latin-amerikai országok jogáról,
— a közigazgatási eljárásról,

b) új jogszabályok előkészítéséhez

— az adatvédelmi és informatikai jogról,
— a bankok és hitelintézetek szabályozásáról,
— a biztosító intézetek szabályozásáról,

c) gyakorlati jogászi tevékenységhez

— az EGK és az EGK-tagállamok társasági és versenyjogáról,
— a termékfelelősségi jogról,
— a fogyasztóvédelmi jogról.

Az említett ismertetők deszkriptorláncai alapján készült a *"Külföldi jogi irodalom permutált indexe"*, valamint a *"Külföldi jogszabályok permutált indexe"* c. kiadvány. Ezek a számítógép igénybevétele nélkül is visszakereshetővé tették az ismertetőket, illetve ezek alapján az eredeti külföldi dokumentumokat.

A legújabb külföldi jogi és közigazgatási művek áttekintéséhez *"A külföldön megjelent fontosabb jogtudományi művek jegyzéke"* c. kiadvány jelentett segítséget, amely 1989-ig negyedévente jelent meg, a feldolgozott műveket - a bibliográfiai adatok és a deviza vételár feltüntetésével - jogágak szerint csoportosítva.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A megyei könyvtárak zeneműi- és hangtári részlegeinek fejlődése 1978 és 1988 között

Skaliczki Judit

Ez a tanulmány két vizsgálat tapasztalatait veti egybe. 1978-ban felmérés és fejlesztő tanulmány készült a KMK-ban a megyei könyvtárak zenei részlegeiről, majd tíz évvel később a felmérést megismételtük. A zenei részlegek 1978-ban még újaknak számítottak a könyvtárak szervezetében. Újnak a dokumentumok és a szolgáltatások szempontjából is. Megjelentek ugyanis a hangfelvételek a könyvtárakban, és ezek már nem a gyermekfoglalkozások illusztrációját tűzték ki célul, hanem olyan szolgáltatási forma kialakítását, amely szervesen illeszkedik a könyvtár többi szolgáltatásainak a sorába.

A közművelődési könyvtárak mindenütt a világon a hanglemezek, hangfelvételek gyűjtésével szakítottak látványosan az addigi hagyományos, csak könyveket, könyvként kezelt dokumentumokat gyűjtő könyvtári szemlélettel. Azért nagy jelentőségű ezeknek a részlegeknek a megszületése, mert egy új szakterület, egy újfajta szórakozási, kikapcsolódási lehetőség mellett, egy újfajta könyvtárosi szemlélet megjelenését is jelentette. Fontos jelzőpont volt azon az úton, amelyet a könyvtárnak meg kellett tennie, hogy minden dokumentum és információ gyűjtő- és szolgáltató helyévé válhasson. Ezért e részlegek fejlődése magába foglalja az egész könyvtári szemlélet, a könyvtárosi filozófia, a könyvtárügy fejlődését is: így a részleg működésében bekövetkezett változások alkalmasak arra, hogy következtethessünk a könyvtárügy egészében bekövetkezett változásokra.

A zeneműi- és hangtári részlegek vizsgálatánál az volt a cél, hogy nyomon követhessük az elmúlt 10 év változását. Amikor 1978-ban az első, a részlegek munkája iránt tudakolózó kérdőívet kiküldtem a megyei könyvtárakba, több helyütt még egyáltalán nem volt ilyen szolgáltatás, s ahol volt sem tekintett vissza hosszú múltra. A vizsgálat módszere mindkét esetben a kérdőíves és a személyes látogatások ötvözetéből jött létre. Az első kérdőívben a fő kérdés az volt, hogy működik-e ilyen részleg és mióta, milyen dokumentumokat gyűjt, évente mennyit költenek a dokumentumok gyarapítására, feltárják-e ezeket, ha igen, milyen módon, hogyan szolgáltatják a hangzó anyagokat, hányan dolgoznak a részlegben?

Az 1978. évi vizsgálat megállapította, hogy a zenei részleg polgárjogot nyert a megyei könyvtárakban - három könyvtár: Kecskemét, Szentendre, Pécs kivételével - mindenütt létrehozták a zenei, hangtári részleget, de igen sok megoldandó feladattal küszködtek. A részleg könyvtáron belüli helyéről azt kellett megállapítani, hogy "a mai napig nem tisztázott. Bár általában az olvasószolgálat része, esetleg annak egyik szakrészlege, mégis különgyűjteményként kezelik az állománygyarapítás, a nyilvántartás és a feldolgozás tekintetében. Azaz a dokumentumok nem kerülnek rá a könyvtári futósza-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lagra, a részlegben külön végzik a könyvtári munkafolyamatokat." A részlegeknek az ilyenfajta különélése, önállósága a kezdetektől nem tetszik a könyvtárosoknak, ugyanakkor a könyvtárak vezetése nem tudta biztosítani, hogy a hagyományos dokumentumok kezelésével együtt történjen a hangzó anyagok gyarapítása, feldolgozása. Sok esetben az állománygyarapító és feldolgozó osztály elzárkózott a "plusz terhektől", az újfajta dokumentumok szerzeményezésének technikai részétől, nyilvántartásától, feldolgozásától.

A tanfolyamokon és továbbképzéseken kialakított szakmai álláspont az volt, hogy a zenei részlegben egyaránt kell gyűjteni a kottákat, hanglemezeket, zenei szakkönyveket és zenei folyóiratokat, a részlegek mégis a hanglemezeket gyűjtötték nagyobb arányban. A 19 megyei könyvtár közül hét - Békéscsaba, Eger, Győr, Nyíregyháza, Pécs, Szentendre, Tatabánya és Veszprém - egyáltalán nem kezdett hozzá a kottaállomány kialakításához. A többi könyvtár közül is több olyan volt, ahol a zeneművek éves gyarapodása mögött csupán a kötelespéldányként kapott kották húzódtak meg.

A hanglemezek gyűjtése ugyanakkor nem csupán zenei felvételeket jelentett, hanem mindenfajta hanglemezét - irodalmi, mese, nyelvi -, mert a részlegbe nem tartalmuk alapján, hanem formai jegyeik szerint kerültek be a dokumentumok.

A zeneirodalom gyűjtésében a könyvtárak követték az 1972. évi fejlesztési irányelveknek a könyvek gyűjtésére vonatkozó ajánlásait, vagyis a beszerzésben a könnyűzene ugyanúgy szerepelt, miként a lektűrök és a krimik a könyvek esetében, hangsúlyozva, hogy csupán az időtálló alkotásokat vegyék meg. Az állománygyarapításra fordítható pénzösszeg igen különböző volt: 15 ezer és 116 ezer forint között mozgott - ezek a számadatok azonban csak akkor minősíthetők, ha tudjuk, hogy volt olyan könyvtár, ahol ebből a pénzből csak a hangzó dokumentumokat vásárolták, volt olyan, ahol minden zenei dokumentumot, és olyan is, ahol a részleg állománygyarapítására szánt pénzből fedezték a berendezések felújítását, új készülékek vásárlását is.

A hangfelvételek feltárása okozta a legtöbb gondot. A vizsgálat időpontjában még nem készült el az ISBD alapú bibliográfiai leírás útmutatója, ennek megfelelően igen tarka képet mutattak a katalógusok, hiszen hiányzott a követhető, egységes feltárási elv. Mégis, betűrendes katalógus, ha hiányosan is, ha nem is következetesen szerkesztve, majdnem mindegyik könyvtárban volt, szakkatalógus azonban a könyvtárak több mint a felében hiányzott.

A leggyakoribb szolgáltatás a zenei dokumentumok helybenhasználatának biztosítása volt. Mind a részlegek berendezéseinek tervezésekor, mind az állomány gyarapításakor, a példányszámok megállapításánál ezt tartották szem előtt. Elsőként a Heves Megyei Könyvtár kezdte el a hangfelvételek kölcsönzését - igen jó tapasztalatokkal - éppen a vizsgálat évében, 1978-ban. Sokan hozzákezdtek a hangfelvételek másolásához is, de a jó berendezések és a másolást végző technikus hiánya több helyen akadályozta e szolgáltatás kiterjesztését. Egyedi kívánságokat csak ott tudtak kielégíteni, ahol volt állandó technikus, máshol - ha egyáltalán vállaltak másolást -, csak közületek számára végeztek, korlátozott számban.

Az 1980-ban megjelent tanulmányban[1] a részlegekről azt írtam, hogy "... félő, hogy áldozatául esik a pénzhiánynak... Hogy átvészelik-e a részlegek és miképpen a pénzszűkét, az most egyértelműen azon múlik, hogy egy-egy könyvtárigazgató mennyire tartja fontosnak, fontosnak tartja-e ezt a könyvtári területet."

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A 10 évvel később megismételt vizsgálat egy más társadalmi helyzetben, más könyvtárpolitikai célokat maga elé tűző zenei-hangtári részleget vizsgált. Nem az volt már a kérdés, hogy miképpen kell megszervezni a szolgáltatást és feldolgozni a dokumentumokat, hanem, hogy miképpen változtak meg a használói igények és ezeket a megváltozott használói igényeket ki tudják-e elégíteni.

A közművelődési könyvtárakban az elmúlt 10 év alatt sok minden megváltozott. Polgárjogot nyertek az audiovizuális dokumentumok, egyértelművé vált, hogy fontosságuk megegyezik a könyvekével, ezért éppen úgy kell gyűjteni, feltárni és szolgáltatni, mint azokat. Nagyobb hangsúlyt kapott a szakirodalmi információs szolgáltatás és ennek számítógépes szolgáltatásként történő megszervezése.

A dokumentumok helybenhasználatának növekedése mellett megnőtt az igény a mindenfajta dokumentumtípusra kiterjedő kölcsönzés iránt. A könyvtári dokumentumoknak csak igen kis számát lehet kihagyni a kölcsönzendők köréből és azokat sem elvi megfontolásból, hanem anyagi okokból. A könyvtáraktól a használók azt várják, hogy a kereskedelmi forgalomban lévő legfrissebb irodalmat, dokumentumot tárja eléjük. A frissesség hovatovább meghatározóbb, mint a dokumentumok művészi értéke. A lektűrök és krimik könyvtári megléte már nem volt politikai kérdés, hanem olyan létező igény, amelyet - amennyiben a könyvtár az állampolgár könyvtára - természetszerűleg ki kell elégítenie. Értelemszerűen jelenti ez a hangfelvételek esetében a különböző pop, rock és bármiféle divatos együttesek lemezei, kazettái iránti igényt is.

A könyvtárak építészeti elképzelései is változtak. A nagy terek építésének kizárólagossága mellett be kellett látni, hogy a használók az intimebb olvasótereket is kedvelik, hogy az az elv, hogy "a könyvtári gyűjteményből ne zárjuk ki a gyerekeket" helyessége nem jelenti azt, hogy 12 éves korig nincs szükség olyan külön lévő térre, terekre, ahol a gyerekek életkori sajátosságaiknak megfelelően viselkedhetnek, miközben nem zavarják a felnőtteket. A zenei részlegekből egyre inkább kiszorultak a nem zenét tartalmazó hangfelvételek és bekerültek a gyerekrészlegekbe, illetve a nyelvi részlegbe.

A jelzett változások természetesen alakítottak a zenei részlegek munkáján is. A két vizsgálat között több fontos dokumentum született. Ilyen a 211/1984. sz. *Útmutató* [2], amely ma a dereguláció világában is megállja a helyét, amely miatt senkinek sem kell szégyenkeznie, mert születése pillanatában is európai mértékkel nézte a lakóterületi közművelődési könyvtárakat. Ennek a kiadványnak is - mint az előző *Irányelveknek* [3] az alapja az *IFLA közművelődési könyvtári bizottságának normatívái*[4] megállapításai voltak. A megyei könyvtárak zenei szolgáltatásainál pedig támaszkodott a *Zeneműi- és hangtári részlegek a közművelődési könyvtárakban*[5] c. útmutatóra is, amelyben részletes irányelv javaslat jelent meg a gyűjtemények szolgáltatásaira, szakemberellátottságára, állományára vonatkozóan. Ez a kiadvány a gyűjtemények szervezési és szolgáltatási kérdéseihez adott módszertani tanácsokat.

A feltárásban a megújulást az ISBD alapú leírás bevezetése és a KMK és a Könyvértékesítő Vállalat Könyvtárellátó Főosztályának közös vállalkozása az 1980-tól kéthavonta megjelenő *Új Hanglemezek* c. kiadvány és a leírt hanglemezekhez készült katalóguscédulák együttes megjelenése és megrendelhetősége jelentette. A leírási szabályzat már összhangban állt az addigra nemzetközileg elfogadott ISBD/NBM, az ISBD/PM IFLA dokumentumokkal és az MSZ 3424/1-78 jelű szabvánnyal. Ezzel a lépéssel a hang-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zó dokumentumok feltárásának egységesítésével és a megrendelhető, a kereskedelmi hálózatban kapható hanglemezek teljességét feltáró kiadvánnyal és a hozzá tartozó katalóguscédulákkal potenciálisan megteremtődött a zenei anyag szakszerű feltárásának a lehetősége.

A második, 10 évvel későbbi kérdőív kérdései a következő témakörök köré csoportosíthatóak:

- a megnyitás óta történt-e felújítás a részlegben,
- a részlegben dolgozók száma és szakképesítése,
- a részleg állományának mennyiségi és minőségi változása az elmúlt öt évben, a szolgáltatások változása,
- a zenei részleg helye a könyvtár szervezeti egységében,

A megnyitás óta történt felújításokról

A 19 megyei könyvtár közül még mindig nincs működő zenei szolgáltatás Kecskeméten. A helyiség bővítése nélkül működik a részleg Egerben, Győrött, Kaposvárott, Tatabányán, Nyíregyházán, Zalaegerszegen, bár a készülékeket majdnem mindenütt folyamatosan cserélték az elmúlt évtizedben. Jelentősen átépítették Szombathelyen, Debrecenben, nagyarányú bővítést végeztek Miskolcon - ez a szolgáltatás egész struktúrájára hatott -, Veszprémben és Szekszárdon. Nincs megnyugtató helyen a részleg Székesfehérváron, Szentendrén, és nem megnyugtató a nem a főépületben történt elhelyezés Szolnokon és Győrött. Az új, korszerű könyvtárak felépítésével, új korszerű részlegek alakultak ki: Békéscsabán, Szegeden, Pécsett és Salgótarjánban.

A zenei részlegben dolgozók száma és szakképesítése

Ezen a területen igen nagy változások történtek az elmúlt évtizedben. Zalaegerszeget és Tatabányát kivéve mindenütt legalább két fő látja el a feladatokat. 10 könyvtárban dolgozik felsőfokú szakképesítésű munkatárs - könyvtárosi vagy zenei képzettségű - és csak egy könyvtárban nincs szakirányú szakképesítése a részlegben dolgozóknak. Ahol a dokumentumok feltárását is a zenei részlegben végzik, illetve ahol a helybenhasználattal és a kölcsönzéssel egyenrangú feladatként kezelik a hangfelvételek másolását is, ott több a dolgozók száma. Ahol a zenei részleg egyben a város zenei eseményeinek is a színtere, ott hangtechnikust is alkalmaznak.

A megváltozott igények követése az állományban és a szolgáltatásokban

Az 1970-es években néhány ezer hangfelvételt tartalmazó gyűjteményekből jelentős zenei állományok alakultak a megyei könyvtárakban. A hangfelvételekre ezek a könyvtárak évente átlagosan 35 és 150 ezer forint közötti összeget költenek. Ez az összeg évi átlagos 200 és 800 darab közötti hanglemez, hangkazetta vásárlását teszi lehetővé. Így a 4 és 6 ezres hangzó állományok mellett a gyűjtemények nagyobb részében 11 és 15 ezer között mozog a hangzó dokumentumok száma: Békéscsaba, Miskolc, Szombathely, Győr, Kaposvár, Debrecen, Nyíregyháza, Veszprém. A hagyományos LP mikrobarázdás hang-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lemezek mellett, egyre több CD hanglemez kerül a gyűjteményekbe: Győrött, Miskolcon, Pécsett, Szegeden, Salgótarjánban.

Nem sikerült mindenütt elérni, hogy a részlegek a kottákat a hangfelvételekkel egyenrangú dokumentumként gyűjtsék. Azért is sajnálatos ez, mert - megyei gyűjteményekről lévén szó -, így egy egész terület dokumentumellátatlanságát is okozza, hiszen a megyeszékhelyeken lévő zenei intézmények, zeneiskolák könyvtárai nem alkalmasak a fellépő igények kielégítésére. Mindannyian tudjuk, hogy illúzió volt azt hinnünk, hogy *Bartók* és *Kodály* országában a gyerekek az általános iskolákban megszerzik a zenei műveltség alapelemeit, amelynek a kottaolvasás is szerves része. Mégis, a területi központi könyvtáraknak semmiképpen nem szabadna lemondaniok arról, hogy kották gyűjtésével elősegítsék a művelődésnek ezt a lehetőségét, nem is szólva arról, hogy emellett gondolniok kellene azokra is, - zenészek, tanárok, kutatók -, akiknek a kotta munkaeszköze. Vannak azért olyan könyvtárak, amelyek a kezdetektől gyűjtik a kottákat és már jelentős állománnyal rendelkeznek: Miskolcon, Debrecenben, Szegeden, Szombathelyen.

A vizsgálat szerint az elmúlt évtizedben a használói igények a következőképpen változtak:

— erőteljesen megnőtt az igény a dokumentumok kölcsönzésére,
— a hangfelvételek közül többen kölcsönzik a hangkazettákat, mint a hanglemezeket,
— nagy az érdeklődés a CD lemezek iránt,
— a kölcsönzésen belül megnőtt az igény a könnyűzenei felvételek iránt, a helybenhasználat esetében ez alig változott,
— ahol még mindig nem teremtették meg a gyerekek számára a külön zenehallgatási lehetőséget, ott a közös zenei részlegben nagyobb a zenehallgató gyerekek száma, mint a felnőtteké.

Ezeket az igényváltozásokat a részlegek mind az állományukkal mind szolgáltatásaikkal megpróbálják követni. A két úttörő könyvtár után (Eger, ahol 1978 óta és Szombathely, ahol 1979 óta kölcsönzik a hanglemezeket) ma már három könyvtár kivételével a hanglemezeket mindenütt kölcsönzik. A továbbiakban a kölcsönözhető és a csak helybenhasználható dokumentumok arányán kell változtatni, a kölcsönözhetők javára. Mivel a kölcsönözhető állományból nagyobb igény volt a könnyűzenei felvételekre, több könyvtár megnövelte ezeknek a felvételeknek az arányát. Ez a szám ma 30 és 70% körül mozog. (A helybenhasználók viszont 10%-ban hallgattak könnyűzenét és 90%-ban komolyzenét.) Van még olyan megyei könyvtár is, ahol egyáltalán nem gyűjtik a könnyűzenei felvételeket. Biztos, hogyha igényfelmérést végeznének, ezen a szerzeményezési politikán változtatniuk kellene.

Az is megfigyelhető, hogy ahol a zenehallgatás körülményei jók, a berendezések korszerűek, ott többen hallgatnak komolyzenét. Ahol a technikai feltételek korszerűtlenek és a zenehallgatás feltételei rosszabbak, ott inkább a pop- és rockzene a kelendő, ezt a zenét még csak-csak lehet - háttérzeneként - hallgatni ezekkel a készülékekkel, de a komolyzenei felvételeket semmiképpen sem.

A kölcsönzött lemezek között több könyvtárban is jelentős helyet foglalnak el az opera és az oratórium felvételek. Érthető, mert ezeket - terjedelmük miatt - a használók inkább otthon akarják meghallgatni. (Érdemes ezen elgondolkozni ott is, ahol a legszebb operafelvételeket a legféltettebb prézens anyagként őrzik és így esetleg senki sem használja azokat!)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A részleg helye a könyvtár szervezeti egységében

A zenei részleg általában az olvasószolgálat része, de van, ahol a helyhiány miatt kiszorult a könyvtár épületéből, ezekben az esetekben önálló egységként működnek. Öt könyvtár kivételével a zenei dokumentumokat a feldolgozó osztály tárja fel, a részlegekben csak olvasószolgálati munka folyik. Három könyvtár kivételével a gyerekek számára - 12 éves korig érdemes elkülönített gyerekszolgáltatásról beszélni - külön zenehallgatási lehetőséget biztosítottak. Mindenütt, ahol a kezdetekben az egységes szolgáltatást megbontották, megnőtt a zenét hallgató felnőttek száma. Természetesen a zene iránt komolyabban érdeklődő gyerekeknek - nem elegendőek a gyerekrészlegben elhelyezett felvételek - helyük van a felnőtt zenei részlegben is.

A hangoskönyvek és a videofelvételek könyvtári megjelenése sok helyen azt jelentette, hogy automatikusan a zenei részleg gyűjteményébe sorolták e dokumentumokat és a zenei szolgáltatásokat kiegészítették ezeknek a dokumentumoknak a szolgáltatásával. Ez pedig, területi hálózati könyvtárak esetében, amelyek az említett nagyságrendű gyűjteményekkel és az ismertetett szolgáltatási funkciókkal rendelkeznek, igen nagy hiba. Ugyanis mind a hangoskönyv, mind a video egészen más jellegű szolgáltatáshoz kapcsolódik, mint a zenei, a közös közöttük a dokumentumok formája - csupán a hangoskönyv esetében! - de egészen más a könyvtári szerepük. A hangoskönyveknek szinte 99%-át kölcsönözni kívánják a használók, azokat tehát a kölcsönzői részben kell elhelyezni, minél közelebb a bejárathoz, hogy a vakok és csökkentlátók könnyen hozzájuthassanak a kért dokumentumokhoz. A hangoskatalógushoz szükséges magnetofonnak a kazettákkal és a fejhallgatókkal együtt is itt van a helyük.

A videofilmeket is inkább kölcsönzik, mint helyben használják, ezért ezeket a dokumentumokat is célszerűbb a kölcsönzői részben elhelyezni. Természetesen biztosítva a helybenhasználat lehetőségét is. (Zárójelben érdemes megjegyezni, hogy a szabad hozzáférést, de az állományvédelmet is szem előtt tartva az a legjobb megoldás, ha a tároló polcokon a kölcsönzői részlegben a videokazetták eredeti, figyelemfelkeltő dobozait helyezzük ki, míg a kazettákat egy másik dobozban, a raktári térben).

A jövő teendői

Miután a szolgáltatás hangsúlya áttevődött a helybenhasználatról a kölcsönzésre, a zenei részlegek terének és technikai berendezéseinek is követniök kell ezt a változást. Ma már nem a sok programot nyújtó stúdió kialakítása a cél, hanem a kisebb, de mindenfajta átjátszási lehetőséget biztosító stúdió. A használói igények ugyanis úgy alakultak, hogy a kölcsönzés mellett nem csökkent a másolások iránti igény sem. Akik viszont helyben hallgatják a zeneműveket, azok közül kevesebb az egy bizonyos művet kereső, és több a háttérzenét hallgató, aki már a hallgatható programokhoz is szívesen csatlakozik.

Itt is - mint az olvasószolgálat egyéb más területein is - minden újabb szolgáltatási forma bevezetésekor, illetve az állomány gyűjtőkörének időnkénti revideálásakor, célszerű igényvizsgálatokat végezni. Elsődleges feladatunk, hogy a könyvtárhasználók azokkal a szolgáltatásokkal és azokkal a dokumentumokkal találkozzanak, amelyekre szükségük van.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lehetőség szerint minden dokumentumot kölcsönözni kell, a minimálisra kell csökkenteni a nem kölcsönözhető dokumentumok számát. A kottagyűjteményeket úgy kell kialakítani, illetve továbbfejleszteni, hogy dokumentumbázisává válhasson a város zenei intézményeinek, egyesületeinek.

A zenei részleg minden dokumentumát - hangfelvételeket és kottákat - be kell vonni a könyvtárközi kölcsönzésbe, ehhez azonban az szükséges, hogy minden kis könyvtárban ott lehessen a megyei könyvtár gyűjteményének jegyzéke.

A részlegek, - ha jól működnek - a város zenei életében is fontos szerepet kapnak. (Miskolc, Szeged, Pécs). Legyen továbbra is a zenei részleg a könyvtárnak az a helye, amely túlmutat az intézmény keretein, példát adva ebben a többi gyűjteményrésznek és szolgáltatásnak.

A két vizsgálat közben megvalósult eredmények, a részlegek mai állapota és munkája egyértelműen bizonyítja, hogy egy, az 1970-es években elkezdett szolgáltatás mára nagykorúvá vált, könyvtáraink elidegeníthetetlen szerves részei, amelyek működése nélkül nem a könyvtárak, hanem a használók lennének szegényebbek.

Irodalom

1. SKALICZKI Judit: Felmérés és fejlesztő tanulmány az "A" típusú, megyei közművelődési könyvtárak zenemű- és hangtári részlegeiről. [Készült az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központban.][Bp. 1980.] 22, 5 lev.
2. A művelődési miniszter 211/1984. (M.K.23.) MM számú útmutatója a lakóhelyi közművelődési könyvtári ellátás távlati fejlesztéséhez
3. Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez. = A közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati fejlesztéshez. [Kiad. az] OSZK KMK. Bp. 1973. 9-24.p.
4. Normatívák közművelődési könyvtárak számára. = A közművelődési könyvtári ellátás. [Kiad. az] OSZK KMK Bp. 1973. 63-69.p.
5. SKALICZKI Judit: Zenemű és hangtári részlegek a közművelődési könyvtárakban. Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1980. 79. p.

# # #

CD-ROM-on A BRITISH LIBRARY KATALÓGUSA. - A 3 lemezt elfoglaló, 1989 novemberében publikált adatbázis a könyvtár 1975-ig megjelent 6 millió nyomtatott könyvének az adatait tartalmazza. Ugyanazzal a kereső szoftverrel működik, mint az 1989 júniusában CD-ROM-ra került Brit Nemzeti Bibliográfia. (BL News, 1990. jan.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KITEKINTÉS

Gondolatok az osztrák könyvtári rendszer néhány jellegzetességéről és a könyvtáros és információs szakemberképzésről*

Szepesváry Tamás

Az osztrák könyvtáros és információs szakemberképzés jelenlegi fejleményeit vizsgálva két érdekességet lehet rögtön megállapítani:

- szinte egyedüli ország Európában, ahol a könyvtáros és információs szakemberképzés a felsőoktatás iskolarendszerű képzésén kívül maradt, s talán ennek köszönhetően megmaradt a nagykönyvtárak, illetve a könyvtáros egyesületek szívügyének;
- Michael *Denis* (1729-1800) irodalmár, bibliográfus és a Hofburg könyvtárosának, s az egyik első könyvtártani tankönyv (Einleitung der Bücherkunde, 1777) alkotójának működésétől kezdve a képzésben kitüntetett szerepet vállal az Osztrák Nemzeti Könyvtár (Österreichische Nationalbibliothek, ÖNB).

Az igényes tanfolyami formák kialakulásának megértéséhez röviden meg kell ismerkednünk az osztrák könyvtárügy néhány jellegzetességével.

Az osztrák könyvtárügyről

Az osztrák könyvtári hálózat sokkal egyszerűbb elveken nyugszik, mint az 1976. évi tvr.-ben megfogalmazott magyar könyvtári rendszer, noha sok tekintetben azonos feladatokat tölt be. Az osztrák könyvtárak első csoportjába tartoznak a tudományos könyvtárak: a nemzeti könyvtár, a tartományi könyvtárak (Landesbibliothek), az egyetemek és főiskolák központi könyvtárai, a Parlament és más közintézetek könyvtárai és a kutatóintézetek, vállalatok könyvtárai[1]. A városi, községi közösségek, az egyházak és a szerzetes rendek, a szakszervezetek, az egyesületek könyvtárai alkotják a népkönyvtári-közművelődési könyvtárak hálózatát. E "hálózat" nem igazándiból magyar jellegű rendszer - kijelölt hálózati és koordinációs központokkal és tagkönyvtárakkal - hanem önkéntes, szakmai érdekközösségekből kiinduló tömörülés.[2]

---

* A Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a Büchereiverband Österreichs kétoldalú egyezménye alapján megvalósult tanulmányút beszámolója. A program összeállításában és a tapasztalatok értékelésében nagy segítségemre volt Heinz Buchmüller, a *BVÖ* titkára.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tudományos könyvtárak szakmai támogatója a Vereinigung Österreichischer Bibliothekare (az Osztrák Könyvtárosok Egyesülete), míg a nép- és közművelődési könyvtárak összefogója a Büchereiverband Österreichs (BVÖ[3]) (az Osztrák Közművelődési Könyvtárak Egyesülete).

A tudományos könyvtárak a szakmai tájékozódás, a felsőoktatás, a kutatás-fejlesztés egyre fokozódó irodalom és információ- ellátását biztosítják. A tudományos könyvtárakhoz tartozó nemzeti könyvtár és 13 egyetemi könyvtár közül a legmagasabb a Bécsi Műszaki Egyetemi Könyvtár (TU Wien Hauptbibliothek) látogatottsága a maga közel 800 ezres olvasói forgalmával ('87-es adat szerint), amely még a nemzeti könyvtárat is megelőzi.

A könyvtárosképzés szempontjából érdekes, hogy a viszonylag nagy állományú tudományos könyvtárakban a személyzet létszáma szerény, és a derékhad bizony könyvtári asszisztens, az egyetemi és főiskolai diplomával rendelkező munkatárs igen kevés.

A nemzeti könyvtár és tizenhárom egyetemi könyvtár közösen installálta az osztrák fejlesztésű Bibliotheks-, Organistations-System (BIBOS) számítógépes rendszert, amely elsősorban a gyarapítás, a katalogizálás és a kölcsönzés munkáját támogatja (ld. bővebben erről *Poprády* Géza tanulmányát a Könyvtárosban)[4].

Az online irodalomkutatási tevékenység a Bécsi Műszaki Egyetem új, modern könyvtárában[5,6] a legerősebb: 11 adatbázisközponttal állnak kapcsolatban, s 328 adatbázist használnak rendszeresen (*1. ábra*).

1. ábra

A 328 adatbázis megoszlása adatbázisközpontok szerint

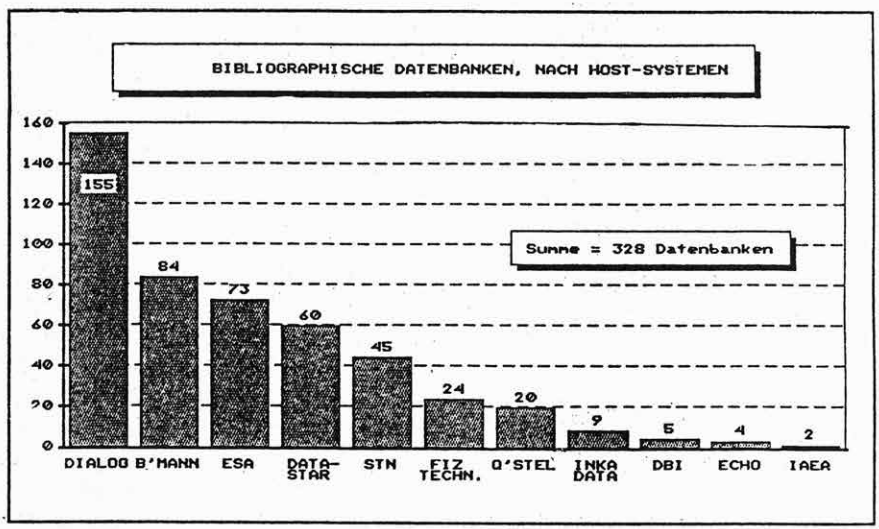

A közművelődési könyvtárak feladatairól a BVÖ 1988. április 11-én elfogadott statutuma így szól: "a közművelődési könyvtárak ... könyvek, folyóiratok és más médiák rendelkezésre bocsátásával szolgálják az olvasók személyiségének gazdagodását, tájékozódását és szórakoztatását... Szolgálják továbbá egy demokratikus társadalom olvasási

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szokásait, a művelődés alapjait és a továbbképzést... A könyvtár használatát vallási, világnézeti vagy politikai okból megtagadni nem lehet"[7].

A közel 2000 közművelődési könyvtárban 6 138 171 mű található, az olvasók száma 756 504 fő - az osztrák lakosság 10%-a - s a kölcsönzött művek száma 12 303 787 dokumentum/év.

Könyvtáros- és informátorképzés

Az osztrák könyvtári rendszer vázlatos bemutatása is talán érzékeltetik, hogy e feladatok ellátásához szakképzett munkatársak szükségesek.

Ha tömören kívánjuk összefoglalni az osztrák képzési rendszer alapelveit, akkor a következő jellegzetességeket lehet kiemelni:

- az osztrák könyvtárügy kettősségéből következik, hogy az Osztrák Nemzeti Könyvtár szervezi a tudományos könyvtárak könyvtári-, dokumentációs és információs szakemberképzését, míg a Büchereiverband Österreichs képezi a közművelődési könyvtárak főhivatású szakembereit,
- a képzés alapvetően munka melletti oktatási forma, de a könyvtárak vállalják a képzés szakmai, erkölcsi és anyagi támogatását,
- az oktatás jogi alapja az osztrák "hivatalnoki" szolgálatot szabályozó előírás (Beamten-Dienstrecht), mivel a könyvtárosok általában a hivatalnoki karhoz tartoznak, illetve ehhez viszonyítják a szolgálati előmenetelt. Ugyanez a rendelet rendelkezik a vizsgák szintjéről és a követelményekről[8],
- a tartalmukban színvonalas tanfolyamok erősen gyakorlatra orientáltak, kötődnek az osztrák könyvtári sajátosságokhoz,
- hiányoznak a főhivatású oktatók, de a tanfolyamok oktatói a szakma legjobbjai közül kerülnek ki.

A tudományos könyvtárak munkatársainak képzése

A Tudományos és Kutatási Minisztérium megbízásából az Osztrák Nemzeti Könyvtár szervezi a tudományos szakkönyvtárosok és információs szakemberek képzését. A tudományos könyvtárakban és tájékoztatási intézetekben dolgozó jelentkezők a kétéves tanulmányaikat az első évben a területileg illetékes tartományi egyetemi könyvtárban vagy a nemzeti könyvtárban kezdik meg, majd a második évben mindenki egységesen az Osztrák Nemzeti Könyvtárban folytatja, s fejezi be tanulmányait.

A kétéves kurzuson belül a felsőfokú végzettséggel rendelkező "akademiker"-ek valamivel hosszabb elméleti és gyakorlati képzésben részesülnek, mint az érettségizett ("maturanten") hallgatók[9].

A tananyag lényegileg azonos, de arányaiban eltérő: az oktatás gerince a klasszikus könyvtártan, a katalogizálás, osztályozás, bibliográfiai-, dokumentációs és információs rendszerek és szolgáltatások. A konzervativ programot mégis át és átszövik a modern információs ismeretek: rendszerszervezés, adatfeldolgozás, távadatávitel, programozás, könyvtárak és információs intézetek automatizálása. S ami ennél fontosabb: az osztrák könyvtárügy gépesítettsége ezt meg is kívánja. Érdekes a jogi ismeretek tanításának a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. ábra

Kétéves könyvtári-, dokumentációs és információs tanfolyami képzés diplomás és érettségizett munkatársak részére

I. Szakasz: részképzés hat regionális könyvtári oktatóközpontban.
Diplomások részére 16 hét, érettségizettek részére 13 hét

Nemzeti könyvtár, Wien	Egyetemi könyvtár, Wien	Egyetemi könyvtár, Graz	Egyetemi könyvtár, Innsbruck	Egyetemi könyvtár, Salzburg	Egyetemi könyvtár, Linz

I. szakasz befejezése, vizsgatárgyak:

1. Katalogizálás — osztályozás
2. A legfontosabb bibliográfiák, kézikönyvek, dokumentációs és információs szolgáltatások ismerete

Gyakorlati képzés

Időtartam:	diplomás 12 hét	érettségizett 7 hét
képzőintézményben	7 hét,	4 hét
népkönyvtárban	1 hét	1 hét
tudományos könyvtárban	2 hét	2 hét
dokumentációs intézetben	2 hét	2 hét

II. szakasz: központi oktatás az Osztrák Nemzeti Könyvtárban.
Diplomások részére 12 hét, érettségizettek részére 7 hét

II. szakasz befejezése, vizsgatárgyak:

a./ írásos vizsga

diplomások részére: évfolyamdolgozat

érettségizettek részére: házifeladat, zárthelyi

b./ szóbeli vizsga

A könyvtárak, dokumentációs és információs intézetek feladatai, fejlesztési, szervezési és üzemeltetési kérdései

Dokumentumismeret

Gyűjteményszervezés

Információfeldolgozás és -közvetítés

Jogi ismeretek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tematikája: alkotmányjog, állampolgári jogok, könyvtári-, dokumentációs és információs jog, szerzői jog, kiadói jog, szabadalmi jog, media-jog, könyvelési és pénzügyi jog. Ezek az ismeretek jogi eligazodást nyújtanak a könyvtárosnak, de ezt a fajta "jogérzetet" kívánja meg az osztrák hivatalnokoktól a munkaadó is.

Az oktatás formai-, szervezési módjáról a *2. ábra* ad áttekintést.

A közművelődési könyvtárosok képzése

Az Oktatási, Kulturális és Sport Minisztérium felügyeli a BVÖ által szervezett közművelődési könyvtárosok tanfolyamait. Az elmúlt negyven év alatt a főhivatású könyvtárosok részére lényegében két képzési forma kristályosodott ki:

- 18 hónapos tanfolyam az érettségizett, érdemi munkakörben (gehobenen Fachdienst) dolgozó könyvtárosok részére, háromszor egy-egy hetes kötelező konzultációs foglalkozással, amelyet a minisztérium Strobl városkában lévő oktatási központjában tartanak,
- 12 hónapos tanfolyam a könyvtártechnikusok részére, kétszer egyhetes konzultációs foglalkozással.[10]

Mindkét tanfolyami formára jellemző, hogy a kötelező konzultációs oktatás is az előírt gyakorlatok mellett épít az egyéni tanulással elsajátított ismeretekre, az írásos házifeladatok megoldására és a kötelező irodalomról való beszámolókra. A látszólag kevés kötelező elfoglaltsággal járó képzés azonban tartalmában és számonkérésében is igényes. A tanterv súlypontja itt is a könyvtártan, katalogizálás, osztályozás s természetesen a közművelődési könyvtárak irányítási, szervezési kérdései. Azonban kitüntetett tárgy a "Könyv és irodalomismeret". Érdemes megismerkedni e témakör részleteivel:

— általános bevezetés az irodalomtudományba és szakterületeire,
— német nyelvű irodalom,
— a világirodalom áttekintése,
— szórakoztató irodalom,
— szakirodalom.

A német nyelvű irodalmat a következő korszakok szerint dolgozzák fel: 1. Humanizmus, reformáció, reneszánsz. 2. Barokk irodalom. 3. Felvilágosodás és polgárosodás. 4. Sturm und Drang kor (*Lenz, Goethe, Schiller* és a többiek) 5. A weimari klasszikusok. 6. Romantika. 7. Biedermeier, népi komédiák, *Grillparzer* , 8. Polgári realizmus. 9. Naturalizmus. 10. Szimbolizmus. 11. Bécsi modernek és az impresszionizmus. 12. A XX. századi regények és elbeszélők (Thomas *Mann*, Heinrich *Mann,*, *Hesse, Kaffka, Döblin, Horváth, Doderer, Musil, Broch, Canetti, Roth, Nossak, Handke, Bernhard, Bachmann, Frisch, Frischmuth*), 13. Expresszionizmus. 14. Szürrealizmus. 15. Weimari Köztársaság és a száműzetés irodalma. 16. A jelenkori irodalmi irányzatok és csoportok. 17. Az NDK irodalmának áttekintése (1989. évi helyzet).

Az irodalomismereti kívánalmak szinte egy hazai magyar szakos hallgató tananyagának a programjához hasonlíthatók, s ehhez járul még a világirodalmi tudás is. Kétségtelen viszont, hogy a társadalomtudományok és más szakterületek irodalma ilyen mélységben nem kerülnek feldolgozásra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az osztrák oktató kollégák szerint megoldásra vár a tudományos és közművelődési képzés összehangolása: (a közművelődési könyvtárosképzésben például nincs akadémikus szint). Az érdemi munkatársak képzése kétféle módon és időtartam szerint történik: a tudományos könyvtárügyben két év, a közművelődés területén 18 hónap. A tematika is eltérő.

A közművelődési tananyagban viszonylag kevés a szakmai tájékoztatási ismeret, holott a közművelődési könyvtárak is információközvetítők, - egy "pályaelhagyó" tanult könyvtáros - mivel nem iskolarendszerben tanult - hátrányba kerülhet egy más szakma felsőfokú végzettségű munkatársával.

Irodalom és jegyzet

1. A tudományos könyvtárakról a legújabban összeállítás: Wissenschaftliche Bibliotheken in Österreich. Hrg. Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung, Wien, 1989. 30 p.
2. A Büchereiverband Österreichs 40. jubileumára (1988) jelent meg a közművelődési könyvtárak helyzetét, fejlődését bemutató kiadvány, benne az egyesület negyvenéves kronológiája, és az osztrák közművelődési könyvtárak címjegyzéke: Öffentliche Büchereien in Österreich. Hrg.: Büchereiverband Österreichs mit Unterstützung des Bundesministeriums für Unterricht, Kunst und Sport. Wien, 1988. 160 p. A kiadványban fontos adatokat és értékelést nyújt: PASCHER, Franz: Öffentliche Büchereien in Österreich. p. 11-18.
3. Ausztriában több könyvtárosegyesület működik, de közülük kiemelkedik a Vereinigung Österreicher Bibliothekare, amely alapvetően a tudományos könyvtárak munkatársait tömöríti, míg a Büchereiverband Östereichs a közművelődési könyvtárak egyesülete.
4. POPRÁDY Géza: A számítástechnika alkalmazása az osztrák könyvtárakban.=Könyvtáros, 1989. 39. évf. 2. sz. p. 107-110.
5. A Bécsi Műszaki Egyetem új épületéről, a központi könyvtár tevékenységéről, a számítógépes szolgáltatásokról stb. Ld.: Festschrift zur Eröffnung des neuen Gebäudes der Universitätsbibliothek der TU Wien. Hrg.: Josef Wawrosch. Hammerl Vlg. Wien, 1988. 167 p.
6. Bibliographische Datenbanken. Übersicht zum Online-Angebot an der Universitätsbibliothek der TU Wien. Stand Aug. 1988. Otto OBERHAUSER - Hans HRUSA. Wien 1988. 92 p.
7. Statuten des Büchereiverbandes Österreichs. Fassung von 11. April 1988. Kézirat 10 p.
8. BGBI Nr. 329/1977 14-21 und 143 § des Beamten-Dienstrechtsgesetzes.
9. Az Osztrák Nemzeti Könyvtárban a képzés irányításáért és szervezéséért Magister Gabriele PUM és Magister Gabriele MAUTHE, az oktatási osztály munkatársai felelősek; s készségesen segítettek tájékozódni a problémakörben. Az oktatás két alapdokumentuma: Grundausbildungslehrgang für die Verwendungsgruppe "A", Akademiker. - Bibliotheks-, Dokumentations und Informationsdienst, 12 p. Grundausbildungslehrgang für die Verwendugsgruppe "B", Maturanten, Biblioteksk-, Dokumentations und Informationsdienst 10 p.
10. A Büchereiverbandes Österreichs által szervezett oktatás három alapdokumentuma: Richtlinien für die Ausbildung der Mitarbeiter an Öffentlichen Büchereien. Fassung von 8. Jänner 1986. 16 p.
    Merkblatt zur Früfung und Früfungsvorbereitung hauptberuflich tätiger Bibliothekare des gehobenen Fachdienstes an Öffentlichen Büchereien im Fernlehrgang. Beilage zum Merkblatt 4 p.
    Merkblatt zur Prüfung und Prüfungsvorbereitung hauptberuflich tätiger Bibliothekare des Mittleren Fachdienstes an Öffentlichen Büchereien im Fernlehrgang. 2 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Közérdekű tájékoztatás kisebb településeken:
A PIRATE-kísérlet első szakasza

DOVER, Marilyn: Public information in rural areas: Technology experiment (Pirate). Phase 1. (The British Library. Library and Information Research Report. 64.) c. könyvét MÁNDY Gábor ismerteti.

Több kisebb folyóiratcikk KDSZ-beli referálása után most összefoglalót olvashatunk a PIRATE-kísérlet céljairól, megtervezéséről és a nemrég lezárult első szakaszáról. A kísérlet (teljes neve angolul: Public Information in Rural Areas: Technology Experiment) arra irányult, hogy számítógépes rendszer segítségével az angliai Devon megye egyik kis mezővárosában, South Moltonban (a korábban létező, manuális tájékoztató rendszer továbbfejlesztésével), valamint Honitonban (egy több intézményt magában foglaló tájékoztató központ létesítésével) feltárják a különböző információs tevékenységeket, az információszolgáltatás legjobb módszereit, kapcsolatot építsenek ki a helyi intézményekkel, valamint hogy kidolgozzák a célnak megfelelő szervezeti megoldásokat.

A South Molton-i Tájékoztató Központot a kísérlet keretében hozták létre, a helyi közművelődési könyvtárban, egy sor tanácsadó és tájékoztató iroda bevonásával. A helyiségeket közösen használták, csupán a kartotékok tartoztak egyik vagy másik irodához, az adatok titkosságának biztosítása céljából. Az irodák között volt egy polgári tanácsadó iroda (Citizens' Advice Bureau), a könyvtár és mozgókönyvtár, levéltár, pályaválasztási tanácsadó, önkéntes szolgálatot vállalókat kiközvetítő iroda, házassági tanácsadó szolgálat, kisfilm-iroda, idegenforgalmi ügynökség, nőklub, egy egyházi segítő szolgálat (Council for Christian Care), valamint két panasziroda (County councillor's surgery, Member of Parliament's surgery). (A városkában nem működött munkaközvetítő iroda, az állások megüresedését a tájékoztató központ hírdetőtáblájára függesztették ki.) A tájékoztató központ a falusi képviselők hálózatán keresztül kapcsolatokat épített ki az egyes közigazgatási körzetekkel.

A kísérlet anyagi terheihez a városi tanács 10, a járási tanács 40, a megyei tanács pedig 50%-kal járult hozzá, de a központ a finanszírozási forrásoktól függetlenül is megőrizte önállóságát, vagyis a helyi lakossághoz való "tartozását". A központ bizottságában a település minden használói ügynöksége és közössége képviseltette magát. A rendszer napi működtetéséről egy albizottság gondoskodik.

A kísérlet keretében egy brit gyártmányú, Torch CH520 típusú mikroszámítógépet használtak, 20 Mb-os merevlemezzel, egyes floppy egységgel, beépített modemmel, auto-dial és auto-receive (adatátviteli) lehetőséggel, a helyi számítógépes hálózatokba való bekapcsolás lehetőségével, nagyfelbontású színes grafikával, telefonvonalon a "fel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tárcsázható" adatbázisokhoz való kapcsolódással, adatbáziskezelésre a dBASE II-t, szövegszerkesztésre pedig a Wordstar programcsomagot. Mindezt Diablo 630 "levélminőségű" nyomtató egészítette ki. A munka során kiderült, hogy a fent körvonalazott géppark nem elég, ezért a színfalak mögött végzendő munkák céljára ezt megduplázták, majd pedig mindegyik "gépsort" kibővítették egy további BBC B típusú mikroszámítógéppel.

A géppark fontos eleme volt a Browser* nevű érintéses üzemmódú terminál (az Automated Library Systems Ltd. terméke), ezzel együtt járt egy számítógépes olvasói katalógus.

A kísérlet első szakaszában a személyzetet egy kísérletvezető, egy főállású és később még két főállású adminisztrátor képezte.

A PIRATE a könyvtárba való telepítése ellenére is közérdekű tájékoztatási vállalkozás maradt, s ez kihatott a gépválasztásra, a kísérletben részt vevő intézmények közötti kapcsolatra egyaránt.

A közérdekű tájékoztató rendszernek kettős arculata volt: egyrészt a helyi közösség számára kellett szólnia (ebből adódott "enciklopédikus" jellege, használó-központúsága), másrészt a helyi közösség a rendszer tárgya is volt (statisztikai adatok, helyi címjegyzék stb.). Mindenképpen a helyi források maximális felhasználását kellett elérni. Egy jellegzetes probléma volt a korábban már létező listák pontosítása és a helyi adatbázis számára való előkészítése - ehhez formanyomtatványt használtak, amit minden rendelkezésre álló eszközzel (mozgókönyvtárak, tanácstagok, klubvezetők stb. közvetítésével) igyekeztek eljuttatni az érdekeltekhez. Figyelemre méltó, hogy Honitonban a tervezett tájékoztató központ későbbi felállítása ellenére is ugyanolyan ütemben folyt az információ gyűjtése, tehát nem az intézmény léte, hanem a szervezés volt a döntő tényező.

A kísérlet tervéről és célkitűzéseiről előzetes tájékoztatás jelent meg a helyi sajtóban, nyilvános ankétokat tartottak, sok emberrel külön is beszélgettek. Talán ennek is tulajdonítható, hogy a lakosok készséggel és bőségesen szolgáltatták a kért adatokat, kevés esetben ódzkodtak csak attól, hogy adataik a számítógépre kerüljenek. Az egész település érdekeltté vált az információnak mind adásában, mind felhasználásában. A számítógépes terminálon elérhető adatokban meglátták a reklám-értéket, fontosnak érezték, hogy a technikailag naprakészen tartható információ valóban naprakész és pontos legyen. Mindennek köszönhetően az adatbázisok tájékoztató értéke megnőtt, és a kísérletben szereplő két helységben könnyen előállítható helyi címtárhoz jutottak, amit a helyi képviselők, hivatalnokok is jól tudtak használni.

Az adatbázis olyan tételeket is magában foglalt, mint a méhészek, a vitorlázó repülő központ címe, az időjárási katasztrófák vagy az utcai csőtörések esetén hívható számok, az egyházak, az egészségügyi szolgálat, a helyi közlekedési vállalatok adatai, klubok és társaságok címei és összejövetelei, valamint egy-egy hónap várható társadalmi és kultúrális eseményei, a fesztiválok, adomány-gyűjtési alkalmak, fontosabb helyi politikai összejövetelek.

---

* Az újjheggyel vezérelhető "böngésző" terminál használatáról a leírást lásd a Könyvtári Figyelő 1987. 3. sz. 315-320. p. számában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az adatbázis rendkívül gyorsan gyarapodott, a jelentés megírásának idején Honiton vonzáskörzetében már 1200 tételt, South Moltonban pedig 1100 tételt tartalmazott. Ezenkívül a megye keleti részében 1000 tétel gyűlt össze a hátrányos helyzetűek számára, a megye egészében további ezer idegenforgalmi tételt, az egészségügyi ellátás tárgykörében is ezer tételt vittek be az adatbázisba. Nem végeztek külön érdeklődésvizsgálatot, de a gyakorlatban derítették fel az információs igényeket. A kísérlet egyben cáfolta a vidékiek konzervatív hozzáállásával kapcsolatos vélekedéseket is: egyáltalán nem idegenkedtek a számítógéptől, sem a személyes adatok közzétételétől, a közérdekű tájékoztatás szolgáltatása a számítógép használatának társadalmilag hasznos és elfogadott formája.

Az adatbázisba a következő adattípusok kerültek be: a helyi intézmény hivatalos neve, profilja és tevékenységi köre, az összejövetelek helye és ideje, a tagság feltételei, tagsági vagy előfizetési díj, a felvilágosítást adó személyek neve, címe és telefonszáma, mikor lehet hívni, ugyanez a szervezet elnökére és titkárára vonatkozóan és megjegyzések. A szerző részletesen ismerteti az adatstruktúrát, a rekordokon belüli adatmezőket és hosszukat. Aktuális tájékoztatásról lévén szó, külön mezőt rendszeresítettek annak jelölésére, hogy mikor ellenőrizték vagy módosították utoljára az adott rekordot (UPDATE mező), e szerint keresni is lehet, azaz ki lehet gyűjteni az egy bizonyos időpontnál régebben aktualizált rekordokat. Ugyanígy emlékeztető mező is van, amelyet havonként kigyűjtve a rekordokon belüli "rövidebb szavatossági idejű" adatok valóságát lehet ellenőrizni. Egy külön OPERATOR mező az adatokat kezelő személy nevét, a WHODOES mező az adatellenőrzésért felelős személy nevét tünteti fel, míg az INFODATE az információszolgáltatás időpontját és az informátor nevének kezdőbetűit tartalmazza. Van egy SETTLEMENT mező a település azonosítására és egy KEYWORD mező is, a tárgyi feltárás céljára. Az adatok rendszeres felfrissítésében nagy segítséget adnak a helybeliek, akik megértették az adatok rendben tartásának fontosságát, mindamellett a rekordokba beépített kontroll mezők is növelik a biztonságot.

A kísérlet másik technikai újdonsága az érintésre érzékeny képernyővel ellátott információvisszakereső rendszernek, a Browser-nak az alkalmazása. Azok számára, akik még nem használták korábban, egy külön tájékoztató fájl áll rendelkezésre. (A könyv tartalmazza a képernyőn látható szöveget.) A menűszerkezet rendkívül egyszerű, lépcsőzetes, könnyű benne le-fel mozogni, és mindehhez csak annyit kell tennie az olvasónak, hogy az ujját a képernyő meghatározott pontjára helyezi, az adott funkció vagy haladási irány kiválasztása céljából. A Browser abban is segít, hogy a használó a saját problémáját konkretizálni tudja, hiszen a menűk az általánosabb kategóriáktól a specifikusabb felé haladnak, s így olyan ajánlattal is szembe találja magát a kereső, amire eredetileg nem gondolt.

A Browser össze van kapcsolva a dBASE II adatbázissal, a képernyő adott pontjának megérintése egy vezérlőkódot aktivizál, amely az adatbáziskezelő rendszerből kikeresi a kívánt információt. Maga az adatbázis a National Association of Citizens' Advice Bureau által kidolgozott kategóriarendszerrel analóg módon épül fel, olyan széles tárgyköröket feldolgozva, mint a mezőgazdaság, oktatásügy, munkaügy, alapvető közszolgáltatások, jogi kérdések, egészségügy, lakáskérdés, szórakozás, adóügy, szociálpolitika stb. A helyi körülményeknek megfelelően később változtattak ezen a kereten, és lehetővé tették több tárgykör összekapcsolását a keresésben. (A szoftver egyik érdekes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vonása, hogy menet közben is át lehet fogalmazni a tárgykörök elnevezését, így lett a mezőgazdaságból gazdálkodás, a kertkultúrából kertészkedés stb.) A két rendszer között voltak összeillesztési gondok (pl. be kellett vezetni a rekordazonosítókat, a szavak elválasztására külön vezérlőkódokat kellett alkalmazni stb.), de ezeken sikerült menet közben úrrá lenni.

South Moltonban a több intézményre épülő tanácsadó és tájékoztató szolgáltatás megelőzte a PIRATE kísérletet, így itt pusztán az új technikai letőségeknek a már kialakult központba való beépítésére volt szükség (a helyiségek és berendezések megosztott használatával). Ezzel szemben Honitonban a könyvtárat alakították át egy ilyen többszektorú tanácsadó és tájékoztató központtá. További központok felállítását is tervezték: egy többszektorú központot nem könyvtári helyszínen, valamint esetleges alközpontokat a távolabbi falvakban.

Honitonban az első feladat a megfelelő helyiségek megszervezése volt. A könyvtárépület ugyan be tudta fogadni a berendezéseket, de nem tudta biztosítani azok megosztott használatát a különböző szervek között. Az épületet úgy alakították át, hogy a bibliobusz garázsa helyére került a fogadótér, a konzultációk titkosságát pedig két külön szoba biztosította. Az együttműködő intézményekkel folytatott tárgyalások után és a költségvetési korlátok miatt csúszások is előfordultak, és Honitonban az átépítés megkezdését 1986 januárjára halasztották. A honitoni könyvtári és tájékoztató központot 1986 májusában nyitották meg.

A helyi tanácsadó irodák között olyanok voltak, mint a már említett polgári tanácsadó szolgálat (az East Devon Mobile Citizens' Advice Bureau már korábban is működött a honitoni könyvtárban, így természetes partnernek kínálkozott, aki anyagilag is kész támogatni a vállalkozást), a hátrányos helyzetűek telefonos tanácsadószolgálata (DIAL), valamint a különféle munkákat felajánlókat és az azokat igénylőket összehozó "ki miben segít" központ (Swap-Shop). Végül a korábban kudarcba fulladt társadalmimunka-iroda (Volunteer Bureau) felélesztésére is reményt ad a PIRATE által nyújtott információs háttér. Szintén ennek a háttérnek köszönhető, hogy bár mindegyik használói csoport tevékenysége rohamosan nő, sikerül lépést tartani az igényekkel.

A többi tájékoztató központ megteremtése lassan halad. Ez azonban nem baj: mind stratégiai, mind politikai szempontból célszerűbb a helyi körülmények által megszabott ütemet felvenni, az egyes szervezetek tevékenységi rendjéhez (az összejövetelek gyakoriságához, a berendezések beszerzésének lefutásához, a tervezés menetéhez) igazodni.

A PIRATE-kísérlet munkatársait betanították a rendszer használatára. A társadalmi munkásoknál maximálisan figyelembe vették az egyéb elfoglaltságokat, az életkort, a technikától való félelmet stb. Először a szövegszerkesztő program használatát sajátították el (a Wordstar kézikönyve alapján, sajátosságaiknak megfelelően, külön néhány oldalas útmutatót is kaptak), és olyan témakörön gyakoroltak, amely közel állt érdeklődésükhöz: recepteket írtak és nyomtattak ki a számítógéppel. Az adatbázis kezelésének oktatása ekkor kezdődött el, s bár a számítógépes munkában mindannyian újoncok voltak, a végére a dBASE II valóságos szakértőivé váltak.

A mikroszámítógép gyorsan népszerűvé vált a dolgozók körében. Amikor - a Browser működése idejében - éppen nem használhatták (hiszen a Torch CH520 nem többhasználós mikroszámítógép), még csalódottak is lettek. Nem mindenki szerette meg

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

azonban, például azok, akik már vakon tudtak gépelni, képtelenek voltak áttérni az új tasztatúrára. Mások a számítógép parancsnyelvének nehézkessége miatt maguk is a használóbarát Browserhez fordultak, ha valamilyen adatra volt szükségük.

A PIRATE-kísérlet céljai között volt a mikroszámítógép olvasói hozzáférésének biztosítása. A South Moltonban felállított számítógép mellett rendszeresített "géphasználati jegyzőkönyv" tanúsága szerint az első időkben főként oktatási célra vették igénybe, aztán leveleket, évi jelentéseket írtak rajta, lassan a külső cégek is megjelentek. A helyi múzeum munkatársa a kiállításokhoz vele készítette el a képek címtábláit, a géptől sokáig idegenkedő mozgókönyvtár-vezető szórólapon terjesztett menetrendet, útvonaltervet készített, nem várva be, amíg a nyomtatványok megérkeznek a megyei könyvtárból, továbbá egy hírlevelet is kiadtak (eseménynaptárral), 3000 példányban.

Ahogy nőtt az adatbázis, egyre kevesebb idő jutott a szövegszerkesztésre, a Browser felállításával pedig mind az adatbázisra, mind a szövegszerkesztésre rendelkezésre álló idő hirtelen lecsökkent. Nagy versengés indult meg a töredék-időkért, s amikor a számítógépre a helyi "nagybani használók" is rákaptak, a helyzet válságosra fordult. Egy második mikroszámítógépet kellett beszerezniük. (Honitonban mindez enyhébb tünetekkel járt, annak köszönhetően, hogy a központ megnyitásáig elvégezték az adatbevitel zömét, és amikor belépett a Browser, már a második mikroszámítógép is rendelkezésre állt.)

A jelentés egyik fejezetét a kísérlet kapcsán felvetődő kérdéseknek szenteli a szerző. Ezek között van az, hogy miért a könyvtárat választották a kísérlet terepének. A válasz: a könyvtárat az információkezelési tradíció és a könyvtári rendszer kiépítettsége teszi alkalmassá a közérdekű tájékoztatás számítógépes szolgáltatásainak fejlesztésére, semmilyen más szervezetnek nincs ilyen széles körű kapcsolatrendszere a helyi lakossággal, vagy - mint a tanácsoknál - nincs ennyire megoldva a lakossági hozzáférés. A könyvtárak alkalmasságát esetenként csak hiányos felszereltségük korlátozza. A könyvtár természetesen nem lehet az egyetlen szolgáltató intézmény, de mindenképpen központi szerepet kell játszania a kistelepülések információs infrastruktúrájában.

A könyvecske Devon megyéről és a kísérletben szereplő településekről külön esettanulmányokat is közzé tesz, végezetül pedig azokat a cikk-kivágatokat közli (fénymásolatban), amelyek a helyi sajtóban jelentek meg a kísérletről.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANCI NEVŰ

könyvtártudományi folyóiratcikk adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min. 512 kbyte központi tárú PC XT/AT számítógép és a Micro-ISIS program.

A kurrens anyag éves **előfizetési** díja 4000.-Ft+ÁFA. Az **aktualizálást** lemezen szállítjuk negyedévenként (az összeg tartalmazza a négy floppy árát). Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.-Ft+ÁFA térítés ellenében (ehhez kérjük, küldjenek negyedévenként egy XT-kompatibilis "DD" jelű hajlékony lemezt.)

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollegánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári palota "F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Felkészülés a számítógép könyvtári alkalmazására

Johann Schunböck

Az alábbi tanulmány az 1989. augusztusában megrendezett Bibliotheca kiállításon elhangzott előadás írásos változata.

Mit várnak a könyvtárosok a számítógépes adatfeldolgozástól?

Miközben a számítógépes adatfeldolgozás modern ipari társadalmunk számos területén már régen tért hódított és a hagyományos munkaeszközöket csaknem teljesen kiszorította, - például az irodatechnikában - könyvtári alkalmazása eddig meglehetősen háttérbe szorult.

Egy-egy tudományos könyvtárat és a nagyvárosi könyvtári rendszert leszámítva a kis és közepes, de a nagyobb könyvtárak túlnyomó része is a jól bevált módszerekkel, könyvkártyákkal, cédula és rendelési katalógusokkal és gyarapodási jegyzékekkel dolgozik. Csak a legutóbbi időszakban érezhető a könyvtárügyben is némi érdeklődés a számítógépesítés iránt és elsősorban azoknak a könyvtáraknak a száma növekedett meg, amelyek a számítógépet a kölcsönzések nyilvántartásában használják.

Ennek a más területekhez képest visszafogott érdeklődésnek okai elsősorban nem a nyilvános szolgálat korlátozott gazdálkodási lehetőségeiben keresendők, hanem sokkal inkább maguknak az illetékes könyvtárosoknak a hiányos információiban, akiknél a számítógépesítésről alkotott elképzelés és ennek gyakorlati lehetőségei között széles szakadék tátong. Ezeknek a részben irreális igényeknek köszönhetően egyrészt a piacon fellelhető számos számítógépesítési megoldás ellenére továbbra is a hagyományos munkamódszereket részesítik előnyben és elmarad a szükséges modernizálás, másrészt pedig azokon a helyeken, ahol már alkalmazzák a számítógépet, a jogos kritikák mellett egy általános elégedetlenség figyelhető meg, amely még a számítógépes adatfeldolgozás létjogosultságát, hasznosságát is megkérdőjelezi.

A számítógépes adatfeldolgozás jelenlegi helytelen megítélése bizonyára abból a széles körben elterjedt elképzelésből ered, hogy ennek alkalmazása az eddigi munkafolyamatokat a hagyományos segédeszközökből kialakított, tökéletesebb módszerekkel csupán leképezi, mintha a könyvtár szervezetében minden maradna a régiben, csak a munkaeszközök változnának, figyelmen kívül hagyják, hogy a számítógépes adatfeldolgozás ezt a kongruens leképezést nem fedheti és nem is fedi. Használata lényegesen jobb lehetőségeket teremt a tömeges adatok, könyvkártyák, katalóguskártyák feldolgozására, hatékony működéséhez azonban a munkafolyamatokat a technikai feltételekkel össze kell hangolni. Ha ezt elmulasztjuk, előnyei nem érvényesülnek - és széles körű elégedetlenség jelentkezik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A számítógépes adatfeldolgozással szembeni előítéletek differenciálás nélkül úgy tekintik a számítógépet, hogy az alapvetően a munkafolyamatok egyszerűsítésére szolgál - egy gombnyomással mindent elintézve, vagy a másik véglet, mely szerint feleslegesen annyira agyonbonyolítja a feltárást, hogy a használó képtelen azt nyomon követni - ezt az érvet főként a szokás hatalma mondatja. Mindkét szélsőséges vélemény rosszul értékeli azt a tényt, hogy a számítógépesítés egyrészt leegyszerűsíti a tömeges információ eddig nem kis fáradságot igénylő feldolgozását azzal, hogy a leírási-, számolási- és osztályozási folyamatokat automatizálja és ezzel a könyvtári szervezetet érezhetően tehermentesíti, másrészt viszont az új műszaki lehetőségek meg is követelik, hogy a használó pontosan ismerje és ezáltal megfelelően alkalmazni is tudja őket. A könyvtárosnak mindig is meg kellett tanulnia azokat a szabályokat, amelyek alapján cédulakatalógusát felépítette. Most azt kell elsajátítania, hogyan végeztesse el a számítógéppel a katalógusban a keresést - és valószínűleg csodálkozni fog azon, hogy milyen könnyen megtalál mindent ezzel a módszerrel.

A számítógép alkalmazásával szembeni harmadik kifogás abban az elterjedt tévhitben gyökerezik, hogy alapvetően csökkenti a munkahelyek számát. Ez általános tévedés, így egyáltalán nem igaz, és főleg nem a könyvtárakra vonatkozóan. Ellenkezőleg, minden könyvtárnak üdvözölnie kellene azokat a racionalizációs hatásokat, amelyeket a gépi adatfeldolgozás sok helyen felszínre hozott, hiszen ezzel megnyílt az út az olyan könyvtárosi feladatok előtt, amelyeknek eddig a munkatársak túlterheltsége miatt nem tudtak eleget tenni. Az más lapra tartozik, hogy községi előljárók és a személyzeti osztályok vezetői a számítógépesítés kapcsán mindenekelőtt a munkahelyek megtakarítására gondolnak, a valóságban azonban a számítógépes adatfeldolgozás bevezetése miatt a könyvtárakban ezidáig említésre méltó leépítés nem volt - az előforduló munkahelymegszüntetéseket a számítógépesítés nélkül is végrehajtották volna. Ahhoz, hogy a számítógép által nyújtott számtalan lehetőséget egyáltalán megfelelően kiaknázhassuk, legalább annyi munkatársra van szükség, mint eddig, ha nem többre. Erről persze a könyvtár fenntartóit meg kell győzni, ami nem tűnik túl nehéz feladatnak, ha a sok új, számítógéppel végezhető szolgáltatásra gondolunk.

Annak érdekében, hogy az igény és lehetőség között fennálló szakadék megszűnjön és a könyvtárügy szükséges megújulása beinduljon induljon, a következő lépéseket valamennyi könyvtárosnak feltétlenül meg kell tennie a jövőben:

— elsőként gyűjtsön megbízható információkat a számítógépes adatfeldogozás lehetőségeiről;
— másodszor alakítson ki világos elképzeléseket a számítógép könyvtárában történő alkalmazásának céljairól és ennek következményeiről;
— harmadszor legyen nyitottabb és tudatosabb a műszaki újdonságokkal szemben.

A következőkben a fentiekhez szeretnénk egy kissé hozzájárulni.

A számítógépes adatfeldolgozás könyvtári alkalmazásával kapcsolatos elvi megfontolások

A többi, új, műszaki segédeszközökhöz hasonlóan a számítógépes adatfeldolgozás bevezetése előtt is először pontosan fel kell mérni, hogy egyáltalán érdemes-e bevezetni

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az adott helyi sajátosságok ismeretében. Végül is nem arról van szó, hogy minden áron vezessük be, hanem arról, hogy csak ott történjen ez meg, ahol a könyvtár számára valódi előnyöket jelent. Ennek az alapvető kérdésnek az eldöntésében nyilván figyelembe kell venni egy kisvárosi könyvtár és egy nagyvárosi könyvtári rendszer, egy prézens anyaggal rendelkező és egy kölcsönző könyvtár, valamint a közművelődési és szakkönyvtár között fennálló különbségeket, hiszen ott, ahol az egyik könyvtár hagyományos módszereivel még kielégítően végzi munkáját, a másik számára az egyetlen kiutat a műszaki és szervezeti megújulás jelenti. A döntés meghozatalában, hogy bevezetésre kerüljön-e a számítógépes adatfeldolgozás avagy sem, mindig a rentabilitási megfontolások dominálják a könyvtár nagyságát és feladatait is figyelembe véve, hiszen alkalmazása hosszú távon csak akkor éri meg, ha a ráfordítások érezhetően csökkentik az adott könyvtárba végzett munka feszítettségét és szolgáltatásaik általános javulását, bővítését eredményezik.

Ezt a szempontot szem előtt tartva a számítógépes adatfeldolgozás bevezetésének alsó határa nagyságrendileg egy kb. 10 000 kötettel rendelkező és évi 50 000 - 60 000-es kölcsönzési forgalmat lebonyolító könyvtár, hiszen ennél a könyvkártyás és másolásos módszerek egyrészt teljesítményhatárukba ütköznek, másrészt pedig a meglévő könyvállomány a könyvtáros számára lassanként áttekinthetetlenné válik olyannyira, hogy átfogó tartalmi feltárása szükséges, ezt pedig csak többletmunkaerő igénybe vételével már nem tudják hatékonyan megoldani; új technikai segédeszközök alkalmazásával lehet és kellene mindenek előtt elvégezni.

A könyvtár pillanatnyi helyzetének jellemzése mellett - amely még számítógépes adatfeldolgozás nélkül is meglehetősen jól funkcionál - természetesen megfontolás tárgyává kell tenni jövőbeni könyvtárpolitikai célkitűzéseit is, hiszen ezek a számítógép segítsége nélkül gyakran egyáltalán nem valósíthatók meg. Ha valaki újabb rétegeket, csoportokat kíván megnyerni könyvtárhasználónak, meg kell fontolnia, vajon nem tudja-e könnyebben elérni a célját a számítógéppel végzett feltárás segítségével, amely különösebb költségek nélkül irodalom- és új szerzemények jegyzékének összeállítását teszi lehetővé; az olvasók kompetensebb számítógépes tájékoztatásával vagy akár az online olvasói katalógus bevezetésével (OPAC). Aki állománya struktúráját olvasói érdeklődéséhez jobban alkalmazkodva kívánja alakítani, hogy ezáltal növelje a kölcsönzések számát, az olyan átfogó és a helyzetet hűen kifejező statisztikák készítésére van utalva, amelyeket általában csak a számítógépes adatfeldolgozás nyújt. Aki a jövőben több szolgáltatást kíván biztosítani az olvasóknak anélkül, hogy a könyvtár dolgozóinak számát növelné, annak szüksége van a számítógép adta racionalizálási lehetőségekre s azért, hogy mentesüljön a tömeges, munkaigényes adatfeldolgozás alól és nagyobb mozgásteret kapjon a tulajdonképpeni könyvtárosi feladatai elvégzéséhez. A kölcsönzésben előforduló időszakos "csúcsforgalom" is jobban lebonyolítható a számítógépes adatfeldolgozás segítségével, hiszen a késedelmi díjak automatikus kiszámításával és könyvelésével így munkatársanként több adminisztrációs folyamat, illetve olvasó kiszolgálása válik lehetővé a kölcsönzőpultnál.

Alapvetően tehát mindig a következő kérdéseket kell megválaszolnunk, mielőtt a számítógép használata mellett, vagy ellen döntenénk:

1. Mi a célja a számítógépes adatfeldolgozás könyvtári alkalmazásának? Pontosabban:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- Milyen feladatokat kívánunk automatizálni?
- Javul-e ezáltal a könyvtár szervezeti struktúrája és szervezettségi foka?
- Magával hozza-e a szolgáltatások körének bővülését vagy sem?

2. Milyen változásokat hoz létre a számítógépes adatfeldolgozás a könyvtárban? Pontosabban:

- Milyen lehetőségeket és előnyöket nyújt a számítógép a hagyományos munkamódszerekhez képest a teljesítményben?
- Melyek azok a a fennálló problémák, amelyek alkalmazásával megoldhatók, és melyek azok, amelyek nem?
- Összességében előnyei dominálnak-e, vagy esetleg azok a hátrányok kerülnek túlsúlyba, amelyeket a könyvtár nem kíván akceptálni?

3. Milyen lépéseket kell a könyvtárnak tennie a számítógép sikeres alkalmazása érdekében? Pontosabban:

- Mikor és milyen szervezeti keretek között történjen a bevezetés?
- Milyen a szóban forgó könyvtár szervezeti felépítése, és milyen lehetőségeket rejt magában az új technikai segédeszközökhöz való alakítása, viszonya?

4. Mekkora összeg szükséges a számítógépes adatfeldolgozás bevezetésére és rendelkezik-e egyáltalán a könyvtár ezzel az anyagi eszközzel? Pontosabban:

- Milyen személyi és tárgyi eszközökre van szüksége a könyvtárnak a számítógépes adatfeldolgozás bevezetéséhez?
- Mennyibe kerül mindez, és finanszírozása miből biztosítható?
- Hogyan alakul a könyvtár költség/teljesítmény viszonya a számítógépes adatfeldolgozás bevezetése előtt és után, illetve a ráfordítások tükröződnek-e a szolgáltatások javulásában?

Csak akkor van értelme, hogy egy adott számítógépes rendszer esetében a konkrét döntést meghozzuk és a piac kínálta egyes megoldási lehetőségeket mérlegeljük, ha az imént említett alapvető kérdéseket megválaszoltuk.

Sajátos követelmények és a piaci kilátások

Minden könyvtár számára elengedhetetlen feltétel, hogy mielőtt a piac számítógépes kínálatát megtekintené, részletes, szakmai követelményprofilt állítson össze, hogy a megfelelő rendszer kiválasztásában döntéséhez használható információ, bázis álljon rendelkezésére. Ha nincsenek konkrét elképzeléseink a jövőbeni számítógépes eljárással szemben támasztott funkcionális követelményekről, akkor az egyik vagy másik piac által kínált szoftvertermék melletti döntésünk pusztán a merő véletlennek köszönhető, ez pedig már eleve kérdésessé teszi alkalmazásának sikerességét.

A speciális, helyi igények meghatározásakor feltétlenül vegyük figyelembe más könyvtárak funkcionáló számítógépes szolgáltatásait is hiszen átfogó, ilyen irányú ismeretek hiányában kifejezetten nehéz jól átgondolt, sajátos követelményrendszert kidolgozni. Nem feledkezhetünk meg viszont eközben arról, hogy ezek a számítógépes szolgáltatások az adott könyvtárak igényeit tükrözik és a szakemberek vagy bizottságok által összeállított, szabványosított szolgáltatások csak általános elvárásokat tartalmaznak, amelyeket tovább kell bontani a helyi sajátosságoknak megfelelően.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ha abból az általános követelményből indulunk ki, hogy a beszerzendő számítógépes rendszer lehetőleg a könyvtár valamennyi területén hasznosítható legyen, akkor első lépésként azt kell megállapítanunk, milyen feladatokat kívánunk gépesíteni és milyen mértékben. A számítógépes adatszolgáltatás bevezetésének első lépcsőjeként csaknem mindig a kölcsönzési nyilvántartás az optimális megoldás, hiszen itt a naponta esedékes adatmennyiség automatizált feldolgozása relatíve gyorsan kézzel fogható eredményt hoz: csökken a munkavégzés feszítettsége. A katalógusok adatainak retrospektív rögzítése viszont már több időt igénylő feladat, amelynek nem kell törvényszerűen kapcsolódnia a kölcsönzés számítógépesítéséhez, mert a kölcsönzőprogramok címadatok nélkül, csak nyilvántartási számokkal is funkcionálhatnak. Arra persze számítanunk kell, hogy a kölcsönzésben az egyes egységek azonosítása átmenetileg a lejárati-, felszólítólapok stb. semmitmondó számaira korlátozódnak és az olvasók szemében is némileg csökken az új módszer hitele. (Ezért sok szakember nem is javasolja, hogy a kölcsönzés gépesítésével kezdjék meg a könyvtárak az automatizálást. - *A szerk.*)

Ha az általános munkatempó feszítettsége ezt meg is nehezíti, három szempont miatt mégis rögzítsük írásban a könyvtár adatfeldolgozási rendszerével szemben támasztott szakmai követelményeket egy szolgáltatási füzetben:

- az írásban való rögzítés arra ösztönzi a könyvtárat, hogy a számítógépes rendszerrel szemben támasztott funkcionális követelményeket részletekbe menően fejtse ki és kézzel fogható formában fektesse le;
- a piac kínálatának megtekintésekor mintegy ellenőrző jegyzékként funkcionál és lehetőséget biztosít arra, hogy az egyes, ajánlott rendszerek teljesítményét saját elvárásaikkal összehasonlítsák;
- a vásárlási szerződés részeként a rendszer gyártóját bizonyíthatóan meghatározott funkciók szavatolására kötelezi, ami a későbbiekben bírói úton is érvényesíthető.

A szakmai követelmények meghatározása után egy második lépésben minden könyvtárnak definiálnia kell a hardver konfigurációval szemben támasztott helyi igényeket. A számítógép nagyságával és a képernyők számával kapcsolatban először azt kell eldönteni, hogy a számítógépes adatszolgáltatást központi vagy decentralizált formában kívánják-e kialakítani, vagyis egy központi számítógéphez csatlakozva, vagy egy könyvtári autonóm számítógéppel. A központi megoldás szervezési szempontból előnyös, mert a gép üzemeltetését teljes egészében a számítóközpont végzi és a könyvtárnak csupán az adatok beviteléről kell gondoskodnia. Ennél a változatnál azonban a rendszer használója erőteljesen függ a központi számítógép teljesítményétől, hiszen a hozzáférési idejét lényegében a processzor teljesítménye, illetve a számítógéppel lebonyolított egyéb feladatok intenzitása is befolyásolják. Így tehát előfordulhat, hogy például péntek délelőtt, amikor a nyilvántartásokat a hét vége előtt lezárják, a könyvtár hozzáférési ideje megkétszereződik vagy esetleg csökken anélkül, hogy ezen bármit is változtatni tudna.

Amennyiben a könyvtár a decentralizált megoldás mellett dönt, ügyelnie kell arra, hogy autonóm számítógépe teljesítményét, vagyis a processzor, fix tár- és központi tár kapacitását úgy válassza meg, hogy a kölcsönzési nyilvántartásban 1-2 mp legyen a hozzáférési idő és a fixlemezes tár a jövőbeni bővítést is még lehetővé tegye. A hardver kiválasztásánál pedig arra kell figyelnie, hogy az ajánlott gép nagyobb technikai nehézségek és költségek nélkül bővíthető legyen, vagyis az egyes cégek számítógépei mennyire

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kompatibilisek, illetve a javasolt szoftver egyazon gyártó másik gépén is alkalmazható-e. Ez a szempont főként azért nagyon lényeges, mert a számítógépes adatfeldolgozás bevezetése után rendszerint a felhasználó hamarosan jelentkezik azzal az igénnyel, hogy a már meglévők mellé újabb programokat kapjon a működtetés optimálásához, ez pedig általában a hardver kiterjesztését is magával hozza.

Miután ezeket az alapvető kérdéseket tisztáztuk, a számítógépes adatfeldolgozás bevezetésének talán legfontosabb lépése a piac feltérképezése, vagyis információkat kell gyűjteni az egyes cégek által kínált könyvtári szoftverekről, mert a hibás döntések a későbbiekben csak nagy költségkihatással korrigálhatók.

A számítógépgyártók természetesen mindenkor készek termékeik bemutatására, a probléma csupán az, hogy ezek az "árubemutatók" főként előkészített adatbankokkal és kiválasztott műveletekkel folynak, ezért értékük megkérdőjelezhető. Az egyes funkciók kritikus vizsgálatakor gyakran gyorsan kiderül, hogy a bemutatott program mégsem tudja mindazokat, ami a könyvtári munkafolyamatok zökkenőmentes lebonyolításához szükséges lenne, pl. előjegyzés. Ezért a számítógépes adatfeldolgozás bevezetésében érdekeltek kérjék meg a gyártóktól azoknak a könyvtáraknak a címét, ahol az adott programok felhasználásáról, aktualitásáról informálódhatnak. Ez a kapcsolatfelvétel jó alkalom egyes cégek megbízhatóságának felülvizsgálatára, az igérgetések megelőzésére, emellett ötletekkel szolgálhat a számítógép bevezetéséhez.

Az ajánlott megoldások megítélése mellett rendkívül fontos az árak, illetve a kapacitás aprólékos összevetése, mivel a végösszegek mögött eltérő teljesítmények rejtőzhetnek. Nem mindig a legolcsóbb ajánlat a legkedvezőbb, még akkor sem, ha a döntés meghozatalában az ár jelentős szerepet játszik. Tehát vásárláskor kizárólag a megállapított összeg/kapacitás viszonylatra koncentráljunk, mert nem mindegy, hogy a program ugyan olcsó, de csak rövid címadatokat és esetleg néhány kölcsönzési adatot tud kezelni, vagy esetleg háromszorosába kerül, viszont kiterjed a kölcsönzés nyilvántartásának, a teljes katalogizálásnak, a beszerzés és gazdálkodás ellenőrzésének a területére is. Ha a különböző cégek kínálatai között véglegesen döntünk, ennek előterében mindig a könyvtári számítógépes adatfeldolgozó rendszer funkcionális teljesítőképessége álljon, mert ha fordítva cselekszünk és adott hardverhez keressük a megfelelő könyvtári szoftvert, sokkal nehezebben járható utat választunk és gyakran arra kényszerülünk, hogy olyan programokat vásároljunk, amelyek igényeinknek nem pontosan felelnek meg. A megfelelő könyvtári szoftver kiválasztásakor azt is mérlegeljük, hogy munkafolyamataink ezzel összefüggő átszervezését egyáltalán végre lehet-e hajtani. Előfordul, hogy a megrendelési nyilvántartás automatizálása magával hozza, hogy a beszerzési és feldolgozási osztály között eddig esetleg fennálló szigorú határvonalat meg kell szüntetni, mivel egy adott dokumentum megrendelésekor annak bibliográfiai adatai már bekerülhetnek a katalógusba, beérkezésekor pedig már csak ellenőrizni kell helyességüket. Ha a könyvtár ezt a szerkezetváltást nem tudja végrehajtani, olyan adatfeldolgozó rendszer mellett célszerű döntenie, amely a beszerzést és a katalogizálást elkülönítve kezeli, ellenkező esetben a számítógépesítés optimális hatékonyságát nem éri el.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A számítógépes adatfeldolgozás alkalmazási lehetőségei a könyvtárban

A számítógépes adatfeldolgozás, mint segédeszköz optimális felhasználásának és az alkalmazott berendezések megfelelő kihasználásának végső célja, hogy a könyvtár valamennyi területén, tehát a kölcsönzés-nyilvántartásában, a katalogizálásban, a katalógusokban végzett keresésben, beszerzésben és külső adatok átvételében ez a módszer domináljon. Az így létrejövő integrált adatfeldolgozásnak elsősorban az az előnye, hogy a rendszer által rögzített információk valamennyi területen felhasználhatók, nem kell minden egységnél, osztálynál külön, újra leírni úgy, mint a hagyományos módszerek esetében. Az integrált könyvtári rendszerek egy olyan központi adatbankra épülnek, amelyben egy dokumentum valamennyi bibliográfiai adatát tárolják, és amelyhez a funkcionális modulokban bármikor hozzá lehet férni. Így például a kölcsönzés-nyilvántartásához a rövidített címadatok az interfésszel lehívhatók a katalógusból és megjeleníthetők a képernyőn, vagy bizonylatolhatók. Emellett megállapítható az is, hogy adott dokumentum a folyamat mely pontján található, illetve rendelési adatai fellapozhatók.
Az automatizált kölcsönzés-nyilvántartásra történő áttérés a következő alapvető előnyöket kínálja a könyvtárnak:

— a géppel olvasható címkékkel végzett munka növeli a nyilvántartás gyorsaságát és -biztonságát;
— az egyszerű keresési folyamattal mindig megállapítható egy adott könyv vagy olvasójegy státusa, ez pedig az olvasószolgálat jelentős javulását eredményezi;
— az időigényes munkafolyamatok, mint például az előjegyzés, felszólítások, késedelmi díjak kiszámítása és statisztikák készítése lényegesen lerövidülnek;
— a specifikus kölcsönzési feltételek a számítógépes rendszerben a paraméter-vezérléssel letétbe helyezhetők és így nagyobb költségkihatás nélkül az egyes könyvtárak követelményeinek megfelelően alakíthatók.

A számítógépes kölcsönzés elsősorban a munkaigényes feladatokat könnyíti meg, a számítógépesített katalógus pedig a cédulakatalógushoz viszonyítva kínál jobb keresési lehetőségeket. Míg az online katalógusban elviekben valamennyi tárolt adat alapján kereshetünk; a hagyományos cédulakatalógusok egydimenziósak: formai vagy tartalmi jegyek és az első besorolási adat alapján férhetünk a dokumentumokhoz. Így például, ha kulcsszavak alapján keresünk a címben, vagy egy bizonyos időszakban megjelent témakör irodalma után nyomozunk, a számítógép nélkülözhetetlen. Ha a számítógépes katalógushoz egy online olvasói katalógust, egy úgynevezett OPAC-ot is csatlakoztatunk a felhasználók számára rendszeresített terminálokkal, akkor a cédulakatalógus továbbépítése feleslegessé válik, amint az állomány valamennyi egysége bekerül a számítógépbe. Ezzel a módszerrel egyrészt megszüntethető az egyes bibliográfiai leírások sok fáradságot igénylő sokszorosítása és besorolása, másrészt pedig az olvasónak is lehetősége nyílik a számítógép nyújtotta jobb kereshetőség kiaknázására.

Mivel egy adott cím bibliográfiai adatainak egy része már megrendelésekor is rendelkezésre áll, a könyvtári számítógépes rendszer működését csak akkor tekinthetjük optimálisnak, ha a beszerzés is ennek keretében történik. Az egyszer rögzített katalógusadatok további feldolgozásának lehetőségével az automatizált beszerzés a munkamegtakarítás mellett még azzal az előnnyel is jár, hogy előzetes engedélyezéskor jobban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hozzáférhetők a megrendelt vagy meglévő címek. Egyébként a hagyományos módszerekkel két helyen kellene keresni: a beszerzési cédulakatalógusban és a katalógusban, míg az integrált számítógépes rendszer esetében már csak egy helyen, mégpedig a számítógépes katalógusban, mert a meglévő vagy megrendelt dokumentumok címét raktári adatával együtt központilag tárolják. A számítógépes beszerzés további előnyei, hogy

— automatikusan ellenőrizhetők a fölöspéldányok,
— a rögzített cím-, rendelési- és szállítási adatok alapján a beszerzési jegyzék géppel kinyomtatható,
— a monográfiák és időszaki kiadványok esetében automatikusan ellenőrizhető a leltár, beleértve a megfelelő felszólító- és reklamációs rutinokat,
— átfogóan ellenőrizhető a könyvtári gazdálkodási keret és statisztikák is készíthetők.

Számos nyugatnémet könyvtár a külső adatokat pillanatnyilag a Deutsche Bibliothek katalogizálási osztályától vagy az EKZ-tól (központi könyvtárellátó) cédula formában szerzi be, a jó könyvtári szoftver viszont megadja azt a lehetőséget a felhasználónak, hogy ezekhez az adatokhoz géppel olvasható formában, vagyis mágnesszalagon vagy mágneslemezen férjen hozzá. Mivel a Német Szövetségi Köztársaságban az információcseréhez szabványosított a formátum, ez az úgynevezett MAB-formátum, néhány katalogizálási programinterfésszel rendelkezik, hogy a MAB-formátumú katalógusadatokat a saját számítógépes katalógusba lehessen juttatni. A külső információk átvételekor viszont mindenképpen figyelembe kell venni, hogy ugyan a német nemzeti könyvtár (Deutsche Bibliothek) tárgyszavainak használatával lényegesen javítható a katalogizálás minősége, a munka csökkenése ennek azonban nem feltétlenül következménye, mivel számos kiegészítést, korrekciót kell rajtuk végrehajtani, a helyileg használt adatokat, jelzeteket, fiókkönyvtári jelöléseket, nyilvántartási számokat stb. a korábbiakhoz hasonlóan a könyvtárnak kell rögzítenie. Az információcsere a széles körben elterjedt nézettel ellentétben nem jelenti azt, hogy a könyvtárosnak csak be kell tenni a mágneslemezt a gépbe.

Valamennyi számítógépes adatfeldolgozási rendszernél fontos, hogy a külső információk bejuttatásán kívül a saját katalógusadatok szabványformátumban történő kimentésére is legyen egy program, mindenekelőtt azért, hogyha a könyvtár bármely okból kifolyólag adott rendszerről egy másikra tér át, ne kényszerüljön az egyszer már feldolgozott adatok ismételt rögzítésére.

Az integrált adatfeldolgozáshoz kapott lehetőséggel a könyvtárnak tág tere nyílik a leginkább háttérbe szorított tájékoztatási- és tanácsadói feladatok számára, hiszen az új, olvasóra orientált szolgáltatások elvégzésére munkaerőt szabadít fel. Természetesen nem feledkezhetünk meg arról, hogy a számítógépesítés átfogó, a hagyományos könyvtári szervezetre és a munkatársak kvalifikációjára gyakorolt hatása sem elhanyagolható, éppen ezért átmenetileg problémát okozhat mind a munkatársak, mind pedig a személyzeti munka tekintetében.

Problémák a számítógépes adatfeldolgozásra történő áttérésnél

Ha véglegesen elköteleztük magunkat egy adott számítógépes adatfeldolgozó rendszer mellett, kezdetét veszi a talán legnehezebb fázis, az eddigi munkafolyamatokat az új technikai eszköznek megfelelően át kell alakítani. Mivel ebben az időszakban prob-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lémák sokasága kerül felszínre, csak az egész áttérési folyamatra kiterjedő, gondos tervezés jelenthet némiképp megoldást. Persze emellett nagy adag rögtönzőképességre is szükség van, hiszen a legkörültekintőbb elgondolások ellenére adódhatnak olyan nehézségek, amelyek megoldása gyorsaságot követel. Ebben az időszakban a könyvtár munkatársai meglehetősen nagy fizikai és szellemi megerőltetésnek vannak kitéve, ezért fontos, hogy az áttérést a lehető legprecízebben készítsük elő és maximális gyorsasággal hajtsuk végre. A sikeres áttérés alapja persze a pontos szervezési terv, amely valamennyi szükséges lépést tartalmazza, a munkafolyamatokat, ezek időbeli alakulását, munkaerőigényét és műszaki problematikáját. Alapvetően két alternatíva adott az áttérés megszervezéséhez. Nyilvánvaló, a legkedvezőbb megoldás, ha a könyvtár ebben az időszakban szüneteltetni a szolgáltatásokat, tehát bezár. Ezzel a mindennapos kölcsönzésből adódó, zavaró tényezőket kizárjuk és minden munkatárs az átállásra koncentrálhat. Ez azonban az olvasók miatt megoldhatatlan.

Következésképpen marad az a lehetőség, hogy az áttérést a könyvtár működtetésével párhuzamosan végezzük, ez az intézkedés több szervezési problémával jár ugyan, viszont figyelembe veszi az olvasók jogos igényét és érdekeit.

Az áttérés kezdetét a meglévő állomány címkézése jelenti, hiszen a számítógépes nyilvántartás számára valamennyi dokumentumot géppel olvashatóvá kell tenni. Első alkalommal legjobb, ha előre elkészített címkéket használunk, melyeket a tekercsről mindegyik könyvre ráragaszthatunk anélkül, hogy a könyvcím és a médium száma között meglévő kapcsolatra különösebben figyelni kellene.

Második lépésben aztán a médiumok bibliográfiai adatait és a számukat kell bevinni a katalógus adatbankjába a már kiadott hozzárendeléssel együtt, ezt vagy maga a könyvtár végzi adatrögzítéssel, vagy a frankfurti Deutsche Bibliothek, illetve a reutlingeni EKZ extern adatrendszerét használják. Külső adatok átvételekor persze a könyvtárnak először minden egység ISBN-jét és raktári adatát rögzítenie kell, végül az ISBN-eket ismét szelektálni és fájlként egy számítógépes adathordozón jelentenie a német nemzeti könyvtárnak. Onnan megkapja a mágnesszalagot - 1990 közepétől valószínűleg lemezeket is - a kívánt adatrekordokkal, amelynél a találatok aránya normál körülmények között csak 60-70% körüli, mivel a Deutsche Bibliothekban csak 1972 óta szerepel a katalógus adatai között az ISBN. A nem található, és ISBN nélküli könyveket - minél "idősebb" a könyvtár állománya, annál nagyobb ezek aránya - egy második menetben ki kell válogatni és magának a könyvtárnak rögzíteni, ami szervezés szempontjából meglehetősen fényűző lépés.

A kölcsönzésben a számítógépes adatfeldolgozásra történő zökkenőmentes átállás érdekében minden könyvtár végezze el az olvasók személyi adatainak rögzítését az olvasói fájlok alapján - legalább az aktív használók esetében - és készítse, nyomtassa előre ki az olvasójegyeket, amelyeket az áttérés után csak a régi leadása ellenében cserélnek ki.

A beszerzés területén szintén megoldható, hogy a folyamatban lévő megrendeléseket a beszerzési cédulakatalógus alapján a számítógépen rögzítsék. Mivel a beszerzésnél ideiglenes adatokról van szó, amelyek a rendelés beérkezésekor érvényüket vesztik, megfontolandó, hogy megéri-e a fáradságot. Sokkal előnyösebb, ha az új beszerzéseket csak egy bizonyos időponttól kezdődően bonyolítjuk a számítógéppel, pl. a következő pénzügyi évtől, hogy a tervezett és a tényleges kiadásokról is korrekt statisztikai átte-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kintést kapjunk. Ebben az esetben persze a számítógépes kartoték mellett egy ideig a hagyományos beszerzési cédulakatalógust is használni kell.

Az átszervezés részletekbe menő megtervezése mellett a munkaerő felhasználás pontos beosztása legalább olyan fontos szerepet játszik, hiszen az áttéréshez szükséges idő a rendelkezésre álló személyek kapacitásától függ. Egy dokumentum számítógépes kezelésre alkalmas átalakításához, vagyis címkézéshez, a katalógus- és raktári adatok rögzítéséhez, a javítási folyamatokhoz stb. átlagban kb. 15 perc szükséges. Az állomány nagyságából tehát kiszámítható a szükséges személyenkénti munkaóra, ebből pedig az áttérés időtartamát figyelembe véve a munkaerőigény. A munkaerő szükséges szakképzettségét illetően pedig abból indulhatunk ki, hogy a könyvtári feladatok és a könyvtártechnikai munka aránya 2:1-hez. Ha a könyvtár aránylag rövid idő alatt kíván áttérni a számítógépes adatfeldolgozásra, akkor ezeket az értékeket tekintve igyekeznie kell, ha kell, szerződéses munkaerő beállításával is.

Az áttéréshez szükséges berendezések tervezésekor a könyvtárnak gondoskodnia kell arról, hogy a számítógépes rendszer elhelyezéséhez, beszereléséhez a megfelelő helyiségek rendelkezésre álljanak, amelyek a munkához igénybe veendő terminállal és nyomtatóval ellátott munkahelyek létrehozását lehetővé teszik. Mivel a könyvtárak általában helyhiánnyal küzdenek, előfordulhat, hogy azokat a termeket, ahol az állomány adatrögzítése folyik, bérlik. Ennek viszont az a hátránya, hogy a könyvek időigényes szállítását is meg kell szervezni.

Kifejezetten problematikus a megfelelő nyomtató kiválasztása, mivel a könyvtárban használatos papírfajták miatt speciális igények merülnek fel vele szemben. A kölcsönzésben a bizonylatok nyomtatásához használt tintanyomtató, vagy a listázásnál alkalmazott mátrixnyomtató valamennyi cég modelljei között megtalálható, a katalóguskártyák és a címkék nyomtatásához viszont speciális nyomtatókra van szükség. Mivel a katalóguskártya kartonja lényegesen vastagabb a normál papírnál, csak a mátrixnyomtatók alkalmasak arra, hogy minimum 5 másolatot átvigyenek, vagy azok a nyomtatók, amelyek papírvastagság-érzékelővel vannak ellátva, amely a nyomtatófej távolságát ennek függvényében automatikusan szabályozza. A címkék nyomtatásánál derült ki, hogy a tollnyomtatók nem használhatók, mert a tinta relatíve rövid idő után elhalványul, a címkék átlagos élettartama viszont kb. 10 év. Problémát jelent a címke papírja maga is, mert a borítófóliában lévő lágyítószer a papír fehér beragasztását feloldhatja és a címkét áttetszővé teheti. Egyes cégek ezért speciálisan a könyvtárak számára olyan címkepapírt fejlesztettek ki, amelynél a papír kasírozása alá egy alufóliát húznak be, ez megakadályozza, hogy a lágyító érintkezzék a papírral. A hátránya ennek az eljárásnak az, hogy a papír szívóképessége jelentősen csökken. A hiányzó szívóképesség miatt a textilszalagokkal végzett nyomtatásnál a minőség már nem megfelelő és maszatolódik az írás, következésképpen a lézernyomtató az, amellyel használható minőségű címkéket lehet nyomtatni. A címkenyomtató használata előtt valamennyi könyvtár minden esetben végezzen körültekintő ellenőrzést a nyomtatás minőségét, olvashatóságát és a címkék tartósságát illetően, nehogy a későbbiekben kelljen költséges újracímkézést végezni.

A címkék olvasására alapvetően két berendezés használható, a vonalkódos és az optikai karakterolvasó, mindkettőnek megvan a maga előnye és a hátránya is. Általában a vonalkód-olvasófejek lényegesen jobban kezelhetők, mint az optikai jelolvasók, ame-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lyek esetében a kinyomtatott írást a keskeny olvasóréssel pontosan el kell találni. A vonalkód-olvasófejeknek tulajdonképpen az a hátránya, hogy behajlott címkéknél - ez főként zsebkönyvek esetében fordul elő - rossz lehet a fénytörés, ez pedig olvasási hibát okoz. A jövőben bizonyára olyan vonalkód felismerők (scannerek) kerülnek forgalomba, amelyeket csak rá kell helyezni a címkékre és mivel a címkék egész felülete letapogathatóvá válik, a kissé megrongálódottak is olvashatók lesznek. Jelenleg ezek kétszer annyiba kerülnek, mint az olvasófejek.

Összefoglalás

Összefoglalva a számítógépes adatfeldolgozás bevezetéséről a következőket lehet megállapítani:

- Alkalmazásával a könyvtár a hagyományosan végzett munka kereteit messze meghaladja és jelentős tér nyílik az eddig háttérbe szoruló feladatok elvégzésére.
- Használata hosszú távon csak ott sikeres, ahol a könyvtár és dolgozói ezzel a módszerrel azonosulni tudnak és elkötelezik magukat megvalósítása mellett. Az elutasító magatartás alapvetően károsan befolyásolja a számítógépes rendszer használatát, az objektív és konstruktív kritika viszont egy lépés a sikerhez.
- A speciális számítógépes know-how elengedhetetlen feltétele annak, hogy egy könyvtár sikeresen alkalmazza ezt a módszert. A rendszer szervezője végzettsége alapján legyen alkalmas a feladat elvégzésére, ismerje ki magát az operációs rendszerben és az adatbank kezelésében is.

Helyesbítés

Az alábbiakban egy régebbi számunkban megjelent tanulmány tévesen megadott kölcsönzési adatát pontosítjuk. Ha módja van rá, hogy előkeresse az 1988. évi 5-6-os számunkat, kérjük, javítsa ki a hibás adatot. Köszönjük.

BROOME, E.M.: A hatékony könyvtárvezetés. Angliai tapasztalatok. = Könyvtári Figyelő. 34. évf. 1988. 5-6. sz. 423. p.

1961/62Kölcsönzés 460 505 000

(A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Országos Műszaki Könyvtár

ÚJ, INGYENES SZOLGÁLTATÁSA: ANGOL NYELVŰ KÉZIKÖNYVEK KOMPAKTLEMEZEN!

AThe New Grolier Electronic Encyclopedia
a nyomtatott formában 10 000 oldalas, több mint 30 000 szócikket tartalmazó Academic American Encyclopedia szövegére épül.
• Gyors,
• széles körű és rugalmas,
• a szövegben bárhol előforduló szavak szerinti keresési lehetőséggel.

Microsoft Bookshelf
egész könyvtárra való nagyszótárat, adattárat és szerkesztői-szerzői segédletet tartalmaz:
Roget's II. Electronic Thesaurus,
kifejezések meghatározásaival, szinonimáival és rokon értelmű kifejezésekkel,
American Heritage Dictionary,
a szavak jelentésének meghatározásával és az erre épülő Houghton-Mifflin Spelling Verifier and Corrector,
a szavak helyesírásának, elválasztásának automatikus ellenőrzésére,
The World Almanac and Book of Fact,
több mint egymillió tényadattal,
Chicago Manual of Style,
szerkesztési szabályokkal és tanácsokkal.
Részletes felvilágosítással készséggel állunk rendelkezésére:

OMK Olvasószolgálat
Telefon: 138-4900
Cím: Budapest VIII., Múzeum u. 17.
Telex: 224944 omikk h

OMIKK

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A marketing és a könyvtárak

Suzanne Walters

A szerző *"Marketing and libraries"* c. lapunk számára küldött cikkét **MÁNDY Gábor** fordította.

A marketing fogalmáról a New York-i Madison Avenue tájékán dívó kemény hirdetési kampányok jutnak eszünkbe. Pedig ma már a marketing nem korlátozódik áruk eladására. A fogalom a *nem profitra* dolgozó intézményekre is kiterjed. Ennek oka, hogy a marketing az üzleti tevékenység bevált módja. A marketing-szemlélet sikerre vezet a kórházakban, a múzeumokban, az oktatási intézményekben, a szimfónikus zenekaroknál - és még a könyvtárakban is.

A könyvtárak Amerika-szerte - sőt, világszerte - óriási dilemmával találják szembe magukat. Robbanásszerű növekedés ment végbe a kiadói szakmában, és ez az online módon és más formákban rendelkezésre álló információk óriási növekedésével járt együtt. A hagyományos pénzforrások már nem bővíthetők tovább. A könyvtárak kénytelenek új módszereket és stratégiákat keresni, hogy erősíthessék a finanszírozási stratégiáikat, és hogy tisztázzák, mekkora helyet hódíthatnak meg a piacon.

A marketing lényege a piacon megjelenő *fogyasztóra való odafigyelés*. A marketing-fogalmak vezetési célokká lényegülnek át, mind a profitra, mind a nem profitra dolgozó intézményekben. A magánszférában a marketing-terv bejuttatása a köztudatba könnyen jelenthet egy sokmillió dollárral támogatott reklámköltségvetést. A társadalmi szektorban viszont a marketing-terv azzal kezdődik, hogy a változás stratégiai gondolkodásmódjának elsajátítása révén lebontjuk a hagyomány korlátait. A hírdetés marketing-stratégia, de csupán egyike ezeknek a stratégiáknak.

Phillip *Kotler* a "Marketing a nem-profit intézmények számára" c. könyvében a marketinget úgy határozza meg, hogy az "a megcélzott piacokkal történő önkéntes értékcsere előidézésére gondosan kialakított programok elemzése, tervezése, megvalósítása és ellenőrzése, az intézmény céljainak elérése érdekében." Ezután felsorolja a marketing gyakorlása során a szakemberek által használt fogalmakat. "A piacok tájékoztatása, motiválása és kiszolgálása erősen függ az intézmény kínálatának - a megcélzott piac igényeinek és kívánságainak megfelelően - megtervezésétől, valamint a hatékony árkialakítástól, kommunikációtól és elosztástól."

Kotler szerint a nem-profit szektorban számos olyan jellegzetesség van, amelyeket figyelembe kell venni a marketing elvek alkalmazása során. Ezek a megkülönböztető tényezők a következők: összetett közönség (használók és pénzbeli támogatók), összetett célok (nem korlátozódva a profitra), a szolgáltatások túlsúlya a fizikai értelemben vett árucikkekkel szemben (nem kézzelfogható áruk, amelyek viszont kevéssé avulnak el), végül a közösségi ellenőrzés (azaz az adóktól való függés).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Van egy kérdés, amit fel kell tennünk, bár nehéz rá válaszolni: miféle üzletág a miénk? Az információ üzlete? Üzletágunk értelme, hogy a társadalmat a dokumentumok megőrzőiként szolgáljuk? Az oktatásban, kikapcsolódásban, szórakoztatásban "utazunk"? Más releváns kérdések is felvetődnek.

Milyen közösségi szektorban (vagy szektorokban) dolgozunk? Az lenne a dolgunk, hogy népszerű olvasmányokat szolgáltassunk? Az archiválás révén az információt az utókor számára kell elraktároznunk? A könyvtárosok előtt álló kulcskérdések egyike a társadalmi felelősség és a használóközpontúság közötti egyensúly megtalálása, majd annak meghatározása, hogy ki fog fizetni mindezért.

A marketing-stratégiák a fogasztóról alkotott ismereteken alapulnak. Ennek az ismeretanyagnak a bázisát a piackutatás képezi. A ma hozzáférhető kutatásokat másodlagos kutatásoknak nevezhetjük: népszámlálási adatok, más források révén összegyűlt adatok. Az egyedi célok érdekében létrehozott adatokat elsődleges kutatások szolgáltathatják. A piackutató szakembereknek a kutatási módszerek széles tárháza áll rendelkezésére: felmérések, "fókusz-csoportok", interjúk, kísérletek és sok egyéb; ezek pontos információkat nyújtanak a tényleges, illetve a potenciális használókról. A szükséges - pontos, tömör és lényegre törő - adatok megszerzése a marketing sikerességének a kulcsa. Az ilyen információk lehetővé teszik, hogy a menedzserek és vezetők bonyolult döntéseket hozzanak. Ilyen információk más fontos beosztásban levők számára is lehetővé teszik, hogy támogassák az új irányokba való elmozdulást.

Hogyan tudják biztosítani a könyvtárak az ilyen piackutatások elvégzését? A Denver Public Library partneri viszonyt alakít ki a denveri egyetem piackutatási tanszékével. A közgazdaságtudományi doktorandusok a marketing igazgatóval közösen kutatási témákat dolgoznak ki. Ezek a programok kiterjedhetnek a kisebbségek igényeinek feltárását célzó fókusz-csoportokra és más módszerekre, az üzleti életben tevékenykedő használók, vagy akár a gyerekek igényeinek megismerése céljából is. A könyvtár ugyanakkor számos olyan nagyvállalattal is együtt dolgozik, amelyeknek stratégiai szintű marketing-részlegük van. Ezeknek a vállalatoknak a szakemberei idejükkel és tapasztalataikkal dolgoznak az egyes speciális könyvtári marketing-akciókban.

A piackutatás nyújtja a megfelelő információkat annak a komplex termék-együttesnek ("mix"-nek) a kialakításához, amely kielégíti a fogyasztói igényeket. Sokan hivatkoznak a marketing 4 P-jére: product (termék), price (ár), place (hely) és promotion (reklám). Ez a mix a könyvtáron belüli gyűjteményre és a szolgáltatásokra is értendő. A hely a fizikai elhelyezéssel kapcsolatos döntésekre vonatkozhat. Hogyan helyezzük el a könyveket? Hogyan rendezzük a dokumentumokat? A hely vonatkozhat a lokációs jellegű döntésekre is. A számítástechnika új fejleményei már a legközelebbi jövőben megváltoztatják a térről alkotott képzeteinket. A hely a dokumentumokat továbbító rendszerekre is vonatkozhat: a tartalom online elérése, a könyvek küldése postán, szállító járművel, a szöveg továbbítása telefaxon stb. Az ár az azzal kapcsolatos döntéseket jelenti, hogy ki fizet, mit kell megfizetni, mi az információ ára (értéke), milyen szerepe lehet a személyes filantrópiának, milyen szerepe van a közösségnek vagy a kormányzatnak a könyvtár anyagi támogatásában stb.

A reklám-mix részét képezik a közönségkapcsolatok. A könyvtár világában található "részvényesek" széles körével fenntartott kapcsolatok igen bonyolultak lehetnek,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és színvonalas marketing-szemléletet kívánnak meg. A könyvtárlátogatók széles köre magában foglalja a sajtót és a tömegkommunikációt, a választott tisztségviselőket, fogyasztókat, választópolgárokat, a városon belüli körzetekben tevékenykedő egyesületeket, állampolgári csoportokat, rétegklubokat, továbbá a tényleges és a potenciális használókat. Mindezeket gondosan körül kell határolni, és megfelelő módon kell bánni velük, a megbízható támogatás érdekében. A reklám-mixben más elemek is benne foglaltatnak: hírdetés, eladás, egyéb összetevők.

A Denver Public Library a marketing-részleget a költségvetés megnyírbálása és a politikai megrázkódtatások következtében hozta létre. A könyvtárnak stratégiai programra volt szüksége, hogy fordulatot érjen el ezekben az ügyekben, és hogy gazdagítsa a finanszírozási bázisát. A marketingszemlélet rendkívül sikeresnek bizonyult. A könyvtárat nemrég Colorado állam egyik "erőforrásává" nyilvánították, és mint ilyen, az állam törvényhozásán keresztül kap pénzügyi támogatást. (A finanszírozás elsőszámú forrása változatlanul Denver városa.) Ezenkívül tekintélyes magánforrások is hozzájárultak a dokumentumok megóvásához, restaurálásához, valamint - a használói igényeket kielégítendő - további dokumentumok beszerzéséhez. A könyvtár hatókörének kiterjesztésére irányuló programok új közönséget, használókat és támogatókat szereztek a könyvtár számára. A könyvtár hamarosan a coloradói választópolgárokhoz fordul, hogy 1990 augusztusában támogassák egy 94 millió dolláros kötvény kibocsájtását, a központi könyvtár új épületének felépítése, valamint a fiókhálózatnak az állam egész területén való kiterjesztése érdekében. Az első felmérések azt mutatják, hogy ez az akció is sikeres lesz.

Ahogy Rick *Ashton*, a könyvtár igazgatója összefoglalta: "A marketing-szakemberek jól ismerik a terminológiát - megcélzott közönség, termék-image stb., stb. Én nem vagyok marketing-szakértő, könyvtáros vagyok. De annyit én is tudok, hogy mindannyian nyerünk azon, ha megkérdezzük használóinktól, hogy mit szeretnének, és ők megmondják, mi pedig átalakítjuk tevékenységünket, hogy megfelelhessünk az ő igényeiknek".

** ** **

ORSZÁGOS GÉPI HÁLÓZATFEJLESZTÉSI IRODÁT állított fel a British Library. A cél: regionális hálózatok kialakítása, a hálózatközi kapcsolatok szabványosítása (Open Systems Interconnection), a könyvtári igények képviselete a számítástechnikai és a távközlési iparnál, a hálózati infrastruktúra fejlesztése és kihasználása. Az Európai Közösség szorosabbra vonásával (1992) kapcsolatos nemzetközi hálózatfejlesztési tevékenységben is szerepet vállal az Iroda. Munkaterve 3 évre szól, 90 000 fonttal gazdálkodhat. (BL News, 1990. jan.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

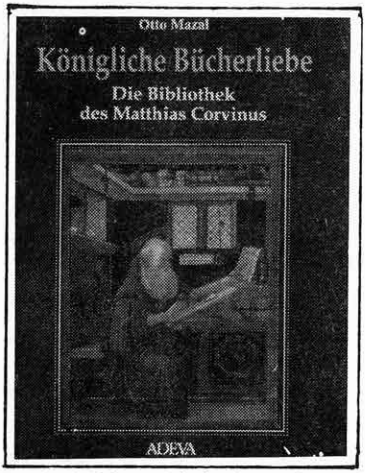

MAZAL, Otto: Königliche Bücherlebe: Die Bibliothek des Matthias Corvinus/ Otto Mazal. - Graz: Akademische Druck- u. Verl., 1990. - 125 p.

Mátyás király halálának 500. évfordulójára gyönyörű albumot jelentetett meg a grazi Akadémiai Nyomda és Kiadóintézet a világhírű Corvina Könyvtárról. Az inkább vékony, mint vastag könyv először rövid áttekintést ad az európai humanista-reneszánsz korszakról, annak magyarországi térhódításáról, Mátyás trónrakerüléséről és híres könyvtárának létrejöttéről. Több fejezeten keresztül jellemzi a kéziratok művészi kivitelét: az írásmódot, a szövegdíszítéseket és a szép kötéstáblákat. Végül pedig a könyvtár sorsát Mátyás halála után, szétszóródását a világban és a még meglevők jelenlegi lelőhelyeinek felsorolását. A gazdagon illusztrált kötet 32 egészoldalas színes táblát tartalmaz egy-egy kötéstábla, ill. egy-egy Corvina-oldal képével.

SZABÓ Gáborné

+ - + -

URBÁN László: Képek a Corviniana világáról / írta Urbán László; [kiad. az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ]. - Bp.: OSZK, 1990. - 83 p.

Mátyás könyvtárának épületéről, az egykori alapfalak maradékai ismeretében, valamint a korabeli források alapján a szerző megpróbálja megidézni "az egykor élt alkotókat, szándékaikat, módszereiket, hogy mederbe korlátozhassuk parttalan fantáziánkat, hogy érzékeltessünk valamit abból a környezetből, amelyben az egykori gyűjtemény zenitjére érkezett (i.m. 3.p.)

A kiadványról lapunk egy későbbi számában adunk részletes ismertetést. (A SZERK.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi szakmai utazási lehetőségek könyvtárosoknak

Kovács Lászlóné

Meglehetősen kevés azoknak a szakmai utaknak a száma, amelyek könyvtárosok rendelkezésére állnak. Főleg vidéken érzik úgy a szakemberek, hogy a budapestiekkel nem egyenlő eséllyel indulnak a központi elosztású kulturális csereutaknál. Az évente a Művelődési Közlönyben meghírdetett ösztöndíjas utakon kívül a Magyar Könyvtárosok Egyesületénél lehet még a munkaterv szerinti egy-kéthetes utakra, valamint a minden évben az egyéves USA-beli Gombócz ösztöndíjra jelentkezni az egyesületi tagoknak. Sok nagykönyvtárnak van saját intézményközi kapcsolata, elsősorban a volt szocialista országbeli társintézményekkel. Az ezeknek a keretében megvalósítható utakból sokszor még "raktáron is maradnak". A hoszabb, a nyelvtanulást és szakmai továbbképzést egyaránt szolgáló külföldi utakból azonban nincs választék. Pedig bizonyára sok, elsősorban pályakezdő vagy egyetemista fiatal vállalná, hogy hosszabb időt külföldön eltöltve növelje szakmai és nyelvi ismereteit. Meggyőződésem, hogy helyi kezdeményezéssel találhatók lehetőségek. Ezt elsősegítendő szeretnék néhány külföldi lehetőségről beszámolni, amelyek ugyan elsősorban vagy a fejlett nyugati országok számára, vagy a fejlődő országok támogatására létesültek, de talán a mi országunk vállalkozó kedvű, agilis könyvtáros szakemberei is hozzájuthatnak egy-egy ösztöndíjhoz, cserelehetőséghez.

LIBEX

A walesi Aberystwyth-ben működteti a Library Association a University College of Wales könyvtárosképző tanszékével közösen a könyvtárosok nemzetközi cseréjét közvetítő LIBEX (Bureau for International Library Staff Exchange – Department of Information and Library Studies, UCW Llanbadarn Fawr, Aberystwyth, Dyfed SY23 3AS Wales, Great Britain) nevű forrásközpontot. A központ csak címek közvetítését vállalja, a feleknek közvetlenül kell egymással megállapodniuk a részletekben. Kérésre jelentkezési lapot küldenek az érdeklődő vállalkozóknak, amelyen azok, munkáltatójukkal előzetesen megállapodva, cseréként felajánlhatják munkakörüket, lakásukat, a fizetési feltételek további megállapodás tárgyát képezik. A LIBEX térítésmentesen gépi nyilvántartásba veszi a jelentkezők adatait, és mindaddig adatbázisában tartja, amíg aktív érdeklődés mutatkozik az ajánlat iránt. Érdektelenség esetén három hónap elteltével törli a rekordot. A LIBEX az ajánlattevők listáját rendszeresen megküldi az érdekelteknek, a jegyzéken az intézmény, helység és feladatkör szerepel, valamint a cseréként választott célország kódja, országok szerinti csoportosításban. Az OPEN jelölésűeknél az ajánlattevő nem szab korlátokat, azaz kész bármelyik országbeliekkel cserélni. A legutóbbi ilyen listán az alábbi OPEN lehetőségek szerepelnek:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ausztrália

Headland College Library, s. Headland; könyvtártechnikusi munkakör,
South Australian College of Advanced Education, szakreferensi munkakör.

Egyesült Államok

California State College, Bakersfield; referensz könyvtárosi munkakör,
University of Missouri-Kansas City, Health Sciences Library; könyvtárosi munkakör,
Oregon City Public Library; katalogizáló munkakör,
Los Alamos Schools, New Mexico; eszköztári koordinátori munkakör,
Ohio University Library; különféle munkakörök.

India

Union Biblical Seminary, Bibwewadl, Maharashtra, főiskolai könyvtár;
könyvtárosi munkakör.

Írország

Dublin Public Libraries; referensz könyvtárosi munkakör.

Mexikó

Főiskolai könyvtár, Hmeroteca Nacional, Centro Cultural Universitario, Cludad Universitaria; munkakör megjelölés nélkül.

Nagy-Britannia

Boumville College of Further Education, Birmingham; oktatói munkakör,
Queen's University of Belfast; oktatói munkakör,
British Library Document Supply Centre, Boston Spa, Yorkshire; raktári felügyelői munkakör.

Német Szövetségi Köztársaság

Kellinghausen Öffentliche Bibliothek; gyerekkönyvtárosi munkakör.

Nigéria

Bayero University Library; referensz könyvtárosi munkakör.

Dél-Afrikai Köztársaság

Albany Museum, Grahamstown; könyvtárosi munkakör.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Sajnos a magyar könytárosok esélyegyenlősége a feltételek terén nem azonos a fejlett ipari országokbeli könyvtárosokéval, több okból sem. A hosszabb külföldi tartózkodásra elsősorban vállalkozni tudó fiatal korosztálynak általában ritkán van olyan önálló lakása, amelyet csereképpen fel tudna ajánlani. A könyvtáros jövedelmek jelentős eltérése miatt legfeljebb Magyarország kedvező nemzetközi megítélése, híre miatt képzelhető el, hogy valaki ezt választaná célországnak. Ha talál is valaki cserepartnert, sok problémát jelenthet a magyar bürokrácia, nehézkesség. - Reméljük azonban, hogy az eddigi akadályok, mint például, hogy hogyan fizessenek munkabért másnak, mint az ott státuszban lévő magyar munkavállalónak?, hogyan lakhat egy idegen tartósan az adóhatóság, rendőrség "rosszallása" nélkül egy magyar állampolgár lakásában, stb. - rövidesen elhárulnak. További kérdések is felmerülhetnek a munkáltató részéről: mit kezdjen egy magyarul nem beszélő külföldi munkaerővel? Ez utóbbi problémához egy-két gondolat: a magyar fogadó könyvtár személyzetének nyelvgyakorlását igen hatékonyan tudná szolgálni egy világnyelvet beszélő "vendégmunkás", vagy például a számítógépesítés kezdeti stádiumában még egy pályakezdő fiatal diplomás is tudna segíteni sok könyvtárban akár adatbevitellel, esetleg programozással.

Annak, hogy valóban Európához tudunk-e tartozni, jó fokmérője lehet, hogy el lehet-e intézni egy olyan cserekapcsolatot, amelynek megoldására számos európai és nem csak európai országban is van példa.

Ösztöndíjas lehetőségek könyvtárosoknak, információs szakembereknek

Robert Vosper IFLA ösztöndíj. Az IFLA alelnöki tisztjét 1971-1976 között betöltő Robert Vosper amerikai könyvtárosról elnevezett ösztöndíjat a Council on Library Resources (Washington DC, USA) alapította és az IFLA Headquarters kezeli. 1989-től három éven keresztül évente négy, egyenként 10 000 US dolláros ösztöndíjért lehet folyamodni. Az ösztöndíjra azok a kimagasló tevékenységet folytató könyvtárosok pályázhatnak, akik az IFLA magprogramokkal (UBCIM-Universal Bibliographic Control and International MARC, UAP Universal Availability of Publicatons, PAC Preservation and Conservation, UDT-Universal Dataflow and Telecommunications) kapcsolatosan tevékenykednek. Az ösztöndíj időtartama egy év, amely esetlegesen meghosszabbítható, az ösztöndíjas főleg saját intézményénél folytatja a munkát, részidőben, vagy munkaidőn kívül. Bővebbet az alábbi címen lehet megtudni: IFLA Headquarters POB 95312, 2509 The Hague, Netherlands.

A luxembourgi nemzetközi egyetemi intézet (International University Institute, Secretariat, 162a avenue de la Faiencerie, Luxembourg) minden nyáron az alábbi három központjában biztosít anyagilag is támogatott szakosító továbbképzési lehetőséget információs szakembereknek: International Centre for European Research and Studies; International Centre for Comparative Law and Judicial Studies; International Centre for Political Economy.

Telekommunikációs szakterületen dolgozó diplomások számára ítél oda évente 500 db tizenkét hónapos ösztöndíjat a Nemzetközi Telekommunikációs Egyesülés. Az ösztöndíj az utazási kiadásokat, megélhetési költséget és biztosítási díjat, esetenként

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyelvi továbbképzést is tartalmaz. Cím: Secretary General, International Telecommunications Union, Palais des Nations, CH-1211 Geneva 20, Swiss.

Az Intergovernmental Bureau of Informatics (IBI) egy hónaptól négy évig terjedő olaszországi ösztöndíjat ajánl informatikai tanulmányok folytatására az IBI tagországok jelentkezői számára. Feltétel: angol, francia vagy spanyol nyelv ismerete. Cím: Department of Cooperations, Intergovernmental Bureau for Informatics POB 10253, Viale Civiltá del Lavoro 23, Roma, Italy.

A Library of Congress kilenchónapos bentlakásos programja (Intern Program) képzési és továbbképzési célokat szolgál: oktatási programokból, szemináriumokból, gyakorlati munkából és tapasztalatcsere látogatásokból áll. 1989/90-ben először külföldiek is pályázhatnak rá, elsősorban nemzeti könyvtárak és intézmények olyan munkatársai, akik a központi szolgáltatások területén dolgoznak. Az Intern Program fő célja az, hogy a könyvtári csúcstechnika iránt érdeklődő és fogékony szakemberek részesüljenek magas szintű képzésben. Cím: Library of Congress, Washington D.C. 20540, USA.

A Cunningham Memorial International ösztöndíjat az amerikai Medical Library Association ítéli oda azoknak, akik legalább két éve orvosi könyvtárban dolgoznak és jó nyelvismerettel rendelkeznek. A hathónapos USA-ban vagy Kanadában eltöltendő ösztöndíjas lehetőség az útiköltségeket nem fedezi. Cím: Medical Library Association, 919 North Michigan Avenue, Suite 3208 Chicago, IL 60611, USA.

International Graduate Information Studies School (IGISS) annak a nyári kurzusnak a neve, amelyet a University College of Wales kínál 1990. július 3. - augusztus 17. között Aberystwyth-ben. A továbbképzés tematikája: számítógépesítés, menedzserképzés, valamint médiaismeret. A program részét képezi a szakmai szempontból érdekes intézmények meglátogatása. Felvilágosítást az alábbi címen lehet szerezni: Donald Mason, Department of Information and Library Studies, The University College of Wales, Llanbadarn Fawer, Aberystwyth, Dyfed SY23 3AS, Wales.

A genfi székhelyű International Telecommunication Union (IUT) 12 havi ösztöndíjas lehetőséget kínál telekommunikációs hálózatok fejlesztésének, tervezésének, szervezésének és működtetésének tanulmányozására. Az ENSZ minden tagállama számára nyitott a lehetőség, az ösztöndíjak az egyes országok kormányától igényelhetők. A jelentkezők alapismeretekkel kell rendelkezzenek a matematika és a telekommunikáció területén. Az IUT az utazási és szállásköltségeket, valamint a beteg- és balesetbiztosítást fedezi. Bővebb információk az alábbi címről kérhetők: International Telecommunication Union, Places de Nations, 1211 Geneve 20, Swiss.

A lyoni Ecole Nationale Supérieure de Bibliothécaires könyvtárosképző főiskolán 1990 októberében egyéves tudományos információs és dokumentációs posztgraduális kurzus indul. Elvégzésével főiskolai diploma szerezhető számítógépes információkeresés vagy közművelődési média központok kezelése szakterületeken. A továbbképzési lehetőséget négyéves felsőfokú intézményi diplomával rendelkezők vehetik igénybe. Előnyben részesülnek azok, akik hazájukban információs vagy dokumentációs központ munkájáért felelősek. A tandíj 2500 francia frank. A jó francia nyelvismeret feltétel. Ösztöndíj lehetőség a felvétellel automatikusan nem jár, azért külön kell folyamodni a francia követségek tudományos és kulturális tájékoztató központjához vagy a FAO-hoz,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az OMS-hez vagy UNIDO-hoz. Jelentkezési lapot az alábbi címen lehet igényelni: French National Commission for UNESCO, 42 avenue Raymond Poncaré, 75115 Paris.

Egyéb ösztöndíjas lehetőségek

Az UNESCO összeállított egy kiadványt (Study abroad / Etudes á l'étranger / Estudios en el extranjero. - 26. vol. 1989-1990-1991. - Paris: Unesco, 1989. - 1408 pp. - ISBN 92 3 002531 3/ mintegy 3000 egyetemi, főiskolai és egyéb továbbtanulási lehetőségről, amelyeket nemzetközi szervezetek, kormányok és közintézmények, valamint privát személyek által támogatott alapítványokból biztosítanak 120 ország oktatási intézményeiben. A kiadvány az Országgyűlési Könyvtárban megtalálható.

Valamennyi svájci intézetben való továbbtanulásra biztosít ösztöndíjat a Swiss Federal Commission for Foreign Students felsőfokú, ill. továbbképzési formában. A fejlődő országok hallgatóinak a teljes képzés időtartamára, az európai hallgatóknak 9 hónapra szól az ösztöndíj. Francia vagy német nyelv ismerete feltétel, de a támogatás kiterjeszthető előkészítő nyelvtanfolyamra is. Az ösztöndíjért folyamodók saját országuk oktatási minisztériumán keresztül jelentkezhetnek. További információk a svájci követségeken vagy az Institut for International Educationnál (809 United Nations Plaza, New York, NY 10017 USA) kérhetők.

Az Eisenhower Exchange Fellowship négyhónapos, utazást és tartózkodást fedező ösztöndíjat nyújt 35-50 éves diplomásoknak. Az ösztöndíjra az országok amerikai követségein keresztül lehet pályázni. Érdeklődni az alábbi címen lehet: Eisenhower Exchange Fellowships, Vice President for Program, 256 South Sixteenth Street, Philadelphia, PA 19102, USA.

Az International Federation of University Women (37 Quai Wilson, CH-1201 Geneva, Swiss) olyan diplomás nőknek biztosít ösztöndíjakat, akik munkájuk mellett kutatási programba kezdtek valamilyen társadalomtudományi témában.

A Rotary alapítványból (Rotary Foundation Educational Awards for International Understanding) a Rotary klubtagsággal rendelkező országok nem diplomás diákjainak biztosítanak támogatást általában viszonossági alapon, számos szakterületen egy akadémai évre, amelyik tetszés szerint tölthető bármelyik európai vagy amerikai egyetemen. Minden költséget fedeznek, az utazási költséget is beleértve, és ha szükséges, három hónap nyelvtréninget is. Cím: Rotary Foundation of Rotary International, 1600 Ridge Ave., Evanston IL 60201, USA. (A budapesti Rotary Club International Youth Exchange Programjának szervezője *Nagy* József egyetemi tanár, Budapesti Műszaki Egyetem Szervetlen Kémia tanszék.)

Könyvtári szakmai gyakorlat

A hamburgi főiskola könyvtárosképző szakának egyik halllgatója azzal a szokatlan kéréssel fordult a tanszékvezető professzorhoz, hogy könyvtári szakmai gyakorlatát a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen szeretné megszerezni. Mivel a könyvtárunkkal évek óta kiadványcsere-kapcsolatban álló professzor engem kért meg a kérés közvetítésére, megismerkedhettem a szakmai gyakorlat feltételeivel. A hamburgi iskola

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hallgatói számára a szakmai gyakorlat eltöltésére külföldi intézményekben is sor kerülhet. Ebben az esetben a hallgató maga gondoskodik az ellátásáról a választott országban. A gyakorlat ideje 23 hét, heti 36 órás munkaidővel. A gyakornok ez alatt az idő alatt fizetést nem kap. A tankönyvtárnak mindössze a gyakorlati idő letöltését kell igazolnia, a hallgatót minősítenie nem kell. Általában a legjobb tanulmányi előmenetelű főiskolások szoktak külföldi gyakorlatra vállalkozni, beilleszkedésük tehát rendszerint problémamentes.

Fentiek megismerése alapján jutottam arra az ötletre, hogy szélesebb körben kellene magyar könyvtáraknak külföldi diákok fogadására vállalkozniok, elsősorban a világnyelveket beszélő országokból. A fogadó könyvtár azt a hasznot húzhatná az akcióból, hogy a személyzet ingyen nyelvi "képzésben" (gyakorlás) részesülhetne a hallgatón keresztül, nem beszélve a kiépülő esetleges informális kapcsolatok egyéb előnyeiről. Szárnyaló fantáziámban megfordult magyar diákok külföldi intézményekbe történő gyakorlatra küldése is, aminek anyagi korlátait persze tudom. Nem tartom ugyanakkor elképzelhetetlennek egyetemi hallgatók kölcsönös cseréjének lehetőségét. Képzőintézmények kezdeményezhetnének ilyen cserekapcsolatot külföldi képzőintézményekkel (a címek gazdag választékával szolgálhat a Könyvtártudományi Szakkönyvtár). A hallgatók családoknál lakhatnának és ellátást viszonossági alapon kaphatnának. Egy ilyen út szakmai hasznát gondolom, szükségtelen részletezni, de nyomatékosan hangsúlyozni kell a nyelvi környezet semmilyen tanulással fel nem érő lehetőségét.

A német képzőintézményeknek az együttműködés iránti nyitottságára konkrét példákat is találtam. A dán Danmarks Biblioteksskole és a Fachhochschule für Bibliothekswesen, Stuttgart között több, mint 10 éve fennálló kapcsolat keretében Gerd Schmidt, német főiskolai professzor 1989 áprilisában vendégprofesszorként több szemeszterben tartott könyvtár- és könyvtörténeti előadásokat. Az előadássorozatra a két intézmény közötti sikeres oktatócsere-program keretében került sor. Ugyancsak a stuttgarti főiskola 1989-ben szerződésben rögzítette a svéd Bibliotekshögskolan (Boras) képzőintézettel két éve meglévő kapcsolatát. Ennek keretében, a szokásos kiadványcsere kapcsolatokon kívül, professzorok, hallgatók, gyakornokok cseréjére is sor kerül, valamint közös tanfolyamokat tartanak. Hasonló egyezményt a nagy-britanniai Newcastle upon Tyne Polytechnic könyvtárosképző tanszékkel is előkészítettek.

Együttműködés az Európai Közösség tagországaiban

Az Európai Közösség (EK) tagországai ötpontos könyvtári akcióprogramjának egyike a fejlett információtechnológiai eszközök, módszerek minél szélesebb körben történő elterjesztése, elsősorban is képzéssel és tanulmányutak biztosításával. Erre olyan nagy hangsúlyt helyeznek, hogy amíg a többi akcióprogramban résztvevő tagországot csak részben támogatja az EK Bizottsága anyagilag, a képzés, utazás teljes támogatást élvez. Ez a lehetőség persze elsősorban a tagországok információs szakembereinek áll rendelkezésére, de miután az EK szívesen látja könyvtári programjaiban a nem tagországok közreműködését is, talán a szakembercserében is részt vehetnek nem tagországok szakemberei is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ERASMUS (European Community Action Scheme or the Mobility of University Students) program az 1987-88-as tanévtől kezdve kínál lehetőségeket különféle szakterületek egyetemi hallgatóinak. A Newsletter és a Directory of Programmes című kiadványokból lehet tájékozódni a több mint 1000 főiskolai intézményben való tanulási lehetőségekről. Sajnos az 1500-nál több egyetemközi együttműködési programból egyelőre mi, mint nem EK tagállam polgárai, nem részesülhetünk.

Kimondottan a kelet-európai országok és kezdetben csak Lengyelország és Magyarország támogatására szavazták meg viszont 1990 májusában a TEMPUS (Trans-European Mobility Programme for University Studies) programot. Az egyelőre ötéves időtartamra szóló 20 millió ECU-s költségvetési keretből 335 közös projektet és 1000 tanulmányutat finanszíroznak. A program az alábbi tevékenységi területeket fogja át: európai vállalatok, oktatási intézmények közötti közös projektek, legalább két ország részvételével; oktatók, diákok és adminisztratív dolgozók ösztöndíjas utaztatása; fiatalok személycseréje; európai egyesületekben való részvétel; információs és publikációs tevékenység támogatása. A program kezdési időpontja az 1990-91-es akadémai év, irodája Brüsszelben van. (Címük: Bureau TEMPUS rue de Trèves, 45 B-100 Bruxelles, Tel.: 238-7833, Telefax: 238-7733.) A kelet-európai országokban helyi szervezeteket hoznak létre.

Az angliai Newcastle Polytechnic könyvtárosképző tanszékén - szintén az Európai Közösségi együttműködés jegyében - olyan adatbázis építésének próbaszakaszát kezdték meg, amelyik az angliai könyvtárosok európai munkavállalásával kapcsolatosan tartalmaz információkat. Bővebbet erről az alábbi címen lehet megtudni: dr. Michael *Heine*, Department of Librarianship and Information Studies, Newcastle Polytechnic, Ellison Place, Newcastle upon Tyne NE1 8ST.

A strasbourgi Európa Tanács központi könyvtárában háromhónapos gyakornoki munkára pályázhatnak könyvtárosok minden év januárjától, áprilisától és szeptemberétől kezdve. A jelentkezők egy részének havi 3000 frankos ösztöndíjat is tudnak biztosítani. Címük: Establishment Division, Council of Europe BP 431 R6, F-67006 Strasbourg Cedex.

Az NSZK-ban kérdőíves felmérésben kezdtek az egyes EK tagországokban meglévő könyvtárosi munkafeltételek számbavételére, a majdani munkaerőpiac szolgálatában. A tagországonként 10-10 intézménybe szétküldött kérdőív a könyvtárosi munkakörök képzettségi feltételeire és a jövedelmekre vonatkozó kérdéseket tartalmaz. A felmérést a bonni egyetemen készítik (Christinne *Schmiedeknecht,* Universität Bonn, Juristischer Seminar, Adenauerallee 24-42, D-5300 Bonn 1.)

Az angliai Loughborough University tanácskozást szervez nyolc EK tagállam könyvárosképző iskolájának képviselője részvételével 1990 február-márciusában. A tanácskozás célja az információs ismeretek terjesztésének, cseréjének elősegítését fejlesztő programok egyeztetése. A tanácskozástól azt remélik, hogy a képzőintézmények tananyagának változtatásával, az ismeretek nagyobb körben való hozzáférhetővé tételével tágítani lehet a könyvtári- és információs kutatások területén az együttműködést. Bővebbet erről az alábbi címen lehet megtudni: Prof. Jack *Meadows*, Department of Library and Information Studies, Loughborough University, Leicestershire LE11 3TU.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

***

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ szeretne hozzájárulni a maga eszközeivel ahhoz, hogy a szakembercserével kapcsolatos információk minél nagyobb körben váljanak ismertté. Minden olyan kezdeményezésnek (okulásul esetleg kudarcnak is), amelyeket tudomásunkra hoznak, vállaljuk széles körű megismertetését *Könyvtári levelező/lap* című havi hírlapunk segítségével. Szándékunk továbbra is minden olyan külföldi utazási lehetőségről hírt adni, amelyről az általunk rendszeresen dokumentált külföldi szaksajtóból értesülünk, vagy más módon tudomásunkra jut. Kérjük továbbá mindazokat, akik külföldön járnak és arról tanulmányúti jelentést készítenek, juttassák el a könyvtárunkba (Könyvtártudományi Szakkönyvtár, 1827 Budapest), hogy az más érdeklődők rendelkezésére is állhasson. Könyvtárunkban gazdag választéka található a különböző könyvtári minerváknak, címtáraknak, az egyes országok könyvtárügyét bemutató monográfiáknak, szakcikkeknek és útijelentéseknek, amelyekre felhívjuk a kiutazni szándékozók figyelmét a minél alaposabb felkészülés érdekében. Szintén ismételten figyelmükbe ajánljuk az ingyenes szolgáltatásként igénybe vehető nyelvanyag gyűjteményünket annak érdekében, hogy a külföldre utazók minél felkészültebben, a szakismeretek eredményes cseréjét elősegítő nyelvismeret birtokában indulhassanak útnak.

... ...

AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGNEK SINCS PÉNZE KÖNYVTÁRÜGYRE, illetve kevesebb, mint várták. - A készülő ötéves kutatási-fejlesztési programok keretében a távközlési ("telematikai") programon belül finanszírozzák a könyvtárközi együttműködés infrastruktúrájának fejlesztését. A terv legújabb változata az ötéves távközlési programra 380 millió, ebből a könyvtárakra 30-50 millió ECU-t szán. A könyvtárosok le vannak sújtva, mert ők 95 milliót tartottak szükségesnek. A programnak egyébként több lépcsőben kell még megszereznie az EK illetékes szerveinek jóváhagyását, amíg - úgy egy év múlva - effektív ECU (1 ECU valamivel több 1 dollárnál) lesz belőle.

Az EK akciójának előfutára az a három évre tervezett kísérlet, amelyre egy angol regionális könyvtári hálózat (a LASER), a holland könyvtárgépesítési központ (a PICA) és a francia Oktatásügyi Minisztérium szövetkezett. Ennek során az Open Systems Interconnection hálózat-összekapcsolási rendszer működését próbálják ki a három intézmény hálózatai közötti könyvtárközi kölcsönzési (és címazonosítási) tevékenységben, szintén az Európai Közösség pénzügyi támogatásával. (Library Association Record, 1990. febr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A közművelődési könyvtár új koncepciója és a külföldi tapasztalatok

N.I. Tûlina

A közművelődési könyvtár az emberi társadalom egyik demokratikus intézményének legdemokratikusabb válfaja. Milyen legyen, hogy megfeleljen azoknak a radikális politikai, gazdasági, kulturális változásoknak, amelyekhez a peresztrojka a következő évezred elejére elvezeti a Szovjetuniót? A válasz elsősorban a könyvtár és a társadalom kapcsolatrendszerében van.

A könyvtárat a társadalom hozta létre, ugyanakkor a könyvtár a társadalmat szolgálja. Kapcsolatuk kétoldalú, ami sajátos módon valósul meg: a könyvtár csak akkor szolgálhatja jól a társadalmat, ha a társadalom jó feltételeket biztosít számára; a társadalom viszont csak akkor kész jó feltételeket biztosítani a könyvtár számára, ha az jól kiszolgálja őt. Ezért aztán a hatékony könyvtári ellátás fő feltétele: folyamatos, egymást gazdagító dialógus fenntartása a könyvtár és a társadalom között.

Ha közművelődési könyvtáraink helyzetét ebből a szempontból vizsgáljuk, nyilvánvalóvá válik, hogy rossz helyzetük nemcsak a finanszírozás maradékelvének eredménye, amely egyébként arról tanúskodik, hogy a társadalom nem értékeli megfelelően a könyvtárakban rejlő lehetőségeket. Szerepe van ebben annak is, hogy szakmánk nem gondoskodott megfelelően a visszacsatolásról - a könyvtárak és azok között, akiknek a könyvtárak szolgáltatnak.

Nem mondhatjuk, hogy erre a kérdéskörre az elmúlt években ne fordítottunk volna figyelmet. Az "a könyvtár - a társadalomnak" jelmondat ilyen vagy olyan megfogalmazásban áthatotta valamennyi dokumentumunkat, tervünket és programunkat. De a "társadalom" ebben a jelmondatban kissé elvont fogalomként jelent meg. Ugyanis a nemzeti könyvtárat leszámítva, amelyhez összefutnak az ország egész könyvtári ellátási rendszerének szálai, egyetlen könyvtár sem szolgálja a társadalom egészét. Az egyes könyvtárakat a társadalom bizonyos, konkrét képviselői használják. A könyvtár és a társadalom kapcsolata a könyvtár és a használók kapcsolatán keresztül valósul meg.

Eddig éppen ez a kapcsolat nem volt megfelelő. Tevékenységünk során hozzászoktunk, hogy a "tipikus" olvasóhoz igazodjunk, olvasói "kategóriákban" gondolkodjunk, amelyek összemossák, nivellálják az egyes egyének érdeklődését és sajátos vonásait. A könyvtárak akciói ennek során saját előítéleteikből indulnak ki, amelyek szerint az ilyen "tipikus" olvasót valószínűleg az érdekli, és az hasznos számára, ami - bármennyire furcsa is - nem mindig esik egybe a valósággal.

Úgy tűnik, hogy annak, hogy a társadalomnak a könyvtári szolgáltatások iránti igényei teljességgel kielégíthetők legyenek, és ennek következtében a könyvtár és a társadalom közötti kapcsolat megszilárdulhasson, az az előfeltétele, hogy a közművelődési

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtár átváltson a tipikus olvasóról az egyénre. Ez összhangban lesz az egyén központi szerepével is, amely magának a peresztrojkának a koncepciójában is megjelenik. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy le kellene mondani mindenfajta általánosításról, az "olvasói kategória" fogalmáról az olvasói érdeklődés vizsgálata során. De ezek használata ne legyen öncélú, hanem egyik segédeszköze annak, hogy megérthessük az olvasó személyiségét, annak sokféleségében és összetettségében.

Hogy valósulhat meg az átállás, gyakorlatilag hogy kerüljön rá sor? E kérdés megválaszolásához jelentős segítséget adhat, ha az amerikai, angliai és más nyugat-európai könyvtárak tapasztalataihoz fordulunk.

A nyugati országokban az utóbbi 10-15 év során a közművelődési könyvtár (a "public library") koncepciója jelentős változásokon megy át, amelyek kiemelték a könyvtárat az eddiginél lényegesen bonyolultabb szerkezetű tevékenységek, következésképpen a demokratikusabb intézmények kategóriájába. (Részletesebben lásd: Tûlina, N.I.: O novoj koncepcii publičnoj biblioteki. = Bibliotekoved. Bibliogr. Rub. 1989. no.)

Ezt az áttörést egyrészt azok a pénzügyi nehézségek ösztönözték, amelyeket az infláció, a könyvek és periodikumok rohamos áremelkedése váltott ki, másrészt az, hogy az olvasók elfordultak a könyvtáraktól a televíziózás és különösen a videotechnika terjedése következtében, amely utóbbi a könyvek hatalmas versenytársának bizonyult.

Nyugaton a közművelődési könyvtárak fenntartói általában a helyi hatóságok. Költségvetésüknek átlagosan 80-90%-át az adókból fedezik. Az állam zsebéből rendszerint csak különböző speciális programokat finanszíroznak. A közművelődési könyvtáraknak ezért folyamatosan bizonyítaniuk kell a helyi hatóságok és a helyi társadalom előtt hasznosságukat, demonstrálniuk kell akcióik eredményességét ahhoz, hogy biztosítani tudják maguk számára a "létminimumot", valamint, hogy valamely új cél érdekében további pénzösszegekre tegyenek szert.

A közművelődési könyvtár új koncepciójának megvalósulása a nyugati országokban azzal kezdődött, hogy gondosan tanulmányozták a helyi lakosság viszonyát a könyvtárhoz, annak okait, hogy miért elégedetlen a könyvtári szolgáltatásokkal. Ez úgy történt, hogy kérdőívekkel és interjúkkal megkérdezték a lakosságot - mind a könyvtárlátogatókat, mind a könyvtárat nem használókat. Olyan helyeken érdeklődtek, ahol a legtöbben megfordulnak: boltokban, templomokban, iskolákban, klubokban stb. A felmérés eredményei olyan tartalmasnak bizonyultak, hogy a lakossággal való kapcsolattartásnak ez a visszacsatolási mechanizmusa tartósan bekerült a legtöbb közművelődési könyvtár gyakorlatába. Mit is adott ez?

Mindenekelőtt segített kideríteni, kik azok a konkrét személyek, akiket ilyen vagy olyan szubjektív okok akadályoznak a könyvtár használatában. Ezek a nem eléggé művelt (az írástudás alacsonyabb szintjén álló) emberek voltak: a kis létszámú nemzetiségek képviselői, akiknek nyelvén a helyi könyvtár állományában nincs anyag; idősek, tartósan betegek, születésüktől testi fogyatékosok; a börtönökben büntetésüket töltők stb. Ma minden könyvtárban speciális program keretében törekednek arra, hogy ezek az emberek reális, gyakorlati lehetőséget kapjanak a könyvtárhasználatra. Különleges eszközöket szereznek be, az állományt a szükséges dokumentumokkal gyarapítják (megfelelő nyelvű irodalom, hangfelvételek, Braille-kiadványok stb.), speciális helybeni és ház-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hoz szállító szolgáltatásokat nyújtanak. E programok népszerűek és eredményesek, ezért felmerül, hogy az új koncepcióban felül kell vizsgálni azt a kérdést, hogy "a könyvtár legyen mindenki számára hozzáférhető", új kritériumokkal kell azt gazdagítani. Itt emlékeztetek arra, hogy a szovjet könyvtártudósok, élükön O.S. Cubarânnal, a mindenki számára való hozzáférhetőséget mint intézkedések egységes rendszerét értelmezik, beleértik e fogalomba a könyvtárhoz való hozzáférés szabályait, a könyvtár munkarendjét, állománya tartalmának feltárási formáit és módszereit is. A külföldi tapasztalatok azt sugallják, hogy a valóban demokratikus társadalomban ezt a rendszert ki kell egészíteni még egy kritériummal: a társadalom minden tagja számára biztosítani kell az egyenlő gyakorlati lehetőséget a könyvtárhasználatra, függetlenül szubjektív adottságaitól, pl. egészségi állapotától, nemzetiségi hovatartozásától, írástudásának színvonalától stb.

Érdekes megfigyelni, hogy az olvasók körének kibővülése jelentősen befolyásolta a közművelődési könyvtár hatékonyságának értékelési kritériumait. Míg korábban főként a látogatások száma alapján ítélték meg a hatékonyságot, most a figyelem az olvasóközönség jellegére összpontosul, arra, hogy milyen mértékben tükrözi az a helyi lakosság tényleges összetételét. Sőt, a bevált kérdőíves és interjús módszert mind gyakrabban használják nemcsak a könyvtári munka hatékonysága egészének értékelésére, hanem az egyes rendezvények esetében is. Ennek következtében a mennyiségi értékelést itt is fokozatosan kiszorítja az olvasók minőségi értékítélete, s ez segít a könyvtárnak, hogy munkáját céltudatosabban, az olvasók egyéni érdekeivel és szükségleteivel pontosabb összhangban folytassa.

Ezen túlmenően, amikor a közművelődési könyvtárak az egyén érdeklődése felé fordultak, sikerült létrehozniuk még egy, meglehetősen hatékony csatornát a a helyi lakossággal való kapcsolattartáshoz. Felkutatták az emberek életének egy olyan szféráját, amely eddig kívül esett a könyvtárosok látókörén. Közismert, hogy a könyvtár segíteni tud az embereknek munkájuk és társadalmi tevékenységük során, a képzésben és önképzésben, szellemi fejlődésükben és szabadidejük eltöltésében. De van még egy szféra, amely hosszú ideig elkerülte a könyvtárak figyelmét. Ez a mindennapi élet szférája, amely, mint beigazolódott, a többinél nem kevesebb segítséget igényel. Hol lehet jogi tanácsokat kapni? Hová lehet orvosi segítségért fordulni? Milyen oktatási intézményt válasszunk? Hogy töltsük el szabadnapunkat vagy a szabadságunkat? Mindezek és még sok más hasonló információ általában nagyon sokféle cég és szolgáltatás között oszlik meg. Ahhoz, hogy hozzájussunk, nem kevés energiára, időre, néha pénzre is szükség van.

A 70-es évek közepétől az amerikai közművelődési könyvtárak, majd őket követve sok más ország könyvtárai, megkezdték tájékoztató apparátusuk új, faktografikus komponensének kialakítását, maguknál koncentrálva ezeket az információkat. Mára a közművelődési könyvtár ún. közhasznú tájékoztató szolgáltatása a helyi társadalom szociális fejlődésének nélkülözhetetlen részévé vált, a legszélesebb körben elismerik, és érezhetően segít a könyvtárnak a lakossággal való kapcsolatok kiépítésében és megerősítésében.

A könyvtárosok elmondása szerint azok, akik egyszer eljönnek a könyvtárba valamilyen tényinformációért, igen gyakran állandó olvasókká válnak. Ezt úgy sikerül elér-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ni, hogy az adatszolgáltatás nem a könyvek mozgásától és az olvasás népszerűsítésétől elszakítva történik. A könyvtár nem mechanikusan látja el az olvasót a számára szükséges tudnivalókkal, hanem rendelkezésére bocsátja a könyvtárban meglévő információkat, segít kiválasztani közülük a legmegfelelőbbeket, és ezt a folyamatot minden esetben, hacsak lehetséges, a megfelelő irodalom ajánlásával zárja le.

Ez az első látásra szokatlan munkamódszer messzemenő következményekkel jár: a faktografikus tájékoztató apparátus létrehozása során a könyvtár elkerülhetetlenül kapcsolatba kerül a helyi oktatási, kulturális, egészségügyi, jogi stb. intézményekkel. Az ezek tevékenységéről együvé összegyűjtött információk sajátosan teljes képet adnak a helyi társadalom szociális ellátásáról, feltárják annak erős oldalait és hiányosságait, fehér foltjait, a funkciók átfedéseit stb. Sőt, ezen információk birtokában, a könyvtárnak objektíve lehetősége nyílik arra, hogy a régió szociális fejlődésének koordinációs központjává váljon, a helyi irányító szervek első számú segítőjévé és támaszává legyen.

Úgy vélem, hogy ennek a tapasztalatnak a szovjet talajba való átültetése igen gyümölcsözőnek ígérkezik. Nem kétséges, hogy az új koncepció szerint a közművelődési könyvtárnak az egyik legfontosabb helyi intézménynek kell lennie, amely igen aktívan részt vesz saját régiója (városa) szociális, politikai, gazdasági és kulturális fejlesztésében, a népképviselet szerveinek egyik fő segítője, az általuk megvalósított programok népszerűsítője. A faktografikus szolgáltatás e feladat megoldásának egyik hatékony módszere lehet.

E megközelítés természetesen kapcsolódik a könyvtárak funcióinak kérdéséhez általában és a közművelődési könyvtár funkcióihoz is. Eddig az a meghatározás dominált, hogy a közművelődési könyvtár, mint a többi könyvtárak is, három funkciót töltenek be a társadalomban - ideológiai, kulturális-közművelődési és tájékoztató funkciót, és hogy az utóbbi fejletlenebb az első kettőhöz képest. Meggyőződésem, hogy erről el kell gondolkodni. Először is, az ideológiai funkciót nem lehet egyformán kezelni a többivel, mivel az ideológiai munka a könyvtárnak nem funkciója, hanem lényege, áthatja annak egész tevékenységét; ugyanis a könyvtár dokumentumokkal dolgozik, az egyes dokumentumok pedig mindig valamilyen ideológiai töltést hordoznak. E meggyőződés helyességének bizonyítéka az amerikai közművelődési könyvtárak tevékenysége, amelyek mindig is igyekeztek az ideológia fölé és azon kívülre helyezkedni. Soha nem sikerült ezt a törekvésüket megvalósítaniuk, amiatt az egyszerű ok miatt, hogy a könyvtár elválaszthatatlan a társadalomtól, ezért nem tudja kivonni magát a társadalomban uralkodó világnézetek rendszerének hatása alól. A könyvtár tevékenységével támogathatja ezt a rendszert. Szembeszállhat vele, ahogy azt nemegyszer megkísérelték az amerikai könyvtárosok - de nem tud rajta kívülre vagy fölé helyezkedni.

Ami a kulturális-közművelődési és tájékoztató funciókat illeti (néhány szerző, mint ismeretes, ennél még részletesebb osztályozást alkalmaz), a nyugati könyvtártudósok már régóta egyetértenek abban, hogy bármely könyvtár, köztük a közművelődési is, lényegében véve tájékoztató intézmény. Ez távolról sem jelenti azt, hogy tagadnák a könyvtár kulturális-közművelődési, oktatási, pedagógiai és egyéb szociális funkcióit. De értelmezésük szerint mindezek éppen a tájékoztatásból indulnak ki, attól elválaszthatatlanok. Úgy gondolom, hogy éppen a könyvtárak szociális szerepének e megkö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zelítése segített elszakadni a hagyományos, évtizedek alatt kialakult gyakorlattól, azaz attól, hogy a könyvtárak figyelmüket a bibliográfiai tájékoztatásra összpontosították; és ez segített bevezetni a faktográfiai tájékoztatást a közművelődési könyvtár tevékenységei közé mint egyenrangú összetevőt. (Itt kell megjegyezni, hogy a könyvtárak és tájékoztató intézmények Nyugaton olyan sikeresen fejlődő integrációja is annak az eredménye, hogy felismerték, hogy a széles értelemben vett tájékoztató funkció a könyvtár lényegi funkciója.) Úgy vélem, hogy a problémát törvényszerűen így kell megközelíteni a társadalom informatizálásának szükségessége miatt (informatizáláson nemcsak az információtechnológiának a társadalomra gyakorolt hatását, hanem a társadalomnak hatékony információkeresésre és -használatra való képességét értve).

De a könyvtár kapcsolata a társadalommal nemcsak attól függ, mennyire felelnek meg a könyvtár erőforrásai és tevékenysége az igényeknek, hanem attól is, mennyire tájékozott azokról a társadalom. Úgy gondolom, eddig erre a körülményre nem fordítottunk megfelelő figyelmet. Itt is van mit tanulni a Nyugattól. A marketing fogalma, amely nemrég jelent meg közgazdasági szókincsünkben, már régóta szerepel a nyugati országok könyvtárügyének szakkifejezései között. Ott már rég kidolgozták a könyvtárak számára szükséges sajátos formáit és módszereit, szervezeti alapjait, a vele foglalkozó személyzet képzettségi követelményeit. Minden könyvtárban - nagyságától függően - van vagy egy speciális szervezeti egység vagy egy munkatárs, aki marketinggel foglalkozik. A könyvtárosképző főiskolák tanterveiben szerepel ilyen témájú speciális kurzus. Gyakorlati segédletek jelennek meg.

A könyvtári marketing formáinak korántsem teljes felsorolása: tájékoztatás a könyvtár tevékenységéről a helyi sajtó, televízió és rádió útján, közös tévé- és rádióműsorok szervezése, a könyvtár éves jelentéseinek és tájékoztató leveleinek terjesztése a lakosság körében, külső rendezvények; a "könyvtárbarátok körének" intézménye, amelybe a könyvtár igyekszik bevonni a legnagyobb tiszteletnek örvendő és legnépszerűbb polgárokat, akik képesek erősíteni a könyvtár jó hírét a lakosság körében, megvédeni érdekeit a uralmon lévő hatalommal szemben. A könyvtár nap mint nap, minden órában nemcsak szolgáltat a társadalomnak, hanem "felajánlja" magát, ezzel aktív visszacsatolásra szólít fel; igyekszik elhitetni a társadalommal, hogy sokra képes; szeretné elérni, hogy támogatást kapjon. A könyvtár és a társadalom kapcsolata ennek eredményeként, ahogy szükséges, kétoldalúvá válik.

Különösen fontosak a könyvtárak kapcsolatai a tömegtájékoztatási szervekkel, amelyek a marketing segítségével folytonosan bővülnek. A tapasztalatok azt mutatják, hogy e kapcsolatokból mindkét fél nyer: a könyvtárnak lehetősége nyílik, hogy eljusson a szélesebb közönséghez, használhassa a lakossággal való kommunikáció befolyásosabb csatornáit. A tömegtájékoztatási eszközök pedig az együttműködés során élnek azzal a lehetőséggel, hogy a könyvtár révén kiküszöbölje a közvetlen személyes kapcsolatot a közönséggel.

Mint látjuk, a külföldi tapasztalatok itt is jó nyersanyagot adnak a jövőbeni koncepció alkotó átgondolásához.

E cikk főbb gondolatairól beszámoltam a közművelődési könyvtár fejlesztési kilátásaival foglalkozó "kerekasztal" június eleji ülésén, amelyre az Állami Lenin Könyvtárban került sor, a moszkvai és Moszkva környéki könyvtárosok soron lévő nyílt napjá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nak programja keretében. Mindez élénk érdeklődést keltett a résztvevők körében, meggyőződtem tehát arról, hogy feltétlenül szükség van a felvetett problémák megvitatására szélesebb körben.

(Fordította: HEGYKÖZI Ilona)

« « » »

A ZSÁK MEGLELTE FOLTJÁT. 1985-ben az Ausztráliai Nemzeti Könyvtárban rábukkantak Samuel Johnson angol irodalmárnak egy 1778-ban kelt levelére; egy 1791-ben megjelent Johnsonról szóló könyv lapjai között. Sajnos, az aláírás hiányzott róla; egy valahai gyűjtő kivágta. Publikálták is a levelet. - Most egy angol antikvárius hozzájutott egy levélből kivágott Johnson-aláíráshoz; megállapította, hogy az említett levél hiányzó darabjáról van szó. Mindjárt felajánlotta megvételre a könyvtárnak, s az természetesen kapott rajta. (Nat. Libr. Of Australia ABC News, 1989. dec.)

« « » »

A SÜLT KÖNYV EGÉSZSÉGESEBB! - J. Brezner amerikai entomológus és papírkonzervátor szerint minden rovarkártevő elpusztul a könyvben, ha a (2,5 - 4 cm vastag) kötetet 1 percig mikrohullámú sütőben tartjuk; ez az eljárás biztosabb hatású az eddig ismerteknél. (Libr. Association Record, 1990. márc.)

« « » »

SPANYOL KÖNYVTÁRI MINERVA jelent meg a spanyol kultúrális minisztérium kiadásában *Directorio de bibliotecas espanolas* címen, mely 530 oldalán 7995 könyvtár adatait közli három csoportban: az azonosítási adatokat (cím- és névadatok), a tartalom adatait (a könyvtár alapítása, típusa, a gyűjtemény jellege, minőségi és mennyiségi jellemzői) és a szolgáltatásokra vonatkozó tudnivalókat. Anyagát földrajzi - alfabetikus elrendezésben közli, bevezetőjéből tűnik ki annak reménye, hogy következő kiadása már különböző - mindenekelőtt gyűjtőköri - mutatókat is tartalmaz majd. (Revista Espanola de Documentación Cientifica, 12. vol. 1989. 3. no.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A közművelődési könyvtárak funkciói az állomány gyarapítására és használatára vonatkozó kutatások tükrében

Janusz Ankudovicz - Witold Adamiec

Előadásunk* célja, hogy felhívja a figyelmet néhány olyan problémára, amelyek összefüggésben állnak Lengyelország kultúrpolitikájával, illetve e kultúrpolitika elveinek, eszközeinek, hatásainak változásaival.

Vizsgálatunk tárgyát a közművelődési könyvtárak jelentik, ezen belül pedig azok könyvállománya. Az állományok nagyságát, minőségét, struktúráját az utóbbi negyvenegynehány év kultúrpolitikájában lezajlott sokféle tevékenység eredményének tekintjük.

Szeretnénk hangsúlyozni, hogy célunk nem a problémák részletes és kimerítő vizsgálata, nem is az "objektív" értékelések megfogalmazása és bemutatása, hanem a figyelem felhívása néhány problémára.

Hivatkozni fogunk:

- a könyvtárakat és más kultúrintézményeket érintő nyilatkozatokra, ígéretekre, követelményekre, rendeletekre és tiltásokra, amelyeket az állami - és pártvezetés fogalmazott meg a háború utáni időszak különböző időpontjaiban;
- azokra az eredményekre, amelyeket mi - vagyis a Könyv- és Olvasáskutatási Intézet - az elmúlt harminc év alatt az állománygyarapítást és forgalmat követő kutatásaink során elértünk;
- az olvasást és a lengyel társadalom kulturális életének egyéb formáit vizsgáló kutatások eredményeire (intézetünk és más központok kutatásai);
- történészek, szociológusok, művelődés- és könyvtárkutatók munkáira.

Programnyilatkozatokban, jogi okiratokban (dekrétumokban, törvényekben, rendeletekben) és rendkívüli utasításokban, irányelvekben, programokban és egyéb útmutatásokban, valamint az előbbiekhez kapcsolódó munkákban keressük a választ a következő kérdésekre:

— azoknak a hatóságoknak a véleménye szerint, akiktől majdnem minden függ, vajon milyeneknek kell lenniök a közművelődési könyvtáraknak?
— milyen feladatokat vállalhatnak és milyeneket nem?
— mi a közművelődési könyvtárak rendeltetése, szerepköre?
— megvannak-e a közművelődési könyvtárak működéséhez szükséges feltételek?

---

* A tanulmány a Varsóban 1988 novemberében rendezett nemzetközi olvasáskutatási konferencián elhangzott előadás rövidített változata. A konferencia előadásainak teljes szövege megtalálható az OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

— vajon a közművelődési könyvtárak tevékenységét meghatározó más területeken hoztak-e a könyvtárak optimális működését segítő, kedvező intézkedéseket (vagy legalábbis olyanokat, amelyek nem gátolják őket feladataik ellátásában)?

A könyvállományok *gyarapítását* és a könyvtárak egészének működését, a könyvkiadást és a kiadói tevékenységet *vizsgálva* a következő kérdésekre kerestünk választ:

— milyen lehetőségeket (feltételeket, eszközöket) kaptak valójában a könyvtárak?
— vajon képesek voltak-e, tudták-e, akarták-e azokat megfelelő módon használni?

A közművelődési könyvtárak állományának forgalmát, az olvasást, a társadalomnak a kultúrában való részvételét vizsgálva választ kerestünk az alábbi kérdésekre:

— hogyan reagáltak a kultúrpolitika rendelkezéseire, utasításaira és egyéb megnyilatkozásaira a társadalom azon rétegei, akiket mindezek közvetlenül vagy közvetve érintettek?
— az említett rendelkezések következtében hogyan változott az érintettek viselkedése, helyzete, hogyan változtak szükségleteik, jutottak-e előnyökhöz?
— képesek voltak-e, tudtak-e és milyen mértékben hatni a közművelődési könyvtárak a használóikra?
— mit jelentettek és mit jelentenek most a közművelődési könyvtárak állományukkal a tényleges használóik számára?
— mi az, amit egyes könyvállományokból ténylegesen használnak, és mi az, amit mellőznek vagy félredobnak? Mi ennek az oka?
— egyszóval: milyen feladatokat lát el ténylegesen és kit szolgál a közművelődési könyvtár?
— hogyan viszonyulnak ezek a tényleges feladatok a kijelölt, elrendelt feladatokhoz?
— hogyan tükröződik mindez a társadalom tudatában és kulturális aktivitásában és fordítva: milyen mértékben határozza meg ez a társadalmi tudat és kulturális aktivitás a könyvtárak és állományuk kihasználtságát?

Vállalva mindezen problémák megvilágítását, meg vagyunk győződve arról, hogy közülük bármelyik külön-külön és együttesen megérdemelne egy alapos tanulmányozást. A feltett kérdésekre adott válaszaink sem lesznek kimerítőek és teljesek, hiszen egy cikk keretein belül ez lehetetlen is lenne.

Ugyanakkor úgy gondoljuk, hogy

— a kultúra, és benne a "könyvek rendszere", bár túlságosan érzékeny, könnyen lerombolható terület, mégse engedelmeskedik az ideiglenes rendeleteknek és tiltásoknak, ha pedig mégis, akkor előfordul, hogy bizonyos változások olyan eredményeket szülnek, amelyek teljesen elütnek az előre látott és várt eredményektől. "A kulturális szükségletek és a nekik megfelelő helyzetek és választékok nem jelennek meg és nem tünnek el a mi kívánságaink szerint. Ezeket a folyamatokat bizonyos szabályok határozzák meg."[1]
— "A kultúra abban a mértékben vonzza és serkenti aktív részvételre a kollektívák tagjait, amennyire az ő kifinomult és szimbólikus formái képesek együttesen részt venni a gyakorlati életben."[2]
— "A kultúrpolitikának számolnia kell a társadalmi erőkkel, amelyek a mi körülményeink között létrehozzák és létre is kell hozniuk a kultúra fejlődésének folyamatait."[3]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

— "Az 1975 után bekövetkezett válság miatt kulturális felszereltségünk és az utóbbi időben már a kultúrában való részvételünk mutatói is a táblázatok aljára kerültek... Ez azonban azt jelenti, hogy kultúrpolitikánkat még jobban át kell gondolni és tervezni."[4]

E cikk olvasóinak (főleg azoknak, akik nem ismerik a lengyel reáliákat), tartozunk néhány adat és tény bemutatásával.

A közművelődési könyvtárak - amelyeket a múltban közkönyvtáraknak neveztek - mindenki számára hozzáférhetők, fenntartásuk a területi hatóságokra hárul. Az 1987. december 31-i adatok szerint Lengyelországban 10 130 ilyen könyvtár volt, ebből 2 395-nek volt valamilyen státusza: vajdasági (49), a vajdasági közművelődési könyvtárak területi részlege (34), járási (20), egyéb városi (200), városi és községi (539), községi (1553). A többi 7 735 könyvtár a városi, városi és községi, illetve a községi könyvtárak fiókkönyvtára. A 10 130 könyvtárból 6 839 működött falun.

1987 végére a könyvtárak együttes állománya 128,9 millió kötetet tett ki. Ennek 22,9 százaléka gyermek- és ifjúsági szépirodalom volt, 40,5 százaléka felnőtt szépirodalom, 36,6 százaléka pedig egyéb irodalom és periodika. Ezek a könyvtárak 7 795 856 olvasót szolgáltak ki, akiknek majdnem a fele (3 092,8) falusi lakos, és több mint egyharmada (37,2 százalék) 14 éven aluli. Az olvasók 156 657,6 könyvet kölcsönöztek, ennek 38,4 százaléka volt gyermek- és ifjúsági szépirodalom, 44,6 százaléka felnőtt szépirodalom, s a kölcsönzött könyveknek csupán 17 százaléka nem volt szépirodalmi mű.[5]

Tudni kell, hogy a lengyel közművelődési könyvtárak hagyományai a XVIII. század közepére nyúlnak vissza, de ezeknek a könyvtáraknak hosszú évtizedeken át a betiltás, üldözés, szétrombolás volt a sorsa, egyes lengyel könyvek kiadását, terjesztését, olvasását pedig tiltották és szigorúan büntették. Ugyanakkor a lengyelekre német és orosz könyvtárakat erőszakoltak rá. Ezek bojkottálása, mellőzése ugyanolyan hazafias kötelességnek minősült, mint a tiltott könyvek olvasása.

A függetlenség rövid időszakában (1918-1939) elég sok könyvtárat hoztak létre, ezeket különféle társadalmi és területi önkormányzatok finanszírozták.

A közművelődési könyvtárak hálózatának általános koncepióját akkoriban dolgozták ki, realizálására azonban csak a második világháború után került sor, azokban az években, amelyekről a már idézett Stefan *Zolkiewski* a következőket írta: "ez az időszak... a helyreállítás időszaka volt, a nagy aktivitás és a társadalmi életben való részvétel jellemezte." A kultúra szemszögéből ez a háború előtti időszak folytatása volt, de lényeges demokratikus változásokkal átszőve."[6]

A spontán létrehozott könyvtárakat az államhatalom segítette, amikor 1946-ban kiadta "A könyvtárakról és a könyvállományok gondozásáról szóló dekrétumát". A kiépítendő hálózat céljául tűzték ki "a könyvtárak és a könyvek segítségével egy *egységes* kulturális tevékenységnek a társadalomba való bevezetését, valamint megadni *minden egyes állampolgár*nak azt a lehetőséget, hogy használhassa az ország egész könyvtári állományát..."

Ami a "közkönyvtárakat" illeti, a dekrétum leszögezte, hogy azok kötelesek szolgálni az olvasást a szó legszélesebb értelmében, a társadalmi nevelést, a szakmai felkészülést, valamint az ország vagy egy bizonyos terület minden polgárának kulturális szórakoz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tatását. Ezen feladatok ellátásához minden közkönyvtárnak rendelkeznie kellett külön felnőtt- és külön gyermek- és ifjúsági könyvállománnyal, valamint olvasóteremmel, ahol kurrens folyóiratok találhatók."[7]

Bierutnak, a Lengyel Népköztársaság Elnökének 1947. novemberében elhangzott beszéde is kiemelten szól a könyvtárak szerepéről.[8]

Öt év múlva, az ún. "hibák" és "túlfeszítések" időszakának negyedik évében a "lengyel könyvtárügy történetében első" tanácskozáson E. *Ochab,* a LEMP akkori titkára, a politikai bizottság tagja, a könyvtárak és könyvtárosok feladataira térve nem fukarkodott a szavakkal: "Megnő a könyvtárosok sokezres hadserege munkájának jelentősége és felelőssége abban, hogy a tömegek kultúráját a fontos állami feladatok megoldásához és a szocializmus építéséhez szükséges magas színvonalra emeljék.

Saját szerepének és feladatának tudatában a könyvtáros nem elégedhet meg csupán a könyvtárosi szakma elsajátításával... A Népi Lengyelországban a könyvtáros a kulturális forradalom katonája, annak a népnek a szolgája, amely a munkásosztály vezetésével a szocializmust építi.

Állhatatosan és kitartóan kell növelnünk a könyvtárosok ideológiai felkészültségét...

...A könyvtárosok nem lehetnek kívülálló szemlélők..., kötelesek minél aktívabban részt venni az osztályharcban, kötelességük a tudás és a műveltség terjesztése, hozzá kell járulniok az embermilliók tudományos világnézetének kialakításához.

Mindez megköveteli, hogy a könyvtárosok rendszeresen elemezzék a falvak lakosságának olvasási szokásait és fejlődésük akadályait, azzal a céllal, hogy a Párt és a tömegszervezetek segítségével leküzdjék ezeket az akadályokat és eljuthassanak könyveikkel a dolgozó parasztsághoz; olyan könyveket ajánlhassanak neki, amelyek segítik a lengyel falu előtt álló óriási gazdasági, politikai és kulturális feladatok megoldását."[9]

Ezzel még nem ért véget a könyvtárak és könyvtárosok feladatainak felsorolása. Ugyanezen a tanácskozáson W. *Sokorski* , az akkori kulturális miniszter a következőket mondta: "Önök alkotják a kulturális támadás széles és egységes frontját, az ideológiai felépítmény frontját,... a könyvtári frontot...

Könyvtárügyünk azon fő tényezők egyike, amelyeket a népi állam felhasznál az új ember nevelésében, az óriási kulturális forradalom megvalósításához."[10]

Ez után a szó- és feladatzuhatag után, úgy tűnik, a hatalom soha többé nem vállakozott a könyvtárak és könyvtárosok lehetőségeinek ilyen átfogó elképzelésére, bár, ahogy azt S. Zolkiewski említi: "a sztálini időszakban felépített bürokratikus struktúrák, sajnos eléggé időállóaknak bizonyultak, és azóta is fékezői számos kulturális változásnak."[11]

A könyvtárak időnként parancsot kaptak olyan akciók megrendezésére, mint pld. a neutronbomba elleni tiltakozás megszervezése. 1973. első felében a "LEMP KB Propaganda Osztályának és a Kulturális-Művészeti Minisztériumnak határozata nyomán a közművelődési könyvtárak kötelesek voltak befogadni a pártpropaganda központjainak könyvállományát... És ennek a határozatnak megfelelően a nagyközségi könyvtárak a helyi pártszervezetek állandó módszertani kabinetjévé váltak."[12] Előfordult, hogy a "társadalom-politikai irodalmat népszerűsítő központ a legkülönbözőbb feladatokkal látta el a könyvtárakat..., pld. hogy pénzeszközeik harminc százalékát fordítsák társadalom-politikai irodalom vásárlására, vagy hogy vásárolják fel a könyvesboltok raktáraiban maradt ilyen témájú könyveket."[13]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hasonló utasításokat, parancsokat százával, sőt, ezrével idézhetnénk. Mégse tesszük, mert lényegüknél fogva ezek csak részei voltak az igazság látszatát keltő játéknak, formalitásnak. A könyvtáraktól nem is annyira a tényleges feladatok ellátását kívánták meg (amiknek az adott helyzetben gyakran nem is tudtak eleget tenni), hanem a szépen fésült jelentéseket. Nem említjük példaként a fenti utasításokat még azért sem, mert az 1968. április 9-én hozott fő jogi dokumentum, a könyvtári törvény is beismeri, hogy "a könyvtárak gyűjteményeikkel és felszerelésükkel együtt a nép tulajdona..., a nemzeti tudomány, a kultúra és a gazdaság fejlődését, valamint a társadalom szocialista nevelését szolgálják." Maguk a "közművelődési könyvtárak pedig az olvasói igények fejlesztésére és kielégítésére hivatottak, valamint hozzájárulnak a kultúra népszerűsítéséhez."[14]

A legújabb, hasonló rangú dokumentum, az 1984. április 26-án hozott, a kultúra népszerűsítéséről és a kulturális dolgozók jogairól és kötelességeiről szóló törvény "a kultúra terjesztésének központjaivá" nyilvánítja a könyvtárakat (10. cikkely), amelyek fő feladatai - egyebek között - a következők:

1. a kulturális nevelés és a művészet által történő nevelés;
2. a kulturális értékek gyűjtése, dokumentálása, hozzáférhetővé tétele és védelme;
3. olyan feltételek kialakítása, amelyek kedveznek az amatőr művészeti mozgalmak fejlődésének, valamint a tudás és a művészet iránti igények felébresztésének;
4. a népművészetnek, a folklórnak és a népi kézművességnek kedvező feltételek létrehozása;
5. a kulturális igények megismerése, felébresztése és kielégítése."

A könyvtárak helyzetének és e helyzet változásainak alapos bemutatására itt nem vállalkozhatunk. Csupán néhány mondat erejéig vázoljuk a legjellegzetesebb és viszonylag állandó vonásokat. Röviden elmondhatjuk, hogy a "könyvtári front" nagyon rosszul volt felszerelve, és nem voltak ágyúi, "katonáinak" többsége sem volt eléggé felkészítve, "fizetésük" pedig a rájuk rótt "társadalmi funkció felelősségével" éppen fordított arányban állt. Egyrészt a könyvtárosok - általában - alacsony szintű képzettsége, a szakma elnőiesedése, a fluktuáció, másrészt az általánosan rossz munkafeltételek (a könyvtárépületek hetvenöt százaléka nem felel meg az építészeti-műszaki normáknak), a könyvtárak hiányos felszereltsége, harmadrészt a pénzeszközök és a szükséges könyvek hiánya, a hatóságok, iskolák és egyéb intézmények nem kielégítő segítsége - mindezek együttvéve lehetetlenné tették, hogy a könyvtárak megbírkózzanak a rájuk mért temérdek feladattal. Az egyes feladatok teljesítésére tett kísérletek következtében lehetőségeik még jobban szűkültek.

A negyvenes-ötvenes évek fordulóján végrehajtott állománytisztogatás, az állományok központi feltöltése ideológiailag kifogástalan, de értéktelen könyvekkel, amelyek nem voltak képesek kielégíteni az igényeket, az erőszakos és ügyetlen "nevelési" próbálkozások stb., mindezek a kívánttal éppen ellenkező hatást értek el.

"Az ötvenes évek első felében felerősödött a könyvtárakban a politikai jellegű propaganda-tevékenység. Pontosan ilyen irányvonalat javasolt a Kulturális- és Művészeti Minisztérium, valamint a helyi hatóságok is. Elvesztek a helyes arányok a propaganda és a könyvtáraknak az olvasókra gyakorolt közvetlen hatása között. Realizálódtak az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

élő szó különböző formái... pedig a fő fogyasztó a tanuló ifjúság volt, őket direkt ezekre a rendezvényekre vezényelték oda. Új könyvekből keveset kaptak a könyvtárak. A rendezvények szervezésével és a szemléltető propagandával elfoglalt könyvtárosok kevesebb figyelmet tudtak fordítani a közvetlen tanácsadásra. Hogy megnyerjék a hatóságok tetszését, a legkönnyebb utat választották, sajnos, az olvasás fejlődésének rovására."[15]

"Az aratás idején a könyvtárosok felolvastak a pihenő aratóknak, akik azonban fáradtak voltak és nem is figyeltek rájuk."[16]

A már említett tanácskozáson a Könyvtárak Központi Igazgatóságának képviselője elítélte a "reakció csökevényeinek káros tevékenységét", ami szerinte abban nyilvánult meg, hogy valahol az opolei vajdaságban "az olvasók nem kölcsönöztek 1945 után írt könyveket". Az okok vizsgálata "a templom kórus együttlétein elhangzott szuggesztiókhoz" vezetett."[17]

A közművelődési könyvtárak állományai eleinte spontán módon, "alkalmi" könyvekből alakultak ki, de később megtisztultak az "ideológiailag következetlen" könyvektől, a "giccstől", és feltöltődtek nem csak a "helyes" klasszikus irodalommal, "termelési" hírekkel (újságokkal), hanem számos propagandafüzettel, rengeteg másodrendű, oroszból és más baráti ország nyelvéről fordított könyvvel is, nos, ezeknek az állományoknak kellett "annak a harcnak a legfőbb fegyverévé" válniok, amelyet a könyvtárak vívtak ...mindenért, egyebek között az olvasókért is. Ami e fegyver és harc hatékonyságát illeti, úgy tűnik, erről már eleget beszéltünk.[18]

Az új társadalmi-politikai helyzetben, 1957-ben bevezetett és a mai napig érvényben lévő könyvvásárlási decentralizáció kétségkívül a legjobb, az olvasók szempontjából pedig sokkal előnyösebb megoldásnak bizonyult.

A következő jelenségek:

— a könyvtárak különböző (gyakran nem kielégítő) finanszírozása;
— a kiadói javaslatokban mutatkozó hiányosságok, a könyvről szóló információk tökéletlensége, a könyvészet alacsony szintje;
— a könyvtárosok tájékozatlansága a kiadványokat és a reális olvasói igényeket illetően;
— a könyvtárosoknak a különféle mutatók konformista elérésére irányuló törekvései

növelték a szakadékot az olvasók végzettsége és igényei, valamint a könyvállományok struktúrája között.

Mindezek ahhoz vezettek, hogy bizonyos olvasók nem találtak igényeiket kielégítő könyveket a könyvtárban, és bizonyos könyvek nem találtak olvasóra.

Ezek után fel szeretnénk hívni figyelmüket néhány olyan jelenségre, amely jól jellemzi a könyv helyzetét az utóbbi évek Lengyelországában.

A fokozódó gazdasági válság, a társadalmi nyugtalanság, néhány társadalmi struktúra csődje, a társadalmi tudat változásai rányomták pecsétjüket a könyv létrehozására, terjesztésére és társadalmi befogadására. Ebben az időszakban teljesen nyilvánvalóvá vált a könyvelőállítás- és terjesztés egész központi rendszerének hozzá nem értése és rugalmatlansága. Kiderült, hogy tevékenysége nem annyira a tényleges társadalmi igények kielégítését szolgálja, inkább az utasító központok elvárásainak igyekszik eleget tenni.

Még jelenleg sem szűnt meg a kiadványok mennyiségének, példányszámának bizonyos területeken való jelentős csökkenése, a könyvek fizikai minőségének romlása. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kiadványok száma még ma sem éri el a válság előtti maximumot, bár el kell ismerni, hogy javult a kiadói árukínálat struktúrája. A példányszámok erőltetett emelése, a vásárlói igények nem kielégítő ismerete, a könyvismertetési rendszer - mondhatni - hiánya és a jelentős áremelkedés olyan helyzethez vezetett, amit könyv-túltermelésnek nevezhetnénk, ha nem állnánk azzal a ténnyel szemben, hogy egy lakosra az utóbbi években kb. 6 db könyv jutott évente, és egyes könyveket még mindig csak a "pult alól" vagy a "fekete piacról" lehet beszerezni.

A magas és állandóan növekvő könyvárak már kirekesztették a vásárlók köréből az alacsony jövedelműeket és egyre inkább korlátozzák a könyvtárak vásárlásait is.

A gazdasági, igazgatási és bürokratikus tényezők oda vezetnek, hogy - amint ezt már jeleztük - a kijelölt eredmények elérése, a folyó feladatok teljesítése, a különféle kampányokban való részvétel fontosabbnak számít, mint maga az alaptevékenység - az olvasói igények kielégítése.

Az utóbbi időkben végzett kutatások rámutatnak a lengyel közművelődési könyvtárak társadalmi tevékenységének néhány körülményére:

- az olvasóközönség a lakosság kisebb részét képezi, kisebb, mint a tömegkommunikációs eszközök közönsége; a közművelődési könyvtárak e közönségnek csupán egy kis, részét (nők, gyerekek, ifjúság, falusi lakosok) szolgálják;
- több mint tíz éve elvben nem változott a könyv társadalmi hatóköre: a felnőtt lakosságnak kb. harminc százalékát foglalja magába, a könyvtárhasználat intenzitása a sporadikusságtól a rendszerességig változó, de állíthatjuk, hogy ebben a körben a könyv nemcsak elismert, hanem reális és átérzett érték is;
- félelmetesen nagyok azok a társadalmi csoportok, amelyek a könyvet nem tekintik feltétlenül szükséges attributumnak, az olvasást pedig olyan foglalkozásnak, amire csak akkor kerülhet sor, ha nincs semmi érdekes tennivaló. Az 1985-ben végzett kutatások azt mutatják, hogy minden hetedik lengyel lakásban nincs könyv; falun öt házból kettőben nem található könyv;
- csökken a könyv presztizse. Még 10 évvel ezelőtt a könyv az elismert értékek hierarchiájában magas pozíciót foglalt el, még a nem olvasó személyek is elismerték az olvasás számos előnyét. Jelenleg a vizsgált személyek többsége (főleg fiatalok, falusi lakosok, alacsony végzettséggel rendelkező személyek) a legkisebb zavar nélkül kijelenti, hogy az olvasás csupán iskolai kötelesség, vagy időpocsékolás;
- az átlagtudatban az irodalmi szöveg az információ olyannyira nem népszerű formájává válik, hogy sokak véleménye szerint teljesen helyettesíthető más formákkal (pld. mozival, televízióval);
- nőtt a könyvtáron kívüli könyvforrások jelentősége - barátoktól, ismerősöktől való kölcsönzés. Általában innen származnak az olvasásra érdemes könyvekről szóló információk és itt zajlik az olvasóvá válás sajátos folyamata.

"A hetvenes évek második felében a közművelődési könyvtárak tevékenységében beállt a hanyatlás, elkezdődött a pangás időszaka. És ez folytatódik annak ellenére, hogy változatlanul nő a könyvtárak és fiókjaik száma, valamint állományuk is, sőt, a "tevékenység hatásosságának" egyes jellemzői is nőnek. Ebben az időszakban jelentkezik az "eredményesség paramétereinek stabilizációja": az olvasók aránya változatlanul kb. 19-20 százalék, egy lakosra 4 könyv jut, egy olvasóra évente kb. 20... A pangás fő oka ... abban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a tényben kereshető, hogy éppen ebben az időszakban kezdik elveszíteni a közművelődési könyvtárak és fiókjaik a falvakban és a kisebb városokban a kulturális szférában őrzött monopóliumukat, és átengedik azt a kultúra egy másik képviselőjének, a televíziónak."[19]

A hatvanas évektől kezdődően "A könyvkiadásban, a színházi előadásokban, a rádió- és televízióműsorokban egyre jobban dominál a szórakoztató műfaj... Az igényes alkotóművészet egyre inkább elitnek számít, kiszorult a tömegek életéből, társadalmilag másodrendűvé vált... A televízió a könnyű (műfajú) propaganda és a leegyszerűsített agitáció eszköze lett, a tartalmas, komoly műsorok hatásfoka gyengült. Ugyanakkor az olcsó, tömegszórakoztató műfajok egyre erőteljesebben törtek előre."[20]

Ide kívánkozik még Jozef *Tejchma* kétszeres kulturális-művészeti miniszter különösen kompetens véleménye: "A háború után szegények voltunk, a kultúra kiadásai azonban prioritást élveztek... Később ezek a kiadások egyre jobban csökkentek, és a hetvenes években.. bekövetkezett a kulturális bázis súlyos válsága. Visszaesett a könyvtermelés."[21]

A fenti idézetek illusztrálják, hogy a hatalom eleinte milyen fontos intézménynek tartotta a közművelődési könyvtárat, amely képes a társadalom befolyásolására. Az egyéb tömeginformációs eszközök elterjedésével egyidejűleg - melyek a szociotechnikai feladatok realizálása szempontjából a többség számára sokkal vonzóbbak és ezáltal hatásosabbak is, - a könyvtárak háttérbe szorultak. Tehát a könyvtárak pangásának és regressziójának megnyilvánulásai nemcsak az általános válsággal magyarázhatók, hanem azokkal a változásokkal is, amelyek a kultúrpolitika preferenciáiban következtek be.

Ami a rádióval és televízióval való ellátottságot illeti, a hetvenes évek közepén Lengyelország elérte a telítettség küszöbét. 1984-ben a vizsgált otthonok 95 százalékában volt televízió, 94 százalékában rádió.[22] "A vizsgált személyek 47 százaléka tölt naponta több órát a tévékészülék előtt."[23] Ennek alapján állítható, hogy a lengyel társadalom nagyobbik része a televízió monokultúrához közeli körülmények között él.

Az utóbbi évek kutatásai rámutatnak a lengyel átlagállampolgár kulturális tudatát alakító két mechanizmusra. Abban, amit Abraham *Moles* "a koponya berendezésének" nevez, a legjobban látható az iskola és a tömegkommunikációs eszközök hatása. "Kétségtelen, hogy a tömegkommunikációs eszközök a leghatásosabb tényezők jelenleg a kulturális asszociációk és ezzel a "kulturális tudatalatti" kialakulásában."[24] A kulturális tudatot manapság inkább a népszerű táncdalénekesek nevei és nem az irodalmi művek hősei, vagy a kortárs írók, államfők nevei képezik. Ez a megállapítás elsősorban a fiatalokra vonatkozik. A felnőttek tudatának "berendezésére" erősebben nyomja rá pecsétjét az iskola.

A szabadidő-szférát teljes egészében befolyásolja a televízió, holott ez az a terület, ahol helyet kaphat, és ahol helyet kell kapnia az olvasásnak. A szabad időn kívül olvasással csak olyan emberek foglalkoznak, akik szakmájuknál fogva kapcsolatban állnak a könyvvel.

Azokban az országokban, ahol a "kiadói tevékenység, Lengyelországéhoz hasonlóan, alá van rendelve a kultúrpolitika általános elveinek, nagyon kicsi a valószínűsége annak, hogy a könyvtárakban olyan kiadványokat gyűjtsenek, amelyek nem felelnek meg az általánosan elfogadott oktatási és nevelési irányvonalaknak. Fennáll viszont egy másik veszély: az állománygyarapítási politika eltér az olvasók tényleges igényeitől, ez rendszerint akkor következik be, amikor a könyvtárosok engednek a felülről jövő nyomásnak."[25]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A lengyel közművelődési könyvtárak között vannak olyanok, amelyek önállóan döntenek az új könyvek vásárlásáról, és léteznek olyanok, amelyek állománya a fölöttük álló nagyobb könyvtárak kegyeitől, illetve azok jó vagy rossz működésétől függ.

A "nyomást", vagy - tágabban értelmezve - az állománygyarapításra ható tényezők sokaságát nehéz volna felsorolni. Elsődleges jelentőségűek azonban a pénzeszközök, a kiadói ajánlatok és a szabad választás lehetősége. A kulturális és művészeti miniszter utasításai általában nem kötelező érvényűek. A vásárlásokra (legalábbis az utóbbi években) a miniszter utasításainál nagyobb befolyással volt a könyvkereskedő, aki azt mondta, hogy a hiány-könyvekből nagyon keveset kapott, és egy bizonyos könyvet csak azzal a feltétellel ad el a könyvtárnak, ha az három más, senkit nem érdeklő könyvet is vesz. Az a könyvtárosi nézet, hogy a könyvtár az irodalmi remekművek kincsestára, oda vezethetett, hogy ez a könyvtár ki tudta elégíteni a bölcsészhallgatók igényeit, de nem tartott könyvet a krimikedvelő munkás részére, vagy a háziasszony számára, aki élvezi az "Elfújta a szél" - típusú könyveket. Egy ezzel ellentétes meggyőződés viszont éppen ellenkező eredményekhez vezethet. A közművelődési könyvtárak gyűjteményei különböző, még konfliktusos, hivatalos és nem hivatalos "nyomásokról" tanúskodnak. Elképzelhetjük tehát, hogy a könyvtári tevékenység különféle körülményei között mekkora különbözőségeket idéznek elő ezek a külső hatások az egyes könyvállományokban.

A harminc éve folyó, időszakos, a közművelődési könyvtárak állománygyarapítását és állományhasználatát vizsgáló kutatások meggyőzően tanúskodnak arról, hogy bizonyos jelenségek folytonosak, míg mások bizonyos divatoktól függenek (főleg, ami az olvasók és a könyvtárosok viselkedését illeti).

A konstans, - és emiatt bosszantó - jelenségek a következők:

— a könyvtárak bizonytalansága a pénzeszközöket, a kiadók ajánlatait és azok realizálását, valamint a könyvek hozzáférhetőségét illetően;
— olyan könyvek vásárlása, amelyek pillanatnyilag kaphatók, és van rájuk pénzalap (ez utóbbi elvész, ha nem költik el egy bizonyos időn belül);
— olyan ismeretlen könyvek vásárlására, melyeknek az adott közegben való felhasználását nem mérték fel, vagy amelyek nincsenek összefüggésben az adott közeg lehetőségeivel, szükségleteivel (hátha betéved valaki ebbe a falusi fiókba és keresni fogja a "Nyelvtudomány aktuális problémái"-t - megtörtént eset);
— a legolcsóbb könyvek nagy tételben való vásárlása, ami bizonyos - a főnökség által gyakran nagyrabecsült - mutatók elérését tette lehetővé. A jelenség magyarázata valószínűleg abban rejlik, hogy a kiadók nem teszik lehetővé a választást az egyszeri használatra való és a könyvtári felhasználásra alkalmas könyvek között. Vagy megvásárolható a - már a feldolgozás során - széteső könyv, vagy semmi sem vásárolható meg;
— olyan könyvek megvásárlása, amelyek a könyvállomány valamilyen mitikus, "példaszerű struktúráját szolgálják"[26];
— a közművelődési könyvtárak állománya állandóan növekszik, ez köszönhető:
  - a nem túlságosan racionális vásárlásoknak,
  - a nem szívesen végzett szelektálásnak (hiszen a használaton kívüli könyvek törlése negatív értékelést kaphat a főhatóságoktól),
  - a sikeres könyvgazdálkodás hiányának egy könyvtárhálózat keretein belül,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- annak, hogy az olvasók többsége rendszeresen és folyamatosan mellőz bizonyos könyveket,
- azon próbálkozások hiányának, melyekkel felkeltenék a könyvtárosok az olvasók érdeklődését bizonyos könyvek iránt (ez több esetben annak az eredménye, hogy a könyvtárosok olvasottságának szintje nem üti meg a kívánt mértéket); ami az olvasók egy részét illeti, igazolt az említett viselkedés, hiszen sokan nem értenek egyet a hasonló, erőltetett beavatkozásokkal.

"A könyvtárak mai helyzetének abszurduma nyilvánvaló és világos: a könyvtárak túlzsúfoltak, helyhiánnyal küszködnek, ugyanakkor a könyvek egyharmada iránt tíz év alatt sem érdeklődik senki."[27]

Egyre nő az olvasók többségének körében (de lehet, hogy minden olvasóban) a közöny (ellenszenv, "nemkívánás") a következő műfajok és irodalmak iránt:

— a költészet és a dráma;
— kevés kivétellel mindenféle XIX. század előtti irodalom, ideértve az antik irodalmat is;
— egyre több olyan XIX. és XX. századi mű, amelyek pedig a lengyel- és a világirodalom jelentős alkotásai közé tartoznak (szemünk láttára megy végbe - többek között - *Zeromski, J.Konrád, Balsac, Dickens,* sőt *Dosztojevszkij* "olvasásának elhalása");
— egész nemzeti, de különösen a szláv irodalmak, és, egy divatos időszak eltelte után a dél-amerikai irodalom;
— az avantgarde szövegű könyvek;
— a filozófiai és a társadalompolitikai könyvek;
— a tudományos-népszerűsítő, szak- és tudományos könyvek.

Bizonyos megértéssel nyugtázzuk az olvasók közönyét a: rövid irodalmi formák iránt (elbeszélés- és novellagyűjtemények), a kortárs írók másodrendű, formálisan "merész" művei iránt, a társadalompolitikai irodalom egy része iránt, a divatjamúlt könyvek iránt (egyre rövidebb ideig tart ez az - általában a TV által létrehozott - divat, amelynek ékes példája az "Izaura" (nálunk: "Rabszolgasors"), ezt a többrészes tévéfilm sugárzása után hihetetlen gyorsasággal, alig néhány hónap leforgása alatt adták ki 500 ezer példányban. A közművelődési könyvtárakban a legnagyobb sikernek örvendenek a: gyermek- és ifjúsági irodalmi alkotások (ezeket a 8 milliónyi könyvtárhasználó fele olvassa), az olvasmányos, áttekinthető regények, melyekben a lélektani fejtegetések helyett párbeszédek vannak, szerelmi motivumok, erotikus jelenetek stb., a krimik és a detektívregények, különösen, ha azok az angolszász nyelvterületen íródtak, legrosszabb esetben azonban megteszik a hazaiak is, az iskolai könyvek (kötelező olvasmányok).

Félreértések elkerülése végett meg kell jegyeznünk, hogy a felsoroltak több mint tízezer könyvtárra vonatkoznak, és az általánosan létező jelenségeket kívánják kifejezni. Kétségtelen, hogy nyolc millió könyvtári tag között olyanok is akadnak, akik szívesen olvassák *Arisztophanészt, Platont, Rabelais*-t, *Descartes* -t, *Puskin-t, Seifert*-et, vagy akár *Brezsnyev* visszaemlékezéseit. Mi azonban nem a kivételekről beszélünk, bár úgy gondoljuk, hogy a közművelődési könyvtárak feladatai közé tartozik (s lehet, hogy elsősorban) az ő igényeik kielégítése.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

***

Végezetül még néhány problémára szeretnénk felhívni a figyelmet.

- Kötelességeik, kapott utasításaik és a hozzájuk fűzött elvárások szerint a közművelődési könyvtáraknak univerzális intézményeknek kell lenniök, vállalniok kell a nevelő szerepét, segíteniök és helyettesíteniök kell az iskolát, támogatniuk kell a társadalmi és politikai szervezeteket, szakiskolákat, egyetemeket és az élet különféle szféráit. Ezek az elvárások annak a kultúrpolitikának egy bizonyos koncepciójából fakadnak, amely az ember, a társadalmi csoportok, az egész társadalom nevelésének átfogó programját képviseli.

"Történelmi távlatból kijelölhető az a két fő funkció, melyek teljesítését az állam kultúrpolitikájának a háború utáni időszakban magára kellett vállalni. Ez a helyzet tulajdonképpen a mai napig is tart. Az első a politikai funkció, mivel a kultúrpolitika mindig is a hatalom ügye volt, és az is maradt. Mióta a kommunista párt átvette és megerősítette a hatalmat, azóta a politika feladatává vált, hogy az állam kulturális tevékenységét alárendelje a hatalomnak...

A kultúrpolitika másik feladata kapcsolatban áll az állam és intézményei előtt álló társadalompolitikai feladatoknak a kultúra területén való teljesítésével. Ilyen feladat pld. a kultúra rendszerének a társadalmi igazságosságon alapuló megszervezése."[28]

- A politika másik jellemző vonása a kulturális koncepció pontos kijelölése, illetve a kultúrában való részvétel volt. Bámulatba ejtő egyszerűsége annak a meggyőződésnek volt az eredménye, amely szerint egy művészeti alkotás "fogyasztásának" szükséges feltétele a kínálat feltálalása. Az ilyen felfogás természetesen a fogyasztó tényleges szükségleteinek, érdeklődési körének, kompetenciájának mellőzéséhez vezetett. E politika egyik eredménye a könyvtári állományok hipertrófiája lett, - sokmilliós, statisztikailag impozáns, kulturális vonatkozásban azonban nagyrészt nem működő potenciál. Ugyanezen politikának a másik, nem kevésbé fontos eredménye a sajtó által, vagy a kutatások során ismertté váló, a tényleges kultúráról, ezen belül pedig az olvasói preferenciákról szóló adatok krónikus figyelembe nem vétele.
- A közművelődési könyvtár, mint minden társadalmi szerv, szoros kapcsolatban áll közegével, belőle nő ki, és őt szolgálja. A kapcsolat jellegétől (annak meghatározásától és ápolásától) függ a könyvtárak helyzete, lehetőségei és tevékenységének értelme. Ha figyelembe vesszük a könyvforrásokat, a káderek kiválasztását, a szakmai felkészültséget, a munkaszeretetet, akkor el kell ismerni, hogy a könyvtárak egy kicsit mindennel foglalkoznak (vagy foglalkozhatnak), de semmivel igazából. Az olvasók többsége helyesli és használja az állomány kétharmadát, ha az tartalmazni fog ifjúsági irodalmat, kötelező olvasmányokat, valamint időközönként cserélődő könnyű és kellemes regényeket.

Egy kicsit leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a háború utáni évtizedek során a közművelődési könyvtárakat azzal a céllal hozták létre, hogy az alábbi fajok képviselőit alakítsák ki: homo faber, homo politicus, homo sapiens, homo totus. A könyvtárhasználók között azonban a homo ludens faj képviselői vannak többségben.

Strukturális változásokra van tehát szükség a lengyel könyvtárügyben.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jegyzetek

1. ZÓŁKIEWSKI, S.: A szocialista ország tömegkultúrája. In.: Páros vagy páratlan. Vázlatok 1938-1980., Varsó, 1983. 125. p.
2. ZÓŁKIEWSKI: Előszó. 20. p.
3. Ibid., 20-21.p.
4. Ibid., 22.p. (kiemelések itt és a továbbiakban a szerzőktől)
5. A közművelődési könyvtárak adatai számokban, 1987. Gépirat.
6. ZÓŁKIEWSKI S. Az autonóm alkotók kultúrája. 20.p.
7. A könyvtárakról és a könyvállományok védelméről szóló, 1946. április 17-én közzétett dekrétum. (Hivatalos Közlöny, 26.sz. 63. cikkely). Az idézet a "Tudományos könyvtárak törvényes előírásai"-ból való. Gyűjtemény. Átdolgozta T. Zarzebski, Varsó, 1966. 4.,7.p.
8. BIERUT: A kultúra terjesztése. A Wroclawi Rádióállomás megnyitásán elhangzott beszéd. 1947. XI. 6. Varsó, 1958., 14.p.
9. OCHAB: A LEMP KB nevében elhangzott beszéd. In.: Az olvasás kérdései a Népi Lengyelországban. A könyvtárosok országos tanácskozása, Varsó, 1952. május 20-29. Varsó, 1952. 24-26.p.
10. SOKORSKI, W.: Könyvtárügy a Népi Lengyelországban. Az olvasás problémái... 26-29.p.
11. ZÓLKIEWSKI, S.: Az autonóm alkotók kultúrája. 207.p.
12. KICZYNSKA, Z.: A társadalompolitikai irodalom terjesztése az Olsztyni Vajdaságban. XI. Általános Tanácskozás, Nidzica 1973. 39-40.p.
13. DARASZ, Z.: Az állománygyarapítás és feldolgozás vajdasági rendszerének előfeltételei és hatásai. Állománygyarapítás és feldolgozás a közművelődési könyvtárakban. A Rzeszówi Országos Konferencia anyaga. Varsó, 1985. 84.p.
14. 1968. április 9-én kiadott könyvtári törvény. (Hiv. Közlöny, 12. sz. 63. cikkely). Az idézet a Jogi Törvényekből való. 349, 354.p.
15. BERNARD, J.: A Wroclawi Városi Könyvtár fejlődése 1945-1954. Wroclaw, 1985. 76-77.p.
16. Ibid.: 75.p.
17. KOZIEL, Cz.: A könyvtárak és az olvasás kérdései. Az olvasás problémái Lengyelországban. 82.p.
18. SOKORSKI, W. beszédéből kiragadott idézet meggyőzőnek látszik: "A klubok és a munkásszállások könyvtárainak vizsgálata kimutatta az olvasók érdeklődésének alacsony szintjét, és az olvasók érdeklődésének ébresztésére tett kísérletek eredménytelenségét. Tychy város munkászállásain, ahol kizárólag fiatalok laknak, a könyvtárat 3 hónap leforgása alatt 3 ember vette igénybe, akik három könyvet kölcsönöztek. Nagyon sok esetben konstatálható, hogy a községi klubok nem használják a községi könyvtárakat, amelyek állandóan zárva tartanak a népi tanácsok épületeiben, ugyanakkor a könyvtárosokat kihasználják más, véletlenül sem könyvtári munkák végzésével."
19. A közművelődési könyvtárak számokban: 1984. Varsó, 1985., 92, 94-95.p.
20. KOSSAK, E.: A kulturális helyzet jelenlegi diagnózisa a kultúrpolitika 36 éves gyakorlatának tükrében. In.: A kultúra fejlődésének feltételei és céljai a Népi Lengyelországban. Varsó, 1981. 12-13.p., 19-20.p.
21. TEJCHMA, J.: A "Fiatalok Zászlajá"-nak adott interjú". 1981. IV. 17-20. Az idézet Tejchma: "Politika és kultúra" c. könyvéből való. Varsó, 1981. 99.p.
22. GOBAN-KLAS, T.: A lengyel társadalom kulturális tudata. Krakkó, 1985., 11-13.p.
23. PISAREK, W.: A sajtó, a rádió és a televízió helye a lengyelek kulturális tudatában. Krakkó, 1987. 37.p.
24. GOBAN-KLAS, T.: 58.p.
25. KOŁODZIEJSKA, J.: Közművelődési könyvtárak. A fejlődés fő irányvonalai. Varsó, 1972. 174.p.
26. Hasonlítsuk össze Z. Darasz 82.p.: "A könyvgyűjtemények struktúráját úgy javítsuk, hogy megfeleljenek az általánosan elfogadott szabályoknak. 1973-1974-ben a gyűjtemények strukturája jelentősen különbözött a mintaszerűtől. 106.p.: És így néz ki a könyvállomány ajánlott strukturája."
27. Ibid.: 27.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A bibliográfia védelmében

K. Zotova

A szerző *"Opyt apologii bibliografii"* című írását (Sovetskaâ bibliografia. 1989. 3. sz. 7-14. p.) **MÁTYUS Krisztina** tömörítette.

Az ember anyagi és szellemi világa mellett a dokumentumok összessége egy harmadik világot alkot, amely annak ellenére, hogy az ember műve, mégis rajta kívül, tőle függetlenül és vele egy szinten létezik, és teljes felhasználásra rendeltetett. Ezt szolgálja a bibliográfia, mely a dokumentumokat helyettesítő modellek létehozására van hivatva. A bibliográfia a dokumentumok rendszerezett világát jelenti. Alapvető törekvése, hogy "rendet tegyen" a valóságban, vagyis, hogy a dokumentumokat leírja és rendszerezze. Speciális feladata és egyben legfőbb módszere a modellálás, azaz egyes dokumentumok vagy csoportjaik modelljének megalkotása. (Az egyes dokumentumok modellje a bibliográfiai tétel, a dokumentumok csoportjának modellje pedig a bibliográfiai jegyzék, mutató, katalógus.) Fajtájától függően egy sor egyéb funkciót is betölt. Modelljei még akkor is információs értékűek, ha csupán külső ismérveket (szerző, cím stb.) tartalmaznak.

A történelmi fejlődés folyamán a bibliográfia színskálája új színekkel gazdagodik, mivel egyre nagyobb mértékben kezd függeni a dokumentumok felhasználóinak információs érdeklődésétől. A bibliográfia egyre inkább a felhasználó érdekeit szolgálja, ezért figyelmét is ráirányítja. Tehát úgy is meghatározható, mint az a tudomány, melynek tárgya a felhasználó információs igényének kielégítése a dokumentumokban rögzített információval.

Ezen a területen sokat köszönhetünk a tudományos segédbibliográfiának, melynek fejlődése jelentősen hat a bibliográfia egyéb fajtáinak fejlődésére. A század közepén gyökeres változás következett be a tudományos-technikai információban a releváns információ fogalmának meghonosításával. Ez ugyanis nemcsak a kollektív, hanem az egyéni információs szükségleteket is maximálisan szem előtt tartja.

A korszerű bibliográfiai tevékenység alapja kapcsolatban van a dokumentumok kiválasztásának kritériumaival, a bibliográfiai leírás variálhatóságával, szerkezeti felépítésével, amit a felhasználó érdeke diktál. Mind gyakrabban igyekeznek tudományos szempontokat érvényesíteni az információ kiválasztásában. A válogatás szempontjait a dokumentum-felhasználók igényeinek előzetes felmérésére és a bibliográfiai modellezés tudományos módszereinek alkalmazására kell alapozni. A bibliográfia számára nem a dokumentumok, hanem az információs igények az elsődleges jelentőségűek. A bibliográfia feladata a jövőben annak meghatározása lesz, hogy melyik az az információ, melyről le kell mondanunk. A szelektivitás mindig is jellemezni fogja; s ez még a nemzeti bibliog-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ráfiára is vonatkozik. Sajnos, egyelőre még hiányoznak azok a korlátok, melyek megakadályoznák egy-egy érdektelen könyv terjesztését. Elválasztani a konkolyt a tiszta búzától: ennek a felelősségteljes megbízatásnak csak a bibliográfia tehet eleget. Csak az értékes dokumentumok méltók rá, hogy megőrizzék őket a könyvtárakban és az ember társadalmi emlékezetében.

Különbséget kell tennünk a bibliográfia és a bibliográfia tudománya között, rögtön leszögezve, hogy az első az utóbbinak létfeltétele. A bibliográfia a szó legtágabb értelmében, mint a dokumentumok leírása és elemzése, tudományos tevékenység. Mint tevékenység és mint végeredmény: tudomány, mivel tudományos módszerekkel él, és mivel gyarapítja tudásunkat a konkrét dokumentumok világáról. E tekintetben határai élesek, és nem sajátíthatók ki más tudomány által (még az informatika által sem). A bibliográfia elmélete a bibliográfia fejlődését tanulmányozza, vizsgálja a tárgyát, módszereit, szerkezetét, funkcióját, történetét, kapcsolatrendszerét, tehát a tudománytanhoz hasonlítható. S hogy mire is kell manapság a bibliográfusnak minden erejét összpontosítania? Elsősorban a bibliográfiára, különböző mutatók összeállítására, melyek nélkül ma már nem lehetünk meg.

A bibliográfia előtt új terek nyíltak meg egyrészt az új, "nem hagyományos" dokumentumfajták megjelenésével, másrészt a felhasználók számának megsokszorozódásával, információs szükségleteik növekedésével. Ez új dokumentum-modellek létrehozását vonta maga után. Tisztázandó, hogy az alábbi három esetben hol húzhatók meg a bibliográfia határai.

A nem publikált vagy korlátozott számban publikált dokumentumok beletartoznak tárgykörébe, ha tartalmazzák az azonosításukhoz minimálisan szükséges adatokat, hiszen elsődlegesen a felhasználói szempontok veendők figyelembe. Ebben az esetben nincs különbség bibliográfia és irattári munka között, csupán a leírásban használt jelek számában és jellegében.

Nem rekeszthetők ki a dokumentumok szemantikai egységei sem - a bibliográfia tárgyköréből, ezek alkotják a "gondolatok bibliográfiáját". Ma már szinte elkerülhetetlen, hogy önállóan használják egy dokumentum egyes részeit. Információs szövegelemzéssel igyekeznek kiszűrni egy könyv lényeges gondolatait. Jelentheti-e ez akár azt, hogy a szövegrészek, szemantikai egységek elvesztik kapcsolatukat a dokumentummal? Ez csak látszat, hiszen a dokumentumokban testet öltő igazság részben tényekkel, részben gondolatokkal fejeződik ki. A tények leggyakrabban számszerűek, ezért nem fontos a kísérő szöveg, abból könnyen kiemelhetők. Ám a gondolatok, eszmék, ötletek verbális jellegükből adódóan nem fejezhetők ki pontosan, körülírásra szorulnak. Tényekből és a tényeket megállapító és gyakran ismeretlen személyekből rengeteg van (nem véletlen, hogy az alapvető tényekről általában kézikönyveket adnak ki). Ezzel szemben a gondolatok világa nem olyan hatalmas, és az "alkotó szellemek" száma is viszonylag alacsony.

A gondolatok sohasem szakadnak el az őket hordozó dokumentumtól, sem a szerzőtől, sem a publikálás helyétől és idejétől. A gondolatok bibliográfiája él és fejlődik. Bizonyítékul szolgálnak erre a speciális fogalmi információs bankok.

Ami a dokumentumokban rögzített információ feltárását illeti: minden dokumentumról, vagy annak részeiről, sőt, önálló szemantikai egységeiről is készíthető csak a külső jegyekből építkező modell (szerző, cím, nyelv stb.). De alkotható olyan modell is,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mely a fentieken kívül a dokumentum tartalmáról is tájékoztat. A bibliográfia a fejlődése során a dokumentumok külső jellemzőinek modellezésétől mindinkább a bennük található információk modellezése felé halad. A szakmai köztudatban él az a vélemény, hogy a szakirodalmi szemle és a referatív információ nem a bibliográfiához, hanem a tudományos tájékoztatáshoz tartozik. Ennek okát főként azokban a módszerekben keresik, amelyekkel ezeket az információfajtákat létrehozzák. Véleményük szerint azonban ez hamis kérdésfelvetés, mert formális jellegű. Mivel a feldolgozás során a dokumentum modelljét hozzuk létre, amely segítségével ilyen vagy olyan módon, de mindig rövidített formában az információt közvetítik, ezért ezt a tevékenységet is a bibliográfia körébe kell sorolnunk.

Nem tartoznak a bibliográfia tárgykörébe a nem dokumentum jellegű információ modelljei, sem egy adott szöveg teljes visszaadásával kapcsolatos problémák (fordítás, számítógépbe vitel stb.). A tágabb értelemben vett bibliográfiának rengeteg megjelenési formája van, melyeknek a bibliográfiai jegyzék csak a kezdete, de a szemlén, a bibliográfiai esszén keresztül a recenzió, a bibliográfiai bevezető stb. is e körbe tartozik. A számítógép segítségével e megjelenési formák száma tovább növelhető. Felmerül a kérdés, vajon a számítógép nem teszi-e majd fölöslegessé ezt a tudományt? Hiszen az adatbázis tulajdonképpen bibliográfiai információ. A válasz mégis nem : tömör, kivonatos információra továbbra is szükség lesz. A szelektálás, a felhasználó megkímélése a számára lényegtelen információtól továbbra is a bibliográfiára háruló feladat marad.

* * *

HAT ÉS FÉL SZÁZALÉKKAL NŐ a British Library államsegélye az 1990/91. költségvetési évben az előzőhöz képest (58 millió fontra). Mint a könyvtár egyik vezetője kijelentette, ez a növekedés a támogatás reálértékének megőrzését jelenti - amire ebben az évtizedben még csak egyszer volt példa. Kiadásainak 25%-át egyébként saját gazdasági tevékenységéből (termékeinek értékesítéséből) fedezi a British Library. (BL New 1990. jan.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Iskolai könyvtárosok figyelmébe ajánljuk a Tankönyvkiadó gondozásában megjelent **Alapismereti kislexikon** 2. átdolgozott kiadását. A kislexikon a biológiai, kémiai, fizikai, matematikai, technikai, földrajzi, történelmi és irodalmi alapfogalmakat tárja fel elsősorban a középiskolás diákok számára, de meríthetnek a lexikonból a nem iskolások is.

"Kislexikonunk - távoli műfaji rokona az angolszász nyelvterületen elterjedt "középiskolai szótárnak" - merőben újszerű vállalkozás a magyar lexikonkiadásban. Nem szótár, noha sok szócikke az értelmező szótárakra, vagy éppen az idegen szavak szótáraira emlékeztet. S nem is igazi lexikon, bár egyes cikkei tömör jellemzéseket, meghatározásokat adnak, sőt sok rövid életrajzot is.

Iskolai kislexikon, alaplexikon - e két munkacímmel emlegettük magunk közt készülése során. Iskolai - mert elsősorban iskolások igényeinek kielégítésére hoztuk létre. Középszintű műveltségi anyagot ölel fel, a 12-18 éves korosztályok érdeklődésének, befogadóképességének megfelelően. Alaplexikon - mert a lapok, az ismeretterjesztő s a közkeletű szakirodalom, a szépirodalom olvasásához szükséges ismereteket tartalmazza minden korosztály számára érthetően.

Különbözik tehát minden korábbi egykötetes lexikontól, hiszen azok általában feltételezték használóik alapműveltségét. E mű szerzői, szerkesztői igyekeztek ennek az új műfajnak a kereteit (az egykötetes terjedelem s nem egészen 9000 címszó korlátai közt) saját belátásuk szerint kitölteni; a műfaji újdonság miatt azonban kísérletnek is szánják munkájukat, s kérik használóit, fiatalokat és felnőtteket, hogy levélben juttassák el a mű szerkesztőihez megjegyzéseiket, kívánságaikat, amelyeket az újabb kiadás sajtó alá rendezésénél hasznosítani szeretnének." - írta a lexikon bevezetőjében *Balázs György* szerkesztő.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

SZEMLE

OJTOZI Eszter: **A Debreceni Egyetemi Könyvtár külföldi antikvái és possessoraik** = Die ausländischen Frühdrucke und ihre Possessoren in der Universitätsbibliothek zu Debrecen. - Debrecen : KLTE Könyvtára, 1989. - 234 p. (Régi tisztántúli könyvtárak 6.)

A Magyarországon őrzött ősnyomtatványok összesített katalógusának megjelenése (1970) után a figyelem mindinkább a 16. századi nyomtatványokra irányult. Ezek száma sokszorosan meghaladja az előző századéit, s feldolgozásuk sem támaszkodhat az ősnyomtatványokéhoz hasonló részletességű bibliográfiákra, hiszen ezek kiadásának előfeltétele az egyes gyűjtemények anyagának, esetleg ismeretlen nyomtatványoknak a gondos feltárása és publikálása. Ezért felbecsülhetetlen a jelentősége az ilyen katalógusok közreadásának nemzetközi viszonylatban is. E munkálatok viszonylag gyors elvégzésére - a személyi feltételek megléte esetén - elsősorban a kisebb gyűjteménnyel rendelkező könyvtárakban van lehetőség. Ezzel természetesen együttjár, hogy - követendő példa, útmutatás hiányában - az elsőként megjelenő ilyen katalógusok a szerkesztési elvekben, a leírások részletességében és a mutatózásban egymástól jelentősen eltérhetnek.

A szegedi József Attila Tudományegyetem Könyvtára (JATEK) 283 tételes antikvakatalógusa (*Keveházi* Katalin - *Monok* István: Régi könyveink és kéziratainkkatalógusai. XVI. századi könyvek. Szeged, 1986.) után most örömmel vehetjük kézbe a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára (KLTEK) külföldi antikváinak a katalógusát is. Mint a bevezetőből kiderül, második nemzeti könyvtárunk régi könyvállománya, néhány magángyűjteménytől eltekintve zömében 1945 után került az intézmény birtokába, jelentősebb számban az ötvenes években, a szekularizált szerzetesrendi és államosított magánkönyvtárak anyagából. Közülük is kiemelkedik a tatai kapucinosok és piaristák könyvtára.

Ojtozi Eszter mintegy 30 000 régi könyv közül kutatta fel a most közzétett 478 antikvát. Amint a cím is hangsúlyozza, kirekesztette a korszakba tartozó hazai idegen nyelvű és a magyar nyelvű nyomtatványokat, az RMK első két kötetének anyagát. Ezek száma a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* 1. kötete szerint a KLTEK állományában 41 kötet. Ugyancsak hiába keressük a katalógusban a magyar szerzőktől külföldön, nem magyar nyelven megjelent nyomtatványokat, bár az RMK III. szerepel a bibliográfiai részben. A bevezetésből megtudjuk, hogy mind az RMNy, mind az RMK III. anyagát korábban már számbavették és hasonló szempontok szerint feltárták a könyvtárban, így csupán elvi meggondolás zárhatta ki azokat a szerkesztésből. Reméljük, hogy a későbbi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ekben e nyomtatványokról önállóan megjelenő katalógus fogja majd teljessé tenni a KLTEK 16. századi könyvállományáról alkotott képet.

A katalógus betűrendes. A társszerzők és közreműködők, valamint a címekben szereplő személyek a katalógusrészt követő külön névmutatóban keresendők. (Ez nem tartalmazza az első szerzők nevét.) Mind a leírásokra, mind a mutatókra vonatkozó tudnivalókat külön cím nélkül, a katalógus, illetve a rövidítésjegyzék előtt találjuk. Innen tudható, hogy az összeállító szándéka szerint a szerzők latinos névalakban állnak, jóllehet a tételek élén a nemzeti nyelvű névalakra is találunk példákat (Boccaccio, Bullinger, Luther, Zwingli stb.). A görög nevek írásmódja a katalógusszerkesztőknek mindig gondot okoz, egységes gyakorlat, illetve megfelelő szabályozás hiányában. Itt olykor latinosan (Lycurgus), máskor görögösen (Dioskorides, Galenos, Homeros) olvashatók, sőt ugyanazon szerző mindkét változatban előfordul (Diodorus - Diodoros, Herodotus - Herodotos stb.). Az eltérések nem mindig következnek a kiadás nyelvéből. Ugyanakkor a névmutatóban a görög neveknél következetesnek látszik a latinos forma használata.

Úgy tűnik, a szerző olykor tudatosan ragaszkodott - rendszóként is - a címlapi formához. Feltehetően ezért utalja a Loyola alakot Layolához, ahol felkiáltójel figyelmeztet a hibás írásmódra, míg a névmutatóban már Loyola áll. Nem találunk viszont utalót sem a keresztnévről, ahol a szenteket elsősorban keresnénk. (A kanonizáltak, pápák és uralkodók névformája a régi könyvek leírásánál a nemzetközi gyakorlatban is eltéréseket mutat.) Az említett kisebb szerkesztési következetlenségek természetesen nem csökkentik a katalógus használati értékét, amely a mellett, hogy gyors áttekintést biztosít az állományról, mutatóival sokrétűen tárja fel anyagát.

Mivel a katalógus a példányok egyedi jellegzetességeit is rögzíti, a többespéldányok természetesen külön tételként szerepelnek. Az egyes leírásokat raktári jelzet, s a legtöbb esetben bibliográfiai hivatkozás is követi. Ha a mű az Országos Széchényi Könyvtár állományában is megtalálható, úgy az OSZK antikva jelzete is ott áll. Ez az adat második bibliográfiai hivatkozásnak is tekinthető, hiszen úgy tudjuk, már nem kell sokáig várnunk az ő antikvakatalógusuk megjelenésére; s az OSZK jóval részletesebb tartalmi feltárása más antikvakatalógusok használói számára is hasznosítható lesz.

Az egyes tételek utolsó bekezdése a possessorok adatait tartalmazza, betűhíven tükrözve - a rövidítések zárójeles feloldása mellett - a vétel vagy ajándékozás körülményeire utaló bejegyzéseket, a tulajdonbélyegzőket, ex libriseket és supralibrosokat, a köteséken található monogramokat, évszámokat. A neveket sokszor már itt kiegészítő jegyzetek kísérik. Megjegyzés ("Marginalia") utal a kötet lapszéli jegyzeteire.

Bár a kötések leírása nem volt célja a szerzőnek, olykor mégis, örömünkre, kivételt tett. Így például egy vaknyomásos Melanchthon-kötetnél felhívja a figyelmet a "septem artes liberalest" ábrázoló allegorikus figurákra (296. tétel).

A névmutatón kívül nyomdahelyek és nyomdászok mutatója, raktári jelzetek mutatója (összehozva a gyűjtőkötetek betűrendben szétszórt egyes darabjait), időrendi mutató, valamint possessor-, ex libris-, supralibros- és donatio-dedicatio-mutató segíti a sokoldalú tájékozódást a katalógus anyagában. Az utóbbi négy mutató különösen hasznos lesz nemcsak a kutatók, de a hasonló katalógusok összeállítói számára is. Köztük Ojtozi Eszter valószínűleg egyedül áll azzal a rendkívüli igényességre való törekvésével, hogy az egykori tulajdonosok életrajzi adatait is felderítse. Ez, mint írja, a magyar könyvtulajdonosok nagy részénél sikerrel járt, s olykor német, vagy osztrák személyeknél is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Forrásait mindenkor megnevezi. A kis életrajzi lexikonként is használható possessor-mutató betűrendjében megtaláljuk a testületi nevekben szereplő vagy felderített helyneveket is, valamint, nagyon helyesen, a feloldatlanul maradt, töredékes névbejegyzéseket, monogramokat is. Mivel ezek más könyvtárak anyagában is előfordulhatnak, feloldásuk esetén gyorsan visszakereshetővé válik a problematikus rövidítés.

A kötetet 58 egész oldalas reprodukció zárja, a bejegyzések, bélyegzők, ex librisek és supralibrosok vagy címlap nélküli nyomtatványok fotóival, visszautalva a tételszámra. E táblák nemcsak az azonosítás segédeszközei lehetnek, de esztétikai élményt is nyújtanak a használónak. Végezetül említendőnek véljük, hogy a kötet kétnyelvűsége, a fejezetcímek és szöveges részek magyar-német nyelvű közlése sokban segíti majd a kötet külföldi terjesztését és használatát. Csak elismerés illetheti a debrecenieket, hogy a nehezedő gazdasági körülmények között is - a kutatási főirány támogatásával - közkinccsé teték antikva-gyűjteményüket.

KLINDA Mária

+ + +

NYELJÜK AZ ÉTLAPOT - ezzel a címmel adtak ki emlékkönyvet P. Lewisnek, a British Library bibliográfiai szolgáltatási főigazgatójának a nyugalomba vonulása alkalmából. (BOURNE, Ross: Eating the menus; essays in honour of Peter Lewis. The British Library, 1989. 116 p.) A címhez az ötletet Lewis egyik előadásának alábbi mély értelmű részletéből merítették:

"Ha a könyvtári világot hatalmas, sok nemzetiségű étteremnek tekintjük, akkor benne a UAP szervezi a konyhát és a UBC szerkeszti az étlapot. A kedves vendég csak az étlap alapján választhat ételt magának - ha viszont a konyha nem tudja előállítani az étlapon található fogást, akkor nem lakhat jól helyette magával az étlappal." (Library Association Record, 1990. febr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

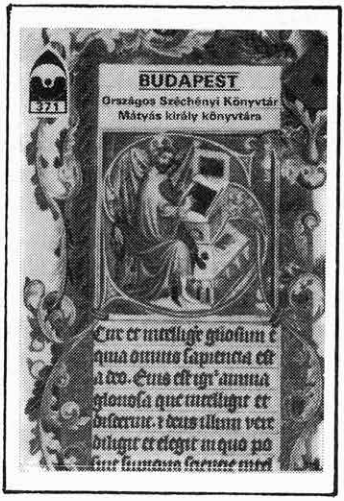

BÉNI Gyöngyi: Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Mátyás király könyvtára / [Béni Gyöngyi]; [rajzok Urbán László]; [kiad. a TKM Egyesület az Országos Széchényi Könyvtár megbízásából]. - Bp.; Kartográfiai Váll., 1990. - [16] p. - (Tájak - Korok - Múzeumok kiskönyvtára, ISSN 0139-245x; 371.)

A Corvina Kiállítás megnyitása alkalmából jelent meg a Tájak - Korok - Múzeumok kiskönyvtára sorozat 371. kötete. Írója fennmaradt korabeli dokumentumok alapján meséli el, milyen volt virágkorában Mátyás király világhírű könyvtára, a Bibliotheca Corviniana, milyen kéziratok alkották állományát és azok jellemző diszítésmódját. A leírtakat sok illusztráció próbálja szemléltetni, de rossz minőségük miatt ezek élvezhetetlenek, csak a külső-belső borítók tetszetősek.

SZABÓ Gáborné

Illusztráció a kiadvány hátsó borítójáról

A KÖNYVTÁR FELTÉTELEZETT HELYÉNEK ALAPRAJZA A SCHEDEL-KRÓNIKA (1493) METSZETÉRE VETÍTVE (Urbán László)

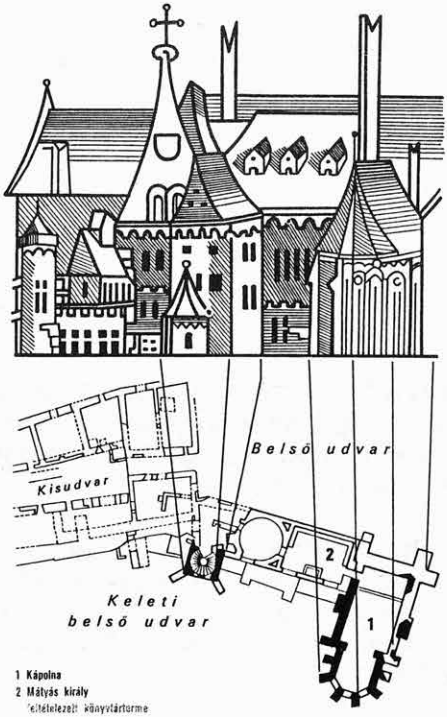

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

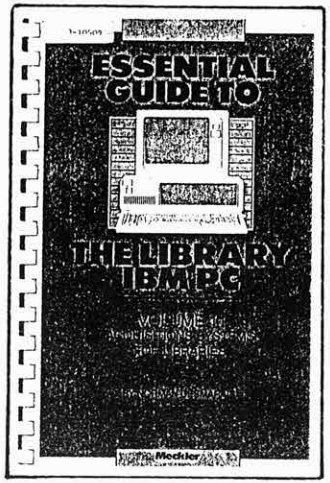

DESMARAIS, Norman: Acqusition systems for libraries (by Norman Desmarais. - Westport : Meckler, cop. 1988. - XIII, 246 p. - (Essential guide to the library IBM PC, ISBN 0-88736-080-7 ; vol. 11.)

Számítógépes gyarapítási rendszerek

A Könyvért írógéppel kitöltött számláihoz szokott könyvtáros lévén elkerekedett szemmel olvasgattam, hogy mennyi és mennyiféle adat kezelésére kell képesnek lennie egy amerikai számítógépes gyarapítási rendszernek. Mindig is gyönyörködtettek a Nyugatról kapott pro forma számlák, s homályosan eddig is sejtettem, hogy nem pusztán szemgyönyörködtetés céljából olyanok, amilyenek. Az "*Acquisition systems for libraries*" c. könyvből világosan kiderül, hogy ezek az (Óperenciás) tengeren túli szoftverek számlák készítésén kívül képesek a külföldi valuta átszámolásától kezdve a költségek összegzésén át az átutalások ellenőrzéséig nagyon sok mindenre.

Tíz féle gyarapításra alkalmas számítógépes rendszert ír le a hetedhét országon túli szerző, pontosan 77 szempont alapján elemezve működésüket, lehetőségeiket. A könyv felépítése nagyon jól követhető. Az első fejezet tartalmazza kérdések formájában a szempontokat, melyek alapján aztán a tíz rendszert külön-külön fejezet ismerteti. A bemutatott rendszerek a következők: ACQ 350, Any-Book, BATASYSTEM Acquisition, Bib-Base/Acq, Card Datalog Acqusition Module, MATTS: Midwest Automated Technical Services System, Nonesuch Acquisition System, Purchase: The Ocelot Library System's Acquisition Module, Sydney Micro Library System, Unicorn Collection Management System: Acquisition Module. Tizenkettedikként pedig egy rövid fejezet következik az elektronikus rendelés szoftverjeiről, melyek különleges gyarapítási rendszerekként, vagy a meglevő gyarapítási rendszerek kiegészítőiként kapnak itt helyet.

A 13. fejezet összefoglalja a tudnivalókat, összehasonlítva a különböző szoftverek nyújtotta lehetőségeket, előnyöket és hátrányokat. Mindezt jól áttekinthető táblázatos formában is közli, megkönnyítve azon szerencsés könyvtárosok dolgát, akik ezek közül a rendszerek közül válogathatnak, mikor a gépesítés során döntés elé kerülnek.

Ha már a rendszereket személyesen nem tanulmányozhatjuk, legalább a már említett 77 szempont közül szeretnék néhányat ízelítőül közreadni. Ezeket a könyv 1. fejezete 11 alcím alatt csoportosítja:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. *Általános jellemzők:*
   Van-e a rendszernek többszintű jelszórendszere a hozzáférési jogosultság megállapítására; az erre felhatalmazott szakembernek van-e lehetősége az alapértelmezések megváltoztatására stb.
2. *Rendelés:*
   Képes-e a rendszer kapcsolódni olyan nagy bibliográfiai adatbázisokhoz, mint például az OCLC vagy az RLIN, ami lehetővé teszi adatok átvételét a rendelés során; képes-e online rendelésre a rendszer; alkalmas-e különböző szelektív listák készítésére; van-e hely a speciális - például sürgős - rendelésekre vonatkozó megjegyzéseknek stb.
3. *A költségvetés nyomonkövetése:*
   Képes-e a költségvetés kezelésére vagy ezt manuálisan kell végezni; képes-e az elmúlt évi költségvetési adatokat átvezetni az új évre; jelzi-e a költségvetés túllépését; külön kezeli-e a költségvetési rovatokat; át tudja-e számolni a külföldi valutákat dollárra; automatikusan módosítja-e az elszámolásokat, ha egy-egy ár, vagy a rendelendő dokumentum mennyisége módosul stb.
4. *Érkeztetés, fizetés:*
   Képes-e regisztrálni bizonyos összegek átutalását a szállítónak; automatikusan kiegyenlíti-e a számlát, kérve ennek jóváhagyását; ad-e tájékoztatást a költségvetés egyenlegéről stb.
5. *Reklamálás:*
   Meghatározott ütemezés szerint végzi-e a reklamációt vagy egyedi igény szerint, és ha az előbbi módon, akkor van-e lehetőség ennek az alapértelmezésnek a módosítására; van-e mező a reklamációra vontkozó megjegyzéseknek stb.
6. *Keresés az adatbázisban:*
   Milyen hozzáférési pontok állnak rendelkezésre; jelzi-e a rendszer a duplumrendelést stb.
7. *Ügyvitel:*
   Jelzi-e a szállítás, az érkeztetés és a fizetés időpontját, a dokumentum végső árát; van-e lehetőség a dezideráták tárolására addig az időpontig, amíg valóban megrendelésre kerülnek; képes-e pénzügyi és állományi statisztikák készítésére; tudja-e összegezni, hogy bizonyos időszakon belül hány rekordot vittek be, módosítottak vagy töröltek stb.
8. *Jelentések:*
   Készít-e kimutatásokat a kiadásokról, egyenlegekről stb.; kiíratható-e a szállítással késésben levő kereskedők listája; tud-e átlagárakat számolni dokumentumtípus és/vagy költségvetési rovatok szerint; képes-e ezekre a műveletekre online üzemmód alatt stb.
9. *Csatlakoztatás a könyvtár más moduljaihoz:*
   Milyen kapcsolatban áll a rendszer a könyvtár többi moduljával, például a feldolgozási rendszerrel, a nyilvános hozzáférésű katalógussal stb.
10. *Képernyők:*
    Milyen képernyői vannak a rendszernek, mennyire bonyolult használni őket; mennyi időt igényel a könyvtári személyzet betanítása stb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

11. *Költségek:*

A készülék ára; az installáció költsége; az adatátviteli rendszer és a hálózat használati díja; előfizetési díj, kézikönyvek és oktatási költségek stb.

Mindezeken kívül a fejezetek végén szerepelnek a hardverre és a szoftverre vonatkozó adatok, az előállító neve, címe és az ár. A szerző ezzel kapcsolatban nyomatékosan felhívja a figyelmet, hogy a választásnál az ár nem lehet elsődleges szempont, mert egy olyan rendszer, ami olcsó ugyan, de nem felel meg a megoldandó feladatoknak, nem lehet kifizetődő.

Én ugyan büszkén használom a Micro-ISIS-en alapuló Desirét a szerzeményezés nyilvántartására, de a valutaárak forintértékét zsebkalkulátorral szmítgatom ki, ezért méltányolok minden olyan rendszert, amely nemcsak megteszi ezt helyettem, de aminél még azt is megtudhatom (ami a Könyvért számláiból például nem szokott kiderülni), hogy a szállító milyen árfolyamon számolta el az árakat.

FAZOKAS Eszter

~ ~ ~

AZ ADONIS ELEKTRONIKUS FOLYÓIRATCIKK-SZOLGÁLTATÓ rendszer kétévi kísérleti működés után a tervek szerint 1991 januárjában kezdi meg a folyamatos munkát. Az eddigi tapasztalatok szerint a CD-ROM-ról történő keresés és kinyomtatás feleannyiba kerül, mint a hagyományos másolás. A kísérleti időszakban 200 000 cikket indexeltek és tároltak. A szolgáltatás elsősorban az orvostudomány szakirodalmára irányul, de kiterjed a biológiai, fizikai, kémiai, gyógyszervegyészeti, műszaki, közegészségügyi, állatorvosi, mezőgazdasági irodalomra is. (Information Services and Use, 1989. 5. sz.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

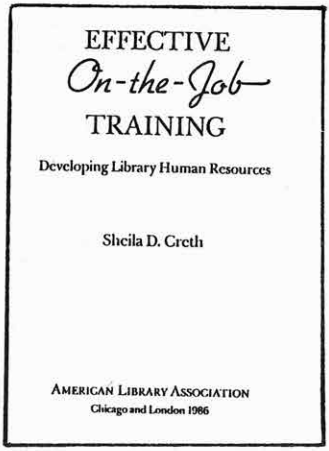

CRETH, Sheila: Effective on-the-job training : Developing library human resources / Sheila D. Creth; [publ.] American Library Association. - Chicago ; London : ALA, 1986. - VI, 121. p.

Könyvtári gyakornokok hatékony kiképzése

A szerző, a michigani Egyetemi Könyvtár személyzeti ügyeiért felelős igazgatóhelyettese, aki ebbéli minőségében több mint 10 éve foglalkozik könyvtári gyakornokok (frissen végzettek és munkába állók) "kiképzésével". A könyvtár személyzeti, szakmai továbbképzési terveit és programjait és az ezzel kapcsolatban felvetődött kérdéseket elemezve tudatosult benne, milyen fontos a frissen végzett könyvtárosokkal tervszerűen, testreszabottan foglalkozni, feladataikat megbeszélni és rendszeres szakmai segítségnyújtás mellett ellenőrizni őket.

Sokan hagyják el a könyvtárosi pályát éppen az első munkahelyükön szerzett rossz tapasztalataik, kudarcaik miatt, vagy válnak érdektelen, fantázia nélküli munkaerővé, mert a kezdetekkor a könyvtár munkatársai elmulasztották megmutatni a könyvtári munka szépségeit, teret engedni szakmai öntevékenységüknek és bátorítani jobbító szándékú javaslataik megfogalmazását.

A szélesebb értelemben vett "gyakorlás" életünk igen fontos mozzanata, általa szerezzük meg azokat a készségeket, amelyekkel aktualizálni tudjuk megtanult ismereteinket, sikerrel vállaljuk fel "élet-szerepeinket", ennek eredményeképpen alakul ki józan ítélőképességünk, önbizalmunk és önértékelésünk, ami nélkül nem tudunk tájékozódni változó világunkban. A kézikönyvecske elsőképpen a könyvtári gyakornokokkal foglalkozó, a gyakornokok aklimatizálódásáért felelős munkatársaknak ad biztos fogódzót azáltal, hogy igen gondosan feltérképezi és rendszerezi az "újszülött" könyvtáros minden lehetséges problémáját. De igen hasznos segédeszköz a könyvtár egész munkatársi gárdájának, akiknek meghatározó szerepük van a "beilleszkedés" folyamatában.
A könyvtári gyakornoki idő hármas célt szolgál:

— bizonyos speciális, helyi vonatkozású ismeretek elsajátítását,
— gyakorlati készségek (pl. referensz interjú vezetése) kialakítását,
— és bizonyos képességek (rugalmasság, együttműködési készség, stb.) kibontakozását.

E két utóbbi tényező fontosságát erősen alá kell húznunk, különösen azért, mert nem látványos és főleg nem mérhető, (legalábbis nem mennyiségi mutatókkal), de hozama a jól szervezett gyakorlatnak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szakmai "hozzáállás", attitűd kialakításában döntőek az első benyomások, amiért a gyakorlatvezető, az együttdolgozó kollégák, illetve a könyvtár egésze felelős, rajtuk múlik mennyire biztosítható pozitiv, segítőkész környezet.

A könyvtár, mint társadalmi egység rendelkezik bizonyos viselkedési és kommunikációs jellemzőkkel, a szervezeten belüli szerep- és felelősség-megosztással, elismerő és elmarasztaló mechanizmusokkal. A gyakornok a gyakorlati idő alatt ezekhez a normákhoz alkalmazkodik, "szocializálódik". Erre nincsenek írott szabályok, elsajátításukhoz figyelem, szemlélődés, azonosulás és "integrációs képesség" szükséges. A gyakorlatvezető feladata ezen közösségi jellemzők, elvárások megfogalmazása és a gyakornokkal való elfogadtatása. A gyakornok az első munkahelyén szerzett pozitív hozzáállást "viszi tovább" akár az adott könyvtáron belül, akár ha más könyvtárba kerül.

Mi már most a gyakorlatvezető szerepe, ha elfogadjuk azt a kiinduló pontot, hogy a gyakorlatra feltétlenül szükség van? Elsőképpen biztosítani kell a gyakorlat tervszerűségét, végiggondoltságát.

Sokan hiszik azt, hogy az új alkalmazott, majd ad hoc módon úgyis találkozik a megoldandó problémákkal és elég akkor segíteni, magyarázni, "helyre tenni". Ez az okoskodás hozza a legrosszabb eredményt hosszú távon: önbizalom nélküli, nagy hibaszázalékkal dolgozó, önállótlan munkaerő az "eredmény".

Sikerre csak akkor számíthat, ha biztosított:

— a támogatás és segítőkészség tudata, illetve érzése,
— ha megfogalmazódott, hogy a gyakorlatot végző személy és munkája fontos és értékes a szervezet számára,
— személyes ismereteit, gyakorlati készségeit és képességeit értékeli a könyvtár,
— személyes és szakmai sikereivel érdemben járul hozzá a gyakornok a könyvtár egészének vagy egy részlegének munkájához,
— illetve annak a tudata, hogy az újonnan jött szívesen látott tagja a munkatársi gárdának.

Ebben a folyamatban a gyakorlatvezető szerepe a tanáréval rokon, aki megfelelő információkkal, irányítással, útmutatással látja el védencét és segíti beilleszkedését kötelezettségei és a követelmények felismerésében.

Mégis nagyon sokan vallják azt a hibás nézetet, hogy: - a gyakorlat egyszerű dolog, - legtöbbször teljesen kötetlen, - a jó munkaerő majd "kiképzi önmagát", - a gyorsan tanulók jó, a lassúak rossz munkaerők lesznek, - az egyszerű munka egyformán egyszerű mindenkinek, - nem jó, ha a gyakorlatvezető figyelmezteti a gyakornokot hibáira vagy esetleges hiányosságaira, - a gyakornok úgyis kérdez, ha nem ért valamit, - elegendő mindent egyszer elmondani, stb., stb.

Nagy hiba azt hinnünk például, hogy a gyakornok mindig visszakérdez, ha nem ért valamit. Ehhez jó, segítőkész légkörre és partneri kapcsolatra van szükség. Ha ugyanis úgy vezetünk be egy megoldandó feladatot, hogy "ez azután igazán egyszerű, de szóljon csak, ha van bármilyen kérdése..." nem kérdéseket, hanem kételyeket szül és alkalmas a gyakornok önbizalmának lassú szétzilálására.

A gyakorlat sikerének kulcsa: a bizalom. A másik ember elfogadására épülő kapcsolat, amely a belső erőforrások gyarapítását szolgálja, amihez nem csupán a tanulási/tanítási/befogadási folyamat pszichés megértése, hanem beleélési és azonosulási képesség is szükséges.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Különösen árnyalt "technikát" igényel ha felnőtt, már kialakult személyiségek kerülnek az "újonnan jött" szerepébe. A stratégia kiinduló pontja, hogy az illető személy "új", mindegy, hogy a szervezet melyik pontjára került, a feladat: oldani magányát, illetve megszüntetni a körülötte lévő légüres teret, bekapcsolni a könyvtár vérkeringésébe. Nyilván más jellegű a feladat egy gyakorlattal rendelkező új munkatárs és egy friss diplomás esetében, de helyzetük idegenségükből adódó kirekesztettségük a kezdetekkor megegyezik.

A szélesebb értelemben vett szakmai gyakorlat szükséges akkor is, ha a könyvtár belső rendjének, munkafolyamatainak megváltoztatására kerül sor. Az ilyen típusú változásokhoz is hozzá kell szoktatni a kollégákat, időt és energiát áldozva belső ellenérzéseik feloldására, legyőzésére, ez különösen fontos napjainkban, amikor egyre több könyvtárban térnek át a munkafolyamatok számítógépesítésére, aminek sikeréhez meg kell nyernünk kollégáink értő támogatását.

A legterjedelmesebb fejezet a 3. a gyakorlat megtervezésével foglalkozik. A gyakornokok kiképzése költséges dolog, de megtérül az idő és energia befektetése, ha eredményes az eljárás, és kreativ, önálló, kiegyensúlyozott munkatárssal bővül a könyvtár személyzete. Ennek záloga a tervszerű, összehangolt munka, amelynek első lépése a munkaelemzés. Ennek során olyan kérdésekre keres választ a gyakorlatvezető, mint:

— mi a célja bizonyos végrehajtandó feladatoknak?
— milyen módon és mértékben szolgálja ez a munka a részleg céljait?
— még mindig alapvető és kritikus igényeket elégít-e ki?
— hogyan lehet a leghatékonyabban és a leghatásosabban megoldani a feladatot?
— kielégítő-e a megoldás, illetve a gyakornok által használt módszerek?
— milyen eredményt várunk ettől a munkától?

Peter *Drucker*-t idézve azt mondhatjuk, hogy "gyönyörű mérnöki munka azt meghatározni..., hogy bizonyos eredmények eléréséhez, milyen kezdeti feltételekre van szükség..." Ha tehát a végső produktumok oldaláról kezdjük elemezni a munkafolyamatot, és azt keressük, mit, miért csinálunk, a leggyakoribb válasz: "mert így szoktuk". A munkafolyamat-elemzés azért is igen hasznos résztevékenység, mert módot ad a "jól bevált" gyakorlat felülvizsgálatára és a friss, érdeklődő gyakornok kérdései ésszerűsítő megoldásokhoz vezethetnek.

A gyakorlatvezetőnek egyértelműen meg kell fogalmaznia a gyakornok számára továbbá, hogy

— minden munka egy feladat,
— erre az egyedi feladatra az időnek hány százalékát kell szánni,
— melyek azok a kritikus feladatai a munkakörnek, amelyekben mindig kielégítő eredményre kell törekedni,
— milyen szakismeret, gyakorlat és képességek kellenek a feladat kivitelezéséhez.

Ehhez adhat segítséget a munkaköri leírás, megfontolva, hogy mi várható el egy gyakornoktól, kerülve azt a mentalitást, hogy "vagy megszokik vagy megszökik". Használhatóak házi és országos szabványok, normatívák és előírások is, de állandóan tudatában kell lennünk annak, hogy a tevékenységek nagy része normázhatatlan. Fontos, hogy a követelményeket világosan és egyértelműen fogalmazzuk meg, és ne alkalmazzunk olyan "rejtett" szabályzókat, amelyekre csak "ráérezni" lehet.

A gyakorlat-terv tartalmazza a gyakorlattól elvárható általános célokat, illetve az egyes részfeladatok céljait.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A gyakorlatvezető feladata az egyes végrehajtandó munkák szakaszolása, időigényének megállapítása is.

A gyakorlás során alkalmazható módszerek: bemutatás, előadás, megbeszélés, programozott útmutatás, szerepjátékok, esettanulmányok, stb., mindig a feladat milyenségének függvényében, gyakran együttesen alkalmazva.

Az elmondottakból is kitűnik, hogy a gyakorlatvezető személye fontos tényezője a gyakorlat sikerének és gondos elemzéssel választható ki a kollégák közül.

A tervezési munkát követi a gyakorlat tényleges lebonyolítása, ami a gyakornok személyiségének, egyéni szükségleteinek függvénye és állandó, jó kapcsolatot tételez fel.

Az egyéni motivációk rendszerét *A. Maslow* egy ún. igénypiramisba rendezte, amelynek csúcsán az egyén önmegvalósítási igényei állnak. Ezt a modellt felhasználva alakította ki F. *Herzberg* motivációs-hygénia elméletét, amelynek lényege, hogy két csoportba osztotta a közérzetünket meghatározó tényezőket: megelégedést illetve ki nem elégítettséget befolyásoló összetevőkre. Ezek nem egymásnak ellentmondó feltételek. A megelégedést adó tényezők közé sorolta: a teljesítményt, a készségek kiélését, szakmai kihívást, érdekes munkát, növekvő felelősségérzést, állandó fejlődési lehetőséget, amelyeknek mindegyike közvetlen kapcsolatban van magával a munkával. A ki nem elégítettség érzését környezeti összetevőkből származtatja pl. különböző politikai és adminisztrációs kérdések, vezetés, munkafeltételek, emberi kapcsolatok, pénz, státusz, biztonság. Olyan példával él, miszerint: lehet valaki elégedetlen a fizetésével, de a jó fizetés önmagában még nem ok az elégedettségre.

A kedvező motivációs szint biztosítása nem csupán a vezető feladata, de ő teremthet olyan környezetet és munkahelyi légkört, amelyben a megelégedettséget adó faktorok dominálnak. A gyakorlatvezető például azzal, hogy elismeri, bátorítja és büszke gyakornokai sikereire.

A gyakorlati idő lejártával kerül sor a gyakornok munkájának értékelésére, ennek módszereit mindenkor a végzett munka jellege határozza meg, amelyet már a tervezés fázisában meg kell választani. Részt vesznek ebben a folyamatban a gyakorlatot tervező és vezető munkatársak. Értékelhetjük, hogy milyen mértékben tett eleget a gyakornok a vele szemben támasztott követelményeknek, milyen volt a gyakorlat hatékonysága és hatásfoka. Az értékelés szempontjait már a kezdetekkor meg kell beszélnünk az érintettekkel. Maga az értékelés többnyire folyamatos, végighúzódik az egész gyakorlaton és a végére "áll össze" a kép a gyakornok teljesítményéről.

Szó van még a könyvben a sikeres szakmai utánpótlás egyéb tényezőiről is. Peter Drucker szerint az információszolgáltatási munka nagy része az ún. "knowledge work". A "tudás ipar" fontos résztvevői a könyvtári és információs szakemberek, akik a közeljövő információs gazdaságának és információs társadalmának meghatározó képviselői, alakítói, ettől a státusztól társadalmi presztizs-emelkedésük is várható.

A jó stílusú, könnyen követhető könyvet nem csupán a fejezetek végén, hanem az egyes nagyobb kérdéscsoportok lezárásakor is gyakorlatok és praktikus ötletek gazdagítják, míg a függelékben a könyvtári munka több fázisra épített gyakorlat-terv minták segítik a leendő gyakorlatvezetők munkáját.

BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

LIBER

Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche

Bulletin 35

A Könyvtártudományi Szakkönyvtárban - mint a LIBER egyik magyarországi tagkönyvtárában - megtalálható a *LIBER Bulletin*, melynek egyik utóbbi számában az 1989. évi konferenciájukról számolnak be. Kedvcsinálónak mellékeljük a szám tartalomjegyzékéről készült másolatot. *(A szerk.)*

Contents

President's opening address
JOHN MICHAEL SMETHURST 7

Welcoming speech
JUAN MANUEL ROJO ALAMINOS 9

Welcoming speech
JORGE SEMPRÚN 11

Les bibliothèques européennes de recherche en tant qu'instruments de recherche
MICHAEL VORBECK 13

Research librarianship in Spain and Portugal

Research librarianship in Spain and Portugal
JUAN PABLO FUSI AIZPURUA 22

Is a pragmatic approach to libraries enough?
MARIA LUÍSA CABRAL 28

University libraries under the Ministry of Education and Science in the 1980s
PILAR ALCALÁ CORTIJO 34

Research libraries in the Autonomous Basque Community
CARMEN GUERRA 39

Research libraries in Cataluña
DOLORES LAMARCA 44

Specialized libraries in Spain
MIGUEL JIMÉNEZ 50

The Plan of Action for European library co-operation of the European Communities

Action Plan for Libraries
PATRICIA MANSON 53

Training in information sciences in Spain
The situation vis-à-vis the European Community
MERCEDES CARIDAD SEBASTIÁN 62

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

The European Action Plan: A British perspective
FRED J. FRIEND 67

LIBER and the Library Action Plan of the European Communities
HANS-ALBRECHT KOCH 72

European health librarians facing 1992
MARC WALCKIERS 74

Professional tasks and developments I: European librarianship

General aspects of European librarianship
ROLAND MATHYS 79

La bibliothéconomie en France à la fin des années 80
GENEVIÈVE BOISARD 80

Some aspects of library policy and library planning in the Federal Republic of Germany
State-of-the-art report
JOACHIM FELIX LEONHARD 86

Professional librarianship in Italy
LORENZO BALDACCHINI 97

General aspects of European librarianship
ESKO HÄKLI 103

Professional tasks and developments: The United Kingdom
JOHN MICHAEL SMETHURST 115

Professional tasks and developments II: Legal deposit and bibliographical control of new media in Europe

From papyrus to CD-ROM
Legal deposit and bibliographical control of new media in Europe
THOMAS TOTTIE 126

Legal deposit and bibliographic control of new media in the United Kingdom
GRAHAM P. CORNISH 130

Bedeutung, Stand und Ausbau der nationalen Medienarchivierung und -dokumentation in der Bundesrepublik Deutschland
BERTOLD PICARD UND KAI WALTER 139

Legal deposit and bibliographic control of new media in Europe
BENDIK RUGAAS 156

Le dépôt légal en France
JEAN-CLAUDE GARRETA 171

Professional tasks and developments III: Optical disc technology

Interactive optical storage system
ROLF-DIETER SCHMID 174

European co-operation on bibliographic applications of CD-ROM
ROBERT SMITH 179

CD-ROM in research libraries
HEINER SCHNELLING 186

LIBER Library Automation Group (LLA)

Report to the LIBER Annual Meeting 1989
PETER RAU 197

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

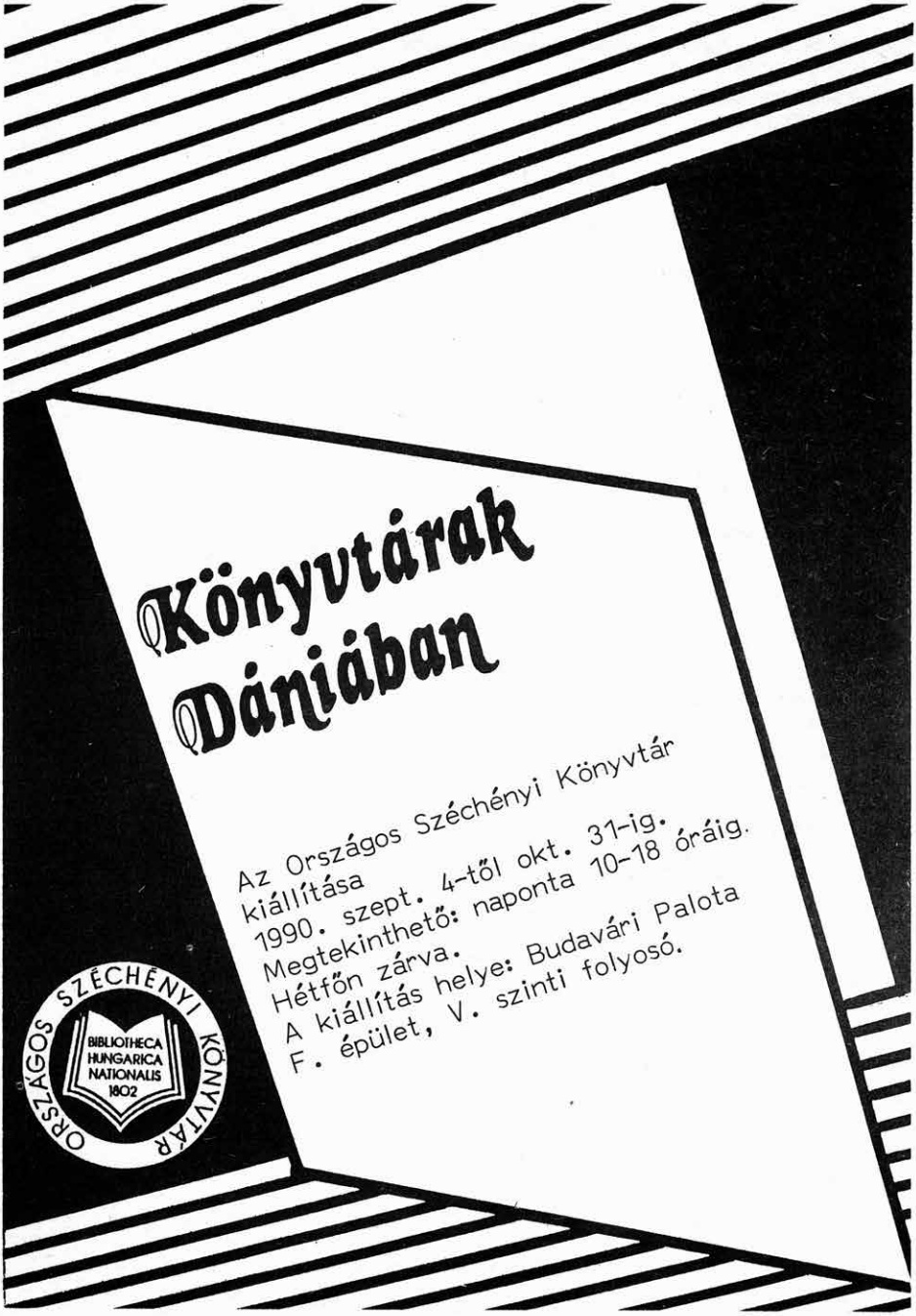

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TÁJÉKOZTATÓ

szerzőinknek a Könyvtári Figyelő szerkesztőségéhez benyújtott kéziratok tartalmi és formai követelményeiről

- Lapunk a könyvtár- és tájoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföld könyvtárügyével, valamint jelentős szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó, érthetően fogalmazott, magyarosan megírt kéziratokat fogad el közlésre.
- A kéziratokat két példányban, kettes sortávolsággal, nagy A/4-es oldalra (28-30 sor/oldal, 58-60 leütés/sor), normálbetűs írógéppel írva kérjük leadni. Mátrixnyomtatón megjelenített kéziratot csak akkor fogadunk el, ha kettes vagy annál nagyobb sortávolsággal készült és jól olvasható. Kérjük, hogy a cikk címét normál írásmóddal írják, alá középre kerüljön a szerző neve ugyancsak normál írásmóddal és minősítések nélkül. Az alcímeket, másodrendű alcímeket stb. normálbetűvel, aláhúzás nélkül kell írni. Az alcím előtt és után két sor emeléssel jelezzék a szerkezeti tagolást. Rövidítések, betűszók feloldását a legelső előfordulási helyen adják meg.
- Ábrákat, táblázatokat (illusztrációkat) csak korlátozottan tudunk közölni. Újrarajzolásukra nincs lehetőségünk, ezért csak jó minőségű, kontúros, fotózható ábrát tudunk elfogadni. Az ábrákat külön lapon két példányban kérjük leadni az alábbiak szerint: folyamatosan számozzák be arab számmal, adják meg az ábrafeliratot és az ábrák helyét pontosan jelöljék be a kéziratban.
- A hivatkozásokat a cikk után Irodalom cím alatt sorolják fel. Könyvek esetében a szerző nevét (nagybetűvel írva), a mű címét, kiadását, a kiadás helyét, évét és a hivatkozott oldalszámot adják meg. Folyóiratcikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét (nagybetűvel), a cikk címét, a folyóirat nevét, évfolyamát, évét, füzetszámát és az oldalszámot kérjük megadni. A cikk szövegében... hivatkozás[1] ... formában írják a hivatkozási sorszámot. Ha a szövegben nem hivatoznak forrásokra, akkor az irodalomjegyzékben a szerzők betűrendjében közöljék a felhasznált forrásokat.
- A kéziratok maximális terjedelme tanulmányoknál 21-23 oldal, tömörítéseknél, beszámolóknál 8-10, könyvismertetéseknél 4-6 oldal lehet.
- A tanulmányokhoz 10 mondatos tartalmi kivonatot is mellékeljenek az idegen nyelvű rezümék elkészítéséhez.
- A szerkesztőség jogában áll a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz azonban a szerző hozzájárulása is szükséges. A cikk tartalmáért a szerző felelős.
- A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
- A szerkesztőségbe érkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. A kézirat végére kérjük írják oda munkahelyi címüket, lakáscímüket, telefonszámukat.
- A kéziratok közlése esetén a szerkesztőség egyszeri szerződést köt a szerzőkkel.

Kérjük szerzőinket, hogy a szerkesztőség munkája megkönnyítése érdekében a fenti szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek hozzánk.

Köszönettel
a szerkesztőség

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ÁRA: 160,- Ft

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben